تصویر ابو عبد الرحمن الكردي

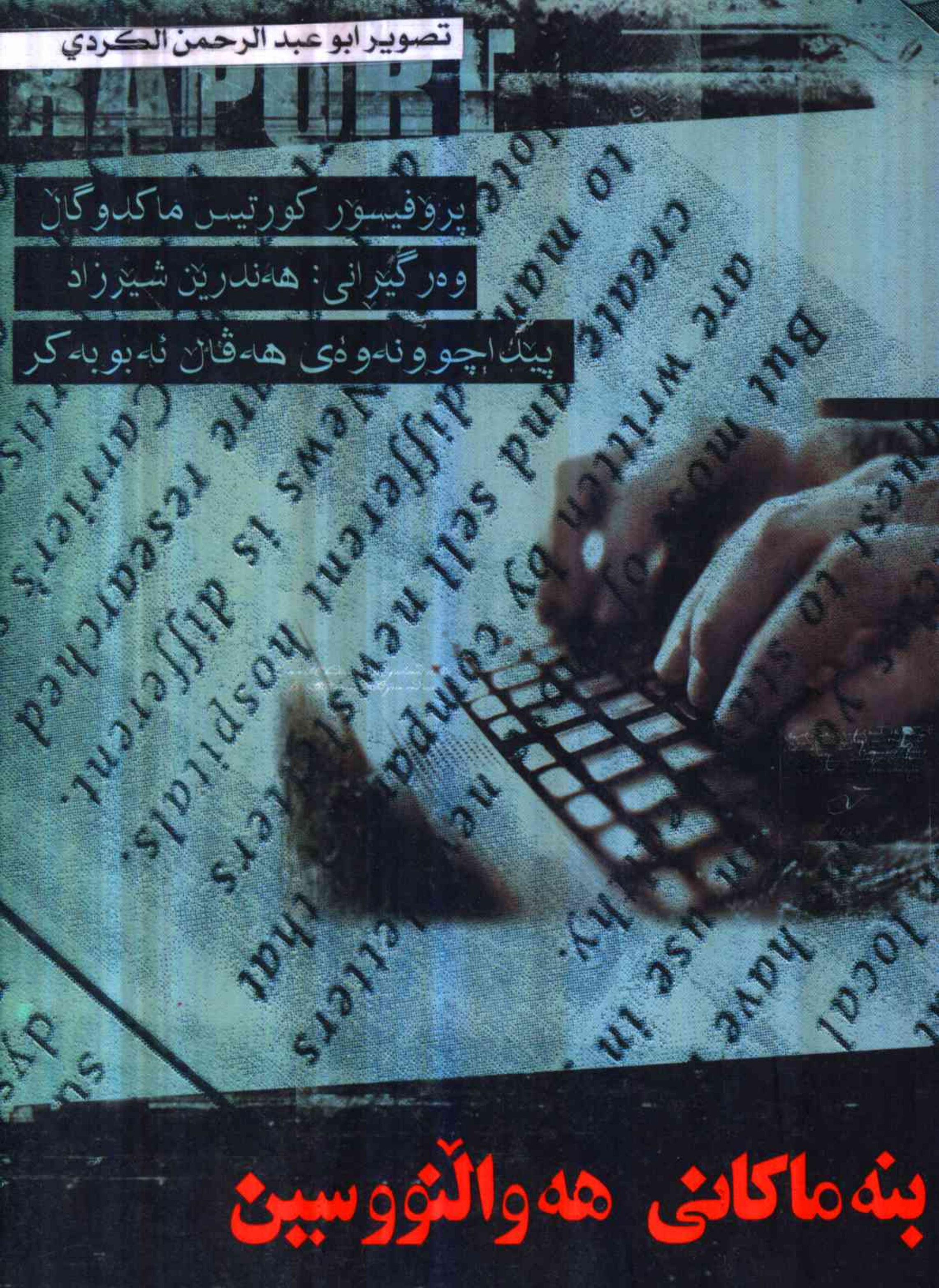

پرۆفیسۆر کورتیس ماکدوگاڵ

وەرگێڕانی: هەندرێن شێرزاد

پێداچوونەوەی هەڤاڵ ئەبوبەکر

بنەماکانی هەواڵنووسین

بنەماکانی هەواڵنووسین

بنەماکانی هەواڵنووسین

نووسینی: پرۆفیسۆر کورتیس ماکدۆگاڵ
وەرگێڕانی: هەندرێن شێرزاد سلێمان
پێشەکی و پێداچوونەوە و داڕشتنەوەی
م. هەڤاڵ نەبویەکر

NAWA

مافی لە چاپدانەوەی ئەم کتێبە بۆ بەشی چاپ و بڵاوکردنەوەی رادیۆ نەوا پارێزراوە

ناوی کتێب : بنەماکانی هەواڵنووسین Interpreative Reporting
نوسین : پرۆفیسۆر کورتیس ماکدۆگاڵ
وەرگێرانی بۆ زمانی عەرەبی : پ.د.ئەدیب خەزوور
وەرگێڕانی بۆ زمانی کوردی : هەندرێن شێرزاد سلێمان
پێشەکی و پێداچوونەوەی : م.مەڤاڵ ئەبوبەکر
چاپی یەکەم
دەرهێنەری بەرگ : ساسان
تایپ : لەیلا عومەر . سۆران عەبدوڵڵا
مونتاژ : سۆران عەبدوڵڵا
هەڵەچن : ئاواز ئیبراهیم . مونیرە نوری
تیراژ : ١٠٠٠ دانە
ژمارەی سپاردن : ٧٧١
نرخی: ٤٠٠٠ دینار

لە بڵاوکراوەکانی بەشی چاپ و بڵاوکردنەوەی رادیۆ نەوا

NAWA PUBLISHER
e-mail:nawartv@yahoo.com
asiacell: 07702138962
sanatel :07311 39387
media.t :0532107074

پەیڤێكی كورت

كتێبی بنەماكانی هەواڵنووسین لەلایەن پرۆفیسۆر كۆرتیس ماكدۆگاڵ، مامۆستای ڕۆژنامەوانیی لەزانكۆی نۆرس وێسترن-ی ئەمەریكا، لەژێر ناونیشانی (Interpretative Reporting)دا نووسراوە و لەبەربایەخی ناوەڕۆكەكەی بۆ جاری پێنجەم هەر لەئەمەریكادا چاپكراوەتەوە، دواتر لەساڵی ٢٠٠٠دا دكتۆر ئەدیب خەززور مامۆستاو سەرۆكی بەشی ڕۆژنامەوانیی لەزانكۆی دیمەشق، وەریگێڕاوەتە سەر زمانی عەرەبی. پاش دەستكەوتنی چاپە ئەمریكاییەكەی بەپێویستمان زانی سود لە هەردوو چاپە ئەمریكیی و عەرەبییەكەش وەربگرین، تا پرۆسەی وەرگێڕانی بۆ سەر زمانی كوردیی شیاوتر گەڵاڵە ببێت، بۆیە بەپێویستمان زانی پێشەكییە عەرەبییەكەی پ.د. ئەدیب خەززوریش وەك ئەمانەتێكی زانستیی پەیوەست بەباتەكە دابنێینەوە، بەتایبەتیش كە پرۆسەی نووسینی هەواڵ لەمیدیای كوردیشدا زۆر لەمیدیای عەرەبیی پێشكەوتووتر نییە و بەدەست هەمان ئەو گرفتانەوە دەناڵێنێت كەلەوێدا ئاماژەیان بۆ كراوە.

هەڤاڵ ئەبوبەكر

سەرەتایەك

لەگەڵ فراوانبوونی پانتایی زانیارییەکانو بچوکبوونەوەی زەوییدا، هەواڵەکان زیاتر دەبن .. پەیوەندییو وابەستەیتی لە نێوان مرۆڤەکانی سەر زەمیندا زۆرتر دەبێت، رۆژنامەگەریی کاراتر دەبێتو رۆژنامەوانان زەمینەیەکی زیاتری ڕوماڵکردنی ڕووداوەکانیان لەبەردەمدا دەکرێتەوە، سیستمە تۆتالیتارییو تاکڕەوییەکان بەرەو لەناوچوون دەچنو سیستمی دیموکراسیی و ژیانی مەدەنیی شوێنیان دەگرنەوە، هەر ئەمانیش دواجار ڕوبەرەکانی ئازادیی رۆژنامەگەریی کراوەتر دەکەن تا ئاستی ئەوەی چیدی بستێك زەویی، چەکمەجەیەکی زانیاریی، دەرگایەك، پەنجەرەو دەلاقەیەك، نامێنن رۆژنامەوانان چاوی تیژو بیری کراوەو سەرنجی وردیانی نەخەنە سەر ... ڕوداوێك نامێنێ بابەتییانە بۆ خەڵك نەگوێزرێتەوەو شتێکی پشتی پەردە تاریکەکان ناهێڵنەوە تا لەپێناوی بەرژەوەندی گشتییدا بەهاوولاتیانی ڕادەگەیەنن.

لەم سەردەمی تەکنیکی زانیارییو ئاڵوگۆڕە خێرایانەدا، هەواڵەکان ئاشنایەتیمان لەگەڵ خۆمانو دەوروبەرو دنیادا بۆ زیاتر دەکەن، ئاگایمان بالاترو هۆشیارییمان هەستیارانەتر دەکەن .. ئاخۆ ئەم ژانرە گرنگە چۆن دەتوانێ بە چەند دێرێك یان بە دێرێك بێتو بیابانێك لەتاریکیمان بۆ ڕۆشنبکاتەوە؟ چی بکرێت بۆ ئەوەی هەواڵێکی مۆدێرنی شیاوی پشت بەستو بە زانستی نوێی رۆژنامەگەرییو ئاوێزانکراو بە ئەزمونیی رۆژنامەوانیی تۆمار بکەینو بنووسینو دابڕێژینو پەخشبکەین تا ئەوەی ئامانجی بنەڕەتیی میدیاکان کە خۆی لە دروستکردنی کاریگەرییدا دەبینێتەوە، بێتە کایەوە..

ئەم کتێبە هەوڵێکی شێلگیرانەیە بۆ خستنەڕوی ئەو میتۆدو شێوازە نوێیانەی هاتوونەتە کایەی نووسینو داڕشتنی هەواڵەکانەوە بەهەردوو شێوەی تیۆریی و پراکتیکیی کار لەسەر هەواڵەکان دەکات.

هەژاریی میدیاکانی ئێمەو زۆری ڕوداوەکانو فرەیی کەناڵەکانو کەم ئەزموونیی و کەم زانیاریمان لەم بوارانەداو دەوڵەمەندیی و ئاست باڵایی ئەم جۆرە کتێبانەش وا دەکەن، کە بۆشاییەکی گەورەی کاری ڕۆژنامەوانییو پرۆسەی ڕۆژنامەگەرییو تەکنیکی وەرگرتنو نووسینو بڵاوکردنەوەی نوێی هەواڵەکان پڕ بکەنەوە.

دەخوازین توانیبێتمان مەبەستو ئامانجی سەرەکیی ئەم کاری وەرگێڕانەمان بە ئەمانەتەوە بۆ خوێنەرو خوێندکارو ڕۆژنامەوانو نووسەرانی کورد گواستبێتەوە..

م. هەڤاڵ ئەبوبەکر
مامۆستای ڕۆژنامەگەریی
لە زانکۆی سلێمانی

پێشەکی

گرنگیی هەواڵ لەڕاگەیاندنی هاوچەرخدا زیاتر دەبێت و پێگەکەشی پتەوتر دەبێت، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە یەکەمین بەیەکگەیشتنە لەگەڵ واقیعی بابەتییانەی ناجێگیر و گۆڕاودا و ئەو بناغەیەشە کەجۆرەکانی دیکەی ڕۆژنامەگەریی لێیەوە سەر هەڵدەدەن و چالاکترین جۆری ڕۆژنامەوانیشە بۆ پێکهێنانی ڕیزبەندیی مەعریفی بۆ خوێنەر و گوێگر و بینەر ، یان (وەرگر بەگشتیی).

لەبوارە سیاسیی و کۆمەڵایەتیی – ئابوری و ڕۆشنبیرییەکاندا گۆڕانکاریی بنەڕەتیی گرنگ ڕوویانداوە، هەر ئەو گۆڕانکارییانەش بوونەتە مایەی گۆڕانکاریی بونیاتگەرانە و ئەرکدارانە لەبواری ڕاگەیاندندا، لەسەرووشیانەوە زیادبوونی گرنگیی پرۆسەی هەواڵیی (العملیة الأخبارية) و وەرچەرخانی هەواڵە بەرەو ئاڕاستەی بنەڕەتیی ڕۆژنامەوانیی.

هەواڵ لەخۆڕا بوونی نییە و لەبۆشاییشدا نانووسرێ، بەڵکو دەرەنجامی کۆنتێکست و دەوروبەرێکە. تەنگژەی نووسینی هەواڵیی ڕۆژنامەوانیی عەرەبی بەگوێرەی بۆچوونێك بریتیە لەتەنگژەی ئەو ڕاگەیاندنە عەرەبییەی کەتێکەڵاوی سیستمە سیاسییە عەرەبییەکان بووە و چۆتە ناویانەوە.

لەڕاگەیاندنی عەرەبیدا، نووسینی هەواڵ بەدەستی چەند شتێکی وەك کەمیی و درێغی و لاوازییەکی کوشندەوە دەناڵێنیّ، هەواڵیی ڕۆژنامەوانیی عەرەبی ناسنامەی خۆی لەدەستداوە و لەگەڵ خودی خۆی و یاسا و ڕێساکانیشیدا کەوتۆتە پێچەوانەییەوە و لەواقیع و خوێنەریش دوورکەوتۆتەوە و دەسبەرداری داهێنان بووە، لێرەشەوە – لەشانشینی ڕاگەیاندنەوە – چۆتە شانشینی پەیوەندییە گشتیەکانەوە. تەنگژەی نووسینی هەواڵ لەڕاگەیاندنی عەرەبیدا، (سەرەڕای گرنگیی بواری سیاسیی لە قەیرانەکەدا) دۆزێکی سیاسییە نەك پیشەیی بەڵام ئەمانە نابیّ ببێتە هۆی شاردنەوەی حەقیقەتی لاوازیی پیشەیی کەنووسینی هەواڵ لەڕاگەیاندنی عەرەبیدا بەدەستییەوە دەناڵێنیّ. ئەو لاوازییەی کە بۆ چەند هۆکارێکی جیاواز دەگەڕێتەوە و بەرچاوترینیان بریتین لە :

کەمیی و لاوازیی کادری ڕۆژنامەوان کە لەبواری نووسینی هەواڵدا کاردەکات و لێنەکۆڵینەوە و تێنەگەیشتن و وەرنەگرتنی پرەنسیپە بنەڕەتیەکانی نووسینی هەواڵ، هەوڵ نەدان بۆ تێگەیشتنی مانا و مەغزای ڕووداو و دانەنانی هەواڵ لە چێوەی خۆیدا، بگرە ئاڕاستەکردنی بەرە و چەند ئیعتیبارێکی فەرمی بەرتەسك و نابەجیّ.

ئیعتبارە سیاسییە فەرمییەکان، نەوەیەکیان لەنووسەرانی هەواڵ پێگەیاندووە کەڕقیان لەپرەنسیپە بنەڕەتیەکانی نووسینی هەواڵە. بەڕای من یەکێك لەئەرکە بەپەلەکان بۆ پێگەیاندن و ئامادەکردنی ئەو کادرانەی کەلە بواری نووسینی هەواڵدا کاردەکەن بریتیە لە دیراسە و تێگەیشتنی پرەنسیپە بنەڕەتیەکان (کلاسیکیەکان)ی نووسینی هەواڵ و هەرسکردنیان ، دواتر جێبەجیّ کردنیان بەشێوەیەکی گونجاوو داهێنەرانە لەژێر ڕۆشنایی واقیعی هەست پێکراودا، چونکە دوورنییە ئەمە ببێتە مایەی کردنەوەی ئاسۆی پێشکەوتنی ئەوبوارە و دواتر جێهێشتنیان.

ئەم کتێبە نوێیەی کە لە (کتێبخانەی ڕاگەیاندنەوە) پێشکەشی خوێنەری دەکەین، تەنیاو نوێترین کتێب نییە لەبواری نووسینی هەواڵدا، بەڵام پێمان وایە

لەزۆربەیان جدی و گونجاوتر و پەیڕەو بەندتر بێ، بەو پێیەی کە ڕۆژنامەوانە ئەمەریکییەکان نەوە لەدوای نەوە سوودیان لێ وەرگرتووە، ئەمەش خۆی لەخۆیدا بەڵگەیەکە لەسەر بەپێزی ئەم بەرهەمە کەلەچاپی جاری پێنجەمی تێکستە بنەڕەتییەکەیەوە وەرگێراوە.

ئومێدەوارین ئەم کتێبە بەشدار بێ لەگێڕانەوەی ئیعتیبار بۆ گرنگیی بواری پیشەیی لەپرۆسەی نووسینی هەواڵ و بۆ پرەنسیپە ڕەسەنەکان کەئەم نووسینە لێیانەوە سەردەگرێ.

لەگەڵ سەرلەنوێ دووپاتکردنەوەی حەقیقەتی ئەوەی کەنووسینی هەواڵ لە بنەڕەتدا پرۆسەیەکی سیاسیی – فیکرییە، بەڵام ئەو پرۆسەیە پێویستی بە ئاستێکی پیشەیی هەیە کەلەبواری نووسینی هەواڵدا پشت بەشێوازە زانستیەکان ببەستێ، ئەو شێوازانەش لەبواری ڕۆژنامەگەرییدا ئەوانەن کەلە شارەزایی و پسپۆریی و ئەزمونی مرۆییەوە سەرچاوەیان گرتووە هیوادەخوازین ئەم کتێبە بۆ ئەوانەش سوودمەند بێ کە سەرقاڵی لێکۆڵینەوە و مومارەسەکردنی ڕۆژنامەگەریین و هەوڵێکیش بێ بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی هەواڵنووسین لە ڕاگەیاندنەکاندا.

د. ئەدیب خەززور

دیمەشق – کانونی دووەم

٢٠٠٠زاینی

باوەڕی ڕۆژنامەوان

بەپێنووسی: ماكس لیرنەر

١- باوەڕم بەپاكیی ڕۆژنامەوان هەیە بەرامبەر بەواقیع و ئەو ڕووداوانەی چارەسەریان دەكات. ڕۆژنامەوان دەبێ ڕووداو وەكو خۆی بخاتە ڕوو، بەرزترین ئاستی توانای وەسف و ڕوونكردنەوەی خۆشی تیایدا بەكاربهێنێ پابەندبوونی ڕۆژنامەوان بەرامبەر بەوەی كەڕوویداوە تەواو وەكو پابەندبوونی مێژوونووس وایە، هەر لەو ڕوانگەیەشەوە بایەخدان بەدابینكردنی شایەت و بەڵگەكان دەبێ یەكسان بێت لەگەڵ ئەو بایەخەی مێژوونووسان بەهەمان بواری دەدەن.

٢- كاتێك ڕووداوەكان شاراوەو نادیاربن، ئەو كاتە ڕۆژنامەوان دەبێ پابەند بێ بە بەخشین یان دروستكردنی چوارچێوەیەكی گشتیی بۆ ئەو ڕووداوانە، چونكە ئەمە مانایان دەردەخات. دووریش نییە ئەو چوارچێوەیە مێژوویی یاخود شرۆڤەكردنێكی بەرفراوانی ڕووداوەكە بێت. كەڕۆژنامەوان ئەمە جێبەجێ دەكات دەبێ سنوورێكی یەكلاكەرەوە و ئاشكرا لەنێوان ڕووداوو بۆچوون و لێكدانەوەی خۆیدا دیاربكات و دابنێ.

٣- ڕۆژنامەوان تا بتوانێ ئەوە دیاربكات كەلە هەواڵدا بەكاری دێنێ و ئەوەش كەدەبێ نەیهێڵێ و دووری بخاتەوە، دەبێت تا بەرزترین ئاست سوود لەتوانای خۆی وەربگرێ لەهەستكردن بەو گرنگییە هەواڵییەی كەلەمێشكی خوێنەراندا بایەخیان پێ دەدرێ هەروەها دەرككردن بەوەی كەلە چێوە و هەڵڕژانی ڕووداوەكاندا گرنگە.

ڕۆژنامەوان دەبێ بەرەنگاری هەر ئیغراكردنێك ببێتەوە لەوەی چی زیاد دەكات یان چی لادەبات لەسەر بنەمای ئەوەی كە لەوانەیە یارمەتیدەر بێ یاخود زیانبەخش بێت بۆ گروپێك، باندو تیم و گرووپانە هەر لایەكیش بن كەڕۆژنامەوان ئینتمایی بۆیان هەبێ یاخود لایەنگرییان بكات.

٤- ئەمە مانای ئەوەیەكە ڕۆژنامەوان دەبێ تەنانەت گوێ لەو هۆكارانەش بگرێ كەبڵاونەبوونەتەوە، یان ئەوانەی كەلەوانەیە خودی خۆی ڕقی بەرامبەر یان هەبێ. ڕۆژنامەوان پابەندە بەوەی كەهەموو كەناڵە ڕۆژنامەوانییەكان بەكراوەیی جێ بهێڵێ لەپێناوی هێنانەكایەی پێشبڕكێ لەنێوان هزر و بیرۆكەكاندا، بەو پێیەی كەتەنیا لەمیانەی ئەو پێشبڕكێیەدا میللەت دەتوانێ بگاتە بڕیارە تایبەتییەكانی خۆی و دیاریكردنی ئەوانەی هەڵەن و ئەوانەی ڕاست و دروستن.

٥- لەهەر پێشبڕكێیەكدا لەنێوان بۆچوونەكاندا، دەبێ ڕۆژنامەوان پابەند بێ بەخستنە ڕوو و پێشكەشكردنی بۆچوونە پێچەوانەكان، وێڕای بەكارهێنانی زیاترین شێواز و ڕێگای دادپەروەرانە و هاوسەنگانە كەدەیانزانێ. لەهەمان كاتدا ئەگەر بۆچوونێكی لەسەروتار یان لەستوونێكی ڕۆژنامەوانییدا خستە ڕوو، ڕۆژنامەوان لەسەریەتی بەشێوەیەكی ئاشكرا و ڕاستگۆیانە و وەكو بۆچوونێكی تایبەت بەخۆی هەڵوێست پیشان بدات، بەبێ ڕەچاوكردنی دەرەنجام و ئاسەوارەكان.

٦- سەبارەت بەوانەش كەبەدوای بەرژەوەندیی تایبەتیدا دەگەڕێن یان ڕۆژنامەوانیی داردەستن یاخود پیاوانی پەیوەندییە گشتییەكانن و لەبەرامبەر هەموو جۆرە پرۆسەیەكی لەو جۆرەشدا، دەبێ ڕۆژنامەوان زۆر بەوردیی و بە هێزەوە سەربەخۆیی خۆی بەرامبەر بەو بەرژەوەندیی و فشارانە بپارێزێ. بەمانای ئەوەی كە ڕۆژنامەوان دەبێ ئەوەندە بەهێز بێ تاڕادەی ئەوەی لەلایەن ئەو جۆرە كەسانەوە قبووڵ نەكرێ یان خۆشەویست نەبێ كەتوانای واڵاكردنی ڕێگا و خۆشكردنی ژیانی ئەو ڕۆژنامەوانەشیان هەیە، واتە بێباك بێت لەوەی ڕوودەدات.

٧- ڕۆژنامەوان لەسەریەتی ڕووبەڕووی هەموو فشارە دەرەکییەکان ببێتەوە، ئینجا ئەگەر سەرچاوە ئاشکراکانیان کارمەندانی حکومەت، خاوەن سەرمایە، ڕێکخراوە کرێکارییەکان، کەنیسە، گرووپە ئەتنیکییەکان، یاخود هەر سەرچاوەیەکی دیکە بێ کەدەتوانن کاربکەنە سەر دابەشکردنی ڕۆژنامە یاخود داهاتەکەی. ئەمەش ئەرکی هەموو کەسێکی ڕۆژنامەوانە چ لەبواری بڵاوکردنەوە یاخود نووسین و یان هەواڵدان و ستوونووسیندا کاربکات. بەو پێیەش لە زۆربەی حاڵەتەکاندا مەترسی لەوەدایە کە ڕۆژنامەوان بەر لە پیادەکردن پێشبینی ئەو فشارانە دەکات و دەست دەکات بەچاودێریکردنی هەواڵێك یاخود پێداچوونەوەیەکی ڕەخنەیی یان بۆچوونێك کەلەوانەیە زیان بەدابەشکردن یان داهات بگەیەنێ، لێرەوە ڕۆژنامەوان دەبێ ڕووبەڕووی ئەو دەنگە ببێتەوە کەلەناخیەوە بەرزدەبێتەوە و داوای گرتنە بەری ڕێگەی ئاشتیانە و ملکەچکردنی بۆ ئەو فشارانە لێ دەکات.

٨- ڕۆژنامەوان بەرپرسە بەرامبەر پێشەکەی و ڕاست و دروستیی و خاوێن ڕاگرتنی عەقڵ و بیرکردنەوەی.

بەشی یەکەم

پەیامنێر – هەواڵکۆکەرەوە – ی هاوچەرخ
The Modern News gatherer

یەکەم: ڕۆژنامەگەریی: ئیمڕۆ و سبەی.

دووەم: سروشی کاری پەیامنێر.

سێیەم: توانستەکانی نووسین.

١- تایبەتمەندییە بەنرخەکان.

٢- بۆنکردنی هەواڵ.

٣- هەواڵ چییە؟

٤- پێویست بوون بەشرۆڤەکردن.

٥- پێشکەوتنی شرۆڤەکردن.

چوارەم: چۆن خۆت ئامادەدەکەیت؟

١- پێشینەی هەواڵیی.

٢- (شیان)ی ئەکادیمی.

٣- کەلوپەلە یارمەتیدەرەکان.

پێنجەم: ئیتیکی ڕۆژنامەوانیی.

١- ماف و ئیمتیازاتی ڕۆژنامەوان.

٢- سیاسەتی ڕۆژنامەکە.

٣- پێشێلکردنی تایبەتمەندیی.

٤- ئازادیی ڕۆژنامەگەریی.

یەکەم: ڕۆژنامەگەریی – ئیمڕۆ و سبەی

گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتیی و ئابووریی و سیاسییەکان (کەلە ئایندەدا ڕوودەدەن) هەر چۆنێکیش بن، بەڵام چاوەڕێی ئەوەناکرێت کەسەردەمێك بێتە پێشەوە و کەسانێك نەبن کەکاتیان بۆ زانینی ئەوەی ڕوودەدات تەرخان نەکەن و زانیاریی‌ەکانیش نەگوازنەوە بۆ ئەوانی تر و ڕوونکردنەوەی گونجاویش بۆ ماناو مەغزای ئەو زانیاریی‌انە پێشکەش نەکەن.

لەکاتێکدا ژمارەی دانیشتوانی جیهان لە زیادبووندایە و واشی لێهاتووە مرۆڤ دەتوانێ لەماوەی چەند سەعاتێکدا سەردانی هەموو بەشەکانی گەردوون بکات(لەوانەیە لەچەند دەقیقە یەکیشدا ئەمە بکرێ)، لەهەمان کاتیشدا ئەو کێشە و ناوچانەش کەمایەی سەرنجبن و دەبێ ڕۆژنامەوانیی ئایندە بایەخیان پێ بدات بۆ چەند جارێك زیاد دەکەن.

بەردەوامبوونی ئاستی ئاڵۆزیی و پێکداچوونی زۆربەی لایەنەکانی ژیانی مرۆڤایەتیش دەبنە مایەی زیادبوون و بەرفراوانبوونی هەریەك لەدەرفەت و بەرپرسیاریەتییەکانی پەیامنێر و هەواڵهێنەرەکان، لەئایندەشدا هیچ ناکۆکیەك ئەو ڕێگایە دروست ناکات کەلە دابەشکردنی هەواڵەکاندا بەکاردەهێنرێ: ڕاکەرە کۆیلەکان، بانگدەرانی شارو نامەنووسە هەواڵییەکان، کۆتری نامەبەر، برووسکە، تەلەفۆن، چاپەمەنی، وێنەجووڵاوەکان، ڕادیۆ یاخود تەلەفزیۆن و .. تاد.

هەروەها گومان نامێنێ لەوەی کەلە ئایندەدا (زیاتر لە پێویستی جاران) پێویستی بە پیاو و ئافرەتی شیاو تر دەبێ بۆ گواستنەوە و نووسینی هەواڵ لەجیهاندا، بەمەش ئەوانەی دەچنە بواری کاری ڕۆژنامەوانییەوە دەبێ توانای زۆر تریان تێداهەبێ، دروست وەك بارودۆخی چارەکی ڕابردووی ئەو سەدەیە.

خوێندەواری زۆرتر و باشتر پێویست دەبێ، دوای ڕاهێنانیشیان بەشێوەیەکی گونجاو وەکو مومارسی گشتیی، پێویستیەکی بەرچاو بەوانە دەبێ کەتوانادارن بۆئەوەی ببن بەپسپۆر لەیەکێك لەبەش و بوارە جۆراو جۆرەکاندا.

مەسەلەی پێشخستن و باشکردنی جۆری ئامێری کارکەر لە ڕۆژنامەگەریدا بەردەوام دەبێ، بەو پێیەی زەرورەتی کارکردن کێشەیەکی بنەڕەتییە بۆ ئایندەی بوونی کۆمەڵگەی دیموکراسی، ڕۆژنامەگەریی چالاك و خاوەن توانا و بەرپرس، بەتەنیا ئەو ڕۆژنامەگەرییە کە،دەتوانێ زانست و تێگەیشتن پێشکەش بکات کەجەماوەری مرۆڤایەتی دەیانخوازێ و پێویستی پێیان هەیە بۆئەوەی بتوانێ بەهۆی گەل و لە پێناوی گەلدا حکومەتی گەل بپارێزێ. ئەمەش بەبۆچوونی لاوێك کەئەوپیشەیە هەڵدەبژێرێ مانای وایە هیچ دەرفەتێکی دیکە بۆ کۆشش و کار و هەوڵدان نەماوە کەبتوانێ ئەو بڕە لەڕووبەڕووبوونەوە و دەرفەت و فاکتەری پێشخستنی ئامێری کارکەر و خزمەتکردنی مرۆڤایەتی پێشکەش بکات و ببەخشێ.

ئەم کتێبە ئاراستەی ئەو کەسانە دەکرێ کەخۆیان ئامادە دەکەن بۆئەوەی لەئایندەدا ببن بەڕۆژنامەوان یان سەرنووسەری گۆڤار یاخود بێژەر لەڕادیۆ و تەلەفزیۆن، یان پەیامنێر لە دەرەوە یان سەروتار و ستوونووس یان ڕۆژنامەوانیی پسپۆر لەوانەی خاوەن شارەزایی و ئەزموونن لەبابەتی تایبەت لەهەموو شێوازەکانی پەیوەندیکردندا یان لەهەر یەکێك لەو شێوازانەدا.

ئەو شێوازە ئەلکترۆنیانەش هەر چییەك بن کە پێش دەخرێن بۆئەوەی کەسی پەیوەندیکەر بەکاریان بهێنێ، بەڵام هێشتا پێویستسیەکی زۆر بە تۆمارکردنی هەمیشەیی دەمێنێ، ئەمەش مانای وایە کەهەموو کاتێك شتێك دەمێنێ لەڕۆژنامە

بچیٚ، ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە خەرجییە زۆرەکان بۆ دەرکردنی ڕۆژنامە بۆتە مایەی دابەزینی ژمارەی ڕۆژنامە ڕۆژانەکان لەوڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ٢٦٠٠ بۆ ١٧٥٠ ڕۆژنامە لەماوەی نیو سەدەدا کەتیایدا ژمارەی دانیشتوان زیادی کردووە، بەڵام سەرەڕای دابەزینی ژمارەی ڕۆژنامە کۆی دابەشکردنی ئەو ڕۆژنامانە خۆی گەیاندۆتە ئاستێکی بێ وێنە خۆی لە ٦٠ ملیۆن دانە ذەدات لەکۆتایی هەمان ئەو ماوەیەی ئاماژەی پێ کراوە. ڕۆژانە ١٥٠ ملیۆن کەسی ئەمریکی ڕۆژنامەی ڕۆژانە دەخوێننەوە.

بەهەرحاڵ و بەبێ ڕەچاوکردنی ئەوەی کەئاینده هەڵیدەگرێ، ڕۆژنامەی ڕۆژانە تا ئێستاش وەکو بواری ڕاهێنانی سەرەکیی وایە بۆ ڕۆژنامە نووسانی لاو، ئینجا هەریەکەیان چ جۆرە ویست و خواستێکی ئایندەیان هەبێ، هیچ شێوازێکی دیکەی پەیوەندیکردنیش نییە کەلە پرۆسەی خێرایی و وردبینی و ئامادەکردنی هەواڵەکانی جیهاندا کۆششی لەوجۆرە بنوێنێ، بۆیە دەستەبەرکردنی زیرەکیی و شارەزایی پێویست بۆ سەرکەوتن وەکو پەیامنێرێکی ڕۆژنامەوانیی بە (هەنگاوی یەکەم) دادەنرێ و لە بواری ڕۆژنامەوانیشدا لەهەر هەنگاوێکی دیکە گرنگترە. لەژێر ڕۆشنایی ئەو ڕاستیەشدا دەکرێ تێبگەین کە گۆڤارە هەواڵییەکان و کەناڵە تەلەفزیۆنییەکان و هی تریش بەکارهێنانی ئەو ڕۆژنامەوانانە بەباشتر دەزانن کەخاوەنی شارەزاییەکی لەوجۆرەن.

ئاشکرایە ئەو لاوەی خۆی بۆ پیشەی پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی (News paper Reporter) ئامادەدەکات دەبێ لەخۆی بپرسێ: –

أ – چۆن گومانم لەوە نەبێ و بزانم ئەو پیشەیەم خۆشدەوێ؟

ب – چۆن دڵنیابم لەوەی کەمن شیاوم بۆ جێبەجێکردنی؟

پ – چۆن خۆم بۆ ئەو پیشەیە ئامادەبکەم؟

ت – چی دەربارەی بنەماو ئیتیکی ڕۆژنامەوانیی دەزانم؟

دووەم: سروشتی کارکردن لەڕۆژنامەدا

سەرەڕای ئەو دیمەنانەی کەفیلمە سینەماییەکۆنەکان پێشکەشیان دەکەن، بەڵام دەبێ بزانین کەپەیامنێری ڕۆژنامەکان، لەئاشکراکردنی تاوان و ڕووداوی ڕفاندن و وێرانکارییدا هەمیشە ململانێ لەگەڵ پۆلیسی نهێنیدا ناکەن و، هاواریش ناکەن ((چاپخانە بووەستێنن و پاشان لەڕێگای تەلەفۆنەوە ئەدرەسەکان وەربگرن، بەڵکو لەڕاستیدا ئەوان ڕۆژانە بۆ ماوەی (٨) سەعات لەناوەوە و دەرەوەی ژوورە بێدەنگ و ڕێکوپێکەکانی نووسینی هەواڵدا کاردەکەن.

لەشارەگەورەکاندا، هەندێك پەیامنێر تەواوی ڕۆژانی کارکردنیان بە بەدواداچوون و ڕاوەدوونانی چەندین بابەت لەنووسینگە ڕۆژنامەگەرییەکانی سەربەسەرکردایەتی پۆلیس، یاخود ئەنجومەنی شار، یان دەسەڵاتدارانی فیدراڵی یان ناوخۆیی، یاخود لەشوێنی دیکە دەگوزەرێنن، بەو پێیەی کەلەو جۆرە شوێنانەدا هەواڵیی گرنگ دەست دەخرێن کاتێکیش ئەو هەواڵانە وەردەگرن ڕاستەوخۆ و لەڕێگەی تەلەفۆنەوە دەیانگەیەننە ڕۆژنامەکانیان و زانیارییەوەرگیراوەکانیش، دروست وەکو خۆیان و بەبێ هیچ جۆرە دڕاشتن و ڕێکخستێنێك دەگوازنەوە، بەڵام لەڕۆژنامە بچوکترەکاندا، پەیامنێران ڕۆژانە جارێك یان دووجار سەردانی سەرچاوەکانیان دەکەن و پاشان دەگەڕێنەوە نووسینگەکانیان، لەوێ دەست بەداڕشتن و ئامادەکردنی ڕاپۆرتە هەواڵەکانیان دەکەن. لەهەموو حاڵەتەکانیشدا ئەو پەیامنێرانە لەژێر سەرپەرشتی

نووسەری کاروباری ناوخۆییدا (The City Editor) کاردەکەن، ئەویش لەلایەن خۆیەوە بەرپرس دەبێ لەبەرامبەر بەڕێوەبەری نووسیندا (Manging Editor)، کە سەرپەرشتی تەواوی پرۆسە هەواڵییەکان دەکات.

دابەشکردنی کاریش لەڕۆژنامەدا دەوەستێتە سەر قەبارەکەی، بەڵام تەنانەت لەڕۆژنامە بچووکەکانیشدا، بەشەکانی وەرزش و کۆمەڵگا و (ئافرەت) بەزۆریی سەر بەخۆ دەبن.

یەکێك لەنووسەرانیش دەبێتە بەرپرسی چارەسەرکردن و ئامادەکردنی ئەو هەواڵانەی کەلەڕێگەی ئەو ئامێرانەی کەبەئامێری بەیەك گەیاندن لەدوورەوە (Telety pesetters) ناو دەبرێن یاخود بەهۆی هێڵە بەکرێگیراوەکانی گەیاندن و وەرگرتنی برووسکە یان ئاژانسە ڕۆژنامەوانییەکانی وەك (ئەسۆشێد پرێس و یونایتد پرێس ئەنتەرناشناڵ)ەوە دەگەنە ڕۆژنامەکە، بەمەش دەکرێ لەهەموو ئەو سەرچاوانە دەستەیەك بۆنووسینی هەواڵە هاتووەکان پێك بهێنرێت. هەروەها ڕۆژنامەگەورەکان خاوەنی دەستەیەکی نووسینی ناوەندین کە تایبەت دەبێت بەچارەسەروو ڕێکخستنەوە سەرەتاییەکانی هەواڵ، ئەرکی ئەو دەستەیە بریتی دەبێت لەپێداچوونەوەو پشکنینی شێوازوو وردبینی هەموو ئەو هەواڵانەی کە لەسەرچاوەکانەوە بەڕۆژنامەکە گەیشتوون و دانانی ناونیشان بۆیان، پرۆسەی جودا کردنەوەی بابەتەکانیش (بەمانای دیاریکردنی هەواڵ و بابەتەکان، بەتایبەتیش ئەوانەی وێنەدارن و بلاّودەکرێنەوە)، لەلایەن نووسەرێکی دیکە ، یان لەلایەن نووسەرێکی بەشی هەواڵ، یاخود کەسێکی دیکە کەچەند کارێك ڕاپەڕێنێت، جێبەجێ دەکرێن بێگومان هیچ کاتێك دووڕۆژنامە خاوەنی یەك ڕێکخستن نین، بەڵام پرۆسەکانی دەرکردنی ڕۆژنامە بەیەك پرۆسە دادەنرێت، بەبێ ڕەچاوکردنی دابەشکردنی کاری کارپێکراو لەڕۆژنامە هەمەجۆرەکاندا. تەنها لەڕێگەی کاری ڕۆتینی و بەپێی خشتەیەکی کاری پێشوو ئامادەکراوەوە دەکرێ لەیەك سەعاتدا چەند ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانە دەربکرێن.

بەڵام دەربارەی پەیامنێر، ئەگەرچی لەڕاستیدا لەوانەیە بەبەردەوامی لەلایەن دوا ساتەكانەوە (دوا دەقیقە بۆناردنی هەواڵ) ڕاوەدووبنرێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەشێوەیەكی گشتیی مەترسی كەمترە لەچوونە ناو ڕۆتینی كاری ڕۆژنامەوانییەوە، ئەمەش كارێكە و دەكرێ ڕۆژنامەوانیی ئەمڕۆ لەهەموو شتێكی دیكە زیاتر جێبەجێی بكات، ئەمەیە سەردەمی كەسی بەرنامەدار، كەتیایدا كرێكارانی یەخە سپی یان شین تاڕادەیەك دەبنە تەنها چەند دانێكی بچوكترو بچوكتر لەدانەكانی ئامێرە پیشەسازییە گەورەكان و لەكۆی پرۆسەكان و تەنانەت لەئامانجەكانیشدا، كە ئاستەمە ئەمانە تێی بگەن. بەم دواییانە زۆر لەلێكۆڵەرەوان توێژینەوەیان سەبارەت بەو سنوورە كردووە، كەكاریگەریی ئابووریی تازە پێی گەیشتووە و بۆتە مایەی زیادبوونی وێكچوون و ملكەچی و سستبوونی لێكدانەوە و كوژاندنەوەی خەیاڵ و ڕەسەنایەتی، دواتر ئەو ئابوورییە چۆن بۆتە هۆی وێرانكردنی دەستپێشخەریی و ڕێزگرتنی خودی .

گومان نییە لەوەی كەڕۆژ لەدوای ڕۆژ برە وێكچوونێك لەو هەواڵانەدا بەدیدەكرێن كەلەهەمان سەرچاوەوە دەگەن ،سەرەڕای ئەوەش دوو چیرۆكی هەواڵیی نین كە بەتەواوی وەكو یەك وابن. ئەنجامدەران، بەلای كەم، جیاوازن، بۆیە دەبێ كاردانەوەكانیشان جیاواز بێ بەرامبەر بەوەی ڕووبەڕویان دەبێتەوە: دەسگیركردن، ڕووداو، خەڵاتكردن .... تاد. سەرەڕای هەموو ئەمانە هێشتا موچڕكێك ماوە، یاخود بەلای كەم هەستكردنێك بەڕازیبوون، بەتایبەتی دوای سەركەوتن لەجێبەجێكردنی هەموو ئەركێكدا. هەروەها جۆرە هەستكردنێك بەشانازیی و زیرەكیی و ئەنجامدانی ئەرك لەئارادایە، ئەو جۆرە هەستەش لەوانەیە بەهێزتر بێ لەوەی كەلە زۆربەی كایە پیشەسازی و فەرمانگەكانی دیكەدا لەسەدەی بیستدا بەدیبكرێت.

ئەگەرچیش لەوانەیە لەجیهانی ڕۆژنامەگەرییدا پەیامنێری ڕاهێنرا و لەئاستێكی نزمدا خۆی بەبەرپرس بزانێ بەڵام لەدیدگای جەماوەردا زیاتر لەهەر كەسێكی دیكەی هاوشانی لەهەموو بوارێكی دیكەدا ئەو پەیامنێرە هەست بەگەورەیی و ئیعتیبار

دەكات. لەكاتی ڕووماڵكردنی هەر ڕووداوێكی ئاگركەوتنەوەیان گێرەشێوێنیدا ناسنامە ڕۆژنامەوانییەكەی خۆی دەردەخات و ڕاستەوخۆ ڕێگەی پەڕینەوە لە بەربەست و هێڵەكانی پۆلیسی پێ دەدرێ ، تەنانەت لەكاتی ڕووماڵكردنی بابەتە ڕۆتینیەكانیشدا، لەزۆربەی حاڵەتەكاندا چەند كەسێك دەوریان داوە، ئینجا ئەوانە ئەگەر مەبەستیان بێ شتێك لە ڕۆژنامە بڵاوبكرێتەوە یان شتێك لەچاپكردن دووربخەنەوە. لەسەرەتای ژیانی ڕۆژنامەوانیدا و بەهۆی سروشتی تایبەتی كارەكەی، كەسی پەیامنێر گرنگایەتییەكی پێدەبڕێ، ئەمەش ڕاستیەكە و لەوانە یە ببێتە سەرچاوەی خۆشیی بۆ زاتی مرۆڤایەتیی.

جیهانی ڕۆژنامەوان جیهانێكی خەیاڵی نییە، بگرە بەهەشتیش نییە، بەڵكو لەڕاستیدا پەیامنێر كەسێكی بەرپرسە، لەگەڵ ئەوەشدا كەچەند كەسێكی دیكە لەپرۆسەی دیاریكردنی چۆنیەتی بڵاوكردنەوەی هەر هەواڵێكدا لەڕۆژنامەدا بەشدار دەبن، بەڵام دەبێ بزانین هەر خۆی ڕاستەوخۆ لە ناو ڕووداوەكاندا دەبێ. بڕیار یاخود ئەو حوكمەی كە پەیامنێر دەیدات سەبارەت بە دیاریكردنی شتێك ، ئاخۆ بە شێوەی هەواڵ ڕووماڵدەكرێ یان بەشێوەیەكی تر ، خۆی لە خۆیدا بڕیارێكە و بایەخ و گرنگییەكی گەورەی هەیە. پەیامنێر، بە واتایەكی دیكە ، بڕبڕەی پشتی پرۆسەی كۆكردنەوەی هەواڵ و بڵاوكردنەوەو دابەشكردنیەتی . لە ڕاستیدا هەموو پەیامنێرێك نووسەریشە، بە پێچەوانەوە، نووسەرە باشەكان بە درێژایی ژیانی ڕۆژنامەوانیان ڕەچاوی ئەوە دەكەن كە ببن بە پەیامنێری باش . گاڵتە پێكردنیش یەكێكە لەو نەخۆشیانەی كە هەموو ڕۆژنامەوانان دەبێ خۆیانی لێ بپارێزن . لە كاتێكدا گومان لە ڕۆژنامەوانییدا بە شتێكی بەسوود دادەنرێ، بەڵام نواندنی هەڵوێستێكی نەگۆڕ یاخود زۆر بڵێیی بەرامبەر بەوەی كە بە ((ڕاستیەكان))ی ژیان ناوزەندەكرێ، لەوانەیە نەوەك بەتەنیا ببێتە مایەی گاڵتەپێكردنی سووك و ئابڕووبەرانە بەبەرژەوەندیی گشتیی، بەڵكو دوورنییە دابەزینی پایەی كەسێتیشی بەدواوە بێ.

زۆر لەو کەسایەتییە گشتیانەی کەپەیامنێر پەیوەندی ڕۆژانەیان لەگەڵ گری دەدات، شایستەی ئەو پایە و گرنگییەنین، پەیامنێریش ئەو ڕاستیە دەزانێ. هەروەها نەمانی خەیاڵیش بەئاشکراکردنی ((ڕێساکانی یاریەکە)) بەدیدەهێنرێ، ئەو یارییەی لەڕووی پراکتیکەوە لە سیاسەت و بازرگانیی و بوارەکانی دیکەشدا بەڕێوە دەچێ – و بریتیە لەچەند یاسا و ڕێسایەکی توند و مۆرکی دووڕوویی و بەکرێگیراوییان پێوە دیارە. لەوانەیە پرۆسەی زاڵبوون بەسەر سادەیی و ساکاریدا و تێپەڕکردنی قۆناغی هەڵخەڵەتان و فێربوونی ((ڕاستیەکانی ژیان)) مەسەلەیەکی پڕ بایەخ و گرنگ بێ، بەڵام بەمەرجێك کاملبوونی هزریی بەدواوە بێ.

دەربارەی ئەوەی ئاخۆ ڕۆژنامەوانیی پیشەیە یان بازرگانیی، کۆششێکی ناپێویستکراوە، ئەوەی گرنگە هەڵوێستی کەسە بەرامبەر بەکارەکەی ، دەکرێ سیفەتی پیشەیی لەنێو نێوەندی دارتاش و پزیشك و پەرستار و پارێزەر و شۆفێرانی تاکسی و ڕۆژنامەوانان و یان هەر کەسێکی دیکەدا نەبێ و بەدی نەکرێ. سەبارەت بەڕۆژنامەوانییش، بوارێکی دیکە نییە بتوانێ دەرفەتی زیاتر بۆ بوژاندنەوە و پێشخستنی دیدگا و بەها پیشەییەکان و خزمەتگوزاریی گشتیی برەخسێنێ، بەڵکو شوێنێکی گونجاوە بۆئەوەی لاوی لێکۆڵەر بتوانێ لەبواری ((ڕزگارکردنی جیهان))دا یارمەتی پێشکەش بکات، باشتر لە ڕۆژنامەوانیش ڕێگایەکی دیکە لەبەردەم ئەو کەسانەدا نییە کەدەیانەوێ یارمەتیدەر بن لەوەی والە دیموکراسی بکەن کاریگەرانەتر کاربکات. وەك چۆن لەهەموو بوارەکانی دیکەشدا بەدی دەکرێ، ڕێگا بەرەو لوتکە دوورودرێژە و پڕ لە بەربەستە، لە لووتکەشدا ئەو پایە و گەورەیی و هێزە هەن کە وادەکەن خەباتکردن لەپێناویاندا شایستە بێ.

سێیەم : توانست و شیانی نووسین

دەربارەی ئەفسانەی ئەوەی کە : ڕۆژنامەوانان لەدایك دەبن و دروست ناکرێن، جۆزێف پۆلیتزەر (Joseph Politzer) ی دامەزرێنەری ڕۆژنامەی (world) کەلە نیۆیۆرك دەردەچێ و ، هەروەها دامەزرێنەری قوتابخانەی پۆلیتزەر بۆ ڕۆژنامەوانیی لەکۆلۆمبیا چەند ساڵێك لەمەوبەر وتوویەتی:

((تاکەشوێن کە بەخەیاڵمدا دێ و مرۆڤ دەتوانێ تەنیا بەهۆی لەدایکبوونەوە بەسەرکەوتوویی داگیری بکات، پێگەی گێل و نەفامە، ئاخۆ هیچ پێگەیەك هەیە مرۆڤ بتوانێ بەبێ مەشق و ڕاهێنان داگیری بکات — شیاندن و ڕاهێنان لەماڵەوە — شیاندن و و ڕاهێنان لەقوتابخانە و کۆلیژەکاندا، ڕاهێنان لەسەر دەستی گەورە مامۆستاکانی پیشە، یاخود شیان لەمیانەی ئەزموونێکی زەحمەت و توند — بەهۆی ئەو سووتانانەی والەمناڵ دەکەن لەئاگر بترسێ، بەهۆی ئەو هەڵە گەورانەی پاڵێوراو دەکەوێتە سەری.

ئەو نووسەرەی کە ((بەنووسەر لەدایك بووە)) و ، بەبێ خۆئامادەکردنیش سەرکەوتنی وەدەست هێناوە، لەڕاستیدا کەسێکە لەپیشە هەڵبژێردراوەکەیدا خاوەنی توانا و هێز و کۆششێکی نائاساییە ... تەنانەت لەوحاڵەتەشدا، ئاخۆ باشتر نییە سیستمێکی ڕاسپاردە و ڕێنماییشی هەبێ کەلەوانەیە هەمان دەرەنجامیان پێ ببەخشێ لەگەڵ پاراستنی کات و کۆششێکی زۆردا؟

لەسەرەتای سەدەی ڕابردووا، دکتۆر جۆن فاینلی سەرنووسەری ڕۆژنامەی نیویۆرك تایمز ڕووبەڕووبوونەوەیەکی بۆ ئەوانە دەرکرد کە خاوەنداریی و سەرپەرشتی ڕۆژنامەوانەکان دەکەن و ئەوانەش کەچاوەڕێ دەکرێ لەلایان کاربکەن، ئەو ڕووبەڕووبوونەوەیە ئەو کەسانەش دەگرێتەوە کەسەرقاڵی ئامادە و ڕاهێنانی ئەو ڕۆژنامەوانە چاوەڕوانکراوانەن، ناوبرا و دەڵێ:

ئەگەر لەبری ڕۆژنامەگەریی داوا لەکۆلیژ و زانکۆکان بکەم، ئەو کاتە داوایان لێ دەکەم بەشێوەیەکی تەواو و دروست چەند پیاو و ئافرەتێك ئامادەبکەن، ئەوانەی کەدەبێ شیاوبن و بتوانن ئەرکێکی گەردوونی جێبەجێ بکەن، نەوەك تەنیا جوگرافیی، بەڵکو خزمەتێکی هزریی و ڕۆشنبیریی، بەجۆرێك ئەوانە لەم سەردەمەی دیموکراسییدا بن، دروست وەك چۆن دیموکریتس لەسەردەمی خۆیدا بۆ جیهانە بچووکەکەی وابوو، ئەو کەسانەی وەك ئەو پیاوەن کەدەیناسم، کاتێك ئامادەبوو بەتەواوی هەستی خۆی و شانبەشانی شوێنەوارناس بچێتە ناو تابووتی توت عنخ ئاموون. کەسانێکی وەك ئەو کە پێشتر لێکدانەوەیەکی دەربارەی ئەوە هەبوو کە ئەنیشتاین لەبیردۆزەکەیدا پێشکەشی کرد و خستیە ڕوو، وەك ئەو کەسەی ڕۆژێك لەڕۆژان بینیم لەسەر بنەمای درێژی لاکانی هەوڵی دۆزینەوەی ڕووبەری ئەندازەیی سێگۆشە دەدات، وەك ئەو کەسەی لەناوەڕاستی هەڵمەتی ئەم دواییەدا سەروتارێکی بەدووستوون دەربارەی هەسارەی تازە نووسی و لەهەمان کاتیشدا توانای هەیە ناوی پاڵەوانانی دەساڵی دوایی یاری بیسبۆڵت پێ بڵێ یان ئەنجامی هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتیت لەماوەی سەدەی ڕابردوودا بۆ ڕوونبکاتەوە.

چەند ساڵێك دوای ئەمە، لیژنەی تایبەت بەخوێندنی خوێندنگاکانی فێرکردنی ڕۆژنامەوانیی لەوڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا وەسفی ڕاپۆرتێکی کرد کە تیایدا هاتووە: ئێمە ئەوەمان لەبەشەکانی ڕۆژنامەگەریی دەوێ پیاوانی وا دەربچوێنن .. توانای بەهەند هەڵگرتن و نرخاندنی ئەو جیهانە تازە و پڕ ئاڵوگۆڕەیان هەبێ کەسبەینێ دەبێ بەهی ئەوان.

((دەخوازین ئەو لاوانە – کەبێگومان لەخوارەوە دەست پێدەکەن – بەرزببنەوە بۆئەوەی لەبواری ڕۆژنامەوانییدا بەشیاوی بگەنە پێگەی گرنگ و توانایان هەبێ زیرەکانە و کاریگەرانە هێزی ڕۆژنامەوانیی بەڕێوەببەن و بەکاربهێنن، بەواتایەکی تر دەخوازین ئەو لاوانە کاتێک کەسەرقاڵی کۆکردنەوەی هەواڵەکانی پۆلیس و ئاهەنگەکان دەبن، هەڵگری کەلوپەلە عەقڵیەکان بن، ئەوانەی ئەگەر بەشێوەیەکی دروست بەکاربرێن، ڕۆژێك دادێ لەچاودێری نووسیندا دایاندەمەزرێنرێ و جێگیریان دەکات. هەموو دەرچوێك دەبێ لەمێشکیدا هەڵگری بنەما بەهێزەکانی نووسەر و بڵاوکەرەوە بێ، ئەو کۆمەڵگایە باش دەزانێ کەکارە بنەڕەتییەکانی خۆشگوزەرانی مرۆڤایەتی لەوەدایە کە ئەو کەسانەی لەڕۆژنامەکاندا کاردەکەن (کەڕای گشتیی پێکدێنن) ئاستی ڕۆشنبیریان لەپزیشك یاخود پارێزەر بەرزترە و .. دەبێ خاوەنی ڕۆشنبیریی بەرفراوان و هەمە جۆربن.

زۆر لەهاوکارانمان پێیان وایە کەشیاندن (ڕاهێنان و خۆئامادەکردن) بۆ کارکردن لەڕۆژنامەگەرییدا لەبنەڕەتدا فێربوونی چۆنیەتیی نووسین دەگرێتەوە، بەڵام بەداخەوە لەڕۆژنامەگەریی یان هەر بوارێکی دیکەدا شتێك نییە وەکو ((تەنیا نووسین)) بێ.

شکسپیر بەهۆی وشەو شێوازەکەیەوە نەمر نییە بەڵکو بەهۆی گەورەیی هزرەکانیەتی، ناوبراو خاوەنی شارەزاییەکی قووڵ بووە لەمێژوو، زانستی دەروون، جوگرافیا، فەلسەفە و چەندین بواری دیکەی فیکروزانستدا، لەبەرئەوەشە تائێستا کارەکانی ئەو و توانادارەکانی تری سەدەکانی ڕابردوو دەخوێنرێنەوە چونکە خاوەنی شتێکی نائاسایین و شایستەی ئەوەن باسیان لێوە بکرێ و بخوێنرێنەوە.

بەوپێیەی هزرە گەورەکان، زیاتر لەوشەو دەربڕینە جوانەکان، نووسین گەورە دەکەن، بۆیە هەموو ئەوەی خوێندکاری ڕۆژنامەوان دەیخوێنێ گرنگییەکی گەورەی بۆ ئەو دەبێ.

بابەتی ڕۆژنامەوانیی هەموو ئەو بابەتانە دەگرێتەوە کەلە خولەکانی فێرکردندا دەگوترێنەوە هەر لەزانستە سیاسیەکانەوە بگرە تادەگاتە مێژوو و ئابووریی و زانستی کۆمەڵناسی و کیمیا و فیزیا و ژمارەیەکی زۆر بابەتی دیکە. ئەو خوێندکارەی لەساڵی یەکەمیدا دەرك بەو ڕاستیە بکات سوودێکی گەورەی پێ دەبڕێ، لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتیشدا خوێندکار لەساڵی دووەم بەشی یەکەم لە خوێندنی ڕۆژنامەگەریی وەردەگرێو بەمەش ئەو خوێندکارە بایەخ و گرنگییەکی زۆری سەبارەت بەناسینی ناوەڕۆکی ژمارەیەکی لەبن نەهاتووی کتێبی زانکۆیی لەلادروست دەبێ، زیاتر لە هەر خوێندکارێکی دیکە لەزانست و هونەرە عەقڵییەکان - Liberal Arts، ئەو خوێندکارە دەبێ دەفتەر و سەری خۆشی بەزانیاریی پڕ بکاتەوە، ئەو زانیاریی‌انەی کە لەکاتی چوون و هاتن و گەڕان بەدوای هەواڵەکاندا پشتیان پێدەبەستێ ئەرك و مەرامی خوێندنە ڕۆژنامەوانییەکان بریتیە لە زیندووکردنەوەی ئەو زانیاریی‌یانە کەلە کتێبەکانی خوێندنگادا وەرگیراون، ئەوەش بۆ خوێندکار ڕووندەکەنەوە کە چۆن لەتێگەیشتن و شرۆڤەکردنی واقیعی هەنوکەییدا ئەو زانیاریی‌انە بەکاربهێنێ. بەگوێرەی ئەزموونیش دەرکەوتووە کەبەکارهێنانی (زمان و زانست و فەلسەفە و مێژوو .. تاد) لەنێوان دەرچووانی هونەرە عەقڵییەکان و دەرچوانی خوێندگا ڕۆژنامەوانییەکاندا جیاوازیی هەیە، ئەوەتا نووسەران فێربوون و دەرکیان کردووە کەئەوەی بە (پاشخانی بەرفراوان)ی وانە خوێندنە گشتییەکان ناودەبرێ، بەتەنیا ڕاهێنانێکی گونجاو نییە بۆ نووسین و دەرکردنی ڕۆژنامە. ئەو خوێندن و وانانەش کەپەیوەندیان بەهونەرە عەقڵییەکانەوە هەیە بەزۆری تیۆریی و بێ مەبەستن، لەکاتێکدا ئەو وانانەی پەیوەندییان بەڕۆژنامەگەرییەوە هەیە کردەیی و مەبەستدارن.

بەوپێیەش کەڕۆژنامەوان بەزۆری مامەڵە لەگەڵ ئەو هەواڵانەدا دەکات کەپەیوەندییان بەبابەتی لێکۆڵینەوە و خوێندنی وانەکانەوە هەیە کە بۆ زانستە کۆمەڵایەتییە جۆراو جۆرەکان تەرخانکراون، بۆیە ئەو خوێندکارەی بۆی

دەردەكەوێ كەبایەخدانێكی لاواز یاخود هیچ جۆرە بایەخدانێكی بەزانستە سیاسیی و ئابووریی و كۆمەڵایەتییەكانەوە نییە، ئەو كاتە دەبێ بڕیاربدات، ئاخۆ ڕاست بووە لەویست و خواستی خۆیدا كەببێ بەڕۆژنامەوان.

١- چەند تایبەتمەندییەكی بەنرخ Valuable Traits:

ئەو لاوەی كەدەبێ هانبدرێ بۆ كاركردن لەبواری ڕۆژنامەگەرییدا، ئەو كەسەیە كەدەیەوێ ماوەی لاوێتی خۆی بەوتن و نوسینی شتی بەهادارەوە بباتە سەرو بڕیاری دەرفەتی سەركەوتنیشی بەپلەی گرنگی و بایەخدان (هەر لەتەمەنی منداڵییەوە) بەكێشەكانی جیهانیەوە بەندە. ناشبێ لاوێك بەبێ ئەوەی چێژ لە خوێندنەوەی ڕۆژنامە وەربگرێ خواستی كاركردنی هەبێ لەڕۆژنامەگەرییدا، ئەو بایەخدانەش چەند زیاتر بێ باشترە. ئەمەش لەبەرئەوەی چونكە ئەو هەواڵانەی كەلەچەند دەساڵی داهاتوودا دەربارەی زانستە سیاسیی و كۆمەلایەتیی و ئابوورییەكان لەكتێبە دیراسیەكاندا بلاودەكرێنەوە تاڕادەیەك نادیار و شاراوە دەبن، لەبەرئەوەی ئەمانەن ئەو جۆرە هەواڵانەی كەبەزۆری پەیامنێری سەرەتایی ڕووبەڕوویان دەبێتەوە.

ئەو سیفەت و تایبەتمەندییە كەسێتیانەش كەبۆ كەسی ڕۆژنامەوان بەگرنگ و بایەخدار دادەنرێن، ئەوانەن كەهەمان گرنگییان هەیە بۆ سەركەوتن لەبوار و پیشەكانی تردا: —

((زیرەكیی، هاوڕێیەتی، ڕاستگۆیی، پێشبینی و خەیاڵ ، توانا، سووربوون، خێرایی، وردبینی، ئازایەتی، بەرگەگرتن، توانای ڕێكخستنی چالاكییە تاكە كەسییەكان، پابەندبوون، هۆشیاریی هزری، دڵسۆزیی، ڕێككاریی، ڕەزاسووكیی، توانای تێبینیكردن، كارزانیی، بوێری، گەشبینی، توانای خۆڕاهێنان، دەستپێشخەریی و ...تاد)).

لەکاتێکدا ئەگەر هەر جۆرە ئاماژەیەك هەبێ و بکرێ لەقۆناغی منداڵیدا بدۆزرێتەوە و لەڕێگەیەوە بڕیار لەسەر ئاستی شیان بۆ ڕۆژنامەگەریی بدرێ، ئەوە ئەو ئاماژەیە بێگومان دەبێتە پلەی دەرکەوتنی ئاستی گومان و زۆرزانی ئەو کوڕ یان کچە. سەرمایەی پەیامنێر توانایەتی لەبەردەوامبوون لەئاڕاستەکردنی پرسیار تائەوکاتەی هەموو گۆشە جۆراو جۆرەکانی ئەو ئەرکە دادەپۆشێ کەپێی سپێردراوە. ئەو منداڵە بچوکەی بەهۆی زۆری گلەیی و گازاندەو دایك و باوکی ماندوو دەکات، دەکرێ هان بدرێ بۆ کارکردن لەڕۆژنامەگەرییدا.

٢- بۆنکردنی هەواڵ Nosefor News

بەزۆری بۆنکردنی هەواڵ لەسەرووی لیستی توانا تایبەتییەکانەوە دادەنرێ کەپەیامنێر – کۆکەرەوەی هەواڵ – پێویستی پێیەتی و مانای توانای ناسینی هەواڵ دەبەخشێ لەناو زانیارییەکاندا کەئەمانەی خوارەوەش دەگرێتەوە: –

(أ) توانای زانینی ئەوەی کەزانیارییەکان دەکرێ بەجۆرێکیوا دابڕێژرێن و بخرێنە ڕوو، ببنەمایەی بایەخی خوێنەران.

(ب) توانای ناسینی هێماکان کەلەوانەیە بێ بەرنامە بن بەڵام دوور نییە ببنە هۆی ئاشکراکردنی هەواڵیی گرنگ.

(پ) توانای ناسین یان زانینی بایەخی ڕێژەیی ژمارەیەك لەو ڕاستیانەی پەیوەندییان بەخودی بابەتە گشتیەکەوە هەیە.

(ت) ناسینی هەواڵەکانی دیکە کەپەیوەندییان بەزانیارییە تایبەتە بەردەستەکانەوە هەیە.

گێڕاوەی داهاتوو کەگومان لەڕاستییەکەی هەیە، دکتۆر تایلۆر (Dr.Taylor) لەکاتی دامەزرانیدا وەکو ڕەخنەگرێکی بواری مۆسیقا لەڕۆژنامەی نیویۆرك تایمز، گێڕاویەتەوە، تایلۆر گوتی: – ڕۆژێك دوای ئەوەی بەمەبەستی ئامادەبون لەئاهەنگی کردنەوەی پێشانگایەکی ئۆپرا گەیشتۆتە جێ، زانیویەتی کە گۆرانیبێژی یەکەمی

ئۆپرا لەهوتێلەکەیدا ژەهری خواردووە و ئاهەنگی کردنەوەکەش ڕەتکراوەتەوە. لەبەرامبەریشدا تایلۆر گەڕاوەتەوەماڵەکەی و خەوتووە، ئەمە سەرەڕای باوەڕ پێ نەکردن پێی، لەژێر ڕۆشنایی ئەو ناوبانگە گەورە و بەرفراوانەی کەدواتر تایلۆر پەیدای کرد. لەنیوەی شەودا، سەرنووسەری تووڕە تایلۆری لەخەو هەڵساندووە و پێی ڕاگەیاندووە کەزۆربەی ڕۆژنامەکانی تر لەلاپەڕەکانی یەکەمی خۆیاندا هەواڵی خۆکوشتنی گۆرانیبێژی یەکەمی ئۆپرا بڵاودەکەنەوە. لەبەرامبەریشدا تایلۆر وەڵامی داوەتەوە و گوتویەتی:- باشە، پێشانگای ئۆپرا نەبوو تالەسەری بنووسم، چیم لەدەست دێ ئەوە نەبێ بگەڕێمەوە ماڵی خۆم.

پەیامنێرێکی دیکە (ئەگەری ئەوە هەیە چیرۆکەکە هەڵبەستراو بێ) ئەرکی ڕوومالکردنی هەواڵی وتارێکی پێ سپێردراوە کە کەسێکی گرنگ دەیخوێنێتەوە، ڕێنمایی ئەوەش بەپەیامنێرەکەدراوە کە چاودێری وتارەکە بکات و لەگەڵ ئەو وێنەیەدا بەراوردی بکات کە خۆی هەیەتی و پێشتر نووسراوەتەوە، بۆئەوەی بزانێ ئاخۆ وتاربێژ لەدەقی وتارەکەی دەردەچێ، لەکاتی دیاریکراویشدا، بۆ دواجار دەست کرا بە دارشتنەوەی وتارەکە و بۆ بڵاوکردنەوەشی تەنیا پێویستی بەخوێندنەوەی وتارەکە هەبوو.

لەبەرامبەر ئەمەشدا، پەیامنێر گەڕایەوە ڕۆژنامەکەی و پێی ڕاگەیاندن کەوتاربێژ دەقە ئەسڵییەکەی (کە پێشتر بۆ خوێندنەوە ئامادەکراوە)وەلاناوە و سەر پێیانە قسەی کردووە. جەختیشی لەسەر ئەوە کردەوە کە بەهۆی ئەو دەقەی لەلای پەیامنێر بووە هەرگیز نەکراوە چاودێری وتاربێژ بکرێ پەیامنێر شکستی هێناوە لەوەی بتوانێ یەك تێبینیش تۆماربکات کەپەیوەندی بەئاماژە سەر پێیی و ڕاستەوخۆکانی وتاربێژەکەوە هەبێ.

ئەو دوو نمونە (کلاسیکیە) ئەوە ڕوون دەکەنەوە کەتێگەیشتنی دروست و ، بڕیاردانی گونجاو بەسەر شتەکاندا دوو مەسەلەی پێویستن و بۆ پەیامنێر هەرگیز دەسبەرداربیان لێ ناکرێ. بەتایبەتیش لەڕۆژانی ئەمڕۆماندا کەنووسینگەی

پەیوەندییە گشتییەكان و ڕاگەیاندنە ڕۆژنامەوانییەكان تاڕادەیەك دەبنە بەربەست لەبەردەمی دیدەنی كردنی سەرچاوەكاندا. بۆیە پەیامنێر دەبێ پرسیار لەدوای پرسیار ئاڕاستەی هەر كەسێك بكات كە دیمانەی لەگەڵدا دەكات بۆئەوەی بتوانێ لەلایەنە نائاشكراكان و لایەنە گرنگەكانی بابەتەكە، بگات.

بەواتایەكی دیكە پەیامنێر دەبێ مرۆڤێكی خۆتێهەڵقورتێنەر بێ و حەز بەلێكۆڵینەوە و بەدواداچوون بكات و هەستیار و بیرتیژ بێت و بەشێوەیەكی دروستو گونجاو بەگومانیش بێ. ئەوەی ئەو پەیامنێرە جیادەكاتەوە كەخاوەنی هەستێكی بەهێزی بۆنكردنی هەواڵەكانە ئەوەیە كە لەوانەیە هەمان ئەو توخمانە لەچیرۆكە هەواڵییە وێكچووەكاندا هەبن، بەڵام بێگومان لەڕووی بایەخپێدان و گرنگییەوە ئەو بوونەیان جیاواز دەبێ.

بۆ نموونە: لەهەواڵێكدا كەپەیوەندی بەڕووداوێكی هاتوچۆوە هەبێ، پەیامنێر دەبێ هەمیشە هەوڵی وەدەستهێنانی ناوی هەموو ئەو كەسانە بدات كەپەیوەندییان بەڕووداوەكەوە هەیە، ئەمە جگە لەئاست و پلەی برینەكان و درێژەی ئەو بابەتەی پەیوەندی بەپێكدادانەكەوە هەیە و قەبارەی زەرەرمەندیی و ... تاد.

لەهەواڵی ژمارە(أ)دا لەوانەیە ناوی كەسی تووشبوو گرنگترین توخم بێ، لەكاتێكدا لەهەواڵی (ب)دا دوور نییە ناوی ئەو كەسە ناودارەی لەڕووداوەكەدا هیچ ئازارێكی پێ نەگەیشتووە ببێتە توخمێكی هەرە گرنگ. هەرگیز دوو ڕووداو بەتەواوی لە ئەنجامی یەك هۆكاردا ڕوویان نەداوە. لە ڕووداوێكدا لەوانەیە ناتەواوییەك لە برێكی ئۆتۆمۆبێلەكەدا هەبووبێ، لەڕووداوێكی دیكەدا شۆفێری سەرخۆش هۆكاربووە، لەڕووداوی سێیەمدا لەوانەیە هۆكار ئەو پارچەیە بێ كە ڕاگەیاندنەكانی لەسەر نووسراون و بەرچاوی شۆفێریان گرتبێ.

كەم جارێكیش هۆكاری ڕووداو نامۆو تاڕادەیە نائاسایی دەبێ — وەك ئەو ڕووداوەی كەلە ئەنجامی چوونە ژوورەوەی زەردەزیرەیەك بۆ ناو ئۆتۆمبێل و

پێـوەدانی شـۆفێر ڕوودەدات، لەئەنجامیشـدا شـۆفێرەكە نـەیتوانیوە كـۆنترۆڵی ئۆتۆمۆبیلەكەی بكات.

لەچیرۆكی هەمان ئەو ڕووداوەدا، لەوانەیە سیما و سیفەتی گرنگی دیكە بەدی بكرێن كەبەبێ ئاڕاستەكردنی پرسیاری گونجاو بۆكەسە پەیوەندارەكان دوور نەبێ پەیامنێر نەتوانێ بیانزانێت. بێگومان هەمان ئەو دوو كەسە پێشتر دووچاری ڕووداوی لەو جۆرەهاتوون، لەوانەیە یەكێكیان بەم دواییانە نەخۆشخانەی جێ هێشتبێ و لەئەنجامی ڕووداوی پێشوودا چارەسەری بۆكرابێ. هەروەها بەدوور نازانرێ یەكێك لەوانە بەڕێگاوە بێ بۆ دیدەنییەكی گرنگ، وەك سەردانی نەخۆش یان پێشكەشكردنی یارمەتی لەڕووداوێكی تردا.

ئەگەرەكانی دۆزینەوەی سیماو سیفەتی تایبەت و جیاكەرەوە لەهەواڵێكدا كەپەیوەندی بەڕووداوێكی سادەوە هەبێ بە هیچ شێوەیەك لەشێوەكان تەواو نابن و لەبن نایەن، زۆریش گوتراوە بۆ دووپاتكردنەوەی ئەو حەقیقەتەی كەپەیامنێر دۆنەوەی بتوانێ بەقووڵی ڕووماڵی ڕووداوەكە بكات دەبێ هەمیشە چالاك و ئاگادارو ئامادەبێ بۆ سوود وەرگرتن لەدەرفەتەكان، دەبێ بیربكاتەوە، بیر بكاتەوە، بیربكاتەوە. هەروەها بپرسێ ، بپرسێ، بپرسێ.

ڕووماڵكردنی هەواڵیی باش لەدەسكەوتنی ڕاستییەكان (Facts) پێكدێت، دواتر لە بەدەستهێنانی چەند شتێكی دیكە. پەیامنێریش ئەگەر نەیتوانی ئەمە جێبەجێ بكات، ئەوكاتە چیرۆكە هەواڵییەكە تەواو نابێ، بگرە لەوانەیە شێوێنراویش بێت، چونكە هەندێك توخمی گرنگ فەرامۆش كراون و وەلاوە نراون. ئەو پەیامنێرەی كەفێری ئەنجامدانی كارێكی هەمەلایەن و تەواو دەبێ كە بریتییە لە لێكۆڵینەوە و گەڕان بەدوای هەموو گۆشە نادیارەكانی چیرۆكی هەواڵیی ساكار و ئاشكرادا، پەیامنێرێكە ڕاهێنانێكی بەنرخی دەسگیردەبێ و ڕێگەی پێ دەدات ئەو هەواڵانە شرۆڤە بكات كەدەیانگوێزێتەوە. بەهەمان شێوە بۆنكردنی مشكێك، سیفەتێكی

گرنگە و دەبێ لە کەسی پەیامنێردا هەبێ، بەتایبەتی لەو پەیامنێرەی بۆ شرۆڤەکردنی هەواڵەکان تێدەکۆشێ.

بۆ نموونە: پەیامنێرێك زانی کەئەندامێکی ئەنجوومەنی پیران وتارێك پێشکەش دەکات. ئەو پەیامنێرە زیرەك و چاپووك دەبێ ئەگەر روونی بکاتەوە ئاخۆ ئەمە مانای ئەوەیە دانیشتینێکی گرنگ کە بڕیار بوو ئەو ئەندامە سەرۆکایەتی بکات دواخراوە یاخود لادراوە. پەیامنێرێکی دیکە نەیتوانیوە یارییەکی دیاریکراو بکڕێ بەهۆی تەاوبوونی لەبازاڕدا، لێی کۆڵیەوە، بەدوایداچوو، دواتر بۆی دەرکەوت کڕین و فرۆشتنێکی بێ وێنە لەسەر ئەو جۆرە یاریانە هەیە.

دەبێ ئەو جۆرە بۆنکردنە ((بۆنکردنی مشك))کە یەکێکە لەگرنگترین و پڕ بایەخترین ئەو سیما وسیفەتانەی دەبێ لێکۆڵەر و ڕۆژنامەوان و کەسی ئەکادیمی هەیبێ. پەیامنێرو ئەوەی بەدوای ڕاستیەکاندا دەگەڕێ بەدوای دۆزینەوە و ئاشکرا کردنی هەموو جۆرە ڕێگەیەك لەپێناوی دەستەبەرکردنی زانیارییەکان، ئەگەر بەدروستی و وەکو پێویستیش کار بکات، ئەو کاتە هیچ مەبەست و ئامانجی پێشوتری نابێ هەوڵی پێگەیشتنیان بدات، بەهەمان شێوە هیچ یەکێك لەئەگەرەکانیشی نابێ تا بۆ وەدێهینانیان تێ بکۆشێ، بەڵکو تەنیا ڕاستییە کەدەبێ سوور بێ لەسەر گەیشتن پێی.

ئەو ڕێگەیەی کەلەمیانەیەوە پرۆسەی گواستنەوەی ئەو زانیارییانەی پێ ئەنجام دەدرێ کەپەیامنێر کۆی کردوونەتەوە، بۆ لێکۆڵینەوەی زانستی بابەتێکی گرنگە، وەکو شێوازێك بۆ ناسینی ئەو گۆڕانکاریانەی کەلە ئەنجامی پێشکەوتنی ئەلکترۆنیدا وەدی هاتوون.

لەگەڵ ئەوەشدا هەمیشە هەنگاوی یەکەم و بنەڕەتی یەك هەنگاو دەبێ ئەویش: گەڕان و لێکۆڵینەوە لەڕاستیەکان و دەستگیر کردنیانە.

٣- هەواڵ چییە؟ What is News

هەوڵە ئەکادیمیەکان ڕاستی ئەوەیان دووپات کردۆتەوە کەهەواڵ ڕاپۆرتێکە لەسەر ڕووداو، نەوەك خودی ڕووداوبێ. لەهەر خولەکێکی دیاریکراودا ملیۆنەها ڕووداو هەن و لەیەك کاتدا لەجیهاندا ڕوودەدەن. یەکێك دەمرێ و یەکێکی دیکەش لەدایك دەبێ، ئەوەی تریان تاوانێك ئەنجام دەدات... تاد. هەموو ئەم ڕووداوانەش بریتین لە هەواڵیی شاراوە، یان لەوانەیە ڕووبدەن ئەو ڕووداوانەش نابن بەهەواڵ تا ئەو کاتەی بەڵێندەرێکی ناردنی هەواڵ دەگاتە جێ و ڕاپۆرتێکیان لەبارەوە پێشکەش دەکات. بەواتایەکی دیکە، هەواڵ ڕاپۆرتێکی نووسراوە لەسەر ڕووداو، لە خودی ڕووداویشدا شتێکی کرۆکیی و خودیی نییە.

پەیامنێرە پرۆفیشنەڵ و شارەزاکان گرنگیی شاراوە و ئەگەری ڕوودانی ڕووداوێك، بەرلەوەی بڕیاربدەن ئاخۆ ڕاپۆرتێکی لەبارەوە دەنووسن یان نا، دەخەملێنن، بەم جۆرەش ڕووداو دەکەن بەهەواڵ. ئەو پەیامنێرانە مرۆڤن و خواوەند نین و خاوەنی پێوەرێکی ڕەها و پتەویش نین بۆئەوەی لەبڕیار و دیارکردنی ئەوەدا بەکاری بێنن ئاخۆ ڕووداوەکە دەگوازنەوە یان چاوپۆشی لێدەکەن.

هیچ شتێکیش نییە نەکرێ لەڕێگەی خستنە ڕوو و پێشکەشکردنی بەشێوەیەکی زیرەکانە نەبێتە مایەی بایەخ و گرنگیی، خودای گەورەش بەتەنیا توانای دیارکردنی ئەو شتانەی هەیە کە گرنگن.

ناکرێ لەڕێگەی بەکارهێنان و زیادکردنی هەندێك وشەی وەك (کات و وردیی و کورتی)یەوە پەرە بە تێگەیشتنی سروشتی هەواڵبدرێ، بەو پێیەی ئەو جۆرە سیفەتانە پێویستیان بەڕوونکردنەوەی زیاتر هەیە و ئەمەش لەپەیامنێرێکەوە بۆ یەکێکی تر و لەبارودۆخێکەوە بۆ بارودۆخێکی تر جیاوازە.

هیچ شتێك نابێ بەهەواڵ، تائەو كاتەی دەگوازرێتەوە (ڕووماڵدەكرێ)، بەبێ ڕەچاوكردنی كاتی ڕوودانی. جگە لەمە سروشتی ڕووداو لەڕێگەی شیكردنەوەی ئاسەوارەكەیەوە بۆ سەر ئەوانەی كاری تێدادەكەن یان دەیخوێننەوە گۆڕانی بەسەردا نایەت، ئەگەر چیش وەڵام یان كاردانەوە خێرا و ڕاستەوخۆ یاخود دواخراو و دواكەوتو بێ. پلەی ئەو گرنگییەش كەدیراسەكردنی چەند فاكتەرێكی وەك وەڵامدانەوە یاخود كاردانەوەی كۆمەڵایەتیی هەرچۆنێك بێ، ئەوا بەپلەی یەكەم پەیامنێر بەتوانا و سووربوونێكی زۆرەوە لەگەڕان بەدوای ڕاستیدا كاردەكات. بگرە لەخۆشی ناپرسێ سوود و كاریگەری ئاشكرا و شاراوە چی و چۆن دەبێ كەئەو زانیارییانە دروستیان دەكەن، یاخود ژمارەی ئەو پاسەوانانە چەندە كە دەرگاكان دەپارێزن (Gatekeepers) و دەكرێ مامەڵەیان لەگەڵدا بكرێ، لەجیاتی ئەمە پەیامنێر بایەخ بەئەركی سەرەكیی خۆی دەدات كەدۆزینەوەی ڕاستییە.

٤-پێویست بوون بەشرۆڤەكردنی هەواڵ
:The Need for Interpretation

ڕۆژنامەوانیی سەركەوتووی ئایندە ئەگەر بیەوێ بەسەر پەیژەكانی سەركەوتندا سەربكەوێ، پێویست نییە لەسەری ببێتە زیاتر لە كرێكارێكی زیرەك كەڕاهێنانێكی تەواو و هەمە لایەنی وەرگرتبێ. پەیامنێر دەبێ لەوە بەتواناتر بێ كەبتوانێ تەنیا ڕووماڵی هەواڵە ڕۆتینییەكان بكات.

بگرە دەبێ جگە لە گواستنەوەی ئەوەی ڕوودەدات توانی شرۆڤەكردنیشی هەبێ. بۆئەوەی شرۆڤەی هەواڵ بكەیت، پێویستە تێی بگەیت، تێگەیشتنی هەواڵیش مەسەلەیەكە زیاترە لەتێگەیشتن و دیاریكردنی ئەو زمانەی كەكەسانێك لەبوارە جۆراوجۆرەكانی ژیاندا بەكاریدەهێنن. تێگەیشتنی هەواڵیش جیاكردنەوە و ناسینی ڕووداوی دیاریكراو لەناو زنجیرەیەك ڕووداودا دەگرێتەوە، چ لەڕووی هۆكار یاخود دەرەنجام و كاریگەرییەوە بێ.

مێژوونووسانی ئاینده بەپشت بەستن بەبۆچوون و لێکدانەوەی تایبەتی خۆیان بۆ شتەکان بەگوێرەی پەیوەندییە دروستەکان و گرنگیی ڕێژەییان، دەکرێ ببنە خاوەنی توانای زیاتر لە پێشبینیکردنی ئاراستەو کێشەکانی ئێستا، بەڵام ئەگەر پەیامنێر وەکو پێویست لەمیانەی خوێندنەوەی مێژوو و دیراسەکردنی ئابووریی و کۆمەڵناسیی و زانستە سیاسییەکان و بابەتی ئەکادیمی تر ئاگادار بێ و ئەگەر ئاگاشی لەهەوڵی چاودێرانی دیکە بێ کەلە ڕێگەی کتێب و بابەتی گۆڤارەکانەوە بۆ شرۆڤەکردنی ڕووداوە هاوچەرخەکان دەیدەن، ئەوا ئەو پەیامنێرە، بەلای کەم، دەرك بەحەقیقەتی ئەوە دەکات کە هەواڵ تەنها ڕووداوێکی گۆشەگیر نییە، بەڵکو بەزنجیرەیەك ڕووداوی گرنگەوە گرێدراوە.

پەیامنێری شرۆڤەکار (The Interpretative Reporter)ی ڕووداوەکان لەئایندەدا دەبێ بەرامبەر بەپێکدادانەکان خۆڕاگر بێ و لەبۆچوونیشیدا بەرامبەر بە ژیان وەکو دەروونناس و فەیلەسوف وابێ، ناتوانێ سەربکەوێ ئەگەر هەڵوێستە جێگیرەکان ببنە کۆسپ لەڕێگەیدا، ئەو هەڵوێستانەی کەدوورنییە زیان بەتێگەیشتن و دەرککردن بەکێشە مرۆڤایەتییەکان بگەینن.

شیکردنەوەی دەروونیی هاوچەرخ دووپاتی کردۆتەوە کە هەنگاوی یەکەم بۆ ڕزگارکردنی مرۆڤ لەئاڵۆزییە دەروونیەکانی ئەوەیە وا لەو کەسە بکەیت ئەو بناغانە بناسێ کەئەو ئاڵۆزیانەی لەسەر بونیاتنراون یاخود سەریانگرتووە، بۆیە پەیامنێر — کۆکەرەوەی هەواڵ دەبێ بەباشی تێبگات خەڵك چۆن بیردەکەنەوە و لەبەرچی بەم جۆرە بیردەکەنەوە، بۆئەوەی لەکاتی پرۆسەی گەڕانیدا بەدوای ئەوەی کەبە(ڕاستی) ناوزەد دەکرێ دووربێ لە مەترسی لە خورەوشت و هەڵسوکەوتی ئەوانەش بگات کە گواستنەوەی هەڵسوکەوتەکانیان دەکەوێتە ئەستۆی و بەبەرپرسیارێتی ئەو دەزانرێ.

ئەو شتە چییە کەبەڕای گشتیی ناودەبرێ و لەوانەیە پێی وابێ کەڕۆژنامەوان کاریگەرییەك دروستدەکات؟ چۆن لەژێر ڕۆشنایی ئاراستە ئابووریەکاندا کەڕێگە

بەسەرهەڵدانی دیاردەی لەو جۆرە دەدەن، باسی بزوتنەوەیەكی سیاسیی تازەبكرێ؟ چی دەربارەی ئەو هێزەی كە گێرەشێوێنیی هەنووكەیی هەیەتی دەزانێ و دەتوانێ چی بكات؟

شرۆڤەكاری هەواڵ دەبێ هۆكارەكان بزانێ، لەكاتێكدا خەڵكی ئاسایی چاودێری دەكەن و تەنیا ڕوودانی ڕووداوەكان دەبینن، هەروەها لەسەریەتی، دروست بەهەمان وردی و ئەو جیددیەتەی كە زانا بەوردبینەكەی دەڕوانێتە نموونەكەی ، ئەویش بەشێوەیەكی زانستیانە لەو هۆكارانە بكۆڵێتەوە . پەیامنێر ناتوانێ بەشدار بێ لەو ڕووداوانەی كەلەبارەیانەوە دەنووسێ، لەكاتێكدا ئەگەر ئەمە ڕوویدات ئەوا بێگومان بۆچوونەكەی تێكەڵ بەهەواڵەكە دەبێ، ئەگەرچیش پەیامنێر ئەوەی لەتوانایدا هەبێ دەیكات بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەبەردەوامی دەكەوێتە هەڵەوە.

پرۆگرامی زانستی شتێكی دیكە نییە ئەوە نەبێ كە دەبێ هەڵوێستەكەت بەپێی توانا ڕاست بێ یان نزیك بێ لەڕاستی هەڵەكانی پەیامنێریش (بەهەرحاڵ) دەبن بەهەڵەی دروستی شارەزایەك لەجیاتی ئەوەی بەهەڵەی گەورەی نەزانێك لەقەڵەم بدرێن. وەك چۆن(N.P.Bagby)ی مامۆستای ڕۆژنامەوانیی لە زانكۆی تەكساس وتوویەتی: –

پتەوكردن و ڕێكخستنی بیركردنەوە وا لە پەیامنێر دەكات كەنەوەك بەتەنیا بەپێی ویستی سەرۆك و خاوەنكارەكەی ئەركە ئاساییەكانی بەجێبگەیەنێ، بەڵكو ئەمە لەوانەیە وابكات كەدوو چیرۆكە هەواڵ سەر هەڵبدەن و گەشە بكەن، لەكاتێكدا پێشتر تەنیا یەك چیرۆكی هەواڵیی هەبووە. چیرۆكە هەواڵیەكانیش لەنزیك سەربانەوە نین، بەڵكو تەنیا ئەو پەیامنێرەی هەوڵی داڕشتنەوەی بەردەوام و قووڵ و هەمەلایەنەی بیركردنەوەی خۆی دەدات، توانای دۆزینەوەی ئەو جۆرە چیرۆكە هەواڵیانەی هەیە.

ڕۆژنامەوانیی بەناوبانگی ئەمریكیی ولیام لیتل (William Little) نووسیویەتی: پێشنیازی من بۆ نووسەرانی لاو و ئەوانەی لەناوەڕاستی تەمەندان

ئەوەیـە : بیربکەنــەوە، قەناعـەتی تــەواوم هەیــە کــە زۆربــەی نووســینە خــراپ و نابەجێکان کەسانێك دەینووسن هەرگیز بیریان نەکردۆتەوە لەوەی مەبەستیانە چی بڵێین — لەبەرچی دەیانەوێ ئەوە بڵێن — بـەزۆری گوێبیستی ئـەو بڕگەیـە دەبێـت: ئەو کەسە نازانێ دەیەوێ چی بڵێ. بیرنەکردنەوە مەسەلەیەکە لەهەموو قۆناغـەکانی پرۆسەی نووسینی هەواڵدا هەیە و بەدیدەکرێ، ۹۸٪ی سەروتارەکانیش دەکرا باشتر بوونایە ئەگەر بەژمارەیـەکی کـەمتری وشـە بنوسـرانایە، ئەوەیـە کەدەمـەوێ بیڵێم، ئەوەش ئەو هۆکارەیە کە پاڵم پێوەدەنـێ ئـەوەبڵێم. ئـەو شـێوازە لەوانەیـە بتـوانێ ئەوەی کەپێویستە بگوترێ لـەهزری نووسـەردا بچەسـپێنێ و بـەر لەهـەموو شـتێك و بـەکورتیش وای لێبکـات بەباشــی و هەمەلایــەنی و قووڵییــەوە بیرلــەوە بکاتــەوە کەدەیەوێ بیڵێ.

دیـارە ئەمـەش هـەمووی وەك شـتێکی ئاسـایی وایـە، بـەڵام، لەکاتێکـدا مـن ڕۆژ لەدوای ڕۆژ ڕۆژنامەکان دەخوێنمەوە، ئەمە ئەو هەڵە گەورەیەیە کەدەیبینم: ئایا ئەو ڕۆژنامەوانە دەزانێ هەوڵدەدا چی بڵـێ؟ لەزۆربـەی حاڵەتەکانـدا ئـەو نـازانێ چـونکە بەهیچ شێوەیەك بیری لەوە نەکردۆتەوە : دەمەوێ چی بڵێم، لەبەرچی بیڵێم؟

٥- پێشکەوتنی شرۆڤەکردن

The Growth of Interpretation

هێـزی پاڵنــەری گرنگــی یەکــەم بــەرەو چارەســەری شــرۆڤەکاری و بــەرە و بەکارهێنانی شرۆڤەکاری، جەنگی یەکەمی جیهانیی خستیە ڕوو، کاتێـك ئـەو شـەڕە هەڵگیرســا، زۆربــەی ئەمریکییــەکان دووچــاری سەرســوومان بوونــەوە و بــەهیچ شێوەکیش نەیانتوانی هۆکارەکـان ڕوونبکەنـەوە. م، بـراون(Broen،M) لەنامـەی دکتۆراکـەی لـەزانکۆی (ویسکونسـم)دا لەناوەڕاسـتی سـییەکاندا دەربـارەی ئاسـتی بەرپرسیارێتی ئاژانسی دەنگوباسەکان بەرامبەر بەو دیاردەیە نووسیویەتی:-

شکستهێنانی گەورە بۆ ئاژانسی ئاسوشیتدپرێس دەگەڕێتەوە لەوەی کە ڕێگەی لەپەیامنێرەکانی خۆی گرت بابەتی هەواڵیی پاشکۆدار و بونیاتنراو لەسەر بنەمای سیاسەت و ئاڕاستەکان بنێرن. ئەوە بوو ئاژانسی ناوبراو هەڵوێستێکی ترسنۆکانەی نواند، ئەو هەڵوێستەی کە ڕێگە بەپەیامنێران دەدات تەنیا ئەوە بگوازنەوە کە بەتەواوەتی دیار و ئاشکرایە، بەوەش ڕازی نەبوو کە هیچ جۆرە شیکردنەوەیەك بۆ ڕووداوەکان بکرێ، بگرە سووربوو لەسەر ئەوەی کەتەنها ڕووداوە دیار و ئاشکراکان ڕوومالبکرێن. ئەگەر چیش هەندێك لەپەیامنێرانی ئەو ئاژانسە لەسەر کاروباری دەرکیی مەشقیان پێ کرابوو، بەڵام کەمێکیان توانای شیکردنەوە و دەرککردنیان بەگرنگیی ڕووداو و ئاڕاستەکانیان هەبوو.

نەوەك بەتەنیا ئاژانسی ئاسوشیتد پرێس، بەڵکو ئاژانسەکانی هەواڵ و ڕۆژنامەکانی تریش لەئەزموونی ئەوەی کەئامادەنین لەهەنگاوە کۆتاییەکان بگەن، ئەو هەنگاوانەی جیهانیان نغرۆی شەڕکرد، یاخود بتوانن وەکو پێویست لەکاتی هەڵگیرسانیدا ڕووداوەکانی شەڕ ڕووماڵ بکەن، وانەیەکی گرنگ فێربوون.

لەماوەی ساڵانی بیست و سییەکاندا ئەو ئاژانس و ڕۆژنامانە چەندین شارەزای مەشق پێکراوو ڕاهێنراویان لەپایتەخت و بنکەکانی هەواڵیی جیهاندا، نەوەك تەنیا بۆ گواستنەوەی هەواڵەکان بەڵکو بەمەبەستی ڕوونکردنەوە و شیکردنەوەی ڕووداوەکانیش دامەزراند، بەناوبانگترین ئەو ڕۆژنامەوانانە ئەمانە بوون:-

دەبلیو. دیورانتی (W.Duranty) و ج. جونتەر (J.Gaunter) و ڤ. شیان (V.Sheean) و ئی. موریر (E.Mowrer) و ك. رینۆلدز (K.Reynolds) و دەبلیو شیرەر (W.Shirer)و ئێم. دەبلیو فودور (M.w.fodor).

ئەمانە و چەندین کەسی دیکەش لەمیانەی هەواڵیی ڕۆژنامەو بابەتی گۆڤار و کتێب و وتارە رادیۆییەکانەوە دەتوانین بڵێین کارێکی باشیان بەئەنجامگەیاند بۆیە مایەی سەرسوڕمان نەبوو و بەپێچەوانەی ساڵی ١٩١٤ ، بەر لەهەڵگیرساندنی

جـەنگی دووەمـی جیهـانیی، زۆربـەی هـەرە زۆری ئەمریکییـەکان چـاوەڕێی ئـەو جەنگەیان دەکرد یان بەلای کەم دەیانزانی دوورنیە شەڕێکی لەو جۆرە بەرپاببێت .

دوا بەدوای هەرەسهێنانی بازاڕی سەنەدە داراییەکان لەساڵی ١٩٢٩ دا و لەماوەی وێکهاتنەوەی ئابووریی لەسییەکان و سەردەمی بزووتنـەوەی ئـەزموونیی سیستـمی تازە (New Deal)، یشدا داواکـاریی خوێنـەران ڕوی لـەزیادبوون کـردوو قۆنـاغی بەتەنیا ڕووماڵکردنی هەواڵە ناوخۆییەکانی تێپەڕاند، بەو پێیەی ئەو ڕووداوانە لەسەر ئاستی تەواوی میللەتدا هەستێکیان لەگەڵ خۆیانـدا هێنـا سـەبارەت بەبایـەخی ڕوو لەزیادبووی حکومەتی فیدراڵی لەژیانی هەموو تاکێکدا. بەمەش ژمارەی دابەشکردنی گۆڤـــــارە هەفتەییــــــە تــــــازە دەرچــــــووەکانی وەك: تــــــایم(Time) و نیوزویـك(Newsweek) و هـی تـر وەکـو رۆکێـت ڕوویـان لـە بەرزبوونـەوەکرد، بەهەمان شێوە دابەشکردنی گۆڤـاری (Reader's Digest) و گۆڤـاری مانگانـەی دیکەش زۆر بەرزبوونەوە، ئـەو گۆڤارانـە بابـەتی هەڵبـژاردە و کـورت و ڕێکوپێکیـان تیادا بڵاودەکرایەوە، لەلایەکی دیکەوە ژمارەی خوێنەرانی ئـەو کتێبانـە زیـادی کـرد کە خوێندنەوەیان ئاسانە، وەك ((چۆن دەتوانی .. ئەنجام بدەیت))، باوەڕیش وایە ئەمە بۆ زیادبوونی ویستی هاوولاتی بگەڕێتـەوە لـەوەی بزانـێ لەزۆربـەی بوارەکـانی بایەخـدان و چـالاکی مرۆڤایەتیـدا چـی ڕوودەدات، نامـە هەواڵییـەکانیش دروسـت ئەمەیان پێشکەشی جەماوەری گشتیی و تایبەتی دەکرد.

ڕۆژنامـەکانیش دەسـتیانکرد بـە گونجانـدنی شـێوازی سـەرەکیی هەواڵـەکان و فراوانکردنـی ناوەڕۆکـەکانیان بۆئـەوەی ئـەو سـتوونانە بگرنـە خۆیـان کـە هـەڵگری واژووی شرۆڤەکارانی سیاسیی بن. لەناوەڕاستی سیەکانیشدا ڕۆژنامە هەڵپرژانە سەر بڵاوکردنـەوەی پێداچـوونەوە (خسـتنە ڕووReview)ی ڕۆژنامـەوانیی هەفتانـەی هەواڵـەکان، بەرچاوترینیشــیان (نیویـۆرك تــایمز) بــوو، هــەروەها هەوڵیانــدا پێداچـوونەوەی هـەواڵیی هەمـەڕەنگی ڕۆژانـە بڵاوبکەنـەوە و ئـەو پاشـکۆ (یـاخود گۆڤار)انەش فراوانترکران کـە ڕۆژانـی یەکشـەممە دەریانـدەکردن، لەلایـەکی دیکـەوە

بەشی بابەتە وەسفی و چیرۆكییە داهێنانەكانیان فراوانتر كرد و ژمارەی بابەتە (تەواو كەرەكانSupplemental) یان زیادكرد، ئەمەش بۆئەوەی بتوانن پاشكۆیەكی مێژوویی و جوگرافیی و خودیی و زانیارییی بەهەواڵ ببەخشن، بەو ئامانجەی وا لەو هەواڵانە بكەن كەپەیوەندییان بەرووداوەكانەوە هەیە ئاسانترین و خاوەنی مەغزا و مانابن. ئەمەش خۆی لەخۆیدا هۆكارێك بوو بۆئەوەی لەبواری ریزبەندیكردنی ئەو جۆرە نووسینانەدا چەند وشەو زاراوەیەكی تازە سەرهەڵبدەن و لەبری دانانی هەموو ئەو نووسینانە لەژێر ناونیشانی (پارچە هزرییەكاندا)وەك چۆن لەرابردوودا باو بوو، ئێستا رۆژنامەوانان وایان لێهاتووە قسەبكەن و زاراوەی وەك: بابەتە لاوەكییەكان، روونكردنەوە، هەڵوێستەكان، كۆی بابەتەكان (wrap - ups)، تەواوكردنی رێكخستنی بابەتەكان (Button - ups) و بۆمبە قورسەكان (Block buroters)، شێواز و جۆری دیكەی روونكردنەوە و شرۆڤەكردن بەكاربهێنن، هەر لەنێو ئەو زاراوە تازانەدا ناوی ئەمانە دێنین: پاشكۆ، ئەوەی لەژێر سەرەوە دایە، رووماڵی داهێنەرانە یاخود شرۆڤەكارانە.

راستەوخۆ لەدوای تەواوبوونی جەنگی دووەمی جیهانییەوە هیچ بابەتێكی دیكە بەقەد شرۆڤەكردنی هەواڵ لەلایەن یەكگرتووی نووسەرانی رۆژنامە ئەمریكییەكان و هیچ رێكخراوێكی رۆژنامەوانیی ترەوە بایەخی پێ نەدرا، بەبێ رەچاوكردنی ئەو ناوانەی كەبابەتەكە پێی براون، لەساڵی ١٩٤٧ یشەوە، واتە ئەوساڵەی كەتیایدا چەندین رێكخراوی رۆژنامەوانیی دامەزرێنران، گەلێك توێژینەوە بڵاوكرانەوە وبوونەمایەی وروژاندنی مشتومڕی گەرموگوڕ دەربارەی ئەو بابەتە.

لەسەرەتادا بایەخێكی زۆر بەو پێناسانەدرا كە پەیوەندییان بەدیاركردنی ئەو جیاوازییەوە هەیە (ئەگەر هەبێ) كە لەلایەك لەنێوان شرۆڤەكردن و ئەو بابەتەدا هەیە كە روونكردنەوە و رووداوی تێدایە و پاشكۆش پێكدێنێ لەلایەكی دیكەوە لەگەڵ سەروتار و ئەو ستوونانەدا كەبیرو بۆچوون دەگرنە خۆیان. ئەوەش پرسیارێكی بنەرەتییەو پەیوەندیی بەو سیاسەتەوە هەیە: ئاخۆ رێگە بە رۆژنامەوانیی

ئاسوشیتدپرێس دەدرا کەلە ڕووماڵکردنە هەواڵییە سادە و بابەتیەکانی ڕووداوەکان دوور بکەونەوە؟

لەنێوان ئەو بەیاننامە نموونەییانەشدا کەلەلایەن چەندین کۆمەڵەو ڕێکخراوی بەهێزەوە دەرکراون، ئەو ڕاپۆرتە بوو کە کۆمەڵەی (ماڵ و کارەکان) دەریکرد و تیایدا هاتووە: شەپۆلێکی توندی داواکاری لەئارادایە و پەیوەندییان بە زەرورەتی بەکارهێنانی نووسینی شرۆڤەکاری زیاترەوە هەیە. هاوولاتی ئاسایی ئەمریکی نیگەرانە، وەك بەرهەمێن وەکو بەکاربەریش نیگەرانە ئەو نازانێ و تێ ناگات چی بەسەردێ یان لەو جیهانەی کەتیایدا دەژی چی ڕوودەدا. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئاگاداری حەقیقەتی ئەوەیەکە ڕووداوی گرنگ و گەورە لەئارادان و ڕوودەدەن. دەیەوێ دەربارەی شتومەك و پرۆگرام و سەرکردە تازەکان بخوێنێتەوە.

ئێستا، لەڕووی کردەییەوە گفتوگۆ تەواو بوو، بەڵام چەند دەنگێکی کەم هەن دژی پێویستبوون بەڕوو ماڵکردنی هەواڵی شرۆڤەکاریی (تەئویلی (Interpretative Reporting) دەوەستن، ئەمەش مانای وایە کەلە پێناوی ئەوەی پەیامنێری ئایندە ببێتە زیاتر لەکرێکارێکی ڕەزاگران و پڕووپووچ، دەبێ خۆی بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی پێویستی و داواکاری ڕوولەزیادبوو بۆ ڕووماڵکردنی هەوالێی (قووڵ) و (ئەوەی لەژێر سەرەوەدایە)و (دەبێ خوێنەر لەئیمرۆدا ڕوداوی پشتی پەردەکان ببینێ) و (لەچوارچێوەی خۆی و لەژێر ڕۆشنایی ئەزموونی کەسێتی خۆیدا هەواڵ بۆ خوێنەر بگوازرێتەوە و بگێڕێتەوە) و (مەغزا و دەلالەت لەواقیع دەربهێنێ) و (ئاماژە بەگرنگیی و مەغزایی ڕووداوە هەنووکەییەکان بکات)، لەکاتێکیشدا ئەگەر بمانەوێ وتەی چەند نووسەرێکی هەمە جۆر بەکاربهێنین، دەکرێ ئاماژە بەوە بکەین کە م. چایلدز (M.Childs) نوسیویەتی: ((ئەو پەیامنێرەی ڕووداو شرۆڤە دەکات، ئاسۆی هەواڵ بەرفراواندەکات، ڕوونیدەکاتەوە، فراوانی دەکات و وەسفی دەکات، ئەو ڕوونی دەکاتەوە .. بەپێچەوانەی نووسەری وروژێنەریش، ئەو پەیامنێرەی شرۆڤەی هەواڵ دەکات دەبێ تێگەیشتنێکی کاملبوو

و قووڵی بەرامبەر بەگرنگیی و بەرپرسیاریەتی کارەکەی هەبێ .. بۆ ئەو پەیامنێرەی شـرۆڤەی هـەواڵ دەکـات یـەکێك لـەگرنگترین ئەرکـەکانی ئەوەیـە کەدەسـت بەبەرفراوانکردنی چواردەوری بازنەی هەواڵەکان بکات... ئەرکی تایبەت و بەرچاوی هـەواڵ لەوەدایـە کەلـەو بڵاوکراوانـە دوورتـر بـڕوات کـە بـەخێرایی دابەشـدەکرێن، هـەروەها دوورتـر لـەو بەیاننامانـەی کـەبۆ دابەشـکردن بەسـەر ڕۆژنامەکانـدا ئامـادە دەکرێن، دوورتر لەوەش کەلە کۆنگرە ڕۆژنامەگەرییەکاندا دەگوترێن...)).

لەوانەیە بپرسیت : لە کوێ دەکرێ ئـەوجۆرە پەیامنێرانـە بدۆزرێنـەوە کـەتوانای شـرۆڤەکردنی هەواڵـەکانیان هـەبێ؟ ئەوانـەی لـەمیانی پێشـکەوتن وئەزموونـدا دەدۆزرێنـەوەو پێدەگـەن، لـەڕوو مـاڵکردنی هەواڵـەکانی ئەنجومـەنی شـارەوانی و هەواڵەکانی ویلایەتدا دەردەکەون .

زانیاریی‌ان گەشەدەکات و ئـەزموونیان کامـڵ دەبـێ و متمانـەیان بـەخۆیان زیـاد دەبێ.

لیسترمارکیل (L.Markel) بەیـەکێك لـەگرنگترین بەرگریکـەرە بەپەرۆشـەکانی ڕوومـاڵکردنی شـرۆڤەکاریی هەواڵـەکان دادەنـرێ لـەدژی ڕەخنـە گرانـی، ماریکـل نووسیویەتی :

((ئەوانەی دژایەتی شرۆڤەکردن دەکەن، دەڵـێن چـیرۆکی هـەواڵیی دەبـێ تـەنیا بریتی بێ لەبڵاوکردنەوەی ڕاستییەکان، من دەپرسم: کام ڕاستی؟ ئاشـکرای دەکـەم کەلەواقیعدا شتێکی وەکو هەواڵیی (بابەتی Objective) بوونی نییە بـەو مانایـەی ئەو دژایەتیکەرانە بەکاری دێنن، یاخود بەهەر مانایەکی دیکە، بابەتی ترین پەیامنێر بەنموونـە وەربگـرە، دەبینـی پـەنجا ڕووداو (ڕاسـتی Fact) کۆدەکاتـەوە، ئینجـا لـەنێوان ئـەو پـەنجا ڕاسـتییەدا، دوانزەیـان هەڵدەبـژێرێ کـەپێی وایـە تاڕادەیـەك بایەخـدارن، ئامادەیـان دەکـات بـۆ ئـەوەی لـەو چـیرۆکە هەواڵییـەدا بـەکاربهێنرێن کەدەینووسێ، بەمەش ئەو پەیامنێرە سی و هەشت ڕاستی پشتگوێ دەخـات. ئەمـە

یەکەم ڕاهێنانە دەربارەی دادگایی کردن و لەهەمان کاتیشدا مومارەسەی یەکەمی دەربڕینی بیر و بۆچوونە.

دواتر پەیامنێر بڕیاردەدات ئاخۆ لەنێو ئەو دوانزە ڕاستیدا کەهەڵیبژاردوون کامەیان پێشەکی چیرۆکی هەواڵی پێکدێنێ. ئەو ڕاستیە دیاریکراو و پەیوەندیدارەش کەهەڵیدەبژێرێ گرنگیەکی پێ دەبڕا – چونکە خوێنەر بەزۆری بەخوێندنەوەی پێشەکیی هەواڵ وازدێنێ، واتە بڕگەی یەکەمی، ئەمەش ڕاهێنانی دووەمی دادگایی کردن و مومارەسەی دووەمی دەربڕینی بیروبۆچوونە.

دوابەدوای ئەمە پەیامنێر دەستدەکات بەخوێندنەوەی ئەوەی کەبەچیرۆکێکی بابەتییانە ناو دەبرێ و بڕیاردەدات ئاخۆ لەلاپەڕەی یەکەم یان لەلاپەڕەی ژمارە (٢٩)دا بڵاوبکرێتەوە، لەکاتێکدا ئەگەر لەلاپەڕەی یەکەمدا بڵاوبکرێتەوە لەوانەیە کاریگەریەکی بەهێز بکاتە سەر ڕای گشتیی، بەڵام ئەگەر لەلاپەڕەی ژمارە(٢٩) دا بڵاوکرایەتەوە ئەو کاتە لەوانەیە کاریگەریەکەی بەهەمان هێز نەبووایە. لەو باوەڕەدام گرنگترین ئەو بڕیارانەی پەیوەندییان بەنووسین لەڕۆژنامەیەکی ڕۆژانەدا هەیە ئەو بڕیارەیەکە ئەو هەواڵانە دیار دەکات بۆئەوەی لەلاپەڕەی یەکەمدا بڵاوبکرێنەوە. ئەمەشیان ڕاهێنانی سێیەمی دادگایی کردن و مومارەسەی سێیەمی دەربڕینی بیروبۆچوون و هەڵوێستە.

بەکورتی، دەکرێ بوترێ: ئەو هەواڵە (بابەتییە)، بەپێی مەرجە ئامازەیی و شرۆڤەکارییە تایبەتیەکان، بەهیچ جۆرێك بابەتی نییە و دادگایی کردن (بۆچوون – بڕیار)ی پێویست لەپێناوی شرۆڤەکردن شتێکی جیاواز نییە لەو دادگایی کردنەی کەپرۆسەی دەستنیشانکردنی ڕاستیەکان دەگرێتەوە لەوەی کەبە چیرۆکی هەواڵی وەقائیعی ناودەبرێ یاخود لەخستنەڕوو و پێشکەشکردنی ئەو چیرۆکەدا بەدەربڕینێکی دیکە، دروست وەك ئەوەی دادگای باڵا دەڵێ: یاسا هەر یاسایە، بەهەمان شێوە و دروست وەك ئەوە وایە کەلە شێوازەکانی ماسکۆمۆنیکەیشندا دەڵێن: هەواڵ هەر هەواڵە.

چوارەم: چۆن ئامادە دەبیت؟

١- باگراوندی هەواڵیی Informational Background:

ڕێسای ڕەچاوکراو لەئامادەبوون بۆکارکردن لەپیشەی ڕۆژنامەوانیدا ئەوەیە:

تا پێت بکرێ شت فێربە و هۆشیار و زیرەکیی بنوێنە. پەیامنێری نەفام و کەم ئەزموون زیانێکی گەورە پێکدێنێ، سەرچاوەکانی هەواڵ وەڕس دەکات و ناتوانێ هەموو ڕووداوو ڕاستییە بنەڕەتییەکان دەسگیر بکات، دواتر چەند هەڵەیەکی گەورە دەکات دەربارەی ئەوەی پەیوەندی بەڕووداو یان بەخستنەڕوو و توندکارییەوە هەیە، ئەمە لەکاتێکدا کەخەریکی نووسینی چیرۆکی هەواڵێك دەبێ.

بۆئەوەی پەیامنێر بتوانێ چیرۆکێکی هەواڵیی پەیوەندار بەبنکەیەکی پۆلیس یان بەدادگایەکی تاوان یاخود بەئەنجومەنی شار و بنکەی حکومەتی ویلایەت و بارەگاکانی سەرکردایەتییە سیاسییەکانەوە ڕووماڵبکات، دەبێ لەپێکهاتەی حکومەت و سروشت و کاری نووسینگە ئیدارییە جۆراو جۆرەکان تێبگات. پەیامنێر دەبێ توانای هەبێ بخوێنێتەوە و بەپەلەش لە ناوەڕۆکی بەڵگەنامە فەرمییەکان بگات، بەباشی مانای زۆر لە زاراوەکان بزانێ، ئاگاداری ئەو جیاوازییە وردانە بێ کەلە نێوان وشە و بڕگەکاندا هەن، شارەزای لایەنە یاسایی و ناوە فەرمی و زاراوە تایبەتیەکانی زۆربەی کێشە و فەرمانگە و کارەکان بێ. پەیامنێر بەبێ زانینی ئەو

بابەتەو چاوخشاندن بەهزر و هەڵوێستەکانی ئەو کەسەی گفتوگۆی لەگەڵدا دەکات، نابێ گفتوگۆی هەواڵیی لەگەڵ هیچ کەسێك ئەنجام بدات.

ئەگەر چیش زۆربەی نووسینگەکانی نووسین لەرۆژنامەکاندا خاوەنی کتێبخانەی چاکن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پەیامنێر دەبێ لەپێناوی نووسینی چیرۆکدا ئەو کتێب و سەرچاوە و دۆسیانە بناسێ کە بابەتی رۆژنامەوانیی دەگرنە خۆیان بۆئەوەی لەدەستەبەرکردنی زانیاریی‌ی مێژوویی یان هەر زانیاریی‌یەکی دیکەدا بگەرێتەوە بۆیان. بەتێپەربونی کات و لەگەڵ بەردەوامبوونی مومارەسە و تاقیکردنەوەشدا، ئەو پەیامنێرە خۆی وەك کۆگایەکی دەوڵەمەند بەزانست و زانیاریی‌ی دەبینێتەوە و توانای ئەوەی لادروست دەبێ ئەو رێکخراوە گشتیی یان تایبەتیانە بناسێ کەدەبێ لەهەر بۆنەیەکدا راوێژ، یان پەیوەندییان پێوە بکات، وێرای توانای فێربوونی ئەوەی کە هەر فەرمانگە یاخود لایەنێك چی بەلاوە گرنگە.

پەیامنێر بەبێ ئەو زانیاریی‌یە پاشخانیانە دەربارەی ئەو بوارەی کاری تێدادەکات ناتوانێ راپۆرتێکی هەواڵ بنووسێ، هەروەها دەبێ بزانێ کە پێشبرکێی ئەمرۆ دورو درێژترین پێشبرکێیە لەمێژووی شارەکەدا و ئەمەش جاری یەکەمە ئەو پاڵێوراوە لەوشارەدا زۆرینەی دەنگەکان مسۆگەر بکات و ئەو رووداوەش لەوچوارپیانەدا روویداوە کەپێشتر ئەنجومەنی شار رازی نەبووە هێمایەکی هاتوچۆی لێ دابنێ، ئەو پێشنیازەش کە وادیارە تازەیە لەراستیدا پێشنیازێکی کۆنە، دەساڵ لەمەوبەر لە راپۆرتی ئەنجومەنی شارەوانیدا هاتووە ..تاد.

ر.پاینی (R.paine)، کەیەکێکە لەبەرێوەبەرانی نووسینی ئاژانسی ئاسۆشیتد پرێس، لەکۆبوونەوەیەکدا کەبەم دواییانە سازکرا و بەرێوەبەرانی نووسینی ئاژانسی ناوبراو تیایدا بەشداربوون، ئەم چیرۆکەی خوارەوەی خستەروو:

— گراند جنکشن، تین . ١٩ — (أ.ب) — سەگێکی راوەدوونراو، نەرمونیان و زیرەك، لەپێشانگای پاڵەوانێتی نەتەوەیی‌دا کەدوێنێ لێرە بەرێوەچوو، لەهەوڵێکدا کەسێ کاتژمێری خایاند، توانی سێ باڵندەی قەڵەو بەترسەوە بفرێنێ.

باینی باسی لە هەواڵە كرد و گوتی:

پێم وایە لەبەرامبەر وشەی سەگی ڕاوكردندا هەموو خاوەن سەگێكی ڕاوكردن لەو وڵاتەدا لەترسان دەكەونە لەرزینەوە، ئەمەش بەتەواوی وەك ئەوەی دەبێ بڵێی مانگایەك پاڵەوانێتی كانتی دیربی بردۆتەوە.

ئەوانە جۆرێكی تەواو جیاوازن لەسەگی ڕاوكردن، ڕاوچییە پرۆفیشناڵەكان بەتووڕەیی و دڕندەییەوە وەڵام دەدەنەوە ئەگەر ئەو ناوە بدرێتەوە پاڵ یەكێك لە سەگە ڕاوچییە مەشق پێكراوەكانیان.

دووەم، وشەی دەترسێنێ یاخود بەشێوەیەكی مەترسیدارانە دەفڕێ، بەتەواوی پێچەوانەیە لەگەڵ ئەو وشەیەی دەبوایە بەكاربهێنرایە، چونكە بڕگەی (بەشێوەیەكی مەترسیدارانە دەفڕێ) مانای ئەوە دەگەیەنێ كەباڵندەكانی تر دەترسێنێ و پاڵیان پێوە دەنێ دووربفڕن. بەڵام ئەو وشە گونجاوەی كەباوە لەو بوارەدا بەكاربهێنرێ، (ئاماژەی پێدەكا) یان (پیشانی دەدا)یە.

چەند ساڵێكی كەم لەمەوبەر، ڕۆژنامەوانێكی نەفام لەدكتۆر ڕۆبرت میلی كان (كەخەڵاتی نۆبڵی لە فیزیا پێ براوە) دەپرسێ: ئەو سوودە چییە كەتیشكی گەردوونی (كونی) دەیبەخشێ؟، شتێكی لەم جۆرە لەو ڕۆژانەدا كەتیایاندا كێشەكانی جیهان چارەسەر دەكران، تاڕادەیەك وەكو نوكتەیەك وابوو لەنووسینگەی نووسینی ڕۆژنامەكاندا، بەمەش ئەو پەیامنێرانەی ئەركی ڕووماڵكردنی هەواڵەكانی جیهانیان پێدەسپێردرا لەوە زیاتر توانایان نەبوو كەپرسیاری كاتی چاوەڕوانكراوی فڕینی زاناكە بەرەو مەریخ بكەن، یاخود بارنەی نادیار ئاشكرا بكات و بدۆزێتەوە یان بۆن لەپیاز جیابكاتەوە. بۆیە مایەی سەرسووڕمان نییە كە تا ڕۆژی ئەمڕۆشمان ، ژمارەیەكی زۆر لەزانایان قسەكردن لەگەڵ ڕۆژنامەواناندا ڕەتدەكەنەوە یان لێی دوو دڵن.

ئەو پەیامنێرەی لەڕووماڵكردنی هەواڵیدا شێوازی شرۆڤەكاری بەكاردێنێ، دەبێ هەوڵ بدات وەڵامێك بۆئەو پرسیارە بخاتە ڕوو كەلە هزری خوێنەر دایە: ئەمە مانای چییە؟

بۆئەوەی پەیامنێری شرۆڤەكار هەواڵ دەربارەی ڕووداوێك دابنێ (لەناوەوە)، پێویستە گرنگی ڕێژەییەكەی دەربخات.

دكتۆر هۆف (D.Huff) كتێبەكەی خۆی ((چۆن لەژمارەكاندا درۆدەكەیت) كە بۆ هەموو ڕۆژنامەوانێك گرنگە، بەئاگاداركردنەوە دەست پێدەكات لەوەی ڕووماڵكردنی بەرفراوانی هەواڵی بۆ جۆرێكی تایبەتی هەواڵ (بۆ نموونە لەشێوەی هەواڵی تاوان) لەوانەیە زۆر بەئاسانی لێكدانەوەیەكی شێوێنراو دەربارەی بارودۆخی كۆمەڵایەتیی ببەخشێ.

هۆف نووسیویەتی:

((پرۆگرام و زاراوە ئامارییەكان، لە ڕووماڵكردنی دەرەنجام و زانیارییە كەڵەكە بووەكاندا لەبوارەكانی ئابووریی و كۆمەڵایەتیی و بازرگانیی و پێوانی ڕای گشتیدا دوو مەسەلەی زۆر پێویستن. بەڵام لەنەبوونی ئەو جۆرە نووسەرانەدا كە بەتێگەیشتن و ڕاستگۆیانە وشە بەكار دێنن، هەروەها لەدیارنەبوونی ئەو خوێنەرەی كەتێیان بگات و بیانناسێ، ئەو كاتە دەرەنجام دەبێ بەتەنیا قسەكردنێك)) بەتەنیا پێشكەشكردنی كۆی ژمارەی جۆرە جیاوازەكانی تاوانە ئەنجام دراوەكان لەدوو ناوچە یاخود زیاتردا، لەڕووی كردەییەوە مانای كورت هێنانە لەپێشكەشكردنی چیرۆكی ڕاستەقینەدا، لەكاتێكدا ڕوونكردنەوە پەیوەندارەكان بە شرۆڤەكردنی شێوازەكانی پێشێلكردنی یاسا لەچەند شوێنێكی جیاواز و لەهەمان كات و شوێندا و لەماوەی زەمەنیی جیاوازدا، دەكرێ لە فاكتەرە چاوەڕوانكراوەكانی وەك قەبارە و ئاڵۆزی دانیشتوان و ئەو سیاسەتانەی كەپۆلیس پیادەیان دەكات یاخود لەهۆكاری دیكەدا بدۆزرێنەوە.

پەیامنێر بۆئەوەی بتوانێ وێنەیەکی نزیك لەحەقیقەتی بارودۆخی دانیشتوان (لەهەر گرووپێکدا) بخاتە ڕوو ، پێویستە ڕەچاوی چەند شتێك بکات لەوانە: تەمەنی ئەو گرووپە، خانوو بەرە، شوێنی ئەو خانووبەرانە، شالاوی تازە هاتووان، ئەو کاریگەرییەی دروستی دەکەن، بەو ئاسەوارانەشەوە کەلەئەنجامی لاگیریکردن یان دژایەتیکردنی ئەو جۆرە کەسانەدا دێنە کایەوە، بەهۆی جیاوازی ئەتنیکی یان بنەچەی نەتەوایەتی، ئاینی یاخود هەرهۆکارێکی دیکە. پەیامنێران دەبێ لەچڕی دانیشتوان و کێشەی گواستنەوە و ئاسانکاریەکانی شوێنی چاوەڕێکردنی ئۆتۆمۆبیلو دامودەزگا فێرکاری و خۆشگوزەرانی و ڕۆشنبیریەکان و بڕی داهات و ئاماژەی خەرجییەکانی ژیان و ئاستی گەشەکردنی لادێ و دەورەبەرە نزیکەکان و فاکتەری دیکەی کاریگەریش بکۆڵنەوە.

بەدەستگیربوونی ئەو زانیارییی و ژمارانە، پەیامنێر دەتوانێ تێگەیشتنێکی ئاشکرای بارودۆخ پێشکەشی خوێنەران بکات، ئەو کارەی وا لەخوێنەران دەکات بتوانن لەپێناوی گۆڕینی ئەو بارودۆخەدا بیر لە چەند ڕێگە چارەیەك بکەنەوە.

بەتەنیا جاڕدانی ڕاستی ئەوەی کەپرۆسەی قەرزدان لەهەموو کاتێك زیاتر ڕووی لەزیادبوونکردووە، مانایەکی کەمی دەبێ، بەڵکو لەوانەیە هیچ مانایەکیش نەبەخشێ، تاخوێنەر نەزانێ چۆن ژمارە وەدیهاتووەکان لەگەڵ ژمارە هاوشێوەکانیاندا لەماوەی چەند مانگ یان چەند ساڵی دیکەدا بەراورد بکات. خشتەو هێڵە بەیانی و وێنە ڕوونکەرەوەکان یارمەتیدەر دەبن لەدەرخستنی ئاڕاستەکاندا. بەناوبانگترین ئەو ڕۆژنامانەش کەخشتە و هێڵ و وێنەی لەوجۆرەیان بە شێوەیەکی کاریگەر بەکارهێناوە ڕۆژنامەی (The U.S.newsand world report)ە.

لەپێناوی خستنەڕووی وێنەیەکی فراوان و ڕوونیش دەربارەی بارودۆخی ئابووریی بەگشتیی، پێویستە لەهەر بوارێکی چالاکی ئابووریدا ژمارەی بەراوردکار پێشکەش بکرێن.

بەزۆری پێویست دەكات ئامانجی كەسانێك لەدوای هەواڵ بزانرێ، بەمەبەستی تێگەیشتنی هەڵوسكەوت و كردەوەی ئەو كەسانە، لەزۆربەی حاڵەتەكانیشدا پەیامنێری شرۆڤەكار لەگەڕاندایە و زۆرجاریش بەئاسانی ئەو سەرچاوانەی دەسگیر دەبێ كە زانیارییە وەدەستهێنراوەكانیان بۆ دەگەڕێتەوە... پاش بەسەربردنی ماوەیەكی دوورو درێژیش لەپرۆسەی گەڕاندا و بەو پێیەی كەشارەزای (فێڵەپیشەییەكانە)، ئەو كاتە بەلای كەم توانای ئاماژەكردنی دەبێ بۆ هۆكارە چاوەڕوانكراوەكانی هەڵسوكەوتی چەندین كەس لەوانەی خاوەنی گرنگیی هەواڵین. لەكاتێكدا ئەگەر توانای ئەمەی نەبوو، ئەوا خوێنەران لەبارودۆخی نەزانین لەوەی (چی ڕوودەدات)دا خۆیان دەبیننەوە.

ئەگەر بتەوێ وەكو مێژوونووسێك یاخود وەكو تایبەتمەندێك لەزانستی وەسفكردنی مرۆڤدا بۆ سەردەمەكەت بنووسی، مانای وایە دەبێ شارەزای (قوتابخانە هزرییەكان) و (كەشوهەوای هزری) و ئاراستە كۆمەڵایەتیی و ئابووریی و سیاسییەكان بیت. ڕۆژنامەوان دەبێ بزانێ بۆچوون و لێكدانەوەكانی پەروەردەكار كەی لەگەڵ لێكدانەوەكانی زانایەكی پایە بەرز یاخود ڕێكخراوێكی تایبەتمەند یان هەر بۆچوونێكی دیكەدا كە لەشوێنی ترەوە دەربڕاون، یەكدەگرنەوە بەم جۆرە و لەگەڵ دیدێكی هەمە لایەن و قووڵدا، ڕۆژنامەوان دەركدەكات و بۆی دەردەكەوێ ئەو شتانەی لەبوارە جیاجیاكاندا وەك ئەوە وان كەبریتی بن لە كۆمەڵێك دیاردەی گۆشەگیر، ئەوەیە كە ڕاستی دەرەنجامی ڕیشەیەكی هۆكارییە. بەشێوەیەكی بەردەوامیش هەمیشە ڕوونكردنەوەیەك لەئارادایە: ((لەبەرچی ئەو ڕێگەیەمان گرتە بەر)).

٢- شیانی ئەکادیمی:

سەرەڕای ئەوەی هەمیشە چەند هەڵاویردنێك هەن، بەڵام ئاڕاستە هەنووکەییەکان ئامـاژە بـەوە دەکـەن کـە ڕۆژنامـەوانانی ئاینـدە دەرچـووی پـەیمانگا و کۆلیـژە ڕۆژنامەوانییـەکان دەبـن. خوێنـدنگا ڕۆژنامەوانییـە هاوچـەرخەکانیش خوێنـدنگای پیشـەیی نـین، هـەروەها ڕێـژەی نێـوان دوو سـێیەك تـا چـوار پێـنج یـەکی ئـەوەی خوێنـدکاران لـەو خوێندنگایانـە دەیخـوێنن لەهونـەرە عەقڵیەکانـەوە (Liberal Arts) (زمان، فەلسەفە ، مێژوو .. تاد) وەردەگیرێن.

هـەر شـتێك و هـەموو شـتێك کەڕۆژنامـەوانانی ئاینـدە دەیخـوێنن، بەهایـەکی ئایندەیی شاراوەی دەبێ بۆ ئەو ڕۆژنامەوانە، شتێکی بێزارکەریش دەبێ کاتێـك ئـەو ڕۆژنامەوانە نەتوانێ فێری پرۆگرامی خوێندنی تەواو بێ لەزانستە مرۆیی و سروشـتی و پزیشکیەکاندا.

ئەو ڕۆژنامەوانانەی دەیانەوێ شارەزایی تـەواو لـەبوارێکی دیاریکراودا وەربگـرن پێویستە ئەوە بکەن، بەڵام زۆربەیان دەبێ بۆ دەستەبەرکردنی پاشخانێکی بەرفراوان و قووڵ و هەمەلایەن لەزانستە کۆمەڵایەتییەکان و زانسـتی سیاسـیی، کۆمەڵناسـیی، بەتایبـەتیش زانسـتە ئابووریـەکان تێبکۆشـن. جگـە لـەوە خوێنـدکار دەبـێ بەشـی تایبـەت بـەدارایی گشـتیی و زانسـتی تـاوان و کێشـەکانی کـار بخـوێنێ .. دواتـر دیراسەکردنی مێژوو دیدگای پێویستی بۆ تێگەیشتنی ڕووداوەکان پـێ دەبەخشـێ و زانسـتی دەروونـیش لـە تێگەیشـتنی هەڵسـوکەوتی تاکەکەسـی و بـە کۆمـەڵی نزیـك دەخاتەوە. لە خوێندنی ڕۆژنامەوانیی پێشکەوتوو وبالاّشدا خوێندکار دەبێ چاوەڕێ بکات چۆنیەتی بەکارهێنانی زانستی تیۆری و پاشخانی بخـوێنێ کـە توانیویـەتی لـە میانەی ڕوومالکردنی هەواڵیی یـان لـە کـاتی شـرۆڤەکردنی ڕووداوێکدا دەسـتگیریان بکات. ڕۆژنامەوان لە کاتی جێبەجێکردنی ئەرکەکەیدا و لە میانەی ئەنجامدانی کـارە

ڕۆژنامەوانیەکانی دیکەدا کە پێی دەسپێردرێ، دەرك بەوە دەکات (چۆن تیۆر دەگۆڕدرێ بۆ پراکتیك)، ئەگەر شتێکیشی لەفەلسەفە خوێندبێ، توانادارتر دەبێ چونکە بە شێوەیەکی قووڵتر تێدەگات و لە ژێر ڕۆشنایی گشتیی و بەردەوامیشدا دەتوانێ ڕووداوی ڕاستەوخۆ وخێرا هەڵبسەنگێنێ.

سەرپەرشتیاری ڕۆژنامەوانیی توندوتۆڵ، ئەوەی ئاستی گرنگیی وردبینی دووپات دەکاتەوە، دەتوانێ شێوازو پرۆگرامەکانی لێکۆڵینەوەو بەدواگەڕان فێری ڕۆژنامەوان بکات . دۆزەرەوەی ڕووداو_ ڕاستی ڕۆژنامەوانیی هەرگیز بە پێشەکی و ئەگەری پێشووتر دەست پێ ناکات، پاشان بە دوای چەند ڕاستیەکدا بگەڕێت ئەو ئەگەرانە دووپات بکەنەوە . لێکۆڵەرێك بەدوای ڕاستیدا ، خاوەن هزرێکی کراوە، دەپشکنێ، دەگەڕێ ولە هەموو ڕێگەیەکەوە لە ڕاستی دەکۆڵێتەوە، تەنیا دوای تەواوبوونی هەموو دەرفەتێك بۆ دەستگیرکردنی زانیاریی زیاتر هەوڵی گەیشتن بەو دەرەنجامانە دەدات کە پەیوەندییان بەو بابەتانەوە هەیە کە کۆیکردوونەتەوە. ئەو نزیکبوونەوە بابەتیە لە مەعریفە لەو پرۆگرامە تەندروست ترە کە چەندین لێکۆڵەر لە بوارە زانستیەکانی تر بەکاری دێنن. لە میانەی ئەو ڕاهێنانەشدا، خوێندکاری _پەیامنێر دەگاتە ئاستی دەرککردن بە سروشتی ئەو بابەتەی کە لە سەرچاوەیەکەوە دەستی کەوتووە . دەتوانێ بە قووڵی بخوێنێتەوەو ژمارەکانی بودجە یاخود لە ڕاگەیاندنەکانی بەرپرسێك و دەرچوونی یاسایەك و......تاد، تێ بگات.

هەر لە جەنگی دووەمی جیهانیەوە، ژمارەیەك لە زانایانی زانستی کۆمەڵناسی بایەخیان بە دیراساتی چەندیی ئاڕاستە جۆراوجۆرەکانی هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتیی و تیۆری پەیوەندیکردن دا . ئەوان ئامڕازە کەسیەکانی سەرژمێری کارو زمانی زانای کۆمەڵایەتیی بەکاردێنن، بۆ ئەوەی ئاسەوارەکانی ئەو شێوازە جۆراوجۆرە بەکارهێنراوەنە دیراسە بکەن وبپشکنن بۆ هێنانەدی کاریگەری بەسەر هزرو هەڵسوکەوتی مرۆیدا . ئەو دەرەنجامانەش کە ئەم زانایانە پێیان گەیشتن ،

سەبارەت بە پیاوانی پروپاگەندە و پەیوەندییە گشتیەکان، ئەوانەی خاوەنی شتومەك وهزرن ومەبەستیانە بیانفرۆشن وبیانگەیننە بازارو گرنگیی زۆریان هەبوو. زانینی ویست وخواستەکانی ئەو کەسانەو ئەوەش کە بۆ وەدیهێنانی تێدەکۆشن، بۆ ڕۆژنامەوانیی دروست مەسەلەیەکی گرنگ و بایەخدارە، بەوپێیەی ڕۆژنامەوان پارێزەرو بەرگریکەری قوربانییە چاوەڕوانکراوەکانی ئەوانە.

٣-تازە ڕۆژنامەوانێك Cab Reporter

ئەو ڕۆژنامەوانە تازە دەرچووە کەسێکی بەختەوەر دەبێ کاتێك کاری یەکەمی ڕێگەی پێ دەدات بنووسێ ولە ڕووی هەواڵییەوە ڕوومالّی ڕووداوەکان بکات. ئەو تازە دەرچووە دەبێ دوور بکەوێتەوە لەوەی کە لە نوسینگەی نووسینی ڕۆژنامەدا خۆی بمرێنێ و کاری تەنیا بریتی بێ لەوەرگرتنی هەواڵ لە ڕێگەی تەلەفۆن یاخود پێداچوون و داڕشتنەوەی هەواڵ، یان ئەوە بێ لە ڕادیۆو تەلەفزیۆندا لە ژوورەکانی نووسینی هەواڵ دابنیشێ، ئەو ژوورانەی تیایاندا تەنیا سەردێڕی هەواڵەکان دادەڕێژنەوە، بە جۆرێك لەگەڵ سروشتی ئەو دوو دەزگایەدا بگونجێن. بۆ چاودێری کردنی واقیعی (خاو) ی ژیان هیچ شوێنێك لە دادگاو بنکەکانی پۆلیس گونجاوتر نییە. لەو شوێنانەدا پەیامنێر چاوی بە نووسەر وشانۆنووس و نووسەرانی بابەتە ڕۆژنامەوانییەکان و زانایانی بواری کۆمەڵناسی ویاساناس و خوێندکاری دیکە دەکەوێ، ئەوانە لە پێناوی تێگەیشتن وبەکارهێنانی تایبەت بە خۆیان سەرقاڵی چاودێریکردن و کۆکردنەوەی زانیاریی ڕاست وبەڵگەدار دەبن. ئەمانە ئەو شوێنانەن کە تیایاندا لێکۆڵەر بە واقیع دەگات، بەو مانایەی کە لەگەڵ لایەنی بوارەکانی ژیان و گرفتە کۆمەڵایەتیەکان و لاوازیی مرۆیی، هەروەها لەگەڵ نموونە هەمە جۆرەکانی کەسایەتیەکان ڕووبەڕووی یەکتر دەوەستن. ڕۆژنامەوانیش ئەگەرچی لەوانەیە زۆر جەختنەکات کە تا کاتێکی دیارینەکراو ڕوومالّکردنی ئەو جۆرە

بابەتانەی پێبسپێردرێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەزموونێکی دەوڵەمەندە و دەبێ پێیدا تێپەڕ ببێ.

هەروەها ڕاهێنانی ڕۆژنامەوانیی هەمەلایەنی یەکەم دەبێ جۆرە پەیوەندیکردنێك بە سیاسەت و حوکمەت بگرێتە خۆی، بەو پێیەی هەردوولا سەرچاوەی وشك نەبووی ئەرکە گشتیەکانن: کۆبوونەوە، وتار، ژیاننامە، ڕووداو، دیمانە، کاری ڕۆتینی، هەواڵیی کۆمەڵایەتیی..........تاد. دوابەدوای چەند ساڵێکیش لە ئەنجامدانی ئەو ئەزموونە ، ڕۆژنامەوانیی تازە دەتوانێ بیر لە جێگیربوون و سەقامگیریی بکاتەوە، واتە وەرگرتنی تایبەتمەندیی لە بوارێکی دیاریکراودا.

٥- ئامرازە یاریدەدەرەکان Occupation Aids

توانای بەکارهێنانی ئامێری چاپکردن مەسەلەیەکی گرنگ وبنەڕەتیە، پەیمانگای زۆریش هەن وانەی تایبەتی سەبارەت بە فێربوونی بەکارهێنانی ئەو ئامێرانە پێشکەش دەکەن، واش بە باشتر دەزانرێ خوێندکار پێشتر خۆی لەسەر هەندێك نەریت ڕانەهێنابێ کە پێویست بە ڕاستکردنەوەیان بکات. تا ماوەیەکی زۆر درەنگیش ، ژمارەیەکی کەم لە پەیامنێران هەستیان بە پێویستبوون بە کورتکردنەوە دەکرد، چونکە ئەرکی تۆمارکردن کە لە ڕابردوودا هەوڵ دەدرا زۆر بەکاربهێنرێ، لە جیاتی خێراکردن بووە هۆی سستکردنی پرۆسەی گواستنەوەو نووسین. بەڵام ئێستا، کاتێك پێویست دەبێ لەگەڵ چەند پەیامنێرێکی دیکە دیمانەیەکی هەواڵیی ڕۆژنامەوانیی لەگەڵ سەرچاوەکان ئەنجام بدەیت یاخود لەو کۆنگرە ڕۆژنامەوانیانەدا ئامادە بیت کە تیایاندا بوار بە ژمارەیەکی کەمی ڕۆژنامەوانان دەدرێ پرسیار بکەن، لەو حاڵەتەدا تۆمارکردنی هەموو ئەوەی دەگوترێ، وشە بە وشە، دەبێتە مەسەلەیەکی گرنگ و بایەخدار. هەروەها باشتر وایە گفتوگۆو شایەتیی لە دادگاو لە بەردەمی لیژنەکانی لێکۆڵینەوەو گوێگرتن، بە

بەکارهێنانی کورتکردنەوە تۆماربکرێ، لە بەر ئەوەشە ژمارەیەکی زیاترو زیاتری ئەو پەیامنێرە تایبەتمەندانەی لەو بوارەدا کاردەکەن فێری کورتکردنەوە دەبن. ئەوانەی زۆر کارناکەن، شێوازی تایبەتی خۆیان لە کورتکردنەوە پێشدەخەن، لەوانەشە فێری جۆرێك لە سیستمە بازرگانیەکان ببن کە بەشێوەیەکی بنەڕەتی پشت بە کورتکراوەی ئەو بڕگەو پیتانە ببەستن کە بە کارهێنانیان بلاوەی کردووە. ئەو پەیامنێرەی توانیویەتی شێوازێکی تایبەت بە کورتکردنەوە دابهێنێ، بە زۆری بۆ ئەو دەربڕینانەی کە بەکارهێنانیان دووبارەدەبێتەوە ، کورتەی وشەکان دادەنێ، بۆ نموونە(2)لە جیاتی (To)و(c) لە جیاتی (See)و (U) لە جیاتی (You) و(R) لە جیاتی Are و........تاد، بەکاردێنێ، جگە لەوە پەیامنێر دەتوانێ لەو تێبینیانەدا کە تۆماریان دەکات نووسینی (هیجائی) ئاسانکراو بە کاربهێنێ، وەك نووسینی (rr) لە جیاتی (Rail Road) و(Inc) لە جیاتی (Incomplete)و ....تاد. هەروەها لەوانەیە وشەی بیانی کورتتر لە ئینگلیزی بە کاربهێنێ وەك: (selon)ی وشەی فەرەنسی لە جیاتی (According to)ولە جیاتی (capital punishment) هەردوو پیتی (cp)و لە جیاتی (Labor Union) هەردووپشتی (LU)بەکار بهێنێ، بەلام لە کۆنگرە ڕۆژنامەوانیی و چالاکییە گشتیەکاندا، تەنانەت لە هەندێك دیمانەی ڕۆژنامەوانیشدا ئامێری (ریکۆردەر) بە بەرفراوانی بەکاردەهێنرێن، زیاتریش وەکو ڕێگەیەك بۆ پاراستنی تەوەرەکانی (ئەو ڕۆژنامەوانەی گفتوگۆ Interviewerئەنجام دەدات)و تەوەرەکانی (کەسایەتیەکان کە گفتوگۆیان لەگەڵ ئەنجام دەدرێ (Interviewee)، بۆ ئەوەی لە پرۆسەی گواستنەوەی وتەکاندا بەرزترین ئاستی وردبینی مسۆگەر بکرێ. مەترسیەك لە ئارادایە لەوەی ئەو جۆرە گفتوگۆیانە شێوازی فەرمیانەی زیاتر وەربگرن، چونکە بوون وبەکارهێنانی ئامێری ریکۆردەر لەوانەیە وا لەو کەسایەتیە بکات کە گفتوگۆی لەگەڵ سازدەدرێ، لە قسەکانیدا ئاگاداروخۆپارێزتربێ . لە کاتی بەکارهێنانی وێنەگرتنی سینەمایی یان

تەلەفزیۆنیشدا دەکرێ هەمان شت بگوترێ. ئاشکراشە ڕۆژنامەوان دەبێ چۆنیەتی بەکارهێنانی ئەو ئامێرانە بزانێ، ئەگەر چی لە ڕۆژنامە گەورەکاندا کەسانی تەکنیکار ئەو کارە دەکەن، هەروەها هەندێك سەندیکای کرێکاران هەن ڕێگە بە پەیامنێران نادەن ئەو کارە بکەن. داهێنانە تەکنەلۆژییە تازەکان لە بواری پەیوەندیکردندا ، لە شێوەی ئامێرەکانی Facsimileو Ultra faxو کۆمپیوتەرو مانگە دەستکردە تایبەتەکان بە پەیوەندیکردن وئەو کۆمپیوتەرانەی توانای وەرگێڕانی زمانەکانیان هەیەو خوێندنەوەی برگە نووسراوەکان بە هۆی دەست و نووسین بە ئامێری چاپکردن و وەرگێڕانی وشەی دەربڕاو بۆ وشەی نووسراو لەسەر شریتی کونکراو. ئەو داهێنانانە لە پرۆسەی پەیوەندیکردن و دەسگیرکردنی زانیاریی و چارەکردن و گواستنەوەیاندا گۆڕانکاری گرنگیان هێناوەتە کایەوە، بەڵام سەرەڕای گرنگیی ڕوو لەزیادبووی تەکنۆلۆژیا لە بواری ڕووماڵکردنی هەواڵیدا ، توخمی مرۆیی_پەیامنێر The Reporter–بە بازنەی بنەڕەتی دەمێنێتەوە لە پرۆسەی کۆکردنەوەی هەواڵ و گواستنەوەیاندا، بەمەش هەرگیز نابێ ڕاهێنانی توخمی مرۆیی پشتگوێ بخرێ، وێڕای ئەو توانا تەکنیکیانەش کە لە ئایندەدا دێنە پێشەوە.

پێنجەم: ئیتیکی ڕۆژنامەوانیی
The Ethics of Journalism

لە کاتی بیرکردنەوەدا لە پیشەی ڕۆژنامەگەریی، هەرلاوێك کە خاوەنی هۆشیاریەکی کۆمەڵایەتیی گونجاو بێت ، دەبێ لە خۆی بپرسێ: ئەو بڕە چەندەکە دەبێ لە دەروونی خۆمی بفرۆشم؟.

سەبارەت بەوەی کە تایبەتە بە ڕۆژنامەوانیی ، ئەو لاوە مەبەستیەتی ڕوونکردنەوەیەکی تایبەت بەو تۆمەتبارکردنانەی دەستبکەوێ کە گوێبیستیان بووەو بریتی بوون لەوەی کە شێوازەکانی ڕاگەیاندنی جەماوەری چەند سەرمایەدارێکی پارێزگارو دواکەوتوو خاوەنداریان دەکەن و بەڕێوەیان دەبەن ومەبەستی سەرەکییان وەدیهێنانی بەرزترین ئاستی قازانجە لەوەی خزمەتکردنی کۆمەڵگا بێ، سیاسەتی داڕشتن ونووسینی هەواڵیش تاڕادەیەکی زۆر دەکەوێتە ژێر کاریگەریی گرووپە بەهێزەکانی فشارەوە، بەمەش تاکی پەیامنێر بۆ ئەوەی بمێنێ وبەردەوام بێ، پێویستە ئەو هەواڵانەی بە زۆری لە میانەی شێوازی نا ئەخلاقیدا کۆیان دەکاتەوە، حەشاریان بدا، گومڕایان بکات، زیادەڕۆیی بنوێنێ و بیانشێوێنێ، ئەمانەش زیاتر ئەو هەواڵانە دەگرێتەوە کە بریتین لە: پێشێلکردنی تایبەتمەندێتی و خیانەتکردن لەو متمانەیەی ئەوانە پێیان بەخشیوە کە مامەڵەیان لەگەڵدا دەکات.

١- ماف و ئیمتیازەکانی ڕۆژنامەوان

ڕەتکردنەوەی ڕاشکاوانەو بنەبڕی ئەو جۆرە تاوانبارکردنانە مەحاڵە. بێگومان مومارەسە ڕۆژنامەوانییە هەڵەو ونابەجێکان لەهەندێك شوێندا هەن و بەدیدەکرێن، لەوانەشە بۆ دڵدانەوە نەبێ ئەگەر بزانین چاوخشاندنەوە بە مێژوودا دووپاتی دەکاتەوە کە بەدترین گوناهبار و تاوانباران دەبێ بە تەواوی و ڕەهایی ملکەچ بکەن و خۆیان بەدەستەوە بدەن.

ڕادەیەکی دیاریکراو هەیە بۆ دەربڕینی هاوسۆزی بەرامبەر بەو ڕۆژنامەوانەی هەڵە و مومارەسە نابەجێکانی دەخاتە ئەستۆی بەرپرسانیەوە، هیچ سەرنووسەرێك مافی ئەوەی نییە داوا لە ڕۆژنامەوان، بەردەستی بکات بەپێچەوانەی ویژدانی خۆی بجوڵێتەوە وپێوەرە ئەخلاقییەکانی پێشێل بکات. هەروەها ئەرکە (نابەجێکان) دەدرێنە پاڵ ئەوانەی لەسەرەتای دەستپێکردنی ژیانی ڕۆژنامەوانییاندا بەجێبەجێکردنی ئەو جۆرەکردەوانە ڕازی دەبن، کەمن ئەو پیشانەی تیایاندا بەکرێگیراوان بتوانن (بەرگری) لەکاربەدەست یاخود سەرۆکەکانیان بکەن، وەك چۆن ئەمە لەڕۆژنامەوانیدا هەیە، هەروەها پەیامنێری وردبین و بەسەلیقەش لەهەموو ڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا دەرفەتی فراوانی لەبەردەمدایە بۆئەوەی بتوانێ قەناعەتی بڵاوکردنەوەی ئەوەیان پێ بێنێ کەپێی وایە ڕاستە.

پاڵنەری داراییش بۆ بڵاوکار هەر چۆنێك بێ، بەڵام کەسی پەیامنێر کەسەرقاڵی جێبەجێکردنی ئەرکەکەیەتی نەکەوتۆتە ژێرکاریگەریی ئەو پاڵنەرەوە، ئەمەش بەپێچەوانەی کارمەند یان کەسی شتفرۆش، کەهەست دەکات بەرپرسیارێتیەکەی بریتیە تەنها فرۆشتنی زەردەخەنەو ئەو موجامەلەکردنەی کەبەهۆیانەوە پێشوازی لە کڕیارەکانی دەکات و دووریش نییە ناڕاست و ساختە بن.

پارێزەرانیش بەشێکیان لەبەرژەوەندی ئەو کەسانەدا پێ دەبڕێ کەکاریان کەوتۆتە لایان، بەڵام زۆر ئەستەمە کەسێکی شیاو بدۆزیتەوە بتوانێت بەردی بناغە بۆ بنیاتنانی ڕۆژنامەوانێکی کارا دابنێت.

٢- سیاسەتی ڕۆژنامە News Paper Policy

گومان لەو ڕاستیەدا نییە کەڕۆژنامە و شێوازەکانی دیکەی ماس میدیا، بریتین لە پرۆژەی بازرگانیی زەبەلاح، کەسانێکی دەوڵەمەند و پارێزگار خاوەنداریيان دەکەن و بەڕێوەیان دەبەن، زۆربەی ئەو بڵاوکارانە زیاتر لەوەی پێیان دەگات شایستەی پێداهەڵگوتن و ڕێزگرتنن بەهۆی ئەو ماندووبوونەی کەلەپێناوی قەدەغەکردنی مەیل و مەبەستە تایبەتییەکانی خۆیاندا دەینوێنن، بۆئەوەی نەبنە مایەی شێواندنی دروستیی و دادپەروەریی و هاوسەنگیی ڕووماڵکردنی هەواڵەکان و ڕاست نییە ئەگەر بوترێ لەڕۆژنامە گەورەکاندا خاوەن ڕاگەیاندنەکان یارمەتیدەری سەرەکین و سیاسەتی هەواڵیی و نووسین دیاریدەدەکەن. گومان نییە لەوەی کەلە ڕۆژنامە گەورەکاندا (بەتایبەتی) خاوەن ڕاگەیاندنەکان زیاتر پێویستیان بەڕۆژنامە هەیە لەوەی ڕۆژنامەکە پێویستی بەوان هەبێ و سیفەتی پارێزگاری کەڕۆژنامە گەورەکان پێی دەناسرێنەوە و لەهەموو کاتێکیش زیاتر ئەو وەختانە دەردەکەون کەڕەزامەندی سەبارەت بەهەڵوێستەکانی سەرۆکایەتی دەنوێنن سەبارەت بەبابەتە نەتەوەییەکان، ئەمە خۆی لەخۆیدا بەڕاستگۆیانە دەرکەوتووە، بەبێ ڕەچاوکردنی ئەوەی ئاخۆ ئەمە بەهۆی نەبوونی داناییەوەیە لەبۆچوونە دروستەکانی خاوەن ڕۆژنامەکاندا یان نا، ئەوانە لەبەرامبەر خوێنەر و ڕەخنەگرتن لەخەڵکانی تردا زۆر هەستیارن، لەکاتێکدا ئەو لێکۆڵینەوانەی سەبارەت بەچارەسەرکردنی هەڵمەتەکانی ١٩٦٠ – ١٩٦٤ ئەنجام دران جەختییان لەسەر دادپەروەریی و هاوسەنگییەکی نائاسایی کردەوە، ئەمەش دوای هەندێك تاوانبارکردنی توند لەهەڵمەتەکانی ١٩٥٢ – ١٩٥٦دا هات.

ڕۆژنامەوانیی ئەمەریکی، نەفامییەکی نیشتمانییە، ئەوکارەی وادەگەیەنێ کەبەزۆری پەلە دەکات و بەئاسانیش هەڵدەخەڵەتێ و نابەجێیانەش خوێنەرانی ئاڕاستە دەکات لەمیانەی پەلەکردن لەبڵاوکردنەوەی ئەو بەیاننامە و ڕاگەیاندنانەی کەکەسایەتییە فەرمییە پایەدارەکان ڕایاندەگەیەنن و دواتر دەردەکەوێ کەپێویستیان بەڕاستکردنەوە، بگرە تەنانەت بە درۆخستنەوەش هەیە. لەکۆتایی جەنگی دووەمی جیهانییەوە، زۆربەی هەرەزۆری ڕۆژنامە ئەمریکییەکان و گۆڤار و ڕادیۆ و تۆڕە تەلەفزیۆنییەکان و شێوازە ماس میدیاییەکانی تر هەڵوێستی لایەنگری ڕەخنەنەگر لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمەریکا، دەنوێنن. هەر خوێنەرێکی ئەمەریکی کەتەنیا بەخوێندنەوەی ناونیشانی هەواڵەکان وازناهێنێ، بەباشیی دەزانێ کەڕۆژنامەوانیی ئەمەریکی هەرگیز ملکەچی ئەو پێشنیازانە نەبووە کەچاودێری (ڕووی دیکەی) هەواڵەکان دەکەن، لەزۆربەی حاڵەتەکانیشدا کاتێك جۆرە شێواندنێکی هەواڵیی بڵاودەکرێتەوە، ئەوکاتە سەرچاوەی ئەو هەواڵە بەتاوانباری سەرەکیی و گرنگ دەزانرێ نەوەك ئەو شێوازە ڕاگەیاندنەی بڵاویدەکاتەوە.

گومان نییە لەوەی کەپەیامنێران (بەتایبەتیش) لەسەرەتای ژیانی ڕۆژنامەوانییاندا خۆیان لەقەرەی شێواندن نادەن، هەروەها یەکێك لە گرنگترین دەرەنجامە لاوەکییە بەسوودەکان بۆ دابەزینی ئاستی پێشبڕکێ، بریتییە لەلاوازیی حەز بزوێنیی گرتنەبەری شێوازی نائەخلاقی بۆ دەسگیربوونی هەواڵێکی وروژێنەر و گرنگی ڕۆژنامەوانیی کەهێشتا بڵاونەکرابێتەوە.

ژمارەیەکی کەمی پەیامنێران خۆیان دووچاری دزینی وێنە، یان نواندنی ڕۆڵی پۆلیس یاخود لێکۆڵەری تاوان دەکەنەوە، لەکاتێکیشدا ئەگەر ئەو پەیامنێرانە نەیانتوانی ڕوانینێکی قووڵ و هەمەلایەنانەتر پێشکەشبکەن، مانای وایە ئەوان خودی خۆیان خاوەنی ئەو ڕوانینە قووڵە نین بۆ ڕووداو، لەلایەکی دیکەوە، ڕۆژنامەکان لەپێناوی ئاشکراکردنی گەندەڵی و دڵنیابوون لەڕاستیی ڕووداوەکان، یاخود دەرخستنی ئەو ڕاستیانەی کەلەلایەن جەماوەرەوە گرنگن و خزمەتی

بەرژوەندییەکانیان دەکەن، پارە و پوول و کات و توانایەکی زۆریان تەرخان کردووە.

٣- پێشێلکردنی تایبەتمەندێتی Invation of privacy

هیچ ڕوونکردنەوەیەکی شەرعی یاخود یاسایی نییە ئاستی مافی ئەو تایبەتمەندێتیە دیاری بکات کەهەر کەسێك هەیەتی، بەڵام بەشێوەیەکی گشتیی دان بەو ڕاستیەدا نراوە کەهەر کەسایەتییەك ئەگەر مایەی بایەخ و گرنگیی جەماوەر بێ، وەك سیاسەتمەدار و ئەکتەران، زۆربەی ژیانی تایبەتی خۆیان دەکەن بەقوربانی، هەروەها کەسانی دیکەی وەك شایەتی ڕووداو و تاوانەکان و هی تری لەو بابەتانە، بەپێی ویستی خۆیان برێکی ژیانی تایبەتییان لەدەستدەدەن. هەندێك کەس پێیان خۆشە کەسانی دیکە باسیان بکەن، هەندێکی تریش دڵیان بەمە خۆش نابێ.

زۆربەی ڕۆژنامەکان ناوی ئەو منداڵانە بڵاوناکەنەوە کەبۆیەکەم جار تاوان ئەنجام دەدەن، جگە لەوە ناوی کەسوکاری تێوەگلاوان و قوربانییانی دەستدرێژی کردنە سەر و ئەتککردن و هی تریش بڵاوناکەنەوە. لەمیانەی کۆنگرەی لووتکەی ڕۆژنامەگەرییدا سەبارەت بەو جۆرە سیاسەتی بڵاوکردنەوەیە ڕێککەوتنکراوە، پەیامنێرە تازەکانیش دەبێ بزانن کەسەرۆك و بەرپرسانیان لایەنگری لەو بڕیارە بنەڕەتیانە دەکەن کەدەیاندەن.

٤-دەركردنی بڕیاری پەیوەندار بەڕووماڵكردنی هەواڵیی
Reportorial Decision making

ئەم شتە دیسان سەبارەت بەزۆر مەسەلەی پەیوەندیدار بەئەخلاقی سیاسییەوە ڕاستە، بەتایبەتیش ئەوەی پەیوەندی بەوەوە هەیە ئاخۆ پەیامنێر لەگرنگیی تەقینەوە پشێوییە ڕەگەز پەرستییەكان یان ئاستی ووروژاندن لەچارەسەركردنی كێشەكانی سێكس و تاوان یاخود قەبارەی وردەكارییەكان و تەنانەت ڕاستییە پەیوەندیدارەكان بەڕووداوێكی خۆكوشتن یان بەكێشە نەتەوەیی و ڕەگەز پەرستیەكان، كەم دەكاتەوە یان زیاتر دەریان دەخات. پەیامنێر كاتێك بەتەواوی دەرك پەوە دەكات كەبەگوێرەی سیاسەتی ڕۆژنامە كاردەكات، دەتوانێ بەرپرسیارێتی بخاتە ئەستۆی بەرپرسەكەیەوە.

ئەو بڕیارە بێزاركەر و نابەجێیەش كەدەبێ لە هەندێك كاتدا پەیامنێر بیدات ئەوەیە ئاخۆ گوێی لەڕاگەیاندن و بەیانە (نافەرمییەكان) گرتووە، بەمانای ئەوەی ئایا بەمتمانەوە زانیاریی وەردەگرێت. لەهەندێك حاڵەتەدا، لەڕێگەی پەیماندان بەوەی كە پشت بەقسەی سەرچاوەی هەواڵەكان نابەستێ و وتەكانی ناگوازێتەوە، پەیامنێر دەتوانێ زانیاریی و ڕاستیی وا دەستەبەر بكات كەڕای گشتیی مافی خۆیەتی بیانزانێ و شارەزایی دەربارەیان هەبێ، هەروەها دەتوانێ سەرە داوێك بدۆزێتەوە و بەدوایدا بچێ بەبێ ئەوەی سەرچاوەكەی تێوە بگلێنێ، هەندێك جاریش

پەیامنێر دەبینێ کەڕێگەی بەخۆی داوە ڕووداوێك پشتگوێ بخات، زۆر ئاستەمیشە بتوانرێ ڕێسایەك دابنرێ و بکرێ لەهەموو هەڵوێستێکدا پیادە و ڕەچاوبکرێ، تەنیا شتێك هەیە گومانی لەبارەوە نییە ئەویش ئەوەیە:

ئەگەر پەیامنێر پەیمانێکی دابێ، لەسەریەتی بیپارێزێ و پابەند بێ پێیەو، ژمارەیەك لەڕۆژنامەوانان لەبەرئەوەی ڕازی نەبوون بەوەی ئەو متمانەیە بدۆڕێنن کەسەرچاوەی هەواڵ پێیانی بەخشیوە، دووچاری بەندکردن بوونەتەوە.

٥-ئازادیی ڕۆژنامەگەریی

Freedom of the press

بۆ ئەنجامدانی هەر پرۆسەیەكی هەڵسەنگاندن و بەهاداركردنی دروست و لەبار بۆهەر كارێكی ڕۆژنامەوانیی، دەبێ ئەو ئامانجە سەرەكییە لەمزردا بخولێتەوە كەدەستوور بۆ ئازادیی ڕۆژنامەوانیی دیاریكردووە و ڕێگەی پێداوە.

لەلایەك، باوك و باپیرانی دامەزرێنەر ویستوویانە هەرجۆرە دەستێوەردانێكی حكومیی و سانسۆڕێكی پێشوەختە لەسەر بڵاوكردنەوەی هەواڵ قەدەغەبكەن و ڕێگەی لێ بگرن، زیاتر بەمەبەستی خزمەتكردنی بەرژەوەندیی جەماوەر و ڕای گشتیی، لەكاتێكدا ئەوان سەدەكانی خەبات و تێكۆشانیان لەیادە كەبەریتانیا لەپێناوی وەدەستهێنانی ئەو جۆرە مافانەدا بەخۆیەوە بینیوە، لەلایەكی دیكەشەوە، مەبەست لەئازادیی ڕۆژنامەگەریی ئەوەش بووە كە ببێتە ئامڕازێكی ئەرێیی بۆ پشتگیرتنی دەرفەتەكانی سەركەوتنی حكومەتی ئەزموونیی، لەپێناوی گەل و لەڕێگەشیەوە. (مافی زانین) پارێزگاریی لێ كرا. باوك و باپیرانی دامەزرێنەریش ئەگەر باوەڕیان وابوایە كەشێوازێك لەشێوازەكانی یاسادانانە حكوومیەكان لەوانە بوو بەباشترین شێوە خزمەت بكەن و ئەو ئامانجەش وەدی دەهێنن، بێ گومان دایان دەنا، بەڵام بە هەرحاڵ، هەستیان بەپێچەوانەی ئەمەكرد.

ئازادی بەرفراوان، بۆ هەرلایەن و بۆهەمووان لەوەی بەپێی ویستی خۆیان قسە بکەن وشت بلاوبکەنەوە، تەنانەت ئەگەر ئەو ویستەیان ناڕاست و نادایەروەرانەو ناهاوسەنگیش بێ، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا بۆماوەیەکی دوورودرێژ بەباشترین شێواز خزمەتی بەرژەوەندییەکانی جەماوەر دەکات. بەم جۆرە ئازادیی ڕۆژنامەگەریی شێوازێکە بۆ هێنانەدی ئامانجێکی دیاریکراو، بەڵکو لەبنەڕەتدا ئامانجیش نییە.

لەژێر ڕۆشنایی ئەو ئامانجەشدا، خوێندنەوەی ئەو ئەنجامانەی کەپەیمانگای گالوب و پەیمانگای دیکەی تایبەت بەپێوانی ڕای گشتیی پێی گەیشتوون، نابنە مایەی هاندان و گەشبینی، ئەو دەرەنجامانە نەزانی و نەفامییەکی گەورە و بەرفراوان سەبارەت بەو ناوو ڕووداوانە دەردەخەن کەلەهەواڵەکاندا باسیان لێوە دەکرێ.

پێمان وایە گلەیی و گازاندەکردنیش تەنها ئەو ڕۆژنامەیە ناگرێتەوە کەدەخرێتە ژێر دەست و فرمانی جەماوەرەوە، بگرە دەبێ لەماڵ و خوێندنگا و کلێساو شوێنی دیکەشدا لێی بکۆڵدرێتەوە. ئاساییە ئەگەر هۆکاری ئەمە ئالۆزی کۆمەڵگا هاوچەرخەکەمان و هەستنەکردن بەهێمنیی و ئاسایش بێ، ئەگەرچیش ڕۆژنامەگەریی مۆنۆپۆڵی گەیشتۆتە ئاستێك کەتەنیا یەك بۆچوون دەربارەی کێشە گرنگ و زەبەلاحەکان دەخاتە ڕوو، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا ژمارەیەك گۆڤاری لیبراڵ و ڕۆژنامەی تایبەت ماون و دەکرێ بەشداریان تێدابکرێ.

لەولاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکادا (کەبەهۆی فێربوونەوە یەکێکە لەگرنگترین گەلەچاوکراوەکان)، بەلام دەشێ کەسانی نەفام و شێتیش هەبن، بەهەمان شێوە هەرگیز دروست نییە ڕۆژنامەوانیی بکەینە قوربانی و (وێڕای هەموو کەمتەرخەمی و هەڵەکانیش) بەرپرسیارێتی گوێنەدانی جەماوەری بخەینە ئەستۆ. لەوبوارەدا دەکرێ بەرگریکردنی ڕۆژنامەوانیی لە ئازادیی و مافەمەدەنییەکان شتێکی سوومەند بێ، بەلام لەکاتێکدا کە ڕۆژنامەوانیی سەرقاڵی ئەنجامدانی ئەو کارەیە، هەنگاوێك دەبڕێ لە دژایەتیکردنی هێزە نادیموکراسییەکاندا . کەسی تازە هاتوو بۆ نێو بواری

ڕۆژنامەوانیی بتوانێ هەرشتێك پێشکەش بکات، دوورنییە ببێتە مایەی باشترکردن وپێشخستنی ڕۆڵی ڕۆژنامەوانیی لەو بوارەداو دواتر دەچێتە خانەی خزمەتی بەرژەوەندیی گشتیی ، دەرفەتە ڕێ پێدراوەکانیش بۆ ئەو جۆرە خزمەتکردنە لەوانە زیاترە کە دەکرێ ئەو لاوە لە زۆربەی شوێنەکانی دیکەدا بیدۆزێتەوە، لە ڕاستیشدا ئەو ناتوانێ لەمە زیاتر بکات غەیری ئەوە نەبێ پیادەکردنی ڕێکەوتنامەی ڕابیتەی ئەمریکی بۆ نووسەرە ڕۆژنامەوانەکان بکات، ئەو ڕێکەوتنەی کە لە نیسانی ساڵی ١٩٢٣دا بڕیاری لەسەر دراو تیایدا هاتووە، ئەرکی بنەڕەتی ڕۆژنامەکان بریتییە لە گواستنەوەی کاروکردەوەو چۆنیەتی بیرکردنەوەو شێوازی هەستکردنی ئەندامان بۆ خودی ڕەگەزی مرۆڤایەتی ، بەرفراوانترین ئاستی ڕۆشنبیری و زیرەکیی و مەعریفەو ئەزموون بن، وێڕای هێزە خۆڕسك ودەسکەوتوو وڕاهێنراوەکان لەسەر تێبینی وبیرکردنەوەو شرۆڤەکردن، هەروەها شتێکی دیکە بە سیفەتی ڕۆژنامەوانییەوە بەندە کە پابەندبوونەکانیەتی وەك مامۆستاو شرۆڤەکار، بەمەبەستی دۆزینەوەی چەند شێوازێکیش بۆ گەیشتن بە ڕێسا دروستەکانی مومارەسەکردن وخواستە پاساودارەکانی ڕۆژنامەگەریی ئەمریکی ، ئەم یاسایانەی خوارەوە دانراون :.

–بەرپرسیارێتی : هیچ شتێك مافی ڕۆژنامە دیارناکات لەوەی خوێنەران بۆ خۆی ڕابکێشێ وزیاد بکات تەنیا ئیعتباری خۆشگوزەرانی و دڵخۆشی کۆمەڵگا نەبێ . ئەو سوودەی ڕۆژنامە لە بەشداربوونی بایەخ و گرنگیی گشتیدا بەدەستی دێنێ ، هەر ئەویش هەستکردنی بەبەرپرسیارێتی دیاریدەکات ، ئەو هەستەی دەبێ لەلای هەموو کارمەندانی ڕۆژنامە هەبێ. ئەو ڕۆژنامە نووسەش کە هەر جۆرە شێوازێکی خۆویست وپڕووپووچ بەکاردێنێ، کەسێکە شایستەی ئەو بڕواو متمانەیە نییە کە پێی دراوە .

–ئازادیی ڕۆژنامەگەریی: دەبێ ئازادیی ڕۆژنامەگەریی بە مافێکی بنەڕەتی دابنرێ بۆ ڕەگەزی مرۆڤایەتی ، مافێکی دروست و نەگۆڕە ومایەی مشتومڕیش نییە کە بە ئاشکراو ڕاشکاوانە گفتوگۆ دەربارەی هەرشتێك بکەیت کە یاسا قەدەغەی نەکات، بەو یاسایانەشەوە کە کۆت و بەندکراون.

-سەربەخۆیی: سەربەخۆبوون لەهەر جۆرە پابەندییەك جگە لە دڵسۆزی بەرامبەر بە بەرژەوەندیی گشتیی ، مەسەلەیەکی بنەڕەتی وسەرەکییە.

أ-خستنە پێشەوەی هەربەرژەوەندیەکی تایبەت لەسەر بەرژەوەندیی گشتیی ، ئینجا ئەمە لەبەر هەرهۆکارێك بێ، شتێکی نادروست و نەگونجاوە لەگەڵ ڕۆژنامەگەریی ڕاستگۆو خاوێندا نایەتەوە. هەروەها ئەو هەواڵانەی لەسەرچاوە تایبەتیەکانەوە وەرگیراون ، نابێ بەبێ ناوهێنانی ئەو سەرچاوانە بڵاوبکرێنەوە ، ئەگینا چ لە ڕووی شێواز یاخود ناوەڕۆکەوە ناکرێ وەکو هەواڵ پێشکەشبکرێن.

ب-بە ئەنقەست لادان لە ڕاستی و لایەنگری نواندن لەکاتی دەربڕیندا پێچەوانەی ڕۆحی ڕۆژنامەگەریی ئەمریکییە، بەلام نواندنی لایەنگری لە ستوونە هەواڵیەکاندا ، دەبێتە مایەی شکاندنی ئەو پرنسیپە سەرەکییەی کە پیشەی ڕۆژنامەگەریی لێیەوە سەردەگرێ.

-ڕاستگۆیی و دروستی و وردبینی: بڕواو متمانەی پتەو بە خوێنەر ئەو بناغەیە کە ڕۆژنامەوانییەکی وای لەسەر بنیاتدەنرێ شایەنی ئەو ناوە بێ:.

أ- ئەو متمانە بەهێزەیە وا لەڕۆژنامەوانیی دەکات ڕاستگۆبێو بەهۆی نەبوونی جدیەتیش لە چارەسەرکردن و ووردبینی دا هیچ کاتێك لە ڕۆژنامەیەك نابووری ، بەو پێیەی ئەو دووسیفەتە لە چوارچێوەی بواری ئەودان، هەروەها لە نەتوانینی ڕۆژنامەش نابووریَ لە بوون بە خاوەنی ئەو جۆرە سیفەتە بنەڕەتیانە .

ب- ناونیشانەکان دەبێ بە تەواوی پشت بە ناوەڕۆکی بابەتەکانیان ببەستن.

-لایەنگیری نەکردن: دروست ڕاپەڕاندنی ئەرکەکان سنوورێکی یەکلاکەرەوە لە نێوان گواستنەوەی هەواڵ ودەربڕینی بۆچووندا دیاریدەکات. ڕاپۆرتە هەواڵییەکان دەبێ بەتاڵ بن لە هەرجۆرە بۆچوون و لایەنگیریکردنێك.

أ-ئەم ڕێسایە ئەوانە ناگرێتەوە کە بە بابەتە تایبەتیەکان ناودەبرێن و بۆ بەرگریکردن لە هەڵوێستێك تەرخانکراون ، یان ئەوانەی هەڵگری واژۆێکن ، چونکە

لەو جۆرە بابەتانەدا ڕێگە بە نووسەرانیان دەدرێ دەرەنجام و شیکردنەوەکانیان بخەنە ڕوو.

—هاوسەنگیی: ڕۆژنامە نابێ تۆمەتبارکردنە نافەرمییەکان بلاوبکاتەوە ، کە لەوانەبێ کاربکەنە سەر ناوبانگی کەسێك، بەبێ ئەوەی دەرفەت بە کەسی تۆمەتبارکراو بدرێ بۆچوونی خۆی دەربېڕێ. دروست ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانی ڕۆژنامەوانیی لە هەموو حاڵەتێکداو لە دەرەوەی ڕێوشوێنە قەزاییەکاندا ئەو دەرفەتە بە کەسی تۆمەتبارکراو دەبەخشێ.

أ—بە بێ ڕێگەدان یاخود بوونی پاساو لەلایەن مافی گشتیەوە ، ڕۆژنامە نابێ ماف یان هەستە کەسێتیەکان پێشێل بکات.

ب—وەکو ئیمتیازو ئەرکێك ، ڕۆژنامە دەبێ تەواوی ئەو هەڵە تازانە ڕاست بکاتەوە کە کردوونی و پەیوەندیان بە ڕووداو یان بۆچوونەوە هەیە، ئینجا سەرچاوەی ئەو هەڵەیە هەرچیەك بێ.

—ئەدەب و زەوق : ڕۆژنامە (کە بانگەشە بۆ ئەوە دەکات کە لە پێناوی هێنانە دی ئامانجی ئەخلاقیدا تێدەکۆشێ)ناتوانێ خۆی لە تاوانبارکردن بە نەبوونی ئەو سیفاتانە بدزێتەوە ، کاتێك لە بناغەی چارەسەرکردندا بابەتی وروژێنەر و هاندەر بلاوبکاتەوە، لە شێوەی ئەو بابەتانەی کە سەبارەت بە تاوانەکان بلاودەکرێنەوە. ئەو ڕۆژنامانەی ئەوە دەکەن ڕۆژنامەی باش نین. پیادەنەکردنی ڕێساو یاساکانی ڕۆژنامەوانیی وای لێدەکات نەتوانێ لەو بوارەدا شتێك بکات تەنیا دەربڕینی هیوا نەبێ بەوەی ئەو جۆرە مومارەسە ڕۆژنامەوانییە بۆگەن ونادروستانە بە گشتیی ڕەت بکرێنەوە و ڕووبەڕووی سەر کۆنەکردنێکی پیشەیی بەهێز ببنەوە.

بەشی دووەم

گرفتەکانی کۆکردنەوەی هەواڵ

Problems of Newsgathering

١-ئەنجامدانی گفتوگۆ ڕۆژنامەوانییەکان .

-پابەندیی وتێکۆشین.

-هاوڕێیەتی و پەیوەندییە کەسییەکان.

-ئەوانەی بەدوای ناوبانگدا دەگەڕێن.

-گفتوگۆ فەرمییەکان.

٢-ئەو ڕۆژنامەوانەی گفتوگۆئەنجامدەدات.

٣-پەیوەندییە گشتییەکان.

-ڕەخنەی پێچەوانە .

-هەڵوێستی بەرگریکار.

-مەترسییەکان.

٤-نهێنییە حکومییەکان.

٥-گۆشەنیگای شرۆڤەکاریی.

هەندێك جار پەیامنێر لەو شوێنەدا ئامادە دەبێ کەتیایدا ئەو گفتوگۆیە ڕوومـاڵ دەکـات و لەبارەیـەوە دەنووسـێ، وەك کۆبوونـەوە ، یـان وتارخوێندنـەوە، یـاخود دادگـایی کـردن، یـان یارییـەکی وەرزشـیی. لـە زۆربـەی کاتەکانیشـدا پـەیامنێر زانیارییەکـانی بـە شـێوەیەکی ناڕاسـتەوخۆ ، یـان لـە دەسـی دووەم (نـا بـەرایی Second-hand)دەسـگیر دەکـات، لـە میانـەی ئەنجامـدانی گفتوگـۆ لەگـەڵ شـایەتحاڵ و بەرپرسـان وکەسـانی تـر، یـان لەڕێگـەی ڕاگەیاندنـە ڕۆژنامەوانیـەکان وڕاپۆرت و بەڵگەکانەوە، بەڵام بۆ ئـەوەی کۆکـەرەوەی هـەواڵ پـەیامنێر لـە شـوێنی ڕووداو ئامـادەبێ، پێویسـتە لـە درێـژەی بابەتـەکان وردبێتـەوەو بـە پشتبەسـتن بـە بەرپرسـانی پەیوەندیـداری وەك پیـاوانی ئـاگر کوژێنـەوەو پـۆلیس و سـەرۆکی کۆنگرەو.......تاد، لە ڕادەی ڕاستی و دروستیان دڵنیا بێ .

یەکەم: ئەنجامدانی گفتوگۆ ڕۆژنامەوانییەکان
Interviewing

١-زیرەکیی و فێڵبازیی: Resourcefulness

لە بەرچی پەیامنێران سەرەڕۆیی دەکەن ولە کاتی بەرپابوونی جەنگ لە بەرەکانی شەڕدا ژیانی خۆیان دەخەنە مەترسییەوە، نەوەك بە تەنها ئەمە ، بەڵکو لە کاتی ئاشتیشدا، کاتێك ڕووماڵی ڕوودانی لافاو و باوبۆران و ئاگرکەوتنەوەو مانگرتن و تاوان و ڕووداوی دیکە دەکەن، بە هەمان شێوە خۆیان دەخەنە مەترسیەوە. هیچ سەرنووسەرێك چاوەڕێی ئەوە لە پەیامنێرێك ناکا خۆی بخاتە هەڵوێستێکی مەترسیداری ناماقوڵانەوە، بەڵام هەردەم ئەو ڕاستیە دەخاتە هزری پەیامنێرەوە کە بە بەردەوامیی وبۆ بەدەستهێنانی زانیاریی زیاتر لە ڕێگەیەك هەیە، بۆیە زیرەکیی و فێڵبازی مەسەلەیەکی پێویستە بۆ پەیامنێران . ئەو نووسەرەش کە دەیان بەڵکو سەدان میل لە پەیامنێرەوە دوورە ناتوانێ لە بری پەیامنێر بیربکاتەوە .ئەزموونێك بێنە بەرچاوی خۆت کە ڕووبەڕووی ڕۆژنامەوانیی تازە کاربێتەوە:. گەیشتنی بە شوێنی ڕووداوێکی هاتوچۆ دوای پەرت و بڵاوەلێکردنی جەماوەر وگواستنەوەی بریندارا بۆ نەخۆشخانە و دوورخستنەوەی ئاسەواری ڕووداوەکە لە سەر ڕێگا ، پەیامنێرێك کە زیرەك و فێڵباز نەبێ ، لەوانەیە

بە تەلەفۆن پەیوەندی بە بارەگای ڕۆژنامەوە بكات بۆ ئەوەی پێیان ڕابگەیەنێ كە توانای وەرگرتنی زانیارییی وڕووماڵكردنی ڕووداوەكەی نییە، ئەمە لە كاتێكدا پەیامنێری زیرەك و فێڵباز چەند پرسیارو لێكۆڵینەوەیەك لەگەڵ خاوەن كۆگاو ماڵە نزیكەكاندا دەكات، هەروەها هەوڵی دۆزینەوەی پۆلیسێكی نزیك لە شوێنی ڕووداوەكەدا دەدات، چونكە لەوانەیە ناوی كەسانی تێوەگلاوی ڕووداوەكەی لابێ یاخود بزانێ، ئەگەر لەمەشدا سەرنەكەوت ، دوور نییە ئەو پەیامنێرە ڕووبكاتە نزیكترین شوێن بۆ چاككردنەوەی ئوتومبێل بە مەبەستی بینینی ئوتۆمۆبێلە زەرەرمەندەكان. لە كاتێكدا ئەگەر ئەمەش سەری نەگرت، لەوانەیە هێما یان دەلیلی ژمارەی مۆڵەتەكانی لێخوڕینی دەستبكەوێ، ئەمە لە كاتێكدا ئەگەر خاوەنی شوێنی چاككردنەوەی ئوتۆمۆبێل ڕازی نەبێ ناوی كە سانێكی پێ بدا، پاشان پەیوەندی بە سەركردایەتی پۆلیسەوە دەكات بۆ ئەوەی ناوی ئەو كەسانە و ناونیشانەكانیان وەربگرێ . دوورنییە پەیوەندی بە نزیكترین نەخۆشخانەشەوە بكات. بێگومان پەیامنێر لە ڕێگەی یەكێك لەو سەرچاوانەوە، ئەو كەسانە دەناسێ كە پەیوەندیان بە ڕووداوەكەوە هەیە، جگە لەمە زانیارییی زۆریش دەربارەی ئەوانە دەزانێ كە دەخوازێ چاوی پێیان بكەوێ، ئەگەر بۆشی دەركەوت كە یەكێك لەو كەسانە كوژراوە ، ئەو كاتە دەبێ لە شوێنی هەڵگرتنی لاشە نادیارەكاندا دەست بە گەڕان و لێكۆڵینەوە بكات، یان لەوانەیە پەیوەندی بە ئەنجامدەری لێكۆڵینەوە لە كوژراوەكانەوە بكات. پەیامنێری خاوەن ئەزمونی زۆرو بەرفراوان، شارەزای هەموو ئەو كەناڵانەیە كە لە میانەیانەوە دەتوانێ ئەو هەواڵانەی دەست بكەوێ كە مەبەستیەتی – كەسە نەناسراوەكان، ئەوانەی ناسینەوەیان ئاستەمە، دەكرێ لە ڕێگەی ئەو هێمایانەوە بناسرێنەوە كە ئاماژە بە شوێنی شوشتن و خاوێنكردنەوە دەكەن، یاخود بەهۆی هەر هێمایەكی دیكە كە لەسەر جلوبەرگ بدۆزرێنەوە، یان لەڕێگەی چارەكردنی دانەكانیان وتەنانەت بە هۆی هەر ئاماژەو ئاسەوارێكی برین و شێوانی جەستەیی. بۆ نموونە دەكرێ ڕووداوێكی خۆكوژی بە هۆی دۆست

وهاوڕێیانی کەسی خۆکوژەوە ڕوونبکرێتەوە، ئەو دۆستانەی هەندێك قسەو باسیان دێتەوە بیر کە لەکاتی خۆیدا بۆ ئەوان گرنگییەکی ئەوتۆیان نەبووە، بەلاّم وا دیارە ئێستا توانای شیکردنەوەی ئەو هۆکارەیان هەیە کە پالّی بەو کەسەوە ناوە خۆی بکوژێ . زۆر جاری واش هەیە پەیامنێر هەندێك چیرۆکی هەوالّیی دێتەوە یاد کە چەند هەفتە یان مانگێك لەمەو بەر لەو ڕۆژنامەیەدا بلاّوکراونەتەوە کە کاری تێدا دەکات و لەوانەیە وەلاّمی ئەو پرسیارانە بدەنەوە کە لە ئارادان . پەیامنێر دەبێ لە سەر ئەوە ڕابێت کە ڕۆژانە ئەو هەوالاّنە بخوێنێتەوە کە ڕۆژنامەی پێشبڕکێکەر بلاّویان دەکاتەوە، هەروەها پێویستە ئەو هەوالاّنە لای خۆی هەڵبگرێ کە دواتر سوودیان دەبێ بۆ ئەو.

٢- پابەندبوون و تێکۆشان Preseverance:

دوای ئەوەی پەیامنێر دەگاتە ئاستی پێکەوەنانی پەیوەندی پتەو لەگەلّ کەسێکدا کە توانای بەخشینی زانیارییەی هەبێ، ئەو کاتە پەیامنێر لەوانەیە دلّتەنگ بێ کاتێك بۆی دەردەکەوێ کەسەرچاوەی هەوالّ و زانیارییەکانی ئامادەنییە وەکو پێویست یارمەتی بدات. لەوانەشە هۆکاری ئەمە بۆ ئەوە بگەڕێتەوە کەکەسی پەیامنێر نەیەوێ لە کێشەیەکەوە بگلێ، یان لەوە دەترسێ دواتر وەکو شایەتێك لەدادگا بانگ بکرێ یاخود سەبارەت بەکارمەندانی حکومەت و پیاوانی سەربە باندەکان و ئەو خەلّکانەی لێیان دەترسێ مەسەلە و بابەتی نابەجێ بوروژێنێ. لەوانەشە ئەو نەیەوێ نەفامی خۆی ئاشکرا بکات یان زانیارییەی نهێنی سەبارەت بە پلانە تایبەتیەکانی کار و کاروباری کەسێتی بدرکێنێ.

ئەو هۆکارانەی پالّ بەسەرچاوەی هەوالّەوە دەنێن کە گووشی (سماعە)ی تەلەفۆن یان دەرگای مالّەوە دابخەن و بەتەواوی بێدەنگی بنوێنن، لەوانەیە هەمە

جۆر و جیاوازبن، بەڵام پابەندبوونی ڕۆژنامەوان یەکێکە و ناگۆڕێ، ئەویش ئەرکیەتی لەئاشکراکردنی هەر ڕووداوێك کەبڵاوکردنەوەی ببێتەمایەی بەرژەندیی گشتیی.

لەزۆربەی کاتەکاندا پابەندی سوودو کەڵکی بەدواوە دەبێ. کەسێك ئەگەر خۆی لەڕۆژنامەوانیی دزیەوە و وەڵامی تەلەفۆنی نەدایەوە و خۆی لەناو ماڵی خۆیدا بەندکرد، ئەو کەسە بێگومان یاریەکی دۆڕاوانە دەکات،بەتایبەتیش ئەگەر ئەم کەسە ئەگەر ئەمە ئەو کەسە بێ کەزانیاریی یان بۆچوونی لەلا کۆبووبێتەوە، ئەو کاتە ناڕازیبوونی بەوەی ڕاگەیاندنێکی ڕۆژنامەوانیی بدات، نابێتە هۆی ئەوەی کەلەچاوی خوێنەردا خۆی هەڵوێستێکی گونجاودا ببینێتەوە. پەیامنێر دەبێ هۆشیار و ئاگادار بێ لە دڵنیابوون لەوەی ئەو کەسە بەمەبەستی خۆدزینەوە لەگفتوگۆکردن یان لەترسی ڕووبەڕووبوونەوەی تاوانکارییەکان دیارنەماوە، پەیامنێریش لەوانەیە ئەو دەربڕینە بەکاربێنێ: نەکرا پەیوەندی بەو کەسەوە بکرێ و دیمانەی لەگەڵدا بکرێ، لەڕاستیدا پەیامنێر پێویستە ئەوجۆرە دەربڕینە بخاتە ناو چیرۆکە هەواڵییەکەی خۆی، بۆ ئەوەی خوێنەران بزانن کە بۆ دیدەنیکردنی ئەو کەسە چی لەدەست هاتووە کردوویەتی. بەڵام ئەگەر کەسی باس لێوەکراو ڕازی بوو بەقسەکردن و دواتر پەشیمان بووەوە و سووریش بوو لەسەر بێدەنگیی خۆی، ئەو کاتە لەوانەیە بێدەنگییەکە لەهەر قسەیەك گرنگتربێ کەلەوانەیە بیکات. بەڵام ئەگەر پەیامنێر پرسیاری ئاڕاستەی کەسێك کرد و لەبەرامبەردا وەڵامی نائاشکراو نادیاری وەرگرتەوە یان وەڵامی هیچ پرسیارێکی نەدایەوە، ئەوا دەتوانێ بڵێ: بەڕێز (فلانەکەس) ڕازی نەبوو هیچ قسەیەك بکات. لەو حاڵەتەشدا خوێنەران دەتوانن سەبارەت بەو هۆکارە بگەنە دەرەنجامەکانیان کەپاڵی بەو کەسەوە ناوە ڕازی نەبێ وەڵام بداتەوە.

ئەلفن بۆتەری سەرۆکی ئەنجوومەنی شار ئەمڕۆ هیچ شتێکی وای نییە بیڵێ سەبارەت بەتاوانبار کردنی کارمەندانی شار (کەئەویش لەناویاندایە)، بەوەی لە کۆگاکانی شاردا بەبێ بەرامبەر سووتەمەنییان دەستدەکەوێ، دوێنێ (لیۆناردپۆل)ی

سەرۆکی لیژنەی شەقام و شۆستەکان ئەو تۆمەتەی ورووژاند، لەوەڵامی پرسیاری پەیامنێرانیشدا بەڕێوەبەری دەزگای سووتەمەنی گوتی: حاڵی حازر هیچ شتێکم نییە بیڵێم.

هەندێك جار پەیامنێر دەتوانێ ئەو کەسە ڕازی بکات کە زانیاریی یان بیروڕای لا هەیە، بەوەی کەبەرژەوەندی وادەخوازێ ئەو زانیارییانە ئاشکرا بکات و قسە بکات. کەسی باس لێوەکراویش ئەگەر بزانێ ڕۆژنامە بەنیازە ئەوە بڵاوبکاتەوە کەڕازی نەبووە زانیاریی بدات یان قسە لەبارەی ڕووداو بکات، ئەوکاتە لەوانەیە بترسێ و لە بڕیارەکەی پەشیمان بێتەوە و زانیارییە پێویستەکان ئاشکرا بکات.

کەسێك کەبەشێوەیەکی ناپەجێ لەهەواڵەوە گلابێ، لەوانەیە دوودڵیی بنوێنێ لەقسەکردن بۆ ڕۆژنامەوانیی، لەترسی ئەوەی ئەوەك وتەکانی بەناپەجێیی بگوازرێنەوە و بخرێنەڕوو. کەساپەتی وڕاستگۆیی پەیامنێریش لەوانەیە بەس بێ بۆ ڕازیکردنی ئەو کەسە بەقسەکردن. هەموو شتێك دەوەستێتە سەر شێوازی خۆنزیکردنەوەی پەیامنێر لەکەساپەتییە و چۆنیەتی چارەسەرکردنی بابەتەکە، هەروەها دەوەستێتە سەر هەڵوێست و بارودۆخی پەیامنێریش لەکاتی ئەنجامدانی گفتوگۆکەدا.

پێویستە ئامانجی پەیامنێر بریتی بێ لەڕازیکردنی ئەو کەسە، ئەو هیچ ڕق و کینەیەکی بەرامبەری نییە و دووریش نییە کەسی قسەکەر خۆشحاڵ بێ بەو دەرفەتەی ڕێگەی پێداوە قسە بۆ کەسێکی هاوسۆز بکات و بتوانێ گێڕانەوەی چیرۆکەکەی گونجاو و ئاسان بکات.

خۆشبەختە ئەو پەیامنێرەی کەخاوەنی چەند زانیارییەکەو قسەکەرەکەی پێی وانییە کەدەیانزانێت، زیرەکانە خزاندنی ئەو زانیارییانەش بۆ ناو گفتوگۆکان لەوانەیە سنوور بۆ هەر هەوڵێکی فێڵ و ساختەکاری دابنێ. پەیامنێر ئەگەر شارەزایی نەترساندنی قسەکەرەکەی نەبێ، دوورنییە خۆی دەست بەهەڵخەڵەتاندن

بکات. زۆرجار ڕووبەڕووبوونەوەی گرنگ و پێویست دەکات بەبەیاننامە یان ڕاگەیاندنێك بەرەنگاری بەیاننامە و ڕاگەیاندنی تر ببێتەوە.

پەیامنێر دەبێ هەمیشە لەوە ئاگادار بێ کەلایەنێکی بەهێز پشتگیریی لێ دەکات، ئەویش ڕۆژنامەکەیە کە کاری تێدا دەکات. لەکاتێکیشدا ئەگەر پەیامنێر هەڵیخەڵەتێنرێ یان ڕێگە بەخۆی بدات بڕەوێتەوە، ئەمە مانای وایە کەلەبەردەم سەرنووسەرەکەیدا نەیتوانیوە ئەرکەکانی خۆی ڕاپەڕێنێ. پەیامنێر ئەگەر بەسەر خاکێکدا بڕوات و مافی تەواوی ئەو کارەی هەبێ، ئەو کاتە مەرج نییە خاکەڕایی و زەلیلی بنوێنێ. ئەو کەسانەی بۆ هەر ماوەیەك لەبواری ژیانی گشتیدا کاردەکەن، دەرك بەهێزو توانای ڕۆژنامەگەریی دەکەن و ڕێزیشی دەگرن، بەڵام ئەمە بەهیچ شێوەیەك مانای ئەوە نابەخشێ کەپەیامنێر دەبێ تووڕەیی بنوێنێ یان پەنا بباتە بەر هەڕەشەکردن، تەنیا لەو حاڵەتانەدا نەبێ کەتیایاندا هەڵسوکەوتی لەوجۆرە ئاسایی دەبن. پەیامنێر دەبێ بەپێی تێگەیشتنی خۆی بۆ ڕاستی ئەوەی کەبەرژەوەندی گشتیی کات و شوێنی هەڕەشە و نەرمی نواندن دیاریدەکات، هەڵوێست دەنوێنێ. باشترین جۆری گفتوگۆ ڕۆژنامەوانییەکان ئەوانەن کەبەشێوەیەی ئاسایی و هێمنیی و نافەرمیی ئەنجام دەدرێن. پەیامنێر لەوانەیە بتوانێ متمانەی بەرامبەر مسۆگەر بکات و خۆشی وەکو کەسێکی سەرنجڕاکێش بخاتە ڕوو ئەگەر ڕاستەوخۆ سەبارەت بەهۆکاری هاتنی قسە نەکات و لەجیاتی ئەوە بەچەند تێبینی و قسەیەکی گشتیی دەست پێ بکات و ئەگەر توانی وتەکانی کەسی قسەکەر بگوازێتەوە ئاڕاستەی بابەتی مەبەست، ئەو کاتە – دڵنیا دەبێ لەوەی دەتوانێ گفتوگۆکە بەو ئاڕاستەیەدا ببات کەدەیەوێ، واش بەچاك دەزانێ لەکاتی ئەنجامدانی گفتوگۆی لەوجۆرەدا کەمترین ژمارەی تێبینی تۆمار بکرێ، بگرە زۆرجار تەنانەت نووسین و تۆمارکردنی تەنیا یەك تێبینی وەکو کارەساتێك دێتە بەرچاو، هەرکاتێکیش پەیامنێر توانی لەیادی قسەکەرەکەی بەرێتەوە کەبۆ بڵاوکردنەوە قسە دەکات، ئەو وەختە شتی زیاتری دەسگیر دەبێ لەوەی هەموو ساتێك بەبیری

بهێنرێتەوە کە هەموو قسەیەکی تۆماردەکرێ. هەندێك جار کەسی قسەکەر داوا لەڕۆژنامەوان دەکات کەتەواوی قسەکانی تۆمار بکات، یاخود لەکۆتایی گفتوگۆدا ڕۆژنامەوان دەتوانێ بڵێ: بەو بۆنەیەوە هیوادارم ئەو ناوەم بەڕوونی پێ بڵێی بۆئەوەی بەهەڵە نەینووسم یان لەوانەیە پرسیار سەبارەت بە ژمارەی ورد یان ناونیشانی ئاشکرا و دیارکراوو ... تاد بکات، ئەمانەش هەموویان چەند شتێکن قسەکەر خۆشحاڵ دەبێ بەوەی کەڕۆژنامەوان زۆر بەوردی تۆماریان دەکات. ڕۆژنامەوان دەبێ ئاگادار بێ لەپرسیارکردن دەربارەی ئەو زانیارییانەی دوورنییە کەسی قسەکەر بەو ئاڕاستەیەدا ببەن کەپێی وابێ ڕۆژنامەوان نازانێ چی بۆ بڵاوکردنەوەیە و چی نا.

پەیامنێر دەبێ بیرکردنەوەی خۆی ڕابهێنێ بۆئەوەی بەهێز بێ و بتوانێ دوای کاتژمێرێك لەئەنجامدانی گفتوگۆ هەموو ئەو تێبینی و ئاماژەو وتە گرنگانەی بێتەوە یاد کەکەسی قسەکەر کردوونی، بەرامبەر بەهەر برگەیەکی لەناکاو و ترسناکیشدا، ڕۆژنامەوان دەبێ تێبینیەکی هزریی لەمێشکی خۆیدا تۆمار بکات و بەدرێژایی ماوەی گفتوگۆش لە مێشکی خۆیدا هەڵگیرو داگیری پێ بکات. دوای جێهێشتنی شوێنی ئەنجامدانی گفتوگۆش، پێویستە یەکەم دەرفەت بقۆزێتەوە بۆ تۆمارکردنی ئەو جۆرە تێبینیانە و هی تریش. دواتر ڕۆژنامەوان ئەگەر ماوەی کاتژمێرێکی هەبێ بۆنووسینی چیرۆکەکە، ئەو کاتە بۆی دەردەکەوێ کەتەواوی گفتوگۆکەی دێتەوە یاد.

ژمارەیەکی کەم لەسەرنووسەرانی ئەمڕۆ، هانی جێبەجێکردنی ئەو فرتوفێڵانە دەدەن کەلەڕێگەیانەوە پەیامنێر دەتوانێ گفتوگۆی ڕۆژنامەوانیی دەسگیر بێ. ڕاستگۆیی و ئاشکرایی باشترین شێوازن بۆ ئەم کارە، ڕۆژنامەوان دەبێ خۆی و مەبەست لەدوای سەردانەکەی بناسێنێ و ڕوونبکاتەوە، دواتر هەوڵ بدات لەپێناوی دەستکەوتنی ئەو زانیارییانەی مەبەستیەتی هەر شێوازێکی ڕەوایانە کەلەچوار

چێوەی تواناکانیدا بێ، یان شێوازی دیکەی توندتر (ئەگەر پێویست بێ)، بگرێتە بەر.

لەکاتی نووسینی بۆچوونێکیشدا، وابەچاك دەزانرێ و بەمەبەستی زیادکردنی هێزی قەناعەت پێکردن و متمانە، ڕۆژنامەوان ئەو وتانە بخاتە ڕوو کەلەمیانەی گفتوگۆیەکی ڕۆژنامەوانیدا هاتوون.ئەگەر کارێکی واش ئەنجام بدات ئەوا دەربڕینی (ـ ئەمڕۆ لەگفتوگۆیەکی ڕۆژنامەوانیدا بەڕێز وایت ڕایگەیاند ...)) گونجاوترە لە ((ئەمڕۆ بەڕێز وایت بەڕۆژنامەوانانی ڕاگەیاند کە ....)).

ڕۆژنامەش نابێ بەدەسکەوتنی گفتوگۆیەکی ڕۆژنامەوانیی تایبەت بەخۆی بنازێ، ئەو کاتە نەبێ کە گفتوگۆی باسکراو بڕێك زیرەکیی و داهێنان و سەرکەوتنی بەسەر پێشبڕێکێکەرانیدا پێوە دیاردەبێ.

٣- پەیامنێر و دۆستایەتی و پەیوەندییە کەسییەکان

بەوپێیەی کەسێك نییە، وەك ئەوەی بەنوسین دەینووسێ بتوانێ لەکاتی قسەکردنیشدا پابەند بێ بەڕێساکانی زمانەوە، بۆیە پەیامنێر دەبێ لەڕووی زمانەوانییەوە لەو ڕاگەیاندنە زارەکیانە وردبێتەوە کەکەسایەتییە پەیوەندارەکان دەیاندەن، بۆئەوەی کەسایەتییەکە دووچاری ئیحراجبوون نەبێتەوە و ڕێگەش بەخەڵکی دیکە نەدرێ لەوەی کە بەهەڵە تێی بگەن. بەڵام (لەهەندێك کات و بۆنەدا) بەرژەوەندی گشتیی ناخوازێ کەسەرچاوە بپارێزرێ، بۆنموونە، سەرەڕای بوونی بەڵگەی یەکلاکەرەوە بۆ پێچەوانەی ئەمە، بەڵام بەرپرسی فەرمی ڕادەگەیەنێ کە هیچ شتێك دەربارەی ڕووداوەکە نازانێ، ئەگەر چیش بەپێی حوکمی پلەو پایەی دەبێ هەموو شتێکی لەبارەوە بزانێ لەوحاڵەتەدا زوڵم نییە ئەگەر ڕۆژنامەوان قسەکانی ئەو بەرپرسە وەکو خۆی بگوازێتەوە، لەکاتی سەرهەڵدانی زەرورەتێکی لەو جۆرەشدا، ئەو پەیامنێرەی کە پەیوەندی ڕۆژانەی بەسەرچاوەکانی هەواڵەوە

هەیـە، خۆشـحاڵ دەبـێ ئەگـەر ڕۆژنامـە پـەیامنێرێکی (تایبـەت) بنێـرێ بـۆ چارەسـەرکردنی ئـەو چیرۆکە تایبەتییـە، چـونکە ئـەو پـەیامنێرەی لـەبوارێکی دیاریکراودا کاردەکات، بەئاسـتەمێکی زۆری دەزانـێ کەبۆ دەسکەوتنی زانیاریی‌ی سەبارەت بەمەسەلەیەك پەنا بباتە بەر هەڕەشەکردن لەسەرچاوەکانی هەواڵیی خۆی بەواتایەکی تر پەیامنێر ناتوانێ کاریگەر بێ ئەگەر هـەموو ئەوانە بکات بەدوژمنی خۆی کەلە دەسکەوتنی زانیارییەکاندا پشتیان پێ دەبەستێ. کەواتە پەیامنێر چۆن دەتـوانێ دۆسـتایەتی و پەیوەنـدی کەسـێتی دابمـەزرێنێ و پارێزگارییـان لێ بکـات و لەهـەمان کاتیشـدا ئەرکـەکانی جێبـەجێ بکـات، هـەر لـە کۆکردنـەوەی هـەواڵ و دەستکەوتنی زانیاریی‌ی و ... تاد.

ئـەم پرسـیارە یەکێکـە لـە زەحمـەتترین و ئـاڵۆزترین ئـەو کێشـە و گرفتانـەی کەڕووبەڕووی ڕۆژنامەوان دەبنەوە و دەبێ چارەسـەربکرێن. وەك چۆن پـەیامنێرێك گووتوویەتی:

((پـەیامنێر، دوای تێپـەڕبوونی ماوەیـەکی کـەم بەسـەر دەسـت بەکاربوونیـدا و بەتایبەتی ئەو کاتەی بەئەرکی ڕووماڵکردنی چەند بابەتێکی تایبـەت ڕادەسپێردرێ، پەیوەندی کەسێتی لەگەڵ سەرچاوەکانی هەواڵدا دادەمـەزرێنێ، ئەمـەش کارێکـە و ناکرێ جێ بهێڵرێ، بەو پێیەی پەیامنێر ڕۆژانە گفتوگۆ لەگەڵ ئەو کەسانەدا دەکات، بەپێچەوانەی ئەمـە، ئـەو جەماوەرەی ڕۆژنامـەوان بـۆی دەنووسـێ و لەبەرامبەریدا بەرپرسـە، شـتێکی تاکەکەسـی نییـە و تەمومـژاوی و نادیاریشـە. مەترسـییەکی هەمیشەییش لەئارادایە و خۆی لەبەخشینی سوودی گومـان (فائـدة الشـك) بەمرۆڤـدا دەبینێتەوە، لەسەر حیسابی تەنیا گرووپێك لەخوێنەران.

بۆنموونە، چاودێرێکی خوێندنگاکان خۆی دەخاتە هەڵوێستێکی نابەجێوە، بەو پێیەش کەتۆ دەیناسی، بۆیە دەرك دەکەیت کـەخاوەنی پـاك و پیرۆزتـرین ئامـانج و پاڵنەرە لەجیهاندا، بەڵام تەنیا لەخەملاندن و بڕیارداندا هەڵەی کردووە، تۆبەتـەواوی دەزانـی کەئـەو پێـی وایـە ئەرکەکـەی بریتیـە لـە ڕێنمـایی کردنـی جـەماوەر، یـان

ڕووبەڕووی ئەم هەڵوێستەی خوارەوە بوویتەوە: – پۆلیسێك لەکار وەستێنراوە، چونکە لەبەندکراوێکی داوە، تۆش لە ڕووداوەکەت کۆڵیوەتەوە، پۆلیسی باسکراو لاوێك بووە، بۆماوەی نزیکەی ساڵێك، ڕاهاتوویت ڕۆژانە قسەی لەگەڵ بکەیت، دەربارەی خۆی و خانەوادە و ویست و خواستەکانیشی هەموو شتێکی پێ گوتوویت. ڕاستەوخۆ و بەپەلە بڕیاری لەکار وەستاندنی دەرکراو هیچ گومانێکیش نییە لەوەی سزای شایستەی خۆی وەرگرتووە. پرسیم: جەماوەر چ قازانجێکی پێ دەبڕێ ئەگەر بزانێ پۆلیسەکە لەکار وەستێنراوە، لەکۆتاییدا جەماوەر چییە؟

بێگومان چیرۆکەکەم نووسی و کاتێك دووردرێژم بەوە بردە سەر کەبۆ پۆلیس و سەرۆکەکەی ڕوون بکەمەوە، لەبەرچی پێویستە جەماوەر ئەو ڕووداوەبزانێ، بەلام مەسەلەی بنەڕەتی ئەوەیە کە پەیامنێر زۆرجار دەبێ ئەو جۆرە بڕیارانە بدات و ئەگەر زۆر هۆشیار و ئاگاداریش نەبێ، ئەوکاتە، بەبێ ئەوەی هەستی پێ بکات، خۆی لەحاڵەتی ملکەچکردن بۆ بانگەوازی مرۆیی سەرچاوەی هەواڵەکانیدا دەبینێتەوە، لەوباوەڕەشدام ملکەچکردن بۆ ئە بانگەوازە (Appeal) بەهێزترین ئیغرایە کە پەیامنێر لەکاتی کارکردندا لەوانەیە دووچاری ببێ.

ساکاریی (السذاجة) یەکێکە لەمەترسیدارترین ئەو کۆسپ و هەڵخلیسکانانەیە کەپەیامنێر دەبێ خۆیان لێ بپارێزێ، بێجگە لە ئاستی لۆژیکیانەی بیروبۆچوون و کەسێتی ئەو کەسەش کە گفتوگۆی لەگەڵدا سازدەکرێ، بەلام پەیامنێر پێویستە ئاگاداری ئەو ڕاستییە بێ کەلە قسەکانی کەسی قسەکەر وردبێتەوە و تاقییان بکاتەوە و لەڕاست و دروستیان دڵنیا بێ و لەبیروبۆچوونی دیکە بگەڕێ، واتە، بەشێوەیەکی گشتیی پەیامنێر نابێ وابەئاسانی هەڵبخەڵەتێ.

لەڕاستیدا زۆر جار سەرچاوەی هەواڵەکان گێڕانەوەی یەك لایەنە دەخاتە ڕوو، ئینجا بابەتەکە هەر چییەك بێ، پەیامنێری بێ ئەزموون و نەشارەزاش تاڕادەیەکی زۆر دەکەوێتە ژێر کاریگەری ئەو ڕاگەیاندنەی کەدەربارەی شێوازی کارکردنی ئیدارە

یان دامەزراوەیەکی حکومی پێی دراوە، ئەمە ئەگەر بەتەنیا پشت بەو زانیارییانە ببەستێ کەلەلایەن کەسێکی پەیوەندیدار بەو دامەزراوەیەوە پێی درابێ.

تەنیا لەڕێگەی ئەنجامدانی گفتوگۆ لەگەڵ کەسانێکی دیکەدا کە بەهەڵوێستی رەخنەگرانە ناسراون، چەند شتێکی وەك دوورخستنەوە و فرێدان و توندکردن و دەرخستن گرنگیدان بەشێواندنەکان زیاتر ڕوون و ئاشکرا دەبن. پەیامنێر ئەگەر ئەم کارە جێبەجێ نەکات، دەبێتە تەنها کەسێکی نامە ئاڵوگۆڕکەر و ڕاگەیاندنە ڕۆژنامەوانییە یەك لایەنییەکان دەگوازێتەوە بۆ ڕۆژنامە. پەیامنێر دەبێ بزانێ وردبوونەوە و هەڵسەنگاندنی زانیارییەکان و دڵنیابوون لەڕاست و دروستییان، چ لەڕێگەی ئەنجامدانی دیمانە لەگەڵ کەسانی دیکەدا یان لەڕێگەی پەیوەندیکردن بەسەرچاوەی هەواڵی دیکەوە، یاخود بەهەر شێوازێکی دیکەبێ، مەرج نییە لەهەموو حاڵەتێکدا ببێتە هۆی گۆڕانی تەواوی لێکدانەوە سەرەتاییەکان، بەڵام ئەمە ڕێوشوێنێکی خۆپارێزییە لەدژی ئەو هەڵەیەی لەوانەیە لەئەنجامی توندڕەویکردن لەپشت بەستن بە یەك لایەن یان وتەکانی یەك سەرچاوەوە ڕوو بدات.

٤-ئەوانەی بەدوای ناو و ناوبانگدا دەگەڕێن

publicity seekers

مەسەلەکە هەر چۆنێك بێ، هەموو کەسێك بەپارێزی نییە لەبەخشینی گفتوگۆ ڕۆژنامەوانییەکان، ئەو کەسەی هەوڵی ترساندنی پەیامنێران دەدات یان لەبەریان دەپاڕێتەوە بۆ بڵاوکردنەوەی ئەو ڕاگەیاندنانەی خزمەتی بەرژوەندییە تایبەتەکانی دەکەن، کەسێکە هەمووکات و لەهەموو شوێنێکیشدا هەیە و بەدی دەکرێ و پەیامنێر دەبێ هەردەم ئاگاداربێ و خۆی لێ بپارێزێ، بۆیە پێویستە لەهەموو برگەیەك وردبێتەوە و لەڕاست دروستی و گونجاوییان لەگەڵ واقیعدا دڵنیابێ.

وانەبێژوگۆرانی بێژان، کەهەست بەبوونی پابەندی بەرامبەر بەجەماوەر دەکەن، هەر جۆرە ناوبانگییەك بەرز دەنرخێنن کەبەدەستی دێنن، دووریش نییە دوو دڵی بنوێنن یان ڕازی نەبن بەوەی ڕاگەیاندنی ڕۆژنامەوانیی ببەخشن، لەزۆربەی حاڵەتەکاندا ئەوانە خاوەنی ڕازڕاگر، یان (سکرتێر)ن کەپێشوازی لەپەیامنێران دەکەن و سەبارەت بەو بابەتەش دەپرسن کەلەدیمانە ڕۆژنامەوانییەکەدا باسی لێوە دەکرێ، بێگومان ئەنجامیش بریتی دەبێ لەوەڵامی مردوو بۆ پرسیاری مردوو، زۆرجاری واش هەیە ئەو وەڵامانە بەئامێری چاپکردن چاپ یان کۆپی کراون.

ئەو پەیامنێرەی پرسیارێك ئاڕاستەی کەسایەتی قسەکەر دەکات و ئەویش وەڵامێکی ئامادەکراوی دەداتەوە، بێگومان پەیامنێرێکی گێل و نەفامە و دەبێ هەست بەمە بکات، لەوانەیە بینینی چەند جۆرێکی دیکە لەو ناودارانەی ئامادەی کۆبوونەوە دەبن شتێکی وائاسان نەبێ زۆر جار پەیامنێر دەتوانێ ڕاگەیاندنێکی لەو کەسایەتییانە دەستکەوێ کەدیدەنییان ئاسان نییە، ئینجا چ لەڕێگەی ناردنی نامەی ناساندنی کەسێکی دیکەی گرنگ، یان لەدەرەوەی هوتێل و بارەگای حزب چاوەڕێیان بکات، هەروەها دەکرێ پەیامنێر لەدوای پەردەوە چاوەڕێی کەسایەتییەکە بکات کاتێك پێشانگایەکی شانۆیی یان مۆسیقی پێشکەش بکرێ یان لەکاتی وتنەوەی وانەیەکدا.

لەزۆربەی حاڵەتەکاندا دوای ئەوەی ڕۆژنامەوان ناوی خۆی دەنێرێتە ژوورەوە یان لەنوسینگەی بەڕێوەبردنی هۆتێلەوە بەتەلەفون قسە لەگەڵ کەسایەتییەکەدا دەکات، دەتوانێ ڕاگەیاندنێکی دەست بکەوێ، خۆ ئەگەر لەوەختێکی نەگونجاویشدا قسەی لەگەڵ کەسایەتیەکەدا کرد، ئەوا دەتوانێ کاتێکی دیکە بۆ ئەنجامدانی گفتوگۆ دیاریبکات، ڕۆژنامەوان زۆرجار ئەمەی بۆ ڕێك دەکەوێ چونکە ئەو کەسایەتیە ئاستی ئەو ناوبانگییە دەزانێ کەدوای بەخشینی ڕاگەیاندنێکی ڕۆژنامەوانیی پەیدای دەکات، لەلایەکی دیکەشەوە نایەوێ ڕۆژنامەیەکی گرنگ بێزار بکات.

هـەر مۆسـیقاژەن یـان زانـا و نووسـەر و سیاسـەتمەدار و كەسـایەتییەكی دیكـە ناوبانگ پەیدا بكـات، رقـی لـەو ڕۆژنامەوانـە هەڵدەستێ كەچـالاكی و ناوبانگەكـەی پشتگوێ دەخـات، هـەروەها هـەر كەسـایەتییەكی تایبەتمەنـد هەسـت بـەبێزاری و وەڕسی دەكات كاتێك قسە لەگەڵ كەسێكدا بكات كە هـیچ زانیاریی‌یـەكی دەربـارەی ئەو لایەنە نەبێ، چەندین كتێب و سەرچاوەی پەیوەندیدار بەچۆنیەتی بەڕێوەچوونی ژیانی ئەو جۆرە كەسایەتییە ناودارانە هـەن و ڕۆژنامـەوان دەتـوانێ بیانخوێنێتـەوە، جگە لەوە ئەرشیفی ڕۆژنامـەش بابـەتی جۆراوجـۆر دەربـارەی كـارە تازەكـانی ئـەو كەسایەتییە دەگرێتە خۆی.

ڕۆژنامـەوان ئەگـەر شـارەزای بابەتەكـەی نـەبێ، شكسـت دێنێـت لەئەنجامـدانی دیمانـەی ڕۆژنامەوانیـدا، كەسـی نـاوداریش كەڕۆژنامـەوان ڕاهـاتووە لەسـەرئەوەی دیمانـەی ڕۆژنامـەوانیی لەگەڵـدا بكـات، لەوانەیـە لەگـەڵ پـەیامنێری نەشـارەزادا سۆزداری بنوێنێ و دووریش نییـە هەنـدێك وەڵامـی ئامـادە و تەنانـەت كۆنیشـی پـێ ببەخشێ، بەڵام بێگومان ئەمانە ئەو وەڵامانە نین كە سەرنووسەر دەیـەوێ پـەیامنێر پەیدایان بكات.

لەوانەیـە لەپـەیامنێرە تازەكارەكـان نـەگیرێ كاتێـك لەمیانـەی ئاڕاسـتەكردنی پرسیارەكاندا سەیری دەفتـەری تێبینیـەكانیان دەكـەن، بـەڵام پـەیامنێرە شـارەزاو خاوەن ئەزموونەكان پرسیارەكان لەمێشكی خۆیاندا هەڵدەگرن و دەبێ پەیوەندییان بەبواری بایەخ پێدانی كەسایەتی قسەكەرەوە هـەبێ و سـادە و سـاكار و سـەرەتایی نەبن، هەروەها پرسیارەكان لەو جۆرە نەبن كەپێشتر چەندین جار ئاڕاستەی هـەمان ئەو كەسایەتییە كرابن، پێویستە پەیامنێر گۆشەیەكی نوێ بدۆزێتەوە بۆ باسـكردنی بابەت یان بەدوای بابەتێكی تازەدا بگەڕێ كەبتوانێ لەگەڵ كەسـایەتییەكەدا قسـەی لەبارەوە بكات.

جگـە لـەوە، پـەیامنێر نـابێ بەتـەواوی بـواری كـار و تایبەتمەنـدی كەسـی قسەكەرەكەی دابپۆشێ یان داگیر بكات، ئەگەر ئەمەشی كرد، مانای وایە نەیتوانیوە

بـەقووڵیی و بەشـێوەیەکی جیدیانـە چارەسـەری هـیچ لایـەك بکـات، ئـەو گفتوگـۆ ڕۆژنامەوانییانـــەی کەلەگـــەڵ کەســـایەتییە ناودارەکانـــدا دەکـــرێن، هـــەمان ئـــەو گفتوگۆیانــەن کــەدەربارەی چــەند خــاڵێکی دیــارکراو دەخولێنــەوە و ڕۆژنامــەوان بەشێوەیەکی هەمەلایەن و قـووڵ لەگـەڵ ئـەو کەسـایەتییەدا وتووێژی لەبارەیانـەوە کردووە.

٥- گفتوگۆ فەرمییەکان Formal Interviews

لەزۆربەی حاڵەتەکانیدا ئەو کەسانەی کەدەزانن ڕۆژنامەوانێ بەنیازی ئەنجامـدانی دیمانەیە لەگەڵیاندا، هەوڵی ڕێکخسـتنی دیمانـەی فـەرمی دەدەن و نوێنـەرانی هـەمو ڕۆژنامــەو ڕادیــۆ و کەناڵــە تەلەفزیۆنیــەکان و شــێوازەکانی دیکــەی مــاس میــدیا لەکۆمەڵگادا ئامادەدەبن، بەپێی بیروبۆچوونی پەیامنێری ڕۆژنامـەوانیش ئـەو جـۆرە گفتوگۆیانە پەسەندنین چونکە تیایاندا پـەیامنێر نـاتوانێ هـیچ جـۆرە زانیارییـەکی تایبەتی دەست بکەوێ.

بەهەرحاڵ، قازانجی گفتوگۆ فەرمییەکان لەوەدایە کە تیایاندا ژمارەیەکی گـەورە لـەو عەقڵانـە ئامـادەدەبن کـەبیر لـەو پرسـیارانە دەکەنـەوە کەئاڕاسـتەیان دەکـەن، جـاری واش هەیـە کەسـی قسـەکەر پێشـتر ڕایدەگەیـەنێ کـە ئـەو پرسـیارانە دەبـێ بنووسـرێن و ئامـادەبکرێن و کاتـژمێرێکیش بـەر لەدەسـتپێکردنی دیمانەکـە بدرێتـە دەسـتی، ڕێوشـوێنی لـەو جـۆرەش لەوانەیـە بـوار بەپـەیامنێری ڕۆژنامـەوانیی بـدات کەزۆر بەوردی بابـەتی سـەرەکیی دیمانەکـە بزانـێو لەهـەمان کاتـدا بـواری ئـەوەش بەقسـەکەر دەدات کـەوەڵامی گونجـاو و دروسـت بـۆ ئـەو پرسـیارانە ئامـادە بکـات کەئەگەر بەبێ بەرنامەیش بخرێنە ڕوو، وەڵامی وا بسـەپێنن لەوانەیـە لەبەرژەوەنـدی پەیامنێردا بن.

تەنانەت ئەگەر لەگەڵ پەیامنێرانی دیكەشدا گفتوگۆ لەگەڵ كەسایەتییەك ئەنجام بدەیت، دەتوانی زانیارییی وادەسگیر بكەیت كەبابەتی جیا لەوانی دیكەی لەسەر بنووسی. زیرەكترین و بەتواناترین گوێگر و پەیامنێریش ئەوەیەكە باشترین چیرۆكی هەواڵیی سەبارەت بەدیمانەكە دەنووسێ. بەزۆریش ئەو بەراوردكردنەی كەسەبارەت بابەتە جۆرا و جۆرەكان دەكرێت و لەڕێگەی دیمانەیەكی ڕۆژنامەوانیی هاوبەشەوە بڵاودەكرێتەوە، دەبێتە مایەی ئاشكراكردن و ڕوونبوونەوەی شێوازە هەمە جۆر و جیاوازەكانی چارەسەركردنی خودی بابەتەكە. لەوانەیە پەیامنێرێك زیاتر بایەخ بەدەربڕینێكی دیاریكراو بدات، یەكێكی دیكەش جەخت لەسەر لێدوانێكی تەواو جیاواز بكاتەوە، دوورنییە پەیامنێری سێیەم تیشك بخاتە سەر كەسایەتیی ئەو بەرپرسەی لێدوانەكەی داوە زیاتر لەبایەخدان بەقسەكانی، هەندێك كاتیش پەیامنێری ڕۆژنامەوان لەوانەیە بۆماوەی خولەكێك یان دووخولەك لەكۆتایی دیمانەكەدا دوابكەوێت بۆئەوەی وەڵامی پرسیارێكی تایبەتی دەستبكەوێ.

٦- ئینكاریكردن و بەدرۆخستنەوە Denials

هەندێك جار ئەو كەسەی كەپەیامنێر لێدوانەكانی گواستۆتەوە بەدرۆخستنەوەیەك دەردەكات، بەڵكو لەوانەیە دووپاتی بكاتەوە كەهەرگیز چاوی بەوپەیامنێرە نەكەوتووە كەچیرۆكە هەواڵییەكەی نووسیوە، ئەمەش زیاتر ئەو كاتانە ڕوودەدات كەپەیامنێر ژمارەیەك لەو تێبینییە سەرپێییانە دەردەخات كەسایەتییەكە خستونییەتە ڕوو و واباوەڕ دەكرێ كەبەشێكی لێدوانە فەرمییەكە نین.

بەدرۆخستنەوەی چەند ڕووداوێك كەلە لێدوانە ڕەسمەیەكەدا هاتوون، مەسەلەیەكە دەكرێ لەڕێگەی پێشكەشكردنی، تۆماركردنێكی دووردرێژی لێدوانەكەوە یەكلابكرێتەوە، بەڵام كەمن ئەو ڕۆژنامانەی پشتگیری لەو هەڵسوكەوتە دەكەن. ئەنجامدانی كارێكی لەو جۆرەش مانای وایە كەسی دیمانە لەگەڵكراو هەموو

وشەیەك لادەبات كەحەزی پێ نەكات ، هەروەها مانای دەسبەرداربون لەو ئیمتیاز و دەسەڵاتەشە كەرۆژنامە هەیەتی و بریتیە لەوەی كەرۆژنامە بەو جۆرەی بەباشی دەزانێ، زانیاریی كۆبكاتەوە و بابەتەكانیش بنووسێ.

رۆژنامەوان ئەگەر بەشێواندنی لێدوانەكانی كەسایەتیەكە تاوانبار نەكرابێ، دەتوانێ سووربێ لەسەر هەڵوێستی خۆی، لەكاتێكیشدا ئەگەر رۆژنامە پشتی بگرێ، پەیامنێر دەتوانێ رووبەرووی ئەو كەسایەتییە ببێتەوە كەئینكاری كردووەو لێدوانێكی پێ داوە، لەوبارەشەوە دەكرێ بابەتێكی دیكە بنووسێ و تیایدا جەخت بكاتەوە كەئەوەی لەبابەتی یەكەمدا نووسیویەتی راست و دروست بووە، پاشان جەماوەر بریار بۆلایەك دەدات، بەزۆریش جەماوەر باوەڕ بەرۆژنامەوان دەكات كەچاوپێكەوتنەكەی كردووە.

بەڵام، وەك باوە، پەیامنێران ئەو ئاماژە و تێبینیانە بەكارناهێنن كە گومانیان هەیە لەوەی كەسایەتیی قسەكەر ئینكارییان لێ دەكات و بەدرۆیان دەخاتەوە. هەركاتێكیش پەیامنێر بیەوێ دڵنیابێ لەوەی كە گفتوگۆ دووچاری ئینكاری و بەدۆرخستنەو نابێتەوە، دەتوانێ بۆجاری دووەم و لەرێگەی تەلەفۆنەوە قسە لەگەڵ ئەو كەسایەتییەدا بكات كە گفتوگۆی لەگەڵ كردووە، بۆئەوەی رەزامەندیی سەبارەت بەهەمووشتێك وەربگرێ كەدەیاننووسێ، رۆژنامەوان كەئەمە دەكات ئەو وتارەشی دەست دەكەوێ كەجاری یەكەم ئەنجامی داوە، لەوانەیە كەسێكی سێیەم وەكو شایەت لەگەڵ خۆیدا ببات. بەڵام كەم جاری وا هەیە شتێكی لەوجۆرە روویدات، بەوپێیەی بوونی كەسی سێیەم لەوانەیە مۆركی نافەرمی لەگفتوگۆكەدا دووربخاتەوە.

دووەم : ئەو ڕۆژنامەوانەی گفتوگۆ ئەنجام دەدات

گفتوگۆکەر- The Interviewer

لەوانەیە جیهان لەپەیامنێرێکدا بەدی بکرێ، هەروەها دوورنییە نووسەر لەخەڵوەتگاکەیدا لەمشکێك شەرمەزار تر بێ کەپیشلەیەکی لێ دەردەکەوێ، جگە لەوە بەدوور نازانرێ توانای بەردەوامیی نەبێ و بەهۆی بوونی خەڵکانی ترەوە هەست بەشلەژان بکات و هێزی ئەنجامدانی گفتوگۆی کۆمەڵایەتیی یان خوێندنەوەی وتارێکی فەرمی تیادا بەدی نەکرێ، بەو مانایەی کەلەوانەیە دووچاری نەخۆشی ترسان لەخەڵك بووبێتەوە، لەهەمان کاتیشدا دەکرێ ئەو کەسە سوودمەند بێ و بۆ ڕەگەزی مرۆڤایەتیش دەسکەوتێك بێ، ئەمە لەکاتێکدا کەدەبێ کەسی ڕۆژنامەوان جۆرێکی دیکە و تەواو جیاواز بێ لەکەسانی تر.

مایەی حاڵیبوونە کە پەیامنێر بەشێوەیەکی نادیار ڕقی لەزۆربەی ئەوانە بێ کەکارەکەی ناچاری دەکات پەیوەندییان پێوەبکات، بەڵام دەبێ بزانێ و بەتەواوی فێربێ کەچۆن هەستی خۆی لەو جۆرانەدا بشارێتەوە و دواتر بتوانێ چاوی بەهەموو جۆرەکەسێك بکەوێ و وایان لێ بکات لەئامادەبوونیدا هەست بەئارامییەکی تەواو بکەن، بەجۆرێك بتوانێ هەموو ئەوەیان لێ وەربگرێ کەمەبەستیەتی.

بەو پێیەش زۆر لەوکەسانە لەسەر چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ پەیامنێرە ڕۆژنامەوانییەکان ڕانەهاتوون، هەر بۆیە زیاتر بەچاوی ترسەوە تێیان دەڕوانن و

تاڕادەیەك بەكەسی سەیر و نامۆیان دەزانن و لەو باوەڕەشدان كەنابێ بڕوایان پێ بكرێ و وەكو خەڵكی دیكەش مامەڵەیان لەگەڵدا بكرێ كە پیشەو كاری تر دەكەن.

هێنری .ف. برینگل – ی ڕۆژنامەوانیی بەناوبانگی ئەمریكی نووسیویەتی:

كەسی تازەكار و ئەوەی لەبەخشینی لێدواندا ئەزموونی پێشتری نییە و بۆ یەكەم جار سەرقاڵی بەخشینی یەكەم لێدوانی ڕۆژنامەوانییە، پێی وایە هەمو ڕۆژنامەوانان بریتین لەژمارەیەك فێڵباز و چاوەڕێی دەركەوتنی گرفتی خێزانی دەكەن، بگرە وەكو ئەوانە بیر لە بەكارهێنانی هیچ ڕێگەو شێوازێكی مانۆڕو هەڵخەڵەتاندن ناكاتەوە لەپێناوی دروستكردنی كۆسپ یان وەستاندنی پرۆسەی ڕەوای گەڕان و لێكۆڵینەوەی پەیامنێر بەدوای زانیارییەكاندا ئەمە مانای وایە ڕۆژنامەوان پێویستە فێری ئەوە ببێ چۆن دەبێتە فرۆشیارێكی بەئەزموون، فرۆشتنی باش ئەو بناغەیەكە ڕووماڵكردنی هەواڵیی گونجاوی لەسەر بونیاتدەنرێ، هەروەها بەهێزیی كەسێتیی و زیرەكیی و چاپووكیی دوومەرجی سەرەكین بۆ فرۆشتنێكی سەركەوتووانە. ئەو ڕۆژنامەوانەی واش دەردەخات كەمتمانەی بەخۆی هەیە و خاوەنی كەسایەتییەكی بەهێز و ڕێزێكی خودییە، سەركەوتنی جێگیر و هەمیشەیی مسۆگەر دەكات، بەئامادەبوونی ئەو جۆرە پەیامنێرە ڕۆژنامەوانییانەش لایەنی بەرامبەر هەست بەدڵنەوایی و ئارامی دەكات.

مەحاڵە بتوانرێ چەند ڕێسایەكی گشتیی سەبارەت بەپرۆسەی چۆنیەتی پێشخستنی زیرەكیی كەسێتیی دابنرێ، چەند جۆرێكی جیاوازی ڕۆژنامەوانان هەن و بەپلەیەكی یەكسانیش سەركەوتوون. بەهەرحاڵ دەكرێ بوترێ ڕۆژنامەوانان كەسانی سادە و ساكارن و ئاگاو هۆشیان زیاتر بەئاڕاستەی دەرەوەی خودەكانیانە (Entroverts)، یان كەسانی گۆشەگیر و خۆپارێزن، توانیویانە لەڕێگەی هاوسەنگیی وباوەڕ بەخۆبوون و ڕێزگرتنی خودەوە خۆپارێزیەكەیان هەموار و ڕاست بكەنەوە.

* گاسبار میلکۆ تاستس نەیتوانی لەبواری ڕۆژنامەوانیی یان لەهەر بوارێکی یکەدا کەپێویستیان بەپەیوەندیکردنی ڕۆژانە لەگەڵ کەسانی تردا هەیە، سەرکەوتن ەدەست بهێنێ.

دەکرێ بەم جۆرەی خوارەوە، چەند پێشنیازێکی گشتیی بۆ ڕۆژنامەوانە ازەکارەکان دابنرێ: -

أ- ناسنامەی خۆت مەشارەوە، لێدوانی ڕۆژنامەوانیی بەناساندنێکی استگۆیانەی خۆت و کارەکەت و مەبەستی سەردانەکەت دەست پێ بکە. هەوڵ بدە ەورویەرت بەوە ڕازی بکەیت کەمافێکی ڕەوای خۆتە هەموو ئەو زانیارییانەت ەست بکەوێ کەمەبەستە و لەو پێناوەشدا هیچ گومانێکت بەرامبەر بەتواناکانت یە، بۆیە وا باشترە خۆت لەپرسیارە نەرێیییەکان (السلبية) دووربخەیتەوە، وەك هیچ بەریەستێك نییە بۆئەوەی هەرشتێك دەربارەی ئەو کێشەیە بلێیت، وانییە؟".

ب _ لەمیانەی ڕاستی و ئاڕاستەکردنی گفتوگۆدا، متمانە و باوەڕو تەنانەت ترس گومانیش پیشان بدە، هەوڵ مەدە بەدەرویەری بابەتەکەدا بخولێیتەوە و بەو ەسایەتییەی کە گفتوگۆی لەگەڵدا دەکەیت، بلێی: دەمانەوێ بزانین ئاخۆ دوانێکمان پێ دەبەخشی، بەڵکو باشترە ڕاستەوخۆ بپرسیت: بۆ چوونت چییە ەبارەت بە ...؟

پ _ لەکاتی گفتوگۆ تەلەفۆنییەکاندا زۆر ئاگاداربە، چونکە تیایاندا لایەنی تر ەسەڵاتی کۆتایی هێنان بە گفتوگۆکەی بەدەستە. مەڵێ: دەڵێم ئاخۆ ئەگەر ....، شتر وایە بلێی: دەمەوێ لێتان بپرسم ...، سەرەتای گونجاوی گفتوگۆی تەلەفۆنی وەیەکە: فلانەکەس لەفلانە ڕۆژنامە وادەڵێ، دەمەوێ ڕای ئێوە دەربارەی فلانە تە بزانم، گفتوگۆکەش بە وشەی ((باشە)) یان ((Ok)) یاخود هەر دەربڕینێکی پەسەندی دیکە لەوجۆرە تەواو مەکە.

ت_ هەمیشە هەوڵبدە خۆت وا دەربخەیت کەدەربارەی بابەتی باس لێکراو زیاتر دەزانیت و لەکاتێکیشدا ئەگەر سەرچاوە یارمەتیی نەدایت، واپیشان بدە کەبۆ دەسکەوتنی زانیاریی شێوازی دیکەت هەیە. هاوکات هیچ هەڕەشەیەك مەکە، تەنها لەهەندێك حاڵەتی زۆر تایبەتی و وەکو دوا ڕێگەچارەدا نەبێ، بەزۆریش لەڕێگەی ئاراستەکردنی ئەو پرسیارانەی وا لەکەسی بەرامبەر دەکەن بگاتە قەناعەتێك کە ڕۆژنامەوان زانیاریی نادروستی لایە و ئەگەر ڕاست نەکرێنەوە، ئەوا بڵاویان دەکاتەوە، دەتوانرێ ئەو کەسەپەلکێش بکرێ و هانبدرێ زانیاریی بدات. هەروەها ترسی کەس بەرامبەر لەوەی بۆچوونێکی نادروستی لەبارەوە وەربگیرێ، لەوانەیە هاندەرێك بێ بۆ کرانەوە و دەربڕینی ڕاستی.

ج_ کاتێك کەسی بەرامبەر دوودڵی بنوێنێ یان ڕازی نەبێ بەقسەکردن، واباشە ڕۆژنامەوانان پەنا ببەنە بەر سەرقاڵکردنی ئەو کەسە بەگفتوگۆیەکەوە کە دووربێ لەبابەتە سەرەکەکییەکەوە، وەك قسەکردن دەربارەی شتێك کەلە ژوورەکە دانرابێ یان وێنەیەکی هەڵواسراو یان پڕوپاگەندەیەك، دوابەدوای توانەوەی شەختە و دروستبوونی جۆرە دۆستایەتییەك، ڕۆژنامەوان دەتوانێ بەئاگادارییەکی زۆرەوە ڕووبکاتەوە بابەتە سەرەکییەکە.

ح_ تاکاتی وەرگرتنی هەموو زانیارییە پێویستەکان یان تەواودڵنیابوون لەڕازی نەبوونی کۆتایی سەرچاوە بەبەخشینی زانیاریی، لەپرسیارکردن مەوەستە، زۆرجار ڕازی نەبوونی سەرچاوە بەبەخشینی لێدوان بەهەواڵێکی باشتر دەزانرێ لەو زانیاریانەی کەلەوانە بوو لەڕێگەی خولانەوە بەدەوری بابەتەکەدا دەستی بکەوتایە.

سێیەم : پەیوەندییە گشتییەكان

Public Relation

زۆربەی ئەو كەسانەی كاركردن لەڕۆژنامە یاخود هەر شێوازێكی دیكەی ڕاگەیاندنرا جێدەهێڵن، لەبواری پەیوەندییە گشتییەكاندا كاردەكەن، لەزۆربەی حاڵەتەكانیشدا داهاتی مادی دەبێتە هۆكارێك بۆ ئەمە، لەو بارەیەشەوە ئەزموونی ڕۆژنامەوانیی چەند دەوڵەمەندتر بێ بارودۆخەكە ئەوەندە باشتر دەبێ، بەڵام كەسانی دیكە هەن نەیانتوانیوە شێوازی لەبار بۆ دەربڕین لەخۆیاندا بدۆزنەوە، بەڵكو هەندێكیان تائێستاش بەدوای دەرفەتدا دەگەڕێن بۆ پێشخستنی ئەو هۆكارانەی باوەڕیان پێیان هەیە.

١- ڕەخنەی پێچەوانە Adverse criticism

تاكاتێكی زۆر درەنگیش، ڕۆژنامەوانە شارەزاكان كۆكبوون لەسەر سەركۆنەكردنی ئەوانەی لەبواری پەیوەندییە گشتییەكاندا كاردەكەن و تاوانباركردنیان بەوەی كەئەوانە كەسانێكی بەدفەڕو داگیركەر و لەخۆبایی و ساختەچین.

ئێستا ئەو بڕیارە هەمواركراوە، بەشێكی هۆكاری ئەو هەمواركردنەش بۆئەوە دەگەڕێتەوە كەمەحاڵە بەبێ یارمەتیدانی ئەوانەی لەبواری پەیوەندییە گشتییەكاندا

کاردەکەن بتوانرێ ڕووماڵی ئەو هەموو هەواڵانە بکرێ. بەشێکی دیکەش بۆ بەرزبوونەوەی ئاستی کەسانی کارکردو لەبواری پەیوەندییە گشتییەکاندا دەگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی ئەوانە لەبنەڕەتدا لەبواری ڕۆژنامەوانیدا کاریانکردووە و هێز و تواناشیان لەئەنجامدانی کردەوە وروژێنەر و بوێرەکاندا خۆی نواندووە، بەڵام بەم دواییانە پیاوانی پڕوپاگەندەچی و ڕیکلامکەر جێیان گرتونەتەوەو لەبنەڕەتدا سەرکەوتنیان بەندە بەقەبارەی ئەو ڕووبەرەی کە پروپاگەندە و ریکلامەکانیان لەستوونی ڕۆژنامەکاندا داگیریدەکەن.

بەڵام حاڵی حازر بەرچاوترین ئەو جۆرە کەسانە بەشداربووی زیرەکن لەدارشتنی سیاسەتدا و سەبارەت بەو کەسانەش کەکاریان بۆدەکەن وێنە و دیمەنی تەواویان لەمزردا کۆبۆتەوە و هەیە، لەبری کۆکردنەوە و بەدەستهێنانی شۆرەت و ناو بانگیشدا لەوانەیە ڕازی نەبن لەڕۆژنامەوانیدا هیچ شتێك دەربارەی خاوەن کارەکانیان بڵاوبکرێتەوە، هەروەها ئەوان بایەخ بەکێشە ناوخۆییەکەسیی و ئەخلاقییەکان دەدەن، وێڕای گرنگیدان بەریکلام و بەرهەمهێنان و بەبازاڕکردن و هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتیی.

ئەوانە بەو پێگە باڵایانەی کە گرتوویانە، لەوانەیە هەندێك کەس پێیان وابێ وەکو کەسانێکی دەمامکدار و دەوڵەمەند زۆر مەترسیدار بن و بە پیاوانی فشار و ئەندازیاری فێڵبازیش وەسفیانبکەن و چەندین زاراوەی دیکەی لەو جۆرەشیان بخەنە پاڵ.

٢- هەڵوێستی بەرگریکردن In Defense

وەکو بەرگریکردنێك لەخۆیان، سەدان هەزارو بەڵکو ملیۆنەها کەس لەوانەی کە لەبواری پەیوەندییە گشتیەکاندا کاردەکەن، دووپاتی دەکەنەوە کەچالاکی و کارەکانیان بەهای کۆمەڵایەتیی گرنگیان هەیە.

بەپێویستی دەزانم برگەی یەکێك لەبابەتەکانم بەناونیشانی (چەمکی پەیوەندییە گشتییەکان) بکەم بەنموونە: ((پەسنی کرێکارانی بواری پەیوەندییە گشتییەکان دەکرێ، چونکە بازرگانیی و پیشەسازییان لەسەرکۆنەکردنی رای گشتیی دوور خستۆتەوە و مۆرکێکی مرۆییشیان بە کاروبازرگانیی بەخشیوە و بوونەتە یارمەتیدەر بۆ دۆزینەوەی ئەدەب و خورەوشتی تایبەت بۆیان، لەوەش گرنگتر بوونەتە یارمەتیدەر بۆ دۆزینەوەی ویژدانێك بۆ ئەنجامدانی ئەو دوو پیشەیە و هەموو لایەنێکیان فێرکردووە کە هەر کەسێك خزمەتی باشتر پێشکەش بکات، قازانجی زیاتری دەست دەکەوێ.

ئەوان پەیوەندییە گشتییەکان بەئەنجامدانی کردەوەی دروست و رەخساندنی دەرفەت بۆ خەڵك بۆ زانینی ئەو کردەوە راستەو پیادەکردنی ئەو یاسا زێرینە لەکردەوە رۆژانەکانیاندا پێناسە دەکەن.

بۆ ئەوان، پەیوەندییە گشتییە سەرکەوتووەکان، مانای ئەوەیە مرۆڤ رۆژانە زەوقی دروست و رووخۆشی و موجامەلکردن پیادە بکات بەجۆرێك لەگەڵ ئەو بەرنامە هەمیشەییەدا بگونجێ کەمەبەست لەدوایەوە روونکردنەوەی بەرژەوەندیی کەسییە، لەرێگەی ئەنجامدانی کارە باو گونجاوەکانەوە کەنەوەك بەتەنیا ناو بانگێکی باش بەدەستدێنن بەڵکو وەك دراوسێیەکی باش وایان لێدەکات شایستەی ئەو بەناوبانگییەی بێ)).

هەر لەبواری بەرگریکردن لەپەیوەندییە گشتییەکاندا، بەتایبەتیش ئەوەی پەیوەندی بەشێوازەکانی بەکۆگەیاندنەوە هەیە، گومان نییە لەوەی هەر هەواڵێك کەلە هەر شێوازێکی ڕاگەیاندندا بڵاودەکرێتەوە، هەڵگری بەهایەکی پروپاگەندەییە بۆ کەسێك یان لایەنێك.

هەروەها ڕوویەڕووبوونەوەی نابەجێ و تەنانەت کارە ئابڕوبەرەکانیش وادیارە زیان بەقارەمانە نیشتمانپەروەرەکان ناگەیەنن، بەتایبەتیش لەجیهانی هونەر و کات بەرسەربردندا.

خوێنەران خاوەنی بیرێکی کورت و لاواز و ناوردبینن، کاتێکیش ڕوودەکەن ریفراندۆمەکان، زیاتر ئەو ناوانەیان بەدڵەکە پێشتر بەرگوێیان کەوتوون تەنانەت ڕەچاوی ئەوکارە ئابڕووبەرانەش ناکەن کەشێوازەکانی ڕاگەیاندن لەبارەیانەوە بڵاویانکردوونەتەوە.

وەرزشە ڕێکوپێك و گونجاوەکان پڕۆژەی بازرگانین و توانیویانە لەڕێگەی ئەو لایەڕانەوە کەبۆ وەرزش تەرخانکراون، پروپاگەندەی بێ بەرامبەر (بێ پارە) بۆ خۆیان بەدەستبهێنن، هەمان شت سەبارەت بەشانۆ و خانەکانی بڵاوکردنەوە و هۆڵەکانی تایبەت بە پێشکەشکردنی نمایشە مۆسیقیەکان و کاری هونەری پێشکەشکردنی نمایشە مۆسیقیەکان و کاری هونەری دیکە کە بێگومان بەتەواوەتی پڕۆژەی خێرخوازی مرۆیی نین.

لەوکاتەوە کە لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا جۆن رۆکلفەر، ئیڤی لی بەکرێ گرتووە، سیاسەتی بەکارهێنانی پەیوەندییە گشتییەکانیش ڕووی لەزیادبوون کردووە، بەئاڕاستەی هاوکاری زیاتر لەگەڵ شێوازەکانی ڕاگەیاندندا، زیاتر لەپشت بەستن بەئامێری دیاریکراو و سپاردنی ئەرکی پشتگوێخستنی هەواڵە نەویستراوەکان پێیان و کۆسپ خستنەسەرڕێی کۆششی ئەو پەیامنێرانەی کەلە پێناوی دەسکەوتنی ئەو هەواڵانەدا کاردەکەن.

بۆیــە ئــەمڕۆ لەنووســینگەی پەیوەندییــە گشــتیەکاندا، لــەهێڵی ئاســنی و کۆمپانیاکــانی فڕۆکــەوانی و دامــەزراوە پیشەســازییەکاندا لــەکاتی ڕووودانــی ئاگرکەوتنەوە و ڕووداو و کارەساتەکاندا یارمەتییەکی گەورە پێشکەشی پـەیامنێران دەکرێ، ئەمە لەکاتێکدا نەوەیەك بەر لەئێستا بارودۆخ تـەواو پێچـەوانەی ئـەوە بـوو کەئەمڕۆ لە ئارادایە.

بەشی هەواڵەکانی فەرمانگەی پەیوەندییە گشتییەکان بڕێك هەواڵ و دەقی تـەواو بۆ ئەو وتارانە دابین دەکات کەکەسایەتییە گرنگەکان دەیاندەن، هەروەها زانیاریی‌ی دەربـارەی کـۆنگرە و کۆبوونـەوەکان و ئـەو پلانەنانـەی پەیوەنـدییان بـەگۆڕینی سیاسەت و پرۆسەکانی هەریەکە لەدامەزراوە گشتیی و تایبەتـەکان و هـی تریشـەوە هەیـە، ئامـادە دەکـات، ئـەو هەواڵانــەی کـە هـیچ ڕۆژنامەیـەك نـاتوانێ لەڕێگـەی پەیامنێرانییەوە پەیدایان بکـات. بۆیـە دەکـرێ بـوترێ، شـێوازەکانی مـاس میـدیا، ئێستا، تاڕادەیەك لـەژێر ڕەحمـەتی ئـەو کەسـانەدان کـە لەپەیوەندییـە گشـتیەکاندا کاردەکەن، ئەوانەی ئاگاداری هەموو ئەو ڕووداوو و هەواڵانەن کە لەنێو چین و توێژە بەرفراوانەکانی کۆمەڵگادا ڕوودەدەن و هەن.

٣- مەترسییەکان Dangers

مەترسی گەورە لەوەدایە تا چ پلەیەك ئەوانەی لەبواری پەیوەندییە گشـتییەکاندا کاردەکەن بەربەسـت لـەنێوان پـەیامنێر و سـەرچـاوە ڕەسـەنەکانی هەواڵـدا دروسـت دەکەن، ئەگەر هەموو هەواڵەکانیش لەڕێگەی ئەو بڵاوکراوە هەواڵیانەوە دەسـگیربن کە بەئاگاداری و بایەخی زۆرەوە ئامادەکراون، ئـەو کاتـە ڕۆژنامـەوان دەبێتـە تـەنیا کەسـێکی چـالاکی ئاڵۆگەڕکـەری هـەواڵ. ڕۆژنامـە و گۆڤـارە باشـەکان شـتی زیـاتر لـەوبڵاوکراوە و بەیاننامانـە دەگرنـە خۆیـان کـە ئامـادەن بـۆ دابەشـکردنیان بەسـەر ڕۆژنامەکانـدا و پـاش ئـەوەی لەلایـەن نووسەرانیشــەوە ناونیشـانی گونجاویـان بـۆ

دادەنرێ بڵاودەکرێنەوە. ئەو کەسەش کەلەبواری پەیوەندییە گشتیەکاندا کاردەکات هەرچەندە هاریکار و ماقووڵ بێ ، بەڵام بۆ ساتێکیش ئامادەنییە ئەوە لەیاد بکات کەپابەندبوونی سەرەکیی بۆخاوەن کارەکەی خۆیەتی ئەمە لەکاتێکدا پەیامنێری ڕۆژنامەگەریی لەسیستمێکی دیموکراسییدا خزمەتێکی گشتیی پێشکەشدەکات، لێرەوە دەبێت بناغەیەکی بابەتیانە بۆ ئەو ڕوودانی پێکدادانەی لەنێوان بەرژوەندییەکاندا لەکاتێکەو بۆکاتێکیتر دێنەکایەوە ئێستا بڵاوکراوە هەواڵییەکان بەچاکی ئامادە دەکرێن و دەنووسرێن و دەکرێ پشتیان پێ ببەسترێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەمیشە شتی فرێدراو و نادیار هەن تەنیا لەڕێگەی پەیوەندی ڕاستەوخۆی نێوان ڕۆژنامەوان و سەرچاوەی ڕەسەنی هەواڵدا نەبێ ڕاست ناکرێنەوە.

کۆنگرە ڕۆژنامەگەرییەکانیش، بەتایبەتی ئەوانەی سەرۆك و بەرپرسە گەورەکان سازیاندەکەن، لەوانەیە ببنەمایەی دڵتەنگی و ناڕەزایی، بەو پێیەی تیایاندا ڕێگە بە ڕۆژنامەوانانی ئامادەبوو نادرێت بەقووڵی لەوکێشانە بکۆڵنەوە کەدەخرێنەڕوو، لەزۆربەی حاڵەتەکانیشدا هەموو پەیامنێرێك بەئاڕاستەکردنی تەنیا یەك پرسیارەوە دەبەسترێتەوە، بۆئەوەی دەرفەت بەزۆرترین ژمارە بدرێ پرسیار بکەن.

لەنێو بارودۆخێکی لەو جۆرەشدا مەحاڵە ڕۆژنامەوان بتوانێ قووڵ و هەمەلایەن بێ و چونکە تەنها بە پرسیارکردن دەربارەی ڕووداو — ڕاستیەك بەستراوەتەوە، تەنانەت ئەگەر بارودۆخی باشتریشی بۆ هەڵبکەوێ، بەڵام بەرپرسی پەیوەندییە گشتییەکان بەسەرشانی ئەو کەسایەتیەدا دەخولێتەوە کە کۆنگرە ڕۆژنامەگەرییەکە سازدەکات بۆئەوەی لەزیادەڕۆیی و پێلێهەڵکێشان ئاگاداری بکاتەوە و وتەکانیشی بۆ ڕاستبکاتەوە، لەبەرامبەریشدا زۆرجار ڕۆژنامەوانان هەست بەناڕەزایی و دڵتەنگی دەکەن بەوپێیەی لەکەرامەتییان دراوە، بەرامبەر بەو جۆرە بارودۆخانەش دەردەکەوێ کەخزمەتی ڕۆژنامەوان بۆ سەرنووسەر و جەماوەر مەسەلەیەکی زۆر زەحمەتە.

بەگوێرەی دید و بۆچوونی ئەوانەی کەلەبواری پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا کاردەکەن، ئەوان مەبەستیانە بەهاو مەبەستی پاکی ڕۆژنامەوانان بناسن، بەو پێیەی سنووری کارەکانیان تەنیا لەچوارچێوەی خولقاندنی زۆرترین ئاستی دەربڕینی یارمەتییدا ناوەستێ، بەڵکو بەشێوازی دیکە ژیان ئاسانتر دەکن.

لەمیانەی کۆنگرە و کۆبوونەوە گرنگەکانیشدا بەزۆری ژوور و نووسینگە و ساردەمەنیی و کورسی و تەلەفۆن و ئامێری دیکەی یارمەتیدەر بۆ ڕۆژنامەگەریی ئامادە دەکرێ. شێوازەکانی ڕاگەیاندنیش سەبارەت بەو پلەیە جیاوازن کەتیایاندا ڕێگە بەکارمەندانیان بدەن یارمەتی لە کەسانی بواری پەیوەندییە گشتییەکان و بەرپرسە فەرمییەکان و هی تر وەربگرن، هەندێك ڕۆژنامەڕازی نابن بە وەرگرتنی کتێب یان بلیتی ئامادەبوونی یارییە وەرزشییەکان یاخود نمایشە شانۆییە بێ بەرامبەرەکان، هەروەها ئەو دیاریانەش ڕەتدەکەنەوە کەبەبۆنەی ئاهەنگەکانی لەدایکبوون و هی ترەوە پێشکەشیان دەکرێن.

هەندێك ڕۆژنامەی دیکەش ڕێگە بەمەدەدەن، بگرە پێشوازی لەچاودێری و یارمەتی پەیوەندییە گشتییەکان دەکەن کە خۆی لەبانگهێشتکردن بۆ گەشتی ناوخۆیی و دەرەکیدا دەنوێنێ و پەیامنێری تازەکاریش پێویستە بەڕوونی هەڵوێستی ڕۆژنامەکەی بەرامبەر بەو بابەتە بزانێ.

ئەو خەڵاتانەی کەلەبوارێکی دیاریکراودا بەباشترین بابەت و نمایشکردن دەبەخشرێن، زیرەکترین و کەڵەکەبازترین ئە ڕێگایانەن کەلە پێناوی زیادکردنی کاریگەری لەسەر هەڵسەنگاندنی هەواڵ و بڕیار لەسەردانی بەکاردەهێنرێن، لەوحاڵەتەشدا بڕیار بڕیاری خەڵاتبەخش دەبێ.

هەندێك ڕۆژنامە خواخوایانە گەورەترین ژمارە لەو جۆرە خەلات و بڕوانامانە بەدیوارەکانیاندا هەڵواسن و هەندێکی دیکەش هیچ بایەخێکیان پێ نادەن.

لەوانەیە لەڕێگەی زیادەڕۆیی لەدووپاتکردنەوەیەکی دیاریکراودا ویست و خواستێکی گەورە ببوژێتەوە و گەشە بکات، زیاتر لەهەڵسەنگاندنێکی بابەتیانە و

هاوســەنگی ڕووداوەکــانی ڕۆژ. بەواتایــەکی دیکــە، لەوانەیــە بــۆ ڕازیکردنــی خەڵاتبەخشەکان کۆششێکی ئەنقەست بدرێو ئەمە خۆی لەخۆیدا دەبێتە مایەی زیانگەیاندنێکی زۆر بەخستنەڕوو و پێشکەشکردنی هەواڵ بەشێوازێکی گونجاوانە.

چوارەم : نهێنییە حکومییەکان

Government Secrets

بەگوێرەی بۆچوونی: مافی جەماوەرە کە بزانێ و ئاگادار بێ ، هەموو ئاستە حکومییەکان سانسۆرێکی توندتر لەوەی کارمەندانی بواری پەیوەندییە گشتیەکان لەکەرتی تایبەتدا دەیسەپێنن، جێبەجێدەکەن.

هەر لەسەردەمی ئیدارەی (ترومان)ەوە، دەسەڵاتدارە فیدراڵییەکان بەرپێز بەندکردنی زانیارییە نادیارەکان، هەرکەسەو بەپێی پلەی نهێنی خۆیان ئاراستەکراون.

ئەو بڕیارە لەنێوەندی ڕۆژنامەو بڵاوکەرەوە ڕێکخراوو کۆمەڵەکانی نووسەرە ئەمەریکییەکاندا نارەزاییەکی زۆری لێکەوتەوە، ئەوەبوو یەککگرتووی سیگما دیلتاکی و چەند گرووپێکی دیکەی نووسەران داوایان لەئەنجوومەنی نوێنەران کرد کۆبوونەوەیەکی تایبەت سازبکەن و تیایدا گفتوگۆ دەربارەی ئەو بڕیارە بکەن و یاسایەکیش دەربکەن کە ئاشکراکردنی بێپاسا و ناماقووڵی زانیارییەکان قەدەغە بکات، لەحوزەیرانی ساڵی ١٩٦٦دا کۆنگرێس دانی بەلیستی یاسای ١١٦ دا ناو لەمانگی تەمووزی ١٩٦٦یشدا سەرۆک جۆنسۆن ئیمزای کرد، ئەو یاسایە دانی بەمافی جەماوەر و ڕۆژنامەگەرییدا نا، بەوەی لە بەیاننامە و سسیتم و دۆسیەکانی

دامەزراوە فیدراڵییەکان بۆکڵنەوە، داننانیش بەوەی کەهەندێك جۆری ئەو زانیاریی‌انە پەیوەندیان بەئاسایشی نەتەوەییەوە هەیە، مەسەلەیەکی چاوەڕوانکرا بوو.

بەم جۆرە ئەو یاسایە و ئاستی کاریگەریتی لەجێبەجێکردندا بوو مایەی وروژاندنی چەند شتێك کەدەوەستنە سەر چۆنێتی شیکردنەوەی لەلایەن ئەوانەی یاسا ناچاریان دەکات لەگەڵ ڕۆژنامەواندا یارمەتی زیاتر بنوێنن.

· لەژێر سایەی ئەو هێزە پاڵنەرشدا کەهەڵچوونی واشنتۆن هێنایەکایەوە، لێکۆڵینەوەکان دەریانخست کەچەند ڕەگەزێکی جیاواز لەناو دەوڵەت و دامودەزگاکانی حکومەتە خۆجێییەکاندا مومارەسەی سانسۆر دەکەن، بەهاندانی هەندێك دامودەزگای ڕۆژنامەوانیی‌و ئەنجوومەنە ڕۆژنامەوانییە حکومیەکانیش، حکومەتی هەندێك ویلایەت چەند یاسایەکیان دەرکرد و تایاندا ڕێگە لەئەنجوومەنی شار و دامودەزگاکانی فێرکردن و هی تریش دەگیرێ کەهەموو کۆبوونەوەکانیان بەئاشکرا ببەستن، هەروەها چەندین یاسای دیکەش داڕێژران بەمەبەستی فراوانکردنی مافی ڕۆژنامەوانان لەلێکۆڵینەوە و بەدواداچوون و بەکارهێنانی هەموو جۆرە دۆسیە و مەحزەرە گشتییەکان، بەو پێیەش مەرجەکان تاڕادەیەکی زۆر لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر جیاوازن، بۆیە ڕۆژنامەوانیی تازەکار دەبێ بێگومان بێ لەوەی هەموو ئەو مافانە دەزانێ کەهەیەتی، ئەمە وێڕای دەرککردن بەو سیفەتانەی کە سەبارەت بەو جۆرەکێشانە پێی بەخشراون، زانیاریی‌ەکانی لەسەرچاوە فەرمییەکانەوە دەسگیر بکات نەك ڕازیبێت بەقسەکردن لەگەڵ هەندێك فەرمانبەری بیرۆکراتیدا. لێرەوە دەکرێ بڵێین: کاتێك پەیامنێر خەریکی ئاشکراکردن و دەرخستنی هەواڵەکان و ئەو هەواڵانەشە کەلەدوای هەواڵەکانەوە دەوەستن. لەڕاستیدا دەبێتە بریکارێکی باوەڕپێکراو بۆ دیموکراسیی و خۆبەختکەرێك لەپێناوی ڕاستیدا، کەسێك کەهەرگیز کۆمەڵگای ئازاد بەبێ بوونی ئەو ناتوانێ بەردەوام بێ و بوونی هەبێ — مەبەستمان: مافی جەماوەرە لەوەی تێ بگات و بزانێ.

پێنجەم: بۆچوونی شرۆڤەكاری

The Interpretative View Point

كاتێك پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی خەریكی كۆكردنەوەی زانیارییە دەربارەی ڕووداوێك، هەوڵ دەدات وەڵامی چەند پرسیارێكی وەك (كێ، چی، لەكوێ، كەی ، بۆچی، چۆن)ی دەست بكەوێ، لەڕووی پراكتیك و بۆ هەر ڕاپۆرتێكی هەواڵییش، چوار پرسیاری یەكەم بەبنەڕەتی دادەنرێن، لەبەشی سێیەمی ئەم كتێبەدا دەچینە سەر ئەو گرنگییەی كەدەبێ ئەو پرسیارانە لەبارودۆخە جۆراو جۆرەكاندا پێیان بدرێ، بەشێوەیەكی سەرپێیی، دەكرێ بوترێ هەموو چیرۆكە هەواڵیەكان بەپلەیەكی گرنگ ڕەگەزی (بۆچی) و (چۆن) ناگرنە خۆیان، تائەو ئاستەی بایەخ و گرنگیی ڕۆژنامەوان ڕابكێشرێ، بەڵكو واقیعی پراكتیكی دوپاتی دەكاتەوە كەپێچەوانەی ئەمە ڕاستە. پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی كەلەزۆربەی چیرۆكە هەواڵیەكاندا خەریكی گەڕان و كۆڵینەوەیە لە (بۆچی)، لەڕاستیدا پرسیاری (بۆچی) دەكات، تەنانەت ئەگەر ئەو وەڵامەی دەستی دەكەوێ بەشێك لە (بۆچی)یش پێكبهێنێ.

ڕۆژنامەوانیی تازەكار كەدەخوازێ بكاتە ئەو لووتكانەی لەبەشی یەكەمدا ناومان بردن، دەبێ دەرك بەو ڕاستیە بكات هەر كاتێك تیایدا كارێكی قووڵ و هەمەلایەن و دروست ئەنجامبدات، كەخۆی لەجێبەجێكردنی زنجیرەیەك گفتوگۆ و دیمانە دەربارەی ڕووداوێكی بچووك و ساكاریشدا بنوێنێ، ئەوا لەڕووی پراكتیكییەوە خۆی

ڕادەهێنێ و ئامادەکات بۆ ئەوەی لەئایندەدا کاری زەحمەت و ئالۆزتر جێبەجێبکات، بەڵکو لەبەرامبەر پرۆسەی کۆکردنەوە هەواڵدا شێواز و چوارچێوە و باری هزریی خۆی دەبوژێنێتەوە و پێشی دەخات.

ئەوەی باسی لێوە کرا، دەکرێ لەم نموونەیەی خوارەوەدا بیخەینەڕوو:

*- پۆلیس کارتەر دیڤیسی تەمەن چواردە ساڵەی کوڕی جۆرج دیڤیس و خانمەکەی دەسگیر کرد کە لە ٤٥١٣، شەقامی کۆرال ستریت دەژین.

* لەبەرچی ؟

*- چونکە لە خوێندنگای دواناوەندیی تایلۆر جۆنیەری ١٢١٦ی شەقامی مارشاڵدا بەچەقۆ لەمامۆستاکەی داوە، مامۆستاکەش خاتوو ڤیڤیان هیلەری تەمەن ٤٨ ساڵە و لە ٥١٤١ لەشەقامی ڤاکونیر ئەڤینۆ دەژی.

* خوێندکارەکە بۆ وای کرد؟

* – دەسدرێژیەکە ڕاستەوخۆ دوای ئەوە ڕوویداوەکە مامۆستا بەخوێندکارەکەی ڕاگەیاندووە لەزمانی ئینگلیزیدا دەکەوێ.

بەلام هەرزەکاری تر لەخوێندنیاندا سەرناکەون و لەگەڵ ئەوەشدا پەنا بۆ توندوتیژی نابەن بەرامبەر بەمامۆستاکانیان، هۆی چییە ئەو مێرمنداڵە جیاوازە؟ وەکو هەوڵێك بۆ زانینی هۆکارەکەی ئێستا پزیشکی دەروونی لەنەخۆشخانەدا خەریکی پشکنینی ئەو مێرمنداڵەیە.

کاتێك ڕۆژنامەوان چاوەڕێی ڕاپۆرتی پزیشکی دەروونی دەکات، دەتوانێ زانیاریی دیکە دەست بخات: بارودۆخ و دەرەنجامی ڕووداوەکە، بارودۆخی قوربانییەکە، لێکۆڵینەوەکانی پۆلیس و ... تاد، پرسیار ئاراستەی بەڕێوەبەرایەتی خوێندنگا بکات و دۆسیەکانی تایبەت بەهەڵسوکەوتی کارتەر لە خوێندنگادا بپشکنێ، جگە لەمە پرسیارکردن لەهەڤالانی پۆل لەوانەیە ببێتە هۆی ئەوەی تیشکی زیاتر بخاتە سەر ڕووداوەکە، هەروەها دەکرێ لەڕێگەی سەردانی ماڵی کارتەر و دراوسێکانی و لەمیانەی گفتوگۆکردن لەگەڵ دایك و باوك و کەس و کار

دراوسێ و هاوڕێیان و هەموو ئەوانی پەیوەندییان پێوە هەیە، هێماو بەڵگەی زیاتری پەیوەندیدار بەوەڵامی پرسیاری (بۆچی) بەدەست بهێنرێن.

پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی بەو پێیەی دیراسەی بیرکردنەوەی تازەی کردووە لەبوارەکانی زانستی دەروون و زانستی دەروونی کۆمەڵایەتیی و تەندروستی دەروونی و کۆمەڵایەتییدا، توانای ئاراستەکردنی پرسیاری قووڵ و کاریگەری هەیە، چەند دەیەیەکی کەم بەر لەئێستا، ئەو پەیامنێرە توانای پێشبینییکردن و زانینی ئەگەرەکانی هەبوو، وەکو زۆربەی کەسانی تریش، دابەشبوونێکی تەواو لەنێوان مێرمنداڵە باش و خراپەکاندا هەیە کەتاڕادەیەکی زۆر ویستی ئازادانەیان دیار دەکات، بەڵام ئەو هەڵوێستەی ئاسانتر دەینواند، پێی وابوو ئەو لاوەی کەلەڕووی کۆمەڵایتییەوە نەیتوانیوە خۆی بگونجێنێ، قوربانیی جۆرە کۆنترۆڵکردنێکی شەیتان و جنۆکەکانە، لەهەموو حاڵەتەکانیشدا توندترین جۆرەکانی سزادانی تاکە ڕێوشوێن بووە کەبەگونجاو زانراوە.

پۆلیس بەگوێرەی فەلسەفەی ((دەسگیرییان بکە و بیانکوژە)) کاری دەکرد و لەلایەن ڕۆژنامەوانانیشەوە هان دەدرا، ئەو ڕۆژنامەوانانەی کەڕەنگدانەوەی قێزی زۆربەی خوێنەرانیان بوون بەرامبەر بەو جۆرە هەڵسوکەوتە نابەجێیانە.

تەنیا لەماوەی یەك سەدەشدا هەڵوێستی زۆربەی خەڵکی فەرمیو دادوەر و بەخێوکەر و ڕۆژنامەوانان هی تر ڕووی لەگۆڕان کرد. ئێستاش دان نراوە بەوەی لای ئەو مێرمنداڵە شتێك هەیە هەڵەیە و وای لێدەکات هەڵسوکەوتێکی وەك ئەوەی کارتەر کردی، بنوێنێ، پزیشکە دەروونیەکانیش هێشتا دوو دڵن بەڵکو ڕازی نین تەنیا دوای پێشکەشکردنی ڕاپۆرتە فەرمییەکانیان بەلایەنە فەرمیە پەیوەندیدارەکان نەبێ، لەگەڵ پەیامنێراندا گفتوگۆ دەربارەی ئەو حاڵەتانە بکەن، لەهەمان کاتدا پەیامنێران نابێ بەپشت بەستن بەلێکۆڵینەوەکانیان جۆری نەخۆشی دیاریبکەن، بەڵکو دەتوانن چەند ڕاستیەکی گونجاو و دروست بڵاوبکەنەوە، وەك ئەوەی ئاماژە بکەن کەمێرمناڵی باسکراو هەست بەچەوسانەوە دەکات یان لەخانەوادەیەکی وێراندا

دەژێت، یان سەربەخانەوادەیەكی دەوڵەمەندە و جگەلە بایەخ و چاودێری دایك و باوك، هەموو شتێكی بۆ فەراهەمكراوە.

بۆچی هەندێك منداڵ لەژینگەكانیان دوا دەكەون و تێكدەچن، لەكاتێكدا هەندێك منداڵی تر لەهەمان ژینگەدا وایان بەسەر نایەت؟ وەڵامی ئەو پرسیارە تایبەتە بەپزیشكی دەروونی تایبەت بە دیراسەكردنی هەڵوسەكەوتی منداڵانەوە، لەوانەشە بۆی دەربكەوێ ئەو مێرمنداڵەی كەبەپێی پێوەرەكانی گرووپ هەڵسوكەوت نەكات منداڵە، هەرئەوەش كێشەی منداڵانی دیكەیە كە دەچنە ریزی ئەو باندانەی كەكردەوەی دژ بەكۆمەڵ ئەنجامدەدەن.

هاندەری مرۆیی بابەتێكی زۆر ئاڵۆزە بەنیسبەتی لێكۆڵینەوەی زانستی و، دووپاتی دەكاتەوە كەمناڵ لەناوەوە و دەرەوەی ماڵ وشوێنی دیكەدا ڕووبەڕووی چەندین كاریگەریی دەبێتەوە، ئەو كاریگەریانەش بەشێوازی جۆراو جۆر كاردەكەنە سەر منداڵانی جیاواز، دارمانی خێزان و لەبەریەك هەڵوەشانەوەی و هەژاری و گەڕەكە پیس و هەژارەكان و هی تریش وەڵامی ئاسانن بۆ ڕوونكردنەوەی هەڵوێستە ئاڵۆز و تێكهەڵچووەكان.

ئەگەر دیمەنی ماقووڵ و ڕوونیش سەبارەت بەحاڵەتی یەك لایەنی (فردی) دەركەوت، ئەو كاتە پەیامنێری بەتوانا دەتوانێ بەردەوام بێ لەبەدواداچوون و لەسەر ئاستی جۆراوجۆری لێكۆڵینەوە و پشكنینیشدا توانای دەبێ بپرسێ: لەبەرچی؟

كاتێكیش سەرژمێرییە كۆمەڵایەتییەكان ئاماژەیان بەبوونی پەیوەندی لەنێوان هۆكارە جیاواز و هەمەڕەنگەكانی وەك: ژیان لەنێوەندی هەژار و پاشكۆی ئەتنیكی و ئاینی و نەتەوەییو بارودۆخی ئابووریی و فاكتەری تردا كرد، ئەو وەختە پێویستە ڕۆژنامەوان بپرسێ: لەبەرچی؟ دەربارەی ئەوەی پەیوەندی بەهەموو ڕووداو یان حاڵەتێكی یەك لایەن (فردی) یاخود هەموو فاكتەرێكەوە هەیە، پەیوەندیی هۆكار و دەرەنجام چییە؟ چۆن جۆری ئەو هەڵوسكەوتە شیدەكردێتەوە كەلەو پەیوەندییەوە

دروست دەبیّ؟ لەبەرچی (ئەنجام) توندوتیژی، یان هەر هەڵسوکەوتێکی هەڵەی تر بووە، نەوەك خۆکوشتن؟

ڕەنگدانەوەی ئەندامیی یان بایۆلۆژیی هەستکردن بەدڵتەنگی و نائارامیی، بەبیّ ڕەچاوکردنی هۆکار لای کەسە جۆراو جۆرەکان چی دەبیّ؟ یان نواندنی توندوتیژی هەڵسوکەوتێکی دروستە و لای ئەو گرووپەوە کەمرۆڤ دەیەویّ ڕێزگرتنی بەدەست بێنیّ، دەبێتەمایەی ڕەزامەندی؟ یاخود هۆکارەکەی بۆ بوون و مومارەسەکردنی توندوتیژی دەگەڕێتەوە لەبوارەکانی دیکەدا، لەنێوەند و دەوروبەر و تەنانەت لەسەر ئاستی نێو دەوڵەتیشدا؟ هەندێك کێشە هەن بایەخی گرنگیان بۆ پسپۆرانی جۆراوجۆری زانستە کۆمەڵایەتییەکان هەیە و ڕۆژنامەوان ناتوانیّ کارو لێکۆڵینەوەکانیان زیاد و کەم بکات، بۆیە واباشترە پەنا بباتە بەر زانیارییەکانیان یان داوای یارمەتی و ئامۆژگارییان لێبکات، لەوەش گرنگترو ڕۆژنامەوان لە جێبەجێکردنی ئەرکەکانیدا ناتوانیّ بەرفراوانیی زۆر بنوێنیّ، یەکەم، بەهۆی بەکارهێنانی ڕۆژنامەوانیی خێرا و دووەم، لەپێناوی پێشخستنی تێگەییشتنی گشتیدا، لەکاتێکدا ئەگەر دەرکیکرد کە ڕووداوە گۆشەگیرەکان لە واقیعدا گۆشەگیر نین.

مەحاڵە و پێویستیش ناکات پەیامنێر لێکۆڵینەوەی بەرفراوان و قووڵ بۆ لایەنە جۆراو جۆرەکانی هەموو ڕووداوێك بکات، وەکو ئەو ڕووداوەی کارتەر دیڤیز کردی ڕووبەری دیاریکراوی ڕۆژنامەش بۆ ڕووداوی لەوجۆرە بەهیچ شێوەیەك ڕێگە بەئەگەری چارەسەری ورد و دورو و درێژو شیکردنەوەی قووڵی لایەنە جۆراو جۆرەکانی هەموو ڕووداوێك نادات.

ڕۆژنامەوانە بەبەردەوامی ئەو شارەزاییە کۆدەکاتەوە کەلە قۆناغی پراکتیکیدا دەستی دەکەویّ و لەکاتی ڕووماڵکردنی ڕووداوەکانیشدا ڕەنگدانەوەی دەردەکەویّ. ئەگەر ڕۆژنامەوان نەیتوانی سوود لەو دەرفەتانە وەربگریّ کەلەسەرەتای ژیانی

پراکتیکیدا بۆی هەڵکەوتوون، ئەو کاتە نەوەکەی لەهەمان ئەو ژوورەدا سەردانی دەکات کە تیایدا دەستی بەکارەکەی کردووە.

چارەکەسەدەیەك لەمەوبەر سیدنی کوبرێ نووسیویەتی:

هەنگاوە ئایندەییەکانی ڕۆژنامەگەریی ئەمەریکی چین، ئەگەر بیەوێ ببێتە دامەزراوێکی کۆمەڵایەتیی کاریگەر و هاوچەرخ؟ ئەو بابەتانەی ڕۆژنامە لەبنەڕەتدا چارەسەریاندەکات، خاوەنی مۆرکی دەروونیی و ئابووریی و کۆمەڵایەتین، بۆیە بەزیادەڕۆیی دەزانرێ کاتێك بەشێوەیەکی ساکارانە پەناببرێتە بەر چارەسەرکردنیان وەك ئەوەی شتێکی ڕۆتینیی ئاسایی و ڕۆژانە بێ. لایەنە جۆراو جۆەکانی ژیانی مرۆڤایەتی دەبێ بەشێوەیەکی بەرنامە بۆدارێژراو دیراسە بکرێن و لێیان بکۆڵرێتەوە، نەك بەوشێوە تەماشاکردنە ساکار و ڕووکەشییانە.

جەستەی مرۆڤ بریتییە لە سسیتمێکی ئاڵۆز و تێکهەڵچووی دەماریی و فیزیۆلۆژی، کاتێکیش ئەو سسیتمە دووچاری دارمان یان وەستا دەبێتەوە تەنیا ئەو کەسانە نەبێ کەڕاهێنراون و شیانراون، هیچ کەسێکی دیکە ناتوانێ چاکی بکاتەوە و ڕای بهێنێتەوە.

ئەو مادە (بابەت)ەش کە هەواڵیی لێدروست دەکرێ خاوەنی هەمان ئەو سیفەتانەیە کەجەستەی مرۆڤ هەیەتی، بەو پێیەی سەر بەهەڵسوکەوتی مرۆییە و پێیەوە بەندە، بۆیە پەیامنێرە ڕاهێنراو وشیاو و تایبەتمەندەکان و ئەوانەی بەتەواوی شارەزای زانستە کۆمەڵایەتیەکانن، بەتەنیا دەتوانن زیرەکانە ڕووداوەکان چارەسەر بکەن و شرۆڤەیان بکەن.

ئێستا هەواڵ بەتەواوەتی لەهۆڵەکانی زانکۆوە دێ و دەچێتە هەموو بوارێکی پەیوەندیدار بەپیشەسازیی و سیاسەتەوە، هەمان ئەو شتە بۆ لەبواری ڕۆژنامەگەرییدا نەبێ؟

بەشی سێیەم

ڕێکخستنی ڕاستییەکان
Organizing The Facts

یەکەم : ئاڕاستە هاوچەرخەکان

دووەم: شێوازی هەرەمی هەڵگەڕاوە.

سێیەم : پێشەکی

چوارەم: بۆدی

١- شێوەی لولپێچی (حلزونی).

٢- یەکێتی

٣- بەبڕگەکردن

٤- بابەتەکان

٥- بەدوایەکداهاتنی کاتیی

پێنجەم: تێبینییەکانی پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی

تائەوکاتەش کەپەیامنێر لەئەرکی کۆکردنەوەی ڕاستییەکان(Facts) سەبارەت بەڕووداوێکی دیاریکراو دەبێتەوە، دەستدەکات بەبیرکردنەوە لەوشێوازەی کەبەهۆیەوە ڕووداوو ڕاستییەکان لەچیرۆکێکی هەواڵیدا ڕێکبخات، ئەزموون و شارەزایی پەیامنێریش چەند زۆرتربێ ئەوەندە پرۆسەکە میکانیکی و نەستیانە بەڕێوەدەچێ کاتێکیش ڕۆژنامەوان زانیاریی تازەی دەستدەکەوێ دەست بەهەمووارکردن و گونجاندنی هزرە پێشووەکان کەپەیوەندییان بەبابەت یان هزرە سەرەکییەکەوە هەیە دەکات، (ئەوانەی لەمیانەی جێبەجێکردنی پرۆسەکەدا سەریان هەڵداوە و ئاشکرا بوون).

یەکەم : ئاڕاستە هاوچەرخەکان
Contemporary Trends

هاوکات لەگەڵ تەواوبوونی جەنگی دووەمی جیهانیدا، توێژینەوەی زۆر دەربارەی شێوازە تەقلیدییەکانی ڕێکخستنی چیرۆکی هەواڵیی سەریان هەڵداو سەرنووسەرانی ئاژانسی ئاسۆشێتد پرێسیش لەچەند کۆنگرەیەکی ساڵانەدا بایەخێکی تایبەتییان بەو ڕێگە جۆراو جۆرانەدا کەوا لەچیرۆکی هەواڵیی دەکەن بۆ خوێنەران زیاتر بگونجێن، مەبەستیشیان لەمە سەرخستنی گۆڤارە هەواڵییەکان بوو لەوەی بتوانن بەشێوەیەکی زیندووتر هەواڵەکان بخەنە ڕوو، مەبەستی دووەمیش کەلەوانەیە گرنگتر بێ و خۆی لەبڵاوکراوە هەواڵییە ڕادیۆیی و تەلەفزیۆنییەکاندا دەنوێنێ، ئەوانە دەریانخستووە چۆن دەکرێ کرۆکی چیرۆکی هەواڵیی بەژمارەیەك وشەی کەمتر پێشکەش بکرێ لەو ژمارەیەی کە ڕۆژنامەیەکی تەقلیدیی ئاسایی لە پێشەکی چیرۆکی هەوڵیدا بەکاری دێنێ.

سەندیکای ڕێکخراوە ڕۆژنامەوانییەکان و هەندێك ڕۆژنامەی گەورە ژمارەیەك شارەزای بواری توانای خوێندنەوە (Readability)یان بەکارهێنا بۆئەوەی مومارەسەی ڕۆژنامەوانیی ئەو ڕێکخراو و ڕۆژنامانە شیبکەنەوە، مەبەستیش لە (Readability)، واتە بابەت بەکەڵکی ئەوە بێت بەئاسانی وتوانای کەمتر بخوێنرێتەوە.

لەبەرامبەریشدا هەندێك ڕۆژنامەوانیی تەقلیدی و بەناوبانگ خۆشحاڵییان بەرامبەر بەجۆر و شێوازەكانی ئەو چەمكە دەربڕی، بەڵكو لەمەزیاترو لەنێو خوێنەراندا دەستییان كرد بەگلەییكردن لەبڵاوكردنەوەی نەزانی و پشت گوێخستنی شێوازەكانی نووسینی ڕۆژنامەوانیی، هەندێكی دیكەش پێیان وابوو دەبێ لەزیادبوونی تێگەیشتنی – ڕۆژنامەوانان بۆلایەنە دەروونیی و ئامارییەكانی پرۆسەی پێككەیاندن (لەوەلام) بكۆڵرێتەوە.

بەو پێیەش چەند نەوەیەكە تەنیا ئەو شەش پرسیارە بەخوێندكارانی بواری ڕۆژنامەوانیی وتراون، بۆیە وەك چەند پرسیارێكی سواو دێنەبەرچاو، بەهەر حاڵ و بەبێ ڕەچاوكردنی شێوازی بەكارهێنراو لەنووسین و قسەكردندا، بەڵام دەبێ ویست و خواستی خوێنەر و گوێگران لەزانینی(كێ و چی و كەی و لەكوێ و بۆچی و چۆن) سەبارەت بەڕووداوەگرنگەكان بهێنرێتەدی.

ئەوەی لەژێر كاریگەریی هێنانەدی توانای خوێندنەوەدا (Readability) و بەهۆی ئەو دەرئەنجامانەی كە لێكۆڵەران لەو بوارەدا پێی گەیشتوون، بریتییە لەو سستییە گەورەیەی كەلەبەكارهێنانی ڕێسا توند و پەیوەندیدارەكاندا بەپێكهاتەی چیرۆكی هەواڵیی جێبەجێدەكرێن. نەوەیەك لەمەوبەر دەبوایە لەبڕگەی یەكەمی چیرۆكی هەواڵیدا باس لەو شەش پرسیارە ناسراوە بكرێ، بەڵام ئەمڕۆ لەپێشكەشكردن و خستنە ڕووی ئەو پرسیارانەدا ئازادییەكی زیاتر بەنووسەر دەدرێ.

دووەم: شێوازی هەرەمی هەڵگەڕاوە
The Inverted pyramid Form

سەرەڕای ئەو تاقیکردنەوە چڕوپڕو زۆرانەی ئەنجام دراون، بەڵام زۆربەی هەرەزۆری چیرۆکە هەواڵیەکان هێشتا بەپێی ڕێسای تەقلیدی دەنووسرێنەوە، ئەو ڕێسایەی دەخوازێ بەشی یەکەم (ئینجا ئەگەر تەنها برگەیەك بێ یان نیو دەرزەن یاخود زیاتر لەو برگانەی تەنیا ڕستەیەك دەگرنە خۆیان)، کورتەیەکی تەواوی چیرۆکەکەی تێدا بێ.

جیاوازی سەرەکیی و بنەڕەتیی لەنێوان نووسینی هەواڵ لەوڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و شێوازەکانی تری نووسینی یان دانان(composition)، وەك بابەت و شیعر و شانۆ و ڕۆمان و کورتە چیرۆك لەوەی خوارەوەدا دەمێنێتەوە:

داهێنەرانی ئەو شێوازانە لەنووسین و دانان، لەزۆربەی حاڵەتەکاندا، دەست بەباسکردنی و وردەکارییە بچووك و لاوەکییەکان دەکەن و تاکۆتایی دەسبەرداری لووتکە دەبن، بەڵام نووسەری هەواڵ پێچەوانەی ئەو پلانە دەنوێنێ. هەرکاتێکیش لیستێکی ڕووداوەکان بدرێتە دەستی ڕۆژنامەوان بۆئەوەی لەسەر شێوازی چیرۆکێکی هەواڵیی ڕۆژنامەوانیی ڕێکیان بخات و دایانبڕێژێ، تێبینی دەکرێ گرنگترین ڕووداو یان لووتکەی چیرۆکەکە هەڵدەبژێرێ و لەپێشەوە دایدەنێ، دواتر

نۆرەی ئەو ڕووداو دێ کەلەڕووی گرنگییەوە پلەی دووەم داگیر دەکات پاشان ڕوداوی سێیەم و ... بەم جۆرە.

شێواز (قاڵب، فۆرم The Form)ی تەقلیدی بەکارهێنراو لەنووسینی هەواڵەکاندا بەشێوازی هەرەمی هەڵگەڕاوە ناودەبرێ، وتراویشە لەماوەی شەڕی ناوخۆی ئەمەریکا دۆزراوەتەوە، ئەوکاتەی بۆ یەکەم جار پەیامنێران تەلگرافیان بەکارهێناوە.

ترسی ئەو پەیامنێرە جەنگیانەش لەوەی راپۆرتەکانیان بەجارێك بڵاونەکرێنەوە، وای لێکردن زۆرترین بڕی زانیارییی لەبڕگەی یەکەمدا کۆبکەنەوە.

چەند دەساڵێکیش دواترو ئاژانسە ڕۆژنامەگەرییەکان کەچیرۆکە هەواڵیەکانیان لەڕێگەی بروسکەوە دەنارد توانیان ئەو شێوازە تەواو و کامڵبکەن.

بەرلەبەرکاهێنانی ئامێری چاپکردنی وشە لەدوورەوە (کە ئامێرێکی تەلگرافییە بەشێوەیەکی ئۆتۆماتیکی وشە چاپ دەکاتTeletypewriter) لەناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا، کەم واهەبوو بەجارێك چیرۆکە هەواڵییە بەرچاوو گرنگەکان بنێردرێن، بەڵکو سەرەتا چەند بڕگەیەك لەژمارەیەك چیرۆکی هەواڵی گرنگ دەنێردران پاشان بڕگەکانی تر، لەمیانەی ناردنی ڕۆژانەشدا ژمارەیەکی گەورەی بڕگە سەرەتاییە نوێ یان جێگرەوەکان (پێشەکییەکان – Leads) و زیادە و کەمکردنیان تێدا بەدیدەکرا، بەمەش هەواڵنووسراوە خۆجێییەکان لەسەر شێوازی ئاژانسەکانی هەواڵ ئامادەدەکران. بەچەند ڕێگەیەکی هەمە جۆریش بەرگری لەبەکارهێنانی قاڵبی هەرەمی هەڵگەڕاوە کرا لەنووسینی هەواڵەکاندا کەبەرچاوترینیان ئەمانەی خوارەوەن:

١- ئاسانکردنی خوێندنەوە To Facilitate Reading

ئەو بابەتە نووسراوانەی کەڕۆژنامەیەکی ئاسایی دەیانگرێتە خۆیان، ئەگەر لەشێوەی کتێبدا چاپبکرێن مجەلەدێکی زلیان لێ دەردەچێ، بێگومان خوێنەری

ڕۆژنامەی ئەمریکیش کاتێکی وای بەدەستەوە نییە ڕۆژانە ئەوەندە بخوێنێتەوە، لەهەمان کاتدا بایەخیش بەهەموو ئەو بابەتانە نادات کەڕۆژنامەکان بڵاویان دەکەنەوە، بۆیە ئەگەر لووتکە (ڕەگەزی گرنگ و بەرچاو)ی هەربابەتێك لەسەرەتاکەی دابێت، ئەو وەختە خوێنەر دەتوانێ بەخێرایی ئاگاداری ناوەڕۆکی هەواڵ و بەرچاوترین ڕەگەزەکانی بێت.

خۆئەگەر خوێنەر بایەخ بەبابەت یان ڕووداوەکان بدات، ئەو وەختە بەدوای خوێندنەوەی درێژەی ئەو هەواڵانەدا دەگەڕێ کەسەرنجی ڕادەکێشن، بۆئەوەی بشزانرێ مەسەلە چییە، دەتوانێ پەنا نەباتە بەر خوێندنەوەی هەموو بابەتەکە.

٢- تێرکردنی ویست و خواستەکان To Satify Curisity

ئەمە شێوازی سروشتی گێڕانەوەی هەر هەواڵێکە، یەکێك کەلەوەختی مەلەوانیدا بخنکێ و کەسێکی دیکەش ئەگەر بیەوێ ڕووداوەکە بگێڕێتەوە، هەرگیز لەوەوە دەست پێناکات کەچۆن کەسی خنکاو لەگەڵ چەند هەڤاڵێکیدا خۆیان ئامادەکردووە بچنە سەر دەریا، بەڵکو بەر لەهەمووشتێك خاڵە گرنگە کە دەگوازێتەوە – خنکانی چۆن لەکاتی مەلەوانیدا، پاشان بەدوورودرێژی باس لەشتەکانی تر دەکات کە پەیوەندییان بە (چۆن و کەی و لەکوێ)ی ئەم ڕووی داوەوە، هەیە.

٣- ئاسانکردنی ڕێکخستن و دەرهێنان

To Facilitate Makeup

لەماوەی پرۆسەی ڕێکخستن و یەکلاکردنەوەی بابەتە ڕۆژنامەگەرییەکاندا، لەوانەیە دەرهێنەر ناچار بێ بڕگەی چەند بابەتێکی هەواڵیی لابدات، ئەگەر لەکۆتایی چیرۆکە هەواڵییەکەشدا شتی کەم بایەخ بەدی کرا، دەرهێنەر بەبێ زیان گەیاندنی بە چیرۆکەکە دەتوانێ لایان بدات. دەرهێنەریش دەبێ هەستبکات کە ئازادە و تەنانەت

بەبێ ڕاوێژکردن لەگەڵ نووسەرانی تردا دەتوانێ دوا برگەکانی بابەتە هەواڵییە ئاساییەکان لابدات.

٤-ئاسانکردنی دانانی ناونیشان
To Facilitate Headline Writing

لەپێناوی بەخشینی بیرۆکەیەك سەبارەت بەناوەڕۆکی چیرۆکی هەواڵی، دەبێ ناونیشان وشە بنەڕەتییەکان (Key words) یان وشەی تری پێویستا بگرێتە خۆی، چیرۆکیش ئەگەر بەباشی نووسرا بێ، ئەو کاتە نووسەری ناونیشان بۆ دۆزینەوەی وشەی گونجاو تەنها پێویستی بەخوێندنەوەی یەك یان دوو برگە دەبێ.

چەند ساڵێك لەوەو پێش کۆمەڵەی نووسین، کە گەورە نووسەرانی ئاسۆشێتردپرێس دەگرێتە خۆی، بڕیاریدا ئەم هەواڵەی خوارەوە بەباشترین هەواڵ دابنرێ لەناو ئەو هەواڵانەدا کەلەو ساڵەدا بڵاوکراونەتەوە، هەواڵەکە بەپێی شێوازی هەرەمی هەڵگەراوە نووسراوە، لەداڕشتنی دووەمی هەمان هەواڵیشدا شێوازی بەدوایەکدا هاتنی کاتیی (Chronological Order) بەکارهێنراوە.

شێوازی نووسین لەڕۆژنامەدا

جۆدێت ئان ڕۆبیرت، منداڵێکی خاوەن دووچاوی شین و تەمەن حەوت ساڵ و کچی پارێزەر و سەرکردەیەکی کرێکاری لەبالتیمۆرو ئەمڕۆ لەماڵی نەنکیدا رفێنراوە و دەسدرێژی کراوەتە سەر و تامردن لێی دراوە، پۆلیس لاشەی منداڵەکەی بەڕووتی دۆزیوەتەوە، بەشێوەیەکی توند و دڕندانە لێی دراوە و فڕێدراوەتە دارستانێکی بچووك، ئەمە پێنج کاتژمێر پاش ئەوەی دایکی (خاتوو شیرلی ڕۆبرت) هەواڵی دیارنەمانی کچەکەی ڕاگەیاندووە.

بەهۆی شتێکی رەقەوە بەتوندی لەسەری منداڵەکە دراوە، پارچە قوماشێکی ئاوریشمیشی بەتوندی لە ملیەوە ئاڵێنراوە، لەدووری هەشت پێشەوە کراسی نووستنی لۆکەیی سپی و پڕ لەخاڵی سوورەکەی جۆدێت دۆزراوەتەوە.

جەستەی جۆدێت خەڵتانی خوێن و قوڕ بوو، ئەوەش مانای وایە لەپێناوی ڕزگارکردنی ژیانیدا ئازایانە بەرگری لەخۆی کردووە.

سەرچاوەکانی پۆلیس ڕایانگەیاند کە دەوروبەری کاتژمێر یەکی بەیانی بکوژ توانیویەتی دزە بکاتە ماڵی هاری ڕۆزنبێرگ و لەگیرفانی پانتۆڵەکەیدا کلیلی ئۆتۆمبێلەکەی دزیوە و منداڵەکەشی ڕفاندووە کەلە ساڵۆنی ماڵەکەدا لەسەر کەروێتەیەك نووستووە.

بەهۆی دەنگی ئۆتۆمبێلەوە، خاتوو رۆزنبێرگ بەئاگاهاتووە و بۆی دەرکەوتووە کەمنداڵەکە نەماوە و دەرگای دەرەوەی ماڵیش کراوەتەوە.

کاتژمێر یەك و دە خولەکی سەر لەبەیانی بانگی پۆلیس کراوە و دوای چوار کاتژمێر و دەخولەکیش پۆلیس لەشوێنێکی لماویی نزیك کەنداوی بسکاین ئۆتۆمبێلەکەی رۆزنبێرگی بەبەتاڵی دۆزیوەتەوە، وەك دیار بوو تایەکانی لەلمدا چەقیبوون و شۆفێرەکەش هەوڵی دەرهێنانی لەگەڵ دابوو، دواتر تەرمی جۆدێت لەشوێنێکی نزیك ئۆتۆمبیلەکە دۆزراوەتەوە.

دارشتنی دووەم: شێوازی بەدوایەکدا هاتنی کاتیی

کاتژمێر یەکی سەرلەبەیانی ئەمڕۆ، خاتوو رۆزنبێرگ لەدەنگی ئۆتۆمبێلێك بەئاگاهاتووە کە بەخێرایی لەگەراجی ماڵەکەی دەرچووە ، بەپەلە ڕووی کردۆتە ساڵۆنەکەیان و بۆی دەرکەوتووە کەنەوەکەی: جۆدێت ئان رۆبریتی تەمەن حەوت ساڵ لەسەر کەروێتە کە نەماوە و دەرگای دەرەوەی ماڵەکەش کراوەتەوە.

خاتوو رۆزنبێرگ پەیوەندی بە كچەكەی خۆی (شیرلی رۆبرت)ی دایكی كچە رفێنراوەكە كە ژنی (شیرلی رۆبرت خێزانی سەركردەیەكی كرێكاری و پارێزەرە لەبالتیمۆر)ەوە كردووە، ئەوكاتە مێردەكەی لەسەردانی دایك و باوكی دابووە.

كاتژمێر یەك و دەخولەكی بەیانی، خاتوو رۆبرتی دایكی منداڵە رفێنراوەكە هەواڵیی رفاندنی كچەكەی بەپۆلیس راگەیاندووە.

سەرچاوەكانی پۆلیس رایانگەیاند كە رفێنەر خۆی گەیاندۆتە ماڵی ناوبراو و توانیویەتی لەگیرفانی پانتۆڵی رۆزنبێرگدا كلیلی ئۆتۆمبێلەكەی بدزێ، پاشان منداڵەكەی بردووە و رایكردووە.

دوای چواركاتژمێر و دەخولەك، پۆلیس ئۆتۆمبێلەكەی رۆزنبێرگی بەبەتاڵی لەشوێنێكی لماویی لەنزیك كەنداوی بسكایندا دۆزیوەتەوە، تایەكانی لەلمدا چەقیبوون و بەئاشكراش شوێن پێی شۆفێر بەدیدەكرا كەهەوڵی دەرهێنانەوەی دابوو.

لەنزیك شوێنی وەستانی ئۆتۆمبێلەكە و لەدارستانێكی بچووكدا تەرمی جۆدێت بەرووتی دۆزرایەوە، لاشەكەی خەڵتانی خوێن و قوربوو بوو، ئەمەش ئاماژەیەكە بۆئەوەی كە لەپێناوی رزگاركردنی ژیانیدا ئازایانە بەرگریكردووە، جۆدێتی خاوەن دووچاری شین، دەسدرێژی كراوەتە سەر و بەشتێكی رەقیش لێی دراوە، هەروەها پارچە قوماشێكی ئاوریشمیی بەتوندی لەمل پێچراوە و لەدووریی هەشت پێ لەتەرمەكەیەوە كراسی نووستنە لۆكەیی و سپی و پڕ لەخاڵی سووری جۆدێت دۆزراوەتەوە.

راپۆرتی یەككرتووی نووسەران ئاماژەی بەپێویستی تێبینیكردنی ((زۆر خاڵ و هێمای وردی وەك كراسی نووستنی لۆكەیی سپی و پڕ لەخاڵی سوورو كەلەدووری هەشت پێ لەتەرمەكە دۆزراوەتەوە) كردووە.

ژمارەی کراسەکانی نووستن چەندە کەلە و کراسە دەکەن .. هەشت پێیەکەش .. پێویست بەلێکدانەوە و هەڵسەنگاندنی ناکات، چونکە ڕۆژنامەوان لەپێناوی تۆو لەجیاتی تۆش ئەو شتانەی دیوە.

هەمان شت سەبارەت بەچەند وردکارییەکی دیکەی وەك: دزەکردنی بکوژ بۆ ماڵەکە لەکاتژمێریەکی بەیانی، و کاتژمێریەك و دەخولەکی سەر لەبەیانی بەپۆلیس ڕاگەیەنراوە، دوای چوار کاتژمێر و دەخولەك ئۆتۆمبێلەکە دۆزراوەتەوە ... نەوەك ((دواتر ئۆتۆمبێلەکە دۆزرایەوە)). کەم کەس مشتومڕ لەگەڵ ئەو پەیامنێرەدا دەکەن کەناوی خۆی نەهێناوە و شارەزایی چل ساڵی تەواوی هەیە و یەککگرتووی نووسەرانیش وتەکەی گواستۆتەوە کە تیایدا وتوویەتی ((نووسینی ئەم هەواڵە باشترینی ئەو شێوازانەیە کەبەدرێژایی ژیانم خوێندومنەتەوە)).

ڕاپۆرتی یەککگرتووی نووسەران ئاماژە بەوەش دەکات کەهێزی هەواڵەکە لەبنەڕەتدا دەرەنجامی ئەوەیە کەکارێکی نووسراوانەی نائاسایی پێش پرۆسەی نووسینی هەواڵەکە کەوتووە.

بەواتایەکی تر: لەپەیوەندیکردندا پلانی گرنگتر ئەوەیە شتێکت دەستبکەوێ کەشایستەی گواستنەوە و گەیاندن بێ. ڕاپۆرتی ناوبراو ئاماژەی بەڕاستیەکی دیکە کردووە: ڕوووماڵکردنی هەمەلایەن و قووڵ و تەواو ئەو بناغەیەیە کەڕۆژنامەوانیی باشی لەسەر بونیات دەنرێ، هەروەها ڕوونیشی کردۆتەوە کەبەکارهێنانی وشە و ڕستە و بڕگە کورتەکان (سەرەڕای ئەو ئاشکراییەی کەلەوانەیە بەدیبهێنن) بەڵام ناتوانن لەخۆڕا درێژە دادڕی و زیادوتن بەڕاپۆرتی ڕۆژنامەوانیی ببەخشن، هیچ ئەلتەرناتیڤێکیش لەڕووماڵکردنی هەواڵیی گونجاو تر نییە، ئینجا شێوازی نووسینی بەکارهێنراو هەرچۆنێك بێ.

سێیەم : پێشەكی The Lead

هەواڵی پێشوو بەپێی شێوازی هەرەمی هەڵگەڕاوەی تەقلیدیی نووسرابوو، ئەو شێوازەی دەخوازێ تەواوی ناوەڕۆكی چیرۆكەكە لەبڕگەی یەكەمدا بەكەمترین ژمارەی وشە بخرێتە ڕوو، بڕگەداهاتووەكانیش چارەسەری لایەنە جۆراوجۆرەكانی پێشەكی دەكەن دیارتر و ئاشكراتریان دەكەن، یان درێژەی زیاتر دەخەنە ڕوو كەپەیامنێر پێی وایە گرنگن، بەوپێیەش كەزیاتر لە نیو سەدەیە ئەمە تاكە شێوازی نووسینی هەواڵ بووە، بۆیە پێشەكی هەواڵ بەبڕگەی یەكەم دەناسرێ كە هەموو ڕەگەزە (شەش پرسیارەكە) پێویستەكان لەپێناوی دیدەنیكردنی تەواوی ڕووداوە بنەڕەنیەكاندا، دەگرێتە خۆی.

كارێكی لەو جۆرەش بووەمایەی دۆزینەوەی بڕگەی سەرەتایی دووورودرێژ و چڕوپڕ، دەكرێ بەم جۆرەی خوارەوە پێشەكییەك بۆ ئەو هەواڵە دانبرێ كەلە پێشەوە باسمان لێوەكرد:

تەرمی ڕووت و بەتوندی لێدراوی جۆدێت ڕۆبرتی خاوەنی دووچاوی شین و تەمەن حەوت ساڵ و كچی پارێزەر و سەركردەیەكی كرێكاری لەبالتیمۆرو لەنێو دارستانێكی بچووك لەنزیك كەنداوی بسكاین، كاتژمێریەكی بەرەبەیانی ئەمڕۆ لەلایەن پۆلیسەو دۆزرایەوە، دوای ئەوەی لەماڵی نەنك و باپیریەوە ڕفێنرابوو، دەسدرێژی كراوتەسەر. لەپێناوی خۆدوورخستنەوەش لەوبڕە زۆرەی ڕووداو و زانیارییەكان

لەبڕگەی پێشەكیدا و بەمەبەستی زیادكردنی توانای هەواڵ بۆ خوێنەران، هەندێك ڕۆژنامە شێوازێكی تەواو پێچەوانەیان بەكارهێناكە دەوەستێتە سەر بناغەی بەكارهێنانی ڕێسای ((ئەو ڕستەیەی یەك ڕووداو دەگرێتە خۆی))و، دەكرێ بەم شێوەیەی خوارەوە ببێتە مایەی نووسینی پێشەكی بۆ هەواڵیی پێشوو: كچێكی تەمەن حەوت ساڵ ڕفێنرا و دەستدرێژی كرایە سەر و لێیدرا.

ئە كچە جۆدێت رۆبرتی خاوەن دووچاوی شینە لەبالتیمۆر، باوكی پارێزەرو سەركردەیەكی كرێكارییە، پۆلیس تەرمی كچەكەی لەدارستانێكی بچووك ، لەنزیك كەنداوی بسكاین دۆزیوتەوە، تەرمەكەی ڕووت بووە و بەشێوەیەكی دڕندانەش لێی درابوە.

كاتژمێر یەك و دەخولەكی بەرەبەیان دایكی منداڵەكە (شیرلی رۆبرت) پۆلیسی لەدیارنەمانی كچەكەی ئاگاداركردۆتەوە، ئەمەش چوار كاتژمێر و دەخولەك لەدۆزینەوەی تەرمەكە لەلایەن پۆلیسەوە بووە.

ئاستەمە بتوانی لەهەواڵێكی لەو جۆرەدا بەوردی ژمارەی ئەو بڕگانە دیاریبكەیت كەیەك ڕستە دەگرنە خۆیان و پێشەكی یان یەكەی یەكەمی هەواڵ پێكدەهێنن. هەموو ڕستەیەك لەڕووی هزرییەوە بەوشە یان ڕووداوێكەوە دەبەسترێتەوە لەو ڕستەیەدا كەلەپێشیەوە دێت و پێویستی بەنیو دەرزەن و زیاتر هەیە بۆ خستنەڕووی هەموو ئەو زانیارییانەی پێشتر لەنیوەی ئەو قەبارەیە و كەمتریدا كۆدەكرانەوە. ئەگەرچیش ئەو شێوازە نووسینە كەمتر دەڵێ و بەوشەی زیاتر بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا تێبینی دەكرێ كەلەخوێنەران نزیكترە. داڕشتەی رەسەنی هەواڵیی پێشوو بریتی بوو لە ڕێگەچارەیەكی مامناوەندی لەنێوان هەردوو شێوازە كۆن و نوێیەكەدا.

بەوپێیەش كەشێوازی هەرەمی هەڵگەراوە تائێستاكاری پێدەكرێ، تەنانەت لەشێوازی بڕگە بڕاوەكانیشدا، وەك ئەوەی لەهەولای پێشوودا بەدیمان كردوتیایدا ڕووداوەكان بەپێی بایەخ و گرنگیان ڕێكخرابوون، بۆیە دەكرێ (پێناسەی) تەقلیدی

پێشەکی هەواڵ بەم جۆرە دیاریکرێ: پێشەکی هەواڵ ئەو یەکە سەرەتاییەیە کە ئەرکی هەموو هەواڵەکە بەڵام بەشێوەیەکی کورت جێبەجێدەکات.

پێشەکییەکی باش، هەرچەندە فشاریشی خرابێتە سەر، دەبێ ئەم سیفەت و بنەمایانەی خوارەوەی تێدابەدیبکرێ: -

١- وەڵامی هەموو ئەو پرسیارانە بگرێتە خۆی کەخوێنەر لەکاتی گوێگرتن بۆ گفتوگۆیەك بیەوێ بەدەستی بکەوێ، ئەمەش ئەوەی خوارەوە دەگرێتەوە:

هۆکار و دەرەنجام (چۆن و لەبەرچی و چی) و (کێ و لەکوێو کەی)، ئەم ڕەگەزانە بەشەش پرسیارەکە ناو دەبرێن و پێویستا نییە لەهەر پێشەکیەکدا هەموویان بخرێنە ڕوو بەڵام نابێ تیایاندا هیچ ڕەگەزێکی گرنگ لابدرێ (بڕوانە بەشی چوارەم).

٢- سیفەتی سەرەکیی و گرنگی هەواڵ (ئەگەر هەبێ) دەربخرێ، (بڕوانە بەشی پێنجەم).

٣- سەرنجی خوێنەر ڕابکێشێت وای لێبکایت پاشماوەی هەواڵەکە بخوێنێتەوە، (بڕوانە بەشی شەشەم).

٤- پابەندبێت بەڕێساکانی نووسینی هەواڵیی باش، (بڕوانە بەشی حەوتەم).

٥- ئامازە بەسەرچاوەی هەواڵ بکات یان ئاشکرای بکات، (بڕوانە بەشی هەشتەم).

٦- ئـەو کەسـانە دیاریکـات کەلەهەواڵەکـەدا نـاوین هـاتووە یـان بـاس لـەو پەیوەندییانـە بکـات کەبەهـەواڵی پێشـووترەوە دەیانبەسـتێتەوە. (بڕوانـە بەشـی نۆیەم).

هەواڵەکـەی پێشـوو (سـەبارەت بەڕفانـدنی منداڵەکـە) تـەواوی ئـەو مەرج و پێداویستیانەی خوارەوەی بەدیهێناوە:

- کێ : جۆدێت ئان رۆبرت.
- چی : کوژراوە.
- کەی: ٧ی تەمووز – مێژووی ئەمڕۆ (یەکی بەیانی) دواتر پێش خرا.
- لەکوێ: مەیامی ماڵەکەیان، دارستانی نزیك کەنداوی بسکاین.
- چۆن: ڕفێنرا و دەسدرێژی کرایەسەر و تامردن لێی درا.
- سەرچاوە: پۆلیس و کەسوکار، سەرچاوەی ئاشکرای زانیارییەکانن.
- دیـاریکردنی ناسـنامە: منـداڵێك تەمـەنی حـەوت سـاڵە، کچـی پـارێزەر و سەرکردەیەکی کرێکارییە لەبالتیمۆر.
- سیفەتی بەرچاو: لەماڵی نەنك و باپیری ڕفێنراوە.

چوارەم: بۆدی The Body

لەمیانەی كۆششكردن بۆ كورتكردنەوەی ڕستەی یەكەم لەهەواڵدا، بەجۆرێك وای لێ بكرێ كەمترین ژمارەی وشە بگرێتە خۆی، ئەركی بنەڕەتی بۆتە هی ڕستە و ئەو برگانەی ڕاستەوخۆ لەدوای ڕستەی یەكەمەوە دێن، ئەركەكەش بریتییە لەڕوونكردنەوە و درێژەپێدانی ئەو ڕووداو و ڕاستیانەی كەلە ڕستەی یەكەمدا هاتوون سستی نواندنیشی لەجێبەجێكردنی ڕێسای (پێشەكی دەبێ وەڵامی شەش پرسیارەكە بگرێتە خۆی) بووەمایەی ئەوەی برگەداهاتووەكان بەزۆری چەند ڕووداوێكی پەیوەند بەبابەتەكەوە بگرنە خۆیان و دواتریش بەپاساوی كورتكردنەوە لەپێشەكی دوورخرانەوە.

ئەو ناوە ئەكادیمیانە گرنگنین كەلەبەشەكانی هەواڵ دەنرێن، هەروەها بەبێ تێكهەڵچوونی یەكە جۆراوجۆرەكانی، مەحاڵە بتوانرێ پلانێك بۆهەواڵ دابنرێ، ئەگەر مەبەستیش بێ دەتوانیت ئەو هەواڵە توندڕەوە لە نووسینی كورتی وەك ((كچێكی تەمەن حەوت ساڵ ڕفێنرا و دەسدرێژی كرایە سەر و تامردن لێی درا) دا بەپێشكی ناوزەد بكەیت و ئەوەش كەلە هەواڵەكە دەمێنێتەوە بەناوە تەقلیدیەكەی خۆیەوە بە(بۆدی) ناوی ببەیت، جگە لەمە دەتوانیت سووربی لەسەرئەوەی لەوانەیە پێشەكی ژمارەیەك ڕستەی پێویستا بگرێتەخۆ بۆ دیاریكردنی ڕەگەزە سەرەكییەكان (شەشە پرسیارەكە).

لەهەردوو حاڵەتیشدا، بەزۆری ژمارەیەك بڕگەی زیاد دەمێننەوە كەدەكرێ (بۆدی) یان بە (بەشی دووەمی بۆدی) ناوببرێن. ئەگەر درێژەی تازەش بۆهەمان ڕستە و بڕگە زیاد بكرێ، بەمەرجێك بینەهۆی بەرفراوانكردنی پێشەكی، ئەو كاتە بەوردی دەستنیشانكردنی سەرەتای یەكەی كۆتایی هەواڵ دەبێتە مەسەلەیەكی زەحمەت.

١- شێوازی لولپێچی Sprialing

لەوانەیە شێوازی لولپێچیی كەبەشێكی فراوان لەلووتكە دەگرێتە خۆی، لەشێوازی هەرەمی هەڵگەڕاوە زیاتر لەو ڕێگەیە بچێت كەتیایدا چیرۆكی هەواڵیی هاوچەرخ و باش نووسراو ئاشكرا دەبێ و دەردەكەوێ، ئینجا چ لەڕێگەی ئامادەیەكی پێگەیی دیاریكراوەوە بێ یان لەمیانەی پەیوەندییەكی هزریەوە كەتیایدا هەر بڕگەیەكی داهاتو بەباشی نووسرابێتەوە و لەبڕگەی پێش خۆشیەوە هەڵقولابێ. لەنموونەی داهاتوودا تێبینی بكە چۆن هەمو بڕگەیەكی داهاتوو بەشێوەیەكی وردتر بڕگەكانی پێش خۆیان دەستنیشان دەكەن (ئەو وشانەی هێڵیان بەژێردا كێشراوە)، جگە لەوە هەندێك زانیاریی دیكەش دەگرنە خۆیان:

ئارۆن ل. ئەنگستراد، كەبەم دواییانە بۆ بەڕێوەندی شاركۆتایی بەتوێژینەوەیەك دەربارەی خزمەتگوزاریە مەدەنییەكان هێناوە، لەسەرەتای مانگی تەمووزدا لەبەڕێوەبەرایەتی شاردا كارێكی هەمیشەیی دەستدەكەوێ، ناوبراو دەبێتە ڕاوێژكاری لیژنەی خزمەتگوزارییەكانی شار كە دەسەلاتی دانانی ئەو ڕاسپاردانەی هەیە كە دەخرێنە خانەی جێبەجێكردنەوە، ڕاسپاردەكان لەپرۆسەی <u>هەڵبژاردنی كارمەندانی شار</u> و باشكردنی پەیوەندی نێوان كارمەندانـدا (پشكنینی واقیعیانەتر) دەگرنە خۆ، ئەمڕۆ جۆن س. كریستۆفەری سەرۆكی ئەنجومەنی شار هەواڵیی ئەو دامەزراندنەی ڕاگەیاند و وتی:

یەکێك لەئەرکە سەرەتاییەکانی ئەنگستراد ئەوەیە کە بەڕێوەبەرێك بۆ ئەوانە دابمەزرێنێ کەلەشاردا کاردەکەن، ئەنگسترادی بەناوبانگ لەبواری بەڕێوەبردن و خزمەتگوزارییەکانی شاردا پایەی بەڕێوەبەری کاروباری کرێکارانی ڕەتکردبووەوە کەبەم دواییانە خرابووە بەردەمی.

٢- یەکێتی Unity

ڕێگەی کارپێکراو بۆ هێنانەدی یەکێتی شێوازیی (اسلوبی) هەواڵ، لەکاتێکدا بڕگەکانی هەمەجۆر دەبن و بەدوای یەکدادێن، دەوەستێتە سەر بناغەی بەکارهێنانی وشەو ئامارەکانی پێکگەیاندن، بڕوانە لەنموونەی خوارەوەدا چۆن زیرەکانە بەکارهێنانی ئامرازەکانی پێکگەیاندن بۆتە هۆی خولقاندنی زۆریی و هەڵڕژان، هاوکات چۆن وای لەنووسەر کردووە ڕاستیی نوێ پێشکەش بکات. ئەو هەواڵە دەکرێ لەکۆتایی هەر بڕگەیەکدا ببڕدرێ بەڵام سەرەڕای ئەوەش یەکەی شێوازیی تەواوی خۆی دەپارێزێ.

لەئاسۆشێتد پرێسەوە

لەکۆتایی هەڵچوونەکانی زستاندا، ڕووبارە بەهێزەکان چەند بەشێکی ناوەڕاستی ئالاباماى باشوور و جۆرجیا و میسیسیپییان داپۆشیوە و بەدوای خۆشیاندا زەرەروزیانێکی زۆریان بەجێ هێشتووە کەبەملیۆنەها دۆلار مەزەندە دەکرێ.

بێجگە لەناوچەکانی دەوروبەری (جاکسۆن ومایس)یش، ڕووبارە هەڵڕژاوەکان دەشتە کشتوکاڵیەکانیان داپۆشیوە و ڕوویانکرۆدتە خاڵی هاوبەشی پاککردنەوەیان کەکەنداوی مەکسیکە، لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا مەترسی لافاوی زیاتر هەڕەشە لەدانیشتوانی ویلایەتە نزم و تەنانەت مامناوەندییەکانیش دەکات ... دەبێ چەند

ڕۆژێکی دیکە چاوەڕوان بکەین تا ڕووبارە هەڵچووەکان دەگەڕێنەوە ڕێڕەوە سروشتیەکانی خۆیان.

ئالاباما لەلووتکەدایە

بۆنموونە، ئێوارەی سێ شەممە، ئاستی لافاوی ڕووباڕی ئالاباما لە(سالمی)ی ناوەڕاستی ئالابامادا، گەیشتە ٥٨,٣ پێ ، بەڵام چاوەڕێ ناکرێ تا ٩ی ئادار ئاستی بەرزبوونەوەی ئاوی لافاو بۆ — ٤٥ پێ — دابەزێتەوە.

لەهەریەکە لە (سالمی) کە گەورەترین زیانی بەرکەوتووە، هەروەها مۆنتگمری و دیمۆپۆلیس و ئالادا، دروست وەك بارودۆخی جاکسۆن و میس و ناوچەی خۆرئاواو کۆلۆمبس و گادا، هەزاران کەس کەلەبنەکەکانی پێشوازیکردنی پەنابەراندا کۆبوویوونەوە پێیان وایە کەدەبێ چەند ڕۆژێکی دیکە چاوەڕێ بکەن تائەو ئاوەی ماڵەکانیانی داپۆشیوە دەچێتەوە ئاستی ئاسایی خۆی.

لەپێناوی سووککردنی دڵەڕاوکێ و نائارامیش لە نێو پەنابەرانی مۆنتگمریدا، کەهەندێکیان شەوی پێنجەمیان لەپەناگەکاندا بەسەردەبەن، خاچی سوور چەند بەرنامەیەکی کات بەسەربردنی بۆ ئامادەکردوون، بەپێی لێکدانەوەی سەرەتاییەکانیش، ئەو زیانانەی بەرشوێنە گشتییەکان کەوتوون، ئێستا گەیشتۆتە دە ملیۆن دۆلار، ئەمە تەنیا ئەو زیانانە دەگرێتەوە کەبەر ڕێگاوبان و پرد و شوێنەکانی سەربەشارەوانی کەوتوون و پەیوەندیان بەو زیانانەوە نییە کە بەماڵ و کارگە و کێڵگەکان گەیشتوون.

نغرۆبوونی ڕانەمەڕێك

لەناوەڕاستی ئالابامادا، دروست لەهەردووکەرتی مۆنتگمری و ئیلمۆردا، ئاژەڵ بەخێوکەرێك ڕایگەیاند کەڕانەمەڕێکی ٢٥٠٠ سەری کەنرخەکەی بەنێو ملیۆن دۆلار دەخەملێنرێ، لەمیانەی ئەو لافاوەدا نغرۆ بووە.

هاوكات لەگەڵ شۆڕبوونەوی ئاوی ڕوباری (سولن بیرل) بەرەو ناوچەی جاكسۆن و میسدا لە ڕۆژی سێ شەممە و چوارشەممەو گەیشتنی بۆ قووڵایی سێ میل لەهەندێك ناوچەدا، ٨٧٠كەس لەدانیشتوانی ئەو ناوچانە ناچار بوون ماڵەكانی خۆیان جێبهێڵن و لەبنكەكانی پەنابەراندا كۆببنەوە.

Tampa Tribune

٣- كەرتكردن بۆ بڕگەی سەربەخۆ Block paragraphing

لەچیرۆكە هەواڵییە دووردرێژەكاندا و بەبێ ڕەچاوكردنی ئەوەی ئاخۆ پێشەكییەكەی لەیەك بڕگە یان لەچەند بڕگەیەكی درێژ پێكهاتووە، یاخود ڕاستەوخۆ یان لوول پێچین، دەبێ ئەو بڕگانە بەجۆرێك بنووسرێن كەهەریەكەیان بابەت (بیرۆكە)یەكی لاوەكی بگرنە خۆیان.

ئەو جۆرە بڕگەیكردنە جیاوازە لەگەڵ ئەوەی كە خوێندكارانی ئەدەبی ئینگلیزی فێری بوون، بەڵكو باشترە، چونكە بڕگەكانی ڕۆژنامە (لەبەرگرنگیی شێوازیی دەرەوە)، دەبێ كورت بن، كەواتە پابەندنین بەپەیڕەوەی شێوازی — دەرەكیی توند، كەدەخوازێ هەموو بڕگە (یان بابەتێك) بیرۆكەیەكی تەواو بگرێتە خۆ، لەوەش زیاتر دەكرێ بوترێ پرۆسەی بەبڕگەكردن لەڕۆژنامەدا دەبێتە هۆی پارچە پارچەكردنی یەكێتی بیرەكە بۆ چەند بیرۆكە (یان بابەت)ێكی لاوەكی بەواتایەكی تر نووسەرانی هەواڵ بڕگەكانیان بڕگە بڕگە دەكەن.

ئەو جۆرە بڕگەیی كردنەش (paragraphing) ئەوەیە كەبەبڕگەیی كردنی سەربەخۆ ناودەبرێ، لەنووسینی هەواڵەكانیشدا سوودێكی زۆری هەیە، ئەمەش خۆی لەخۆیدا ڕێگە بەزیادكردن و لادانی چەندین بڕگە دەدات بەبێ ئەوەی هیچ پشێوی یان شێواندێك لەچیرۆكی هەواڵیدا ڕووبدات. هەندێك جار لەژێر ڕۆشنایی گەیشتنی زانیاریی تازەدا و بەمەبەستی زیاد و كەمكردنی بڕگەی دیكە، بەپێویست دەزانرێ

سەرلەنوێ چەند بڕگەیەکی دیاریکراو دابڕێژرێتەوە، بۆ نموونە، لەنموونەی داهاتوودا تێبینی چۆنیەتی زیادکردنی زانیارییی تازە بکە بەبێ ڕوودانی هیچ کێشەکی جیدی.

ئەو بڕگانەی هێڵیان بەژێردا کێشراوە، دوای نووسینی هەواڵ زیادکراون، لەوەش زیاتر ، دەکرێ هەندێکیان لەشوێنی تری چیرۆکی هەواڵیدا زیادبکرێن. ژمارەیەك بڕگەی ئاساییش هەن یان ئەوانەی هێڵیان بەژێردا کێشراوە، دەکرێ لەناو هەواڵدا شوێنیان بگۆڕدرێ بەبێ ئەوەی ببێتە هۆی تێکدان یان لاوازکردنی کاریگەریی هەواڵەکە، لەزۆربەی حاڵەتەکانیشدا ئەو زیادکردنانە لەلایەن نووسەری جۆراوجۆرەوە ئەنجام دەدرێ.

((دوێنێ ئاگر بەربوویە ئامێرێکی هاڕینی دانەوێڵە لەخانوی ژمارە ٧٠٠، لەشەقامی وێست جیرۆمی ڕۆژئاوای فۆرت ئەلستۆندا و ، بووە هۆی وێرانکردنی ٣٥ ئامێری تایبەت بەئاگر کوژاندنەوە بۆماوەی ٣ کاتژمێر ڕووبەڕووی گڕی ئاگرەکە بوونەتەو لە کۆمپانیای نۆرس مانیفکشرنگ کۆمپانییدا. زیانەکان بە ٢٢٥هەزار دۆلار خەمڵێنراون. خانووەکەکە لە پارچەی دارو ئاسن دروستکرابوو توانیویەتی تا کاتژمێر یەکی بەرەبەیان خۆی ڕابگرێ، بەڵام پاتریك ئۆهارای گەورە ئەندازیاری بەڕێوەبەرایەتی ئاگر کوژێنەوە ڕایگەیاند کە پەیکەری باڵەخانەکە بەتەواوی سووتاوە.

یەکێك لەپیاوانی ئاگر کوژێنەوە بەهۆی بزماڕێکەوە بەسووکی بریندار بووە، بەڵام هەرلەوێ چارەسەرکراو گەڕایەوە سەرکاری خۆی، تائێستاش باس لەوە نەکراوە کەکەسێکی تر دووچاری هیچ ئازارێك بووبێتەوە.

ئاگرەکە کاتژمێر نۆ و پەنجا خولەك لەلایەن (والدۆ ئۆزنایك)ەوە ئاشکرا کراوە، ناوبراو دانیشتووی باڵەخانەی ژمارە ٢٧٠٠ ی شەقامی هازل ئەفینۆیە و لەگەڵ منداڵەکانیدا لەشەقامی جیرمی ئەفینۆدا بەرەو شەقامی هۆرل بێرد ڕۆیشتووە.

ئۆزنایك هەواڵەکەی بەئیمرسۆن هودناتی پیاوی ئاگرکوژێنەوە ڕاگەیاندووە و شوێنەکەشی بە یەکەم ئۆتۆمبێلی ئاگر کوژێنەوە نیشانداوە.

لەپێناوی ڕێکخستنی هاتوچۆی ناوچەکەشدا، فەرمانگەی پۆلیس ١٦ ماتۆڕسکیل و دوو ئۆتۆمبێلی بەئامێری بێ تەلەوە ناردووە، بەمەبەستی پێکشەشکردنی پشتگیری و ئابلۆقەدانی ئاگرەکەش، تیمێکی دیکە لەپیاوانی ئاگر کوژاندنەوە بەپەلە ڕوویان کردۆتە باڵەخانەی بەرامبەر لەشەقامی جیرمی ئەفینۆ.

((موت –Mott)) ی سەرۆکی تیمی ئاگر کوژاندنەوە و پیاوەکانی چواردەورەی ئامێرە سووتاوەکەیانداوە کەبەرزاییەکەی پێنج نهۆمە، (موت) بەپیاوانی خۆی ڕاگەیاندووە کە بۆ ڕێگەگرتن لەبڵاوبوونەوەی ئاگر و بەرتەسککردنەوەی سنوورەکانی، لوولەی ئاوەکانیان ئاڕاستەی باڵەخانەکە بکەن.

گڕی ئاگر لەسێ ئۆتۆمبیلی ئاگر کوژانەوە نزیکبۆتەوە بەڵام هیچ زەرەرێکی پێ نەگەیاندوون، پیاوانی ئاگر کوژاندنەوە دەستیانکردووە بە ئاوپرژێنکردنی دیواری باڵەخانەکانی دەوروبەری بۆ ڕێگەگرتن لەبڵاوبوونەوەی ئاگرەکە)).

٤- بابەتەکان Themes

دەکرێ هەندێك چیرۆکی هەواڵیی دەربارەی بابەتێکی (مەسەلە –Theme) ناوەندی کەبەتەواویش ڕوونەکرابێتەوە، بنووسرێ. چیرۆکە هەواڵیی داهاتوو، بۆ ڕوونکردنەوەی گرنگیی ئەو هەواڵانە نووسراوە کە لەلایەن جەماوەروە بایەخیان هەیە، ئەو ئامانجەش لەمیانەی برگە بەدوایەکدا هاتووەکانەوە بەدیهێنراوە کەبەدەوری لایەنە جۆراو جۆرەکانی چیرۆکە هەواڵیەکەدا دەخولێتەوە.

((دوێنی ج.ر.ماکدۆنالدی سەرۆکی ئەنجوومەنی بەڕێوەبردنی (جەنەرال کابل کورپریشن) ڕایگەیاند کە کارگەی تامبا بەمەبەستی ناردنە دەرەوە، نیازی وایە داواکارییەك بەبڕی ٤,٨ملیۆن دۆلار ، تەلی تەلەفۆن بەرهەم بهێنێ، ماکدۆنالد پێی وایە ئەمە گەورەترین داواکارییە کە بەمەبەستی ناردنەوە دەرەوە لەفلۆریدا بەرهەم

بهێنرێ و ئەمەش بەبەڵگەیەك دەزانێ بۆئەوەی لەبواری بازرگانیی دەرەکیدا، فلۆریدا دەبێتە ویلایەتێك کەئەرکی جیدی جێبەجێدەکات.

زیادەیەك بۆ سەر لیستی مووچە

جێبەجێکردنی ئەو داواکارییە مانای بەکارهێنانی ١٢٠ کرێکاری زیادەیە، ئەوانە بۆماوەی ساڵێك لەو کارگەیەدا کاردەکەن کەکەوتۆتە شەقامی (قەشە ئان)، جگە لەوە ئامێری تازە لەکارگەی تامبا دەبەسترێن و ژمارەیەك کرێکاری تازەش بەکاردەهێنرێنو ڕادەهێنرێن.

هەموو کەلوپەلی پێویست بۆ جێبەجێکردنی داواکارییەکە لەڕێگەی بەندەرەکەیەوە دەگەنە تامبا، هەروەها بەرهەمی ئامادەش لەڕێگەی هەمان بەندەرەوە باردەکرێ.

بەڕێز ماکدۆنالد جەختی لەسەر ئەوە کردەوە کەجۆری کرێکارە تەڕدەستەکان لەکارگەی تامباو کەمیی خەرجیەکانی بەرهەم لێرە، ئەو هۆکارانە بوون کەبوونە هۆی سەرنەکەوتنی تامبا لەململانێکەدا.

بەمەبەستی جێبەجێکردنی داواکارییەکە، کارگەی ناوبراو بڕێکی زۆری تەلی تەلەفۆن بەرهەمدێنێ، بەجۆرێك ئەگەر بەدەورەی زەویدا ڕابکێشرێ، بەشی ئەوە دەبێ دەجار سووڕ بخواتەوە.

هەریەکە لە (جەنەراڵ کابل) و (ئۆتۆماتیك کوربوریشن ئینتەرناشناڵ) کەپشتگیریی تەواو لە (جەنەراڵ میکفۆن ئەندئەلیکترۆنیك کوربوریشن)ەوە وەردەگرێ، بەشێوەیەکی هاوبەش گفتوگۆیان دەربارەی داواکاریەکە ئەنجامدا.

Tampa Tribune

٥- بەدوایەکدا هاتنی کاتیی Chronological

ئەمە ڕێگەیەکی بەرفراوانی دیکەیە بۆ ڕێکخستنی ئەو مادەیەی کەلەدوای پێشەکی دێت، بەلای کەم بۆ ژمارەیەك لەو بڕگانەی کەدەکرێ چەند ڕاستیەکی تازە (بەپێی شێوازی بڕگە سەربەخۆکان) یان ژمارەیەك بڕگە زیادبکرێن، ئەو جۆرە ڕێکخستنەش لەچیرۆکە هەواڵییەکاندا زۆر کاریگەرە، بەتایبەتیش ئەوانەی کەتیایاندا ڕووداو بەو جۆرە پێشکەشدەکرێ کە نموونەی خوارەوە ڕوونی دەکاتەوە:

دوێنێ دزێك هەڵیکوتایە سەر لقی دەزگای ئیستوود کەتایبەتە بە دابینکردن و قەرزدان و دەوروبەری ٧ هەزار دۆلاری دزی، ئەمە لەکاتێککدا ڕوویداوە کەدەیان کڕیار لەکاتی نیوەڕۆدا بەو باڵەخانەیەدا سووڕانەتەوە کەدەکەوێتە ١٨ — جیفری ستریت.

دزەکە کاتژمێر ١٢,٤٥دەقیقە چۆتە ژوورەوە کە گەرمەی کارکردن بووە، لەوکاتەشدا نووسینگەکە چۆڵ بووە، خاتوو ڤرجینیا کول کەیەکێك بووە لەوچوار کرێکارەی کەلە نووسینگەکەدا کاردەکەن لەو پیاوەی پرسیوە ئاخۆ دەتوانێ یارمەتی بدات.

ئەویش بەم جۆرە وەڵامی داوەتەوە:

((بەڵێ دەتوانی یارمەتییەکی زۆرم بدەیت))، لەو کاتەشدا پیاوەکە لەسەر مێزێك وەستاوە کەبەرزاییەکەی چوار پێ بووە و دەمانچەیەکی تۆزاوی و کۆنی بەدەستەوە بووە.

دواتر دزەکە هاواری کردووە:

((بگەڕێنە دواوە .. بگەڕێنەوەدواوە.، گێل نیم و یەکەمجار تەقە لە خانمەکە دەکەم، لەزەنگی ئاگادارکردنەوە نزیکنەکەونەوە)).

جۆزیف و یرکزی جێگری سەرۆك وتی ئەو لەکۆتایی نووسینگەکەدا دانیشتووە و نەجووڵاوە، چاوەڕێی کردووە کەبزانێ پیاوەکە دواتر چی دەکات.

کابرای دز لەسەر مێزەکە هاتۆتە خوارەوە و خۆی فرێداوەتە دوای پەنجەرەی پارە وەرگرتن و داواشی لەهەر چوار کارمەندەکە کردووە کەلە ژووری دواوە کۆببنەوە، هوار جاکوبی کۆکەرەوە (الخازن) و رۆبرت ئیڤانزی خەرجکەر (الصراف) یشیان لەگەڵدا بوون.

کاتێکیش کەدزەکە خەریکی کۆکردنەوەی کارمەندان بووە لە دواوەی ژوورەکەدا، یەکێکی تر بەناوی والتەر ماتیر (٢١٣٠ – شەقامی ئونیس ئەڤینو)، هاتۆتە ژوورەوە، داوای لەمیش کردووە کەلەگەڵ ئەوانی تردا رووبکاتە ژوورەکەی دواوە.

دزەکە دەرگای ژووری لەسەر داخستوون، پاشان دیسان گەڕاوەتە پێشەوەی نووسینگەکە و ئەو برە پارەی دزیوە کەلەناو سێ چەکمەجەکەدا بوون.

کاتێك ئیڤانزی خەرجکەر (اصراف) گوێبیستی داخرانی دەرگای دەرەوە بووە لەژووری دواوە ڕووەو دەرگای دەرەوە چووە بۆئەوەی بزانێ دزەکە کام ڕێگەیەی گرتۆتە بەر، وەك دەرکەوت پیاوەکە بەخێرایی لەنێو هاتوچۆکەراندا وون بووە، بۆیە ئیڤانز نەیتوانی ببینێ.

جۆزیف ویکز گوتی: خەمڵاندنە سەرەتاییەکان ئاماژە بەوە دەکەن کەئەو برە پارەیەی کابرا دزیویەتی ٦٨٢٩ دۆلار بێ، بەڵام ئەو پێی وایە کەدوا لێکدانەوە ئەوە دووپاتدەکاتەوە کەپارەی دزراوە لەوە زیاترە و لەوانەیە خۆی لە ٨٥٠٠دۆلار دابێ.

جێگری سەرۆکی نووسینگەکە وای بۆ دەچێ کەدزەکە کەسێکی پرۆفیشناڵ نەبووە و بەختیش یاوەری بووە، ئاماژەشی بەوە دا لەدزی پرۆفیشناڵ و خاوەن ئەزموون لەوانە بوو بۆماوەی چەند ڕۆژێك چاودێری نووسینگەکەی بکردایە، لەو ماوەشدا تێبینی دەکرد کە گەرمەی کار و لوتکەی قەرەباڵغی نووسینگەکە لەنێوان کاتژمێر ١٢,١٥ و ١,١٥ دەقیقەدا دەبێ، واتە کاتی نانخواردنی نیوەڕۆ کەزۆرکەس دەیقۆزنەوە و تیایدا ڕوو لەنووسینگەکە دەکەن.

ویکـز ئەوەشـی گـوت کەچـەکدارەکە کەسـێکی وەرزشـەوان بـووە و لەشـێوازی جموجۆڵیـدا لـەنێو نوسـینگەکەدا ئەمـەی بـەدیکردووە، هـەروەها گـوتی: دزەکـە لەسەرەتای سالآنی بیستی تەمەنیدا بووە و درێـژی نزیکـەی (٥) پـێ و شـەش ئینـج بووە، کێشەکەشی دەوروبەری ١٤٠ پاوەنـد بـووە و سەرپۆشـێکی شینی پۆشیوەو کراسێکی سەوز و پانتۆڵێکی خاکیشی لەبەردابووە.

ئەوەی دەبێ لێیدووربکەوینەوە ئەوەیە کەپێشەکی تـەنیابکرێ بـە ((قـولاب یـان ڕستەیەك بۆ هەڵواسین یاخود وشککردنەوەی جل و بەرگ))، بۆ نموونە پێشـەکیەکی وەك : ((جـۆن ف . جیتـزی ئەنـدامی ئەنجوومـەنی تەشـریعی شـار ئـەمرۆ ڕایگەیانـد کەهنری بـروزی سـەرۆکی شـارەوانی درۆزنـە))، باشـترە لـەوەی بڵـێین ((ئەنـدامێکی ئەنجوومەنی یاسادانانی شار سەرۆکی شارەوانیی بەدرۆزن وەسـف دەکـات))، بـەلاَم لەگەڵ ئەوەشدا لەو پێشەکیەیی خوارەوە لاوازترە کەدەڵێ :

((ئەمرۆ جۆن ف . جیتزی ئەندامی ئەنجوومەنی یاسادانان شار هنـری ر. بـروزی سەرۆکی شارەوانی بەدرۆزن تۆمەتبار کرد، کاتێـك ڕایگەیانـد کەلەناوچـەی ڕۆژئـاوادا هـیچ مـوڵکێکی نـەبووە)). ئەگـەر ڕووشـیدا بـەهۆی هەڵەیـەکی گـەورەوە ڕسـتەی پێشەکی بەتەنیا دەرکەوت، ئەوکاتە لەوانەیە ببێتە مایەی ئیحراجبـوون و زیـاتریش. بەواتایەکی دیکە، لەکاتی کورتکردنەوەدا سنوورێك هەیـە و واباشـە نەبـەزێنرێ، لـە زۆربـەی کاتەکانیشـدا کورتکردنـەوە نائاشـکرایی و دیارنـەکردنی ورد دەسـەپێنێ، ئەمەش مانـدوویوونی زیـاتر دەخاتـە سـەر ئـەو خوێنـەرەی کەلـە چیرۆکی هەواڵیـدا بەدوای ڕووداوو ڕاستییەکاندا دەگەڕێ.

پێنجەم : تێبینییەكانی پەیامنێر The Notes

مەرجی پێویست و بنەڕەتیی بۆ ڕێكخستن و گردكردنەوەی چیرۆكی هەواڵیی بەشێوەیەكی گونجاو، دووبارە ڕێكخستنەوەی ئەو تێبینیانەیە كە پەیامنێر لەكاتی ڕووماڵكردنی ڕووداوێكدا تۆماری كردوون. سەبارەت بەپەیامنێری خاوەن ئەزموونی دەوڵەمەند و دوورودرێژ مەسەلەی ئەوەی هەواڵەكە لەڕێگەی تەلەفۆنەوە بگەیەنێتە ئەو نووسەرەی كە ئەركی دارشتنی هەواڵ (Rewriter Man)ی پێسپێردراوە بەهۆی پشتبەستن بەو تێبینیانەی كەلە تیانووس یان لەكاغەزەكانیدا تۆماری كردوون، خۆی لەخۆیدا مەسەلەیەكی ئاساییە و پەیامنێری ڕۆژنامەوان ڕۆژانە ئەمەدەكات.

لەوكاتەدا كەپەیامنێر خەریكی كۆكردنەوەی ئەو ڕاستی و زانیارییانە دەبێ كەپەیوەندییان بەڕووداوی ڕووماڵكراوەوە هەیە، دەبێ سەرەتا سیمای سەرەكیی یان گرنگترین ڕەگەز دەستنیشان بكات بۆئەوەی لە پێشەكیدا دایبنێ، دواتر دڵنیابێ لەوەی كەوەڵامی هەموو ئەو پرسیارە سەرەكیانەی داوەتەوە كەپێویستیان بەوەڵام هەیە، لەقۆناغی سێیەمیشدا دڵنیابێ لەوەی كەخاوەنی بڕێكی تەواو و پێویستی سەرچاوە و زانیاریی وردە، ئینجا ئەو پەیامنێرە دەبێ بڕیار لەسەر ئەوە بدات كەئاخۆ ئەو لایانانە چین كەلە پێشەكیدا هەن و پێویستیان بەفراوانكردن هەیە

لەبەشی یەکەمی بۆدی هەواڵداو دەبێ چۆن بیانخاتە ڕوو، لەکۆتاییشدا پەیامنێر دەبێ زانیارییەکانی دیکە ڕێکبخات کەمەبەستیەتی هەواڵەکە بیانگرێتە خۆی.

زۆر کەمیش ڕێکدەکەوێ (بەڵکو لەوانەیە هەر ڕوونەدات)، کەپەیامنێری ڕۆژنامەوان ڕووداوەکان بەگوێرەی هەمان ئەو ڕێکخستنە ڕێکبخات کەلەکاتی دوانووسینی هەواڵدا دەیگرێتەبەر چونکە هەرکاتێك ڕۆژنامەوان زانیاریی زیاتری دەربارەی ئەو ڕووداوە دەستبکەوێ کەڕووماڵدەکات، ئەوکاتە ڕاستیەك یان زیاتری دەچێتە مێشکەوە بۆئەوەی ببێ بەپێشەکی.

ژمارەیەکی زۆر کەمی ڕۆژنامەوانان هەن (لەوانەیە یەکێکیشیان نەبێ) بەبێ ڕەچاوکردنی شارەزایی و ئەزموون، کەبەر لەنووسین و داڕشتنەوەی هەواڵ بەو هەموو تێبینیانەدا نەچنەوە کەتۆماریانکردوون، زۆرجاری واهەیە پەیامنێری لاو پێی وایە کەپێویستە تێبینیەکانی خۆی بەژمارە تۆماربکات (بەگوێرەی گرنگییان).

لەمیانەی پێداچوونەو بەو شێوازەی کەپەیامنێر لەکاتی ڕووماڵکردنی ڕووداوی جۆدیت ڕۆبرتدا لەکۆکردنەوەی زانیارییە پەیوەندیدارەکاندا گرتویەتیە بەر دەکرێ پێویستی دووبارە ڕێکخستنەوەی ئەو تێبینیانە بەدیبکرێ، ئەگەر پەیامنێری ڕۆژنامەوان لەبارەگای پۆلیس بوایە، ئەوکاتە یەکەم زانیاریی کەبەدەستی دەکەوت بریتی دەبوو لەمەی خوارەوە: —

((خاتوو شیرلی رۆبرت پەیوەندی کرد بۆ ئەوەی بەپۆلیس ڕابگەیەنێ کەکچەکەی لەماڵی دایك و باوکی (کەئەدرەسەکەی داوە بەپۆلیس) ڕفێنراوە، ئینجا چ ئەو وەختە یان لەکاتی گەیشتنی پۆلیس کەبەیاوەریی ڕۆژنامەوانان ڕوودەکەنە ماڵی ناوبراو، دایکەکە بەدوورودرێژی باس لەشێواز و دابونەریتی منالەکە دەکات دواتر دایکی منالەکە و دایك و باوکی خۆشی چۆنیەتی دیارنەمانی منداڵەکە و بارودۆخی ژوور و قەنەفەی بەتاڵ و دەرگای کراوەی دەرەوەیان ئاشکرادەکرد، بەڕێز ڕۆزنبرگ

و خێزانەکەی وەسفی ئۆتۆمبێلەکەشیان کرد: کۆمپانیای بەرهەمهێن، جۆرو ڕەنگ، ژمارەی مۆڵەت، ژمارەی ئامێری ژمێرەر(العدّاد) و نیشانەی دیکەش.

لەمیانەی لێکۆڵینەوە لەئاماژە و بەڵگەکانیشدا، پیاوانی پۆلیس و هەرسێ پەیامنێری لاو و خەڵکی ناوچەکەش پرسیاریان دەربارەی سەردانی دایك و منداڵەکەی بۆ مەیامی دەکرد، دەیانویست بزانن ئەو خێزانە ڕۆژی پێش ڕووداوەکەیان چۆن گوزەراندووە، بەتایبەتیش لە دەمەو ئێوارەداو چیانکردووە، هەروەها سەبارەت بەرۆبرتیش پرسیاریان دەکرد، ئاخۆ هیچ کامێکیان لەگەڵ کەسێکدا دوژمنداری و ناحەزییان هەیە، مەبەستیان بوو بزانن جۆدیت چاوی بەکێ کەوتووە و لەگەڵ کێ ئاخاوتووە و یاری لەگەڵ کێداکردووە و چووە بۆ کوێ و ...تاد.

بەرلە دۆزینەوەی تەرمەکە، ڕۆژنامەوانان دەستیان دەکرد بەتۆمارکردنی تێبینیەکانی خۆیان دەربارەی ئەو چالاکیانەی پۆلیس ئەنجامی داون: ئەرکی گەڕان و پشکنین بەکێ سپێردراوە، ژمارەیان چەندە، ڕوویان لەکێ کرد، ئایا هیچ ئاگادارکردنەوەیەك نێردراوە لەگەڵ هەرجۆرە بەڵگەیەك کە پێیان وابووبێ گرنگن ...تاد.

ڕۆژنامەوانان زۆربەوردی پرسیاریان دەربارەی چۆنیەتی دۆزینەوەی تەرمەکە کرد، ئاخۆ ئەمە بەرێکەوت بووە یان بەپێی پلانێکی ئامادەکرابووە.

دەبێ ڕەچاوی ئەوەش بکرێ کەئەم نموونەیە بۆ ئاژانسێکی دەنگوباس نووسراوە، واتە بۆ شاری دیکەی غەیری مەیامیش ئامادەکراوە بۆبڵاوکردنەوە. ڕوداوەکەش لەشاری مەیامی ڕوویداوە دەبێ بەشێوەیەکی دوورودرێژتر بخرێتەڕوو، ئەمەش پێویستی بەزیادکردنی دیکەهەیە کەبایەخی خوێنەرە ناوخۆییەکان ڕادەکێشێ.

دەکرێ ئەوەی سەرەوە بەم جۆرە کورت بکرێتەوە:

هەنگاوی یەکەم لەنووسینی باش و گونجاوی هەواڵدا بریتیە لەڕووماڵکردنی باش، هیچ هەواڵێك نییە خۆی خۆی بنووسێتەوە، سەرەتا دەبێ دەستبکرێت بەکۆکردنەوەی ئەو مادەیەی کە پەیوەندیی بەڕووداوەکانەوە هەیە. ئەو کەسەی نازانێ چۆن چاودێریی و تێبینی بکات و زانیاریی کۆبکاتەوە، هەرگیز ناتوانێ ڕاپۆرتێکی هەواڵیی باش بنووسێ.

بەشی چوارەم

دەرخستنی بنەمایەکی گرنگ
Playing up the Feature

یەکەم : بەها هەواڵییەکان

١- کات ٢-نزیکیی ٣- دەرکەوتن و ناوبانگ ٤- دەرەنجامەکان

٥- بایەخی مرۆڤایەتیی

دووەم: شەش پرسیارەکە:

(١) کێ (٢) چی (٣) بۆچی (٤) کوێ (٥) کەی (٦) چۆن

سێیەم: ئامرازە ئەدەبیەکان .

(١) ڕستەی کورتکراوە (٢) دەربڕینە مەرجییەکان (٣) دەستەواژەکان

(٤) پێشەکیەکی کراوە

(٥) پێشەکیەکی سرکەرانە (٦) پێشەکیەکی سەرسوڕهێنەر

چوارەم: بوونی زیاتر لەڕەگەزێکی گرنگ:

١- هەواڵێکی سەربەخۆ

٢- پێشەکییەکی چڕوپڕ

٣- پێشەکییەکی هەڵواسراو

٤- چوارچێوەکان

٥- پێشەکیی ١، ٢، ٣، ٤

تاکە ڕێگەیەك نییە بۆ نووسینی هەر چیرۆکێکی هـەواڵیی ، بـەڵکو دەکرێ چـەند ڕۆژنامەوانێکی هاوئاست خودی لیستی زانیارییەکان بەچەند شـێوازێکی جۆراوجۆر بنووسـن و دابڕێـژن، بۆیـە تەنانـەت دادوەرێکـیش لەوانەیـە پێـی وابـێ کـە هـەرگیز نەتوانێ باشترین شێواز دیاریبکات.

یەکەم و گرنگترین هەنگاو لە بواری نووسینی هەواڵدا هەڵبژاردنی پێشەکییە، ئەم هەڵبژاردنـەش پێویسـتی بـەڕاهێنان لەسـەر دادگـایکردنی نووسـراوەکان هەیـە بـۆ دەستنیشانکردنی ئەو لایەنەی کە دەبێ جەختی لەسەر بکرێتەوە، یان لە زانیارییە بەردەستەکاندا بەر چاوبخرێ، هەرگیز ئەمە هەموو شـتێك نییـە کـە بەشـی یەکـەمی هەواڵ وەڵام بێ بۆ زۆرترین ژمارە لە پرسیارەکانی :

کێ؟ چی؟ کەی؟ لە کوێ؟ بۆچی؟ چۆن؟ ئەمەش بـەگوێرەی مـەرج ورێسـاکانی نووسینی هەواڵ، ئەو بنەمایانە دەبێ وا ڕێکبخرێن بەجۆرێك دەرخستنی (توندکردن، جەختکردنـەوە، Emphasis) گونجـان بـەو بنەمایانـە ببەخشـێت کـە بایـەخی زیاتریان هەیە.

ئەوەی مۆرکی گشتیی (ڕەنگ، شێواز ، شێوەزار ton) بـە چـیرۆکی هـەواڵیی دەبەخشێت و ئەوەش کە ئەو مۆرکە دیاریدەکات، هەمان ئەو بنەما گرنگەیە (The Feature) کەلەپێشـەکیدا دەردەخرێـت و جـەختی لەسـەر دەکرێتـەوە، ئەمـەش بەزۆریی لەڕستـەی یەکـەم و تەنانـەت لەبڕگـەی یەکـەمی ڕسـتەی یەکەمدا ئـەنجام دەدرێت. بەخشینی توندی گونجاو بەبنـەما جـۆراو جۆرەکـان لـە چـیرۆکی هەواڵیـدا شێوازی شرۆڤەکاریی ساکارو پێوانەییە کە ماوەیـەکی دوورودرێـژ بـەر لەبـەکارهێنانی وشە بەمەبەستی ئاشـکراکردنی بـەکاردەهێنرا، ئـەو ڕۆژنامەوانـەش کـە لـەو بـوارەدا خـۆی ڕادەهێنێـت و پەرەبـەخۆی دەدات، بێگومـان مەشـق بـەخۆی دەکـات و بۆئایندەش بەچاکی خۆی ئامادەدەکات .

یەکەم : بەها هەواڵییەکان News valus

بەبێ ڕەچاوکردنی ئیعتیباراتە سیاسییەکان، بەو پێیەی کەلەهەڵسەنگاندنی هەواڵ و بڕیارلەسەردانیدا هۆکاری یەکلایکەرەوەیین، لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆژنامەو شێوازەکانی دیکەی پەیوەندی جەماوەریی، وێڕای ئەو ناکۆکی و جیاوازییانەش کەلەنێوانیاندا بەدیدەکرێن، بەڵام بۆدیاریکردنی، گرنگیی هەواڵیی و جیاکردنەوەیان لەنێو هەزاران بەڵکو ملیۆنەها ڕووداودا خاوەنی پێوەری (criteria) لێکچوون لەڕوی دەرونییەوە دەکرێ ئەو پێوەرانە زیاتر لاوەکی یان هەڵەبن، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا لەئەنجامی چەندین ساڵ ئەزموون هەڵبژێردراون، بۆیە ئەوانە بەڕاست و چەوتیانەوە (جگە لەوانەی کە بێ ماناو شایستەی فەرامۆش کردنن) لەهەموو هۆڵەکانی نووسینی هەواڵدا بلاوبونەتەوەو چەکەرەیان کردووە .

سەرەرای بوونی جیاوازی سەبارەت بەڕێکخستن و ناونان و دەرخستنیش، بەها هەواڵییە دیارو یەکلاییکەرەوەکان، کە نووسەرو دانەری کتێبەکانی فێرکردنی ڕۆژنامەوانیی لەبارەیانەوە کۆکن، ئەمانەی خوارەوەن :.

١. کات ...... Timeliness
٢. نزیکیی .... Proximity
٣. دەرکەوتن ...... prominece
٤. ئەنجامەکان ...... Consequences
٥. بایەخی مرۆڤایەتیی.......... Humaninterest

١- کات : Timeliness

هەموو ڕۆژنامەوانێك ئەو ڕاستیە باش دەزانێ کەدەڵێت: ((هیچ شتێك لەڕۆژنامەی دوێنـێ مردووتـر نییـە))، ئـەمڕۆش لەوانەیـە بـەڵکو دەبـێ ئەمـەی خوارەوەشـی بـۆ زیـادبکرێ: ((یـان هـەواڵی ڕادیـۆیی و تەلـەفزیۆنی کەکاتـژمێرێك لەمەوبـەر پێشکەشکراون)) بێگومان ئەو خێراییەی کەهـەواڵی پـێ دەگوازرێتـەوە بۆتـە هـۆی زیادکردنی گرِوتینی ئەو کەسانەی کەپەیوەندیان بەکاری پەیوەندیکردنەوە هەیە بـۆ دەسگیرکردنی ((دوا پێشهاتەکان بەرلەهەموو شتێك))، هەروەها بـۆ دەرخستنیان و جەختکردنەوە لەسەریان.

لەم بارەیەوە ڕێساکە بریتیە لەوەی کەهەمیشـە بـەپێی توانـا والەهـەواڵ بکـەیت تـازەبێ و دواپێشـهاتەکانیش بگرێتـە خـۆی، ئەمـە بـەر لـەناردنی بۆچـاپخانە یـان بڵاوکردنـەوەی، ئەگـەر بکـرێ خـۆت لەوشـەی (دوێنـێ) دووربخەیتـەوە تـەنیا لەڕاپۆرتەکانی بەیانی زوودا نەبێ.

لەڕێگـەی لادانـی ((کـەی)) لەپێشـەکیدا دەکـرێ کاریگـەری (دوادەقیقـە) وەدی بهێنێ، وەك چۆن لەم نموونەی خوارەوەدا کراوە:

((دادوەرێك لەسیرکیت ماوەی ٦٠ ڕۆژی وەك مۆڵەت بەخاوەنەکانی باڵەخانەیەکی کۆن بەخشی، بەمەبەسـی نوێکردنـەوەی، ئەگـەرنا مۆڵکـدارێتیی دەدرێتـە دەوڵـەت، ڕۆژی سێ شەممەی ڕابردوو ئەو بڕیـارە لەلایـەن دادوەر ئارنیسـت ل. ئیبرهـواتزەوە درا کەپەیوەندی بەو باڵەخانە سوورەوە هەیـە کـە لـەپێنج نهـۆم پێکـدێ و کەوتۆتـە ٢١٢ شەقامی ئشبیری)).

بـەڵام لـەکاتی بـەکارهێنانی شـێوازی نادیـار و بپشتبەسـتن بەگواسـتنەوەی ڕاگەیاندن و وتەکان، ئەوا دەکرێ ئەم شێوەی خوارەوە بەکاربهێنرێ:-

((لەکاتیشەودا ڕیزی ئۆتۆمۆبیلەکان دوورخایەوە، بەو پێیەی کەبۆ دابەزاندنی ڕێژەی ڕووداوەکان لە میل تاون بەپێویست دەزانرێ، ئەمەش بەپێی بۆچوونی سکۆت ئیدایکی ئەندازیاری هاتوچۆ)).

((ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکی پیادە لەماوەی شەودا دووچاری ڕووداو بوونەتەوە، ئەمەش لەبەرئەوەی ئۆتۆمۆبیلە ڕیزبووەکان ڕێگەی بینیان لەشۆفێرەکان گرتووە، دوێنێ لەبەردەمی لیژنەی جێبەجێکردنی بەڕێوەبەرایەتی یانەی میل تاوندا، ئیدایکی ئەندازیار ئەمەی ڕاگەیاند.

٢- نزیکیی : Proximity

ئەو ڕووداوەی کەلە ناوچەی دابەشکردنی ڕۆژنامەیەکدا ڕوو دەدات بایەخی زیاتری هەیە لەڕووداوێکی هاوشێوە کە لەدەرەوەی ئەو ناچەیەدا ڕوودەدات. ڕۆژنامە پێویستی بەهەواڵێکی دەرەکی زۆرگرنگ هەیە بۆئەوەی بتوانێ هاوسەنگ بێ لەگەڵ هەواڵێکی ناوخۆیی مامناوەند لەڕووی بایەخەوە. خوێنەرانیش زۆر بایەخ بەناوی ئەو کەس و شوێنانە دەدەن کەلەلایەن ئەوانەوە ناسراون، هەروەها گرنگی بەو هەڵوێست و لایانەنەش دەدەن کەلەوانەیە کاریگەرییان هەبێ بۆ سەریان، ئەوان بەر لەهەموو شتێك دەیانەوێ بزانن لەکۆمەڵگای خۆیاندا چی ڕوودەدات.

سەرنووسەران پێیان وایە کە هەواڵی ناوخۆیی دەبێ پێگەی یەکەمی هەبێ، ئەمە لەکاتێکدا ئەو ڕۆنامەیەی کەلەپایتەختدا دەردەچێ (Metropolitan Newspapers) بەشێوەیەك لەشێوەکان هەست بەپێویستی بڵاوکردنەوەی هەواڵە نێودەوڵەتییەکان دەکات زیاتر لەڕۆژنامە یەکەمە ناوخۆییەکان. یەکێك لە دەرەنجامە گرنگەکانی ئەمەش زیادبوونی ئاستی خێراییە لەقەبارە و ژمارەی ئەو ڕۆژنامە ناوخۆییانەی کەلەبنەڕەتدا بۆ ڕوومالکردنی هەواڵە ناوخۆییەکان تەرخان کراون.

خەڵك حەز ناکەن تەنیا دەربارەی ئەو ڕووداوانە بخوێننەوە کەلەناوچەکەیاندا ڕوودەدەن، بەتایبەتیش ئەوانەی شارەزایی پێشوەختیان لەبارەیەوە نییە، بەڵام بێگومان بەدوای ئەو ڕاپۆرتانەدا دەگەڕێن کەپەیوەندییان بەڕووداوە ئاسایی و ناسراوەکانەوە هەیە، ئەوان دەخوازن ناوەکانیان بەچاپکراوی لەڕۆژنامەدا ببینن، هەروەها پێشیان خۆشە ئەو بابەتانە بخوێننەوە کەڕۆژنامەکان دەربارەی بارودۆخ و ڕووداوەکان دەینووسن، ئەو ڕووداوانەی کەتازە خەریکە شتێکیان لەبارەوە دەزانن. ئەگەر کەسێك چاوەڕێی ئەوەبکات کەناوی خۆی یان هی ناسیاوێکی لەڕۆژنامە بڵاودەکرێتەوە، ئەوکاتە لەڕۆژنامەدا بەرلەهەموو شتێك بەدوای ئەو بابەتەدا دەگەڕێ کەناوەکەی تێدایە، بەڵکو بەپەلەیە بۆ خوێندنەوەی ئەو ڕاپۆرتەی کەڕۆژنامە سەبارەت بەکۆبوونەوەیەك بڵاوی دەکاتەوە کەخۆی تیایدا ئامادەبووە. یان دەربارەی ئەو ڕووداوەی کەبینیویەتی یاخود یاریەکی وەرزشی کەئامادەی بووە. لەڕووی لۆژیکییەوە پێچەوانەی ئەمە دەبێ ڕاست بێ ، واتە پێویستە سەرەتا ئەوە بخوێنێتەوە کەهیچی لەبارەوە نازانێ، بەڵام ئەمە ناکات، سەرنووسەرانیش ئەوە دەزانن. ڕۆژنامەکانیش ئەگەر هەستبکەن کەدەرفەت یان هەر ئەگەرێك بۆ بایەخدانی ژمارەیەکی گەورەی خوێنەران بەهەواڵێك لەئارادایە، ئینجا ئەو هەواڵە چەند بچووك و لاوەکیش بێ، بێگومان بڵاویدەکەنەوە.

ئەو ڕاستەیش پێچەوانەیە لەگەڵ ئەو هەڵوێستە نابەجێیەی کەدەڵێ: تەنیا لادێییەکانن کە حەزیان لەزۆر بڵێیە (Gossip) ڕاستیەکەش بەتەواوی پێچەوانەی ئەمەیە. ئێمە لەڕۆژنامەیەکی نیویۆرکیدا ئەوە ناخوێنینەوە کە ماری تایلۆر ڕۆژی پشووی هەفتە لەگەڵ کەسوکاریدا لەنیوهافن بەسەر دەبات، چونکە خاتوو تایلۆر ئەوەندە بەناوبانگ نییە، بۆیە تەنیا ئەوانەی دەیناسن بایەخ بەهەواڵیی سەردانەکەی دەدەن، بەڵام ئەگەر ئەمە ڕوویدا و ناوەکە ئەلیزابێت تایلۆر بوو، ئەوکاتە ئەگەرێکی زۆر هەیە کەهەواڵەکە بڵاوبکرێتەوە. لەڕۆژنامەکانی پایتەختدا هیچ پروپاگەندەیەك دەربارەی کەسایەتییە بەناوبانگەکان نییە (ئەگەر لاوەکیی و بێبەهاش بن) بەکەڵکی

بڵاوکردنەوە نەیەن، هەروەها خوێنەری هیچ ڕۆژنامەیەکی شارنشین بۆی نییە گاڵتە بەخوێنەرانی ڕۆژنامەیەکی هەفتانەی ناوخۆیی بکات بەهۆی ئەوەی کەدەیانەوێ بزانن هێنری جۆنز کۆگای بەرهەمە کشتوکاڵیەکانی بەڕەنگی سوور سواغداوە. ڕۆژنامەوانان هەمیشە هەوڵدەدەن لەهەواڵەکانیاندا ڕەگەزە ناوخۆییەکان و تازەترین پێشهاتەکان بخەنە ڕوو، بۆ نموونە: -

((ڕۆبرت براونی ئیمزاکەری ژمارە ٨٩ لەتیپی ئەمەریکی، بەشاندێکی پەنجا کەسی بەشداری لە کۆنگرەی ساڵانەی دەیەمی تیپی ئەمەریکی لەویلایەتدا دەکات، کەبڕیارە ڕۆژانی دووشەممە و سێ شەممە و چوارشەممە لەنیلزفایل ئەنجامبدرێ، لەنێوان شاندەکەشدا ٣٥ یان ئەندامی تیپی مۆسیقان)).

ئەم داڕشتنە باشترە لە :

((کۆنگرەی ساڵانەی دەیەمی تیپی مۆسیقای ئەمەریکی لەڕۆژانی دووشەممە و سێ شەممە و چوارشەممە لە نیلزفایل سازدەکرێ، پێگەی خۆجێیی سەر بەو تیپە نوێنەرایەتی دەکرێ...)). ڕۆژنامەکان بەزۆری دووبارە ئەو هەواڵانە دادەڕێژنەوە کەلە ئاژانسەکانی هەواڵ یان پەیامنێر و بڵاوکراوە هەواڵییەکانەوە پێیاندەگەن و چەند بنەمایەکی گشتیی (وەك پێشەکی داڕشتەی دووەمی هەواڵیی پێشوو) دەگرنە خۆیان، لەپێناوی بەجێهێنانی بایەخ و گرنگیی خوێنەرە ناوخۆییەکان. بەواتایەکی دیکە، ڕۆژنامەکان مرۆکێکی ناوخۆیی (Localizing) بەهەواڵیی نیشتمانی دەبەخشن، وەك ئەم نموونەیەی خوارەوە: ((مانگرتنی گشتیی نیشتمانیی کۆمپانیاکانی فڕۆکەوانیی کاردانەوەیەکی سنووردار،یان لەوانەیە هیچ کاریگەریەکی نەبێ بۆ سەر خزمەتگوزاریی پۆستە لەلینکولن، کینت لویسی بەڕێوەبەری پۆستە ئەمەی ڕاگەیاند، ناوبراو گوتی: چەند گەشتێکی ئاسمانی کەبەشداریان لەمانگرتنەکەدا نەکردووە، پۆستە لەلنکۆڵنەوە دێنن، هەندێك کێشە و گرفت لەبنکەکانی گواستنەوەی نیشتمانیش وەك دینییفر و کانساس سیتی و ئوماها ڕوودەدەن و دێنە پێشەوە، بۆیە گەیشتنی پۆستەی نیشتمانی ئاسمانی بۆماوەی

٢٤ کاتژمێر دوادەکەوێ. بارکردنی پۆستە لەڕێگەی هێڵەکانی فڕۆکەوانییەوە ئەنجام دەدرێ کەنەکەوتۆتە ژێر کاریگەری مانگرتنەکەوە و زۆر لەو هێڵانە دەستیان کردووە بەبەکارهێنانی ژمارەیەکی زیاتر لەفڕۆکەکانیان، بەڵام ولیام هاتگنی یارمەتیدەری بەڕێوەبەری گشتیی پۆستە لەویلایەتە یەککگرتووەکان ڕایگەیاند کەناکرێ پلانی فریاکەوتن جێبەجێبکرێ، بۆیە چەند گەشتێکی ئاسمانی زیاتر ڕەتدەکرێنەوە.

پۆستەی ئاسمانیی سەربازیی ئەو یەکانەی کە لەباشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا و ئەوروپادا خزمەتدەکەن وەك جاران وان، بەوپێیەی کۆمپانیاکانی فڕۆکەوانیی گرێبەندە سەربازییەکانی خۆیانیان پاراستووە.

Lincoln Journal

٣- ناوبانگ Prominence

لەوانەیە هەموو تاکەکان بەیەکسانی دروستکرابن، بەڵام هەندێکیان لەوانی تر بەهای هەواڵیان زیاترە، دوورنییە ئەمەش بگەڕێتەوە بۆ ئەو پلە و پایانەی هەیانە یان بۆ بەها خۆشگوزەرانییەکانیان، یاخود ئەوان لەڕابردودا بەشێویەکی نائاسایی هەڵسوکەوتیان کردووە، هەرئەمەش وای لێکردوون گرنگی و بایەخ بەهەرشتێك بدەن کەئەنجامی دەدەن.

ئەوەی بۆ خەڵك دەشێ، بۆ شوێن ڕێکخراوەکایش دەشێ کاتێك ئەگەر هەموو توخمەکانی تر یەکسان بن، هەواڵێکی وەك ئاگر یان تاوانێك کەشایستەی بڵاوکردنەوە بێت، بایەخی زیاتری دەبێ ئەگەر لەناوچەی خوێنەردا ڕوویدات. بێگومان خوێنەر خاوەنی گرنگیی و بایەخدان بەهەموو شوێنەکانی دیکە نییە، هەروەها گومان نییە لەوەی کەمەڵبەندە زەبەلاحەکانی کۆبوونەوەی مرۆیی وەك نیویۆرك و لۆسئەنجلۆس بەسەر شار و شارۆچکەکانی تردا زاڵن، لەنێوان ئەو دوو

شارەشدا هەندێك كەس بايەخی هەواڵيی زياتری هەيە لەهەندێكی ديكە، هۆكاری ئەمەش بەزۆری دەگەڕێتەوە بۆئەوەی كەئەمانە بوونەتە پەيوەستی جۆرێكی تايبەتی هەواڵ. لەنێوان ئەو شاروشارۆچكە بچووكانەشدا ڕۆنۆ و لاس ڤيگاس و هۆليوود و تياجوانا و مۆنتی كارلۆن.

بۆ نووسەری كاروباری شار، هەواڵيی هەموو ئەوانە گرنگن كەلەوانەيە بەشداری بكەن، بۆيە هەوڵدەدات بەگوێرەی توانا و ئەو قەبارەيەی بۆ بڵاوكردنەوەی هەواڵەكە تەرخانكراوە، ناوی هەرە زۆريان بهێنێ و بەكاربێنێ، لەزۆربەی حاڵەتەكانيشدا ڕۆژنامەكان ليستی دووردودرێ بەناوی ئەندامانی شاندی كۆنگرەكان و ميوان و بانگهێشتكراوان بۆ ئاهەنگ و بۆنە كۆمەڵايەتييەكان و ...هتد بڵاودەكەنەوە، پەيامنێرانيش وا ئاراستەدەكرێن كەزۆرترين ژمارەی ناو ئامادەبكەن، هەروەها ئاگادار دەكرێنەوە كە ناوەكان تەواو بن و بەدروستيش بنووسرێن، زۆر كەميش ڕێك دەكەوێ كەدوا ناوەكان بەپێی پێويستی بن، بەڵكو شێوازەكانی پەيوەنديگرتنی جەماوەريی دەبێ ناوی ئەو كەسە بەتەواوی بەكاربهێنن، وەك چۆن خۆی لەكارو لەكۆمەڵگادا بەكاری دێنێ.

لەوانەيە بەڵگەی ژمارەكانی تەلەفۆن يان شار، ناوی تەواوی كەسێك بگرێتە خۆی، لەكاتێكدا ئەو كەسە تەنيا پيتی يەكەم ياخود چەندپيتی يەكەمی ناوەكەی بەكاربێنێ، تەنانەت لەوانەيە نازناوێكيشی هەبێ، كەواتە گونجاوترين ڕێگە ئەوەيە كەلەكەسی پەيوەنديدار بپرسيت.

ئەگەر كەسێكی ناسراو لەسەر ئاستێكی بەرفراوان لەهەواڵێكدا دەربارەی ڕووداوێك دەركەوت، ئەوا ئەو ڕووداوە لەوانەيە ببێتە سيفەتی ديار يان ڕەگەزی بنەڕەتی لەهەواڵدا، وەك چۆن لەم نموونەيەی خوارەوەدا هاتووە:

((ستيت – لويل ج. هيتزمون و شەش كەسی ديكەش، ئێوارەی دوێنێ بريندار بوون، لەكاتێكدا ڕيزێك لەكورسييەكانی ماندەران لەياری تۆپی باسكەی نێوان ميليتاون – ڕاشفيلدا داڕمان)).

٤- دەرەنجامەكان Consequences

ناوبانگی كەس و شوێن و شتی بڵاوكراوە لەهەواڵەكاندا، ئەوانەی لەدەرەوەی چوارچێوەی ناوخۆییدا ڕوودەدەن، بەتەنیا نابنە هاندەر بۆئەوەی ڕۆژنامەكان لەبری هەواڵە ناوخۆییەكاندا بڵاویانبكەنەوە، بەڵكو گرنگیی هەواڵ — ڕووداو خۆی لەخۆیدا پاڵ بەڕۆژنامەكانەوە دەنێ كەبڵاویانبكەنەوە.

دەكرێ ئەمە بەمجۆرەی خوارەوە ڕوونبكرێتەوە: ئەو هەواڵانەی كەلەواشنتۆن یان كۆلۆمبیاوە دێن بێگومان لەشیكاگۆ و سان فرانسیسكۆ هەواڵیی لاپەڕەكانی یەكەمن، وەك دیاریشە ئەو شوێنەی لاپەڕەكان بۆ كەسایەتی گرنگ یان ئەندامانی كۆنگرێس و تەنانەت وەزیرانیش تەرخانكراوە، ئەمەش لەبەرئەوەی چونكە ئەو كێشەیەی ئەو كەسایەتیانەی پێوە بەستراونەتەوە پەیوەندی بەبەرژەوەندییە ژیارییەكانی خوێنەرانەوە هەیە لەسەرتاسەری وڵاتدا. پرۆژەی هەریاسایەكیش كەلەلایەن كۆنگرێسەوە تاوتوێ بكرێ بۆ هەموو هاوڵاتییەكی ئەمەریكی گرنگە و بایەخی خۆی هەیە، لەزۆربەی كاتەكانیشدا هەواڵە سیاسییە نیشتمانییەكان بایەخ و گرنگی زیاتریان دەبێ لەهەواڵە سیاسییە ناوخۆییەكان، لەسەردەمی ئەتۆمیدا! عەقڵییەتی یەكانگیریی بۆتە زەرورەتێك بۆ جیهان.

هەواڵە پەیوەندیدارەكان بەو ئاڵۆگۆڕانەی كەلەكەش و هەودا یان جل و بەرگدا ڕوودەدەن، یان ئەوانەی پەیوەندییان بە پەتاو تاعونەوە هەیە، هەواڵیی گرنگن، بەوپێیەی كۆمەڵگای ناوخۆیی بەشێوەیەكی ناڕاستەوخۆ دەكەوێتە ژێر كاریگەرییانەوە، ئەمە ئەگەر ڕاستەوخۆ نەبێ.

مانگرتنی كرێكارانی كانەكانی دەرهێنانی خەڵوزیش لەویلایەتێكی دوور لەوانەیە ببێتە هۆی دابەزینی ڕێژەی وزەی ناوخۆیی، هەروەها لەئایندەیەكی نزیكدا مۆدێلێكی تازەی ئۆتۆمبێل لەبازاڕە ناوخۆییەكاندا دەخرێتە ڕوو بۆ فرۆشتن، یان داهێنانێكی زانستیی گرنگ سەرهەڵبدات و ببێتە مایەی ئەگەری گۆڕینی شێوازی

بیرکردنەوەی خوێنەر سەبارەت بەمەسەلەیەکی ماددی — فیزیۆلۆژیی. گرنیگدان بەو جۆرە هەواڵانە گرنیگدانێکی زۆر کەسی و ڕاستە، وێڕای بەخشینی مۆرکی ناوخۆییش، بەڵام لەسەر ئاستی نیشتمانیدا هەواڵەکان گرنگیی و بایەخی خۆیان دەبێ، ڕۆژنامەکانیش لەڕێگەی لێکۆڵینەوە و دەرخستنی گۆشەی ئایندەیی (سبەینێ) و کاریگەری لەسەر هەواڵە ناوخۆییە جەخت لەسەر کراوەکانەوە کاریگەریی و ئاسەواری هەواڵ دەردەخەن. ئەم شێوازەش لەوانەیە والەهەواڵ بکات لەکاتی خۆیدا بێ و بایەخیشی دەربکەوێ، دواتر جەختکردنەوە زیاتر لەسەر ئەنجامەکان دەبێ نەوەك لەسەر هۆکارەکان، هەروەها دەبێتەوە مایەی ڕوونکردنەوەی کاریگەریی لەئێستا یان لەئایندەی چاوەڕوانکراودا.

((ڕێگە بەپیاوانی پۆلیس و ئاگرکوژێنەوە و ئەوانی دیکەش دەدرێ کەلە خزمەتگوزاریەکانی شارەوانیدا کاردەکەن، لە دەروبەری شار بژین، ئەمەش بەپێی بڕیارێکە ئەنجوومەنی شار چوارشەممە دەریکردووە. پارەی سواربوونی پاسە ناوخۆییەکان لەلەندەن زیاد دەکات.

ڕۆژی سێ شەممە لیژنەی هێڵی ئاسنینی لەنبراسکا بڕیاری زیادکردنی کرێی سواربوونی شەمەندەفەری بە ڕێژەی ٥٪دا، ئەمەش لەیەکی ئابەوەجێبەجێ دەکرێ. ئەو گۆڕانکارییە دەبێتە مایەی زیادکردنی کرێی سواربوونی گەنج لە ١٥– ٢٠ سنت و بۆ منداڵ لە ١٢– ١٥ سنت)).

٥- بایەخی مرۆیی Human Interest

گرنگیدان بەبوونەوەرە مرۆییەکان و ڕووداوەکان مانای ئەوە دەگەیەنێ کەزۆر لە پیاوان و ئافرەتان لە هەندێك هەڵوێستدان دەکرێ ڕووبەڕووی هەر کەسێکی دیکە ببنەوە، هەر ئەوەشە کەبە بایەخی مرۆیی ناوزەدی دەکەین، بەمانای گرنگیدان بەمرۆڤ و هەموو ئەوانەشی کەپەیوەندیان بەمرۆڤەوە هەیە.

بایـــەخی مرۆیـــی و گرنگیـــدان بـــەژیان و خۆشـــگوزەرانیی ئـــەوانی تـــر و بەرجەستەکردنی ڕەگەزی مرۆیی وامـان لێدەکات کەبەبایـەخ و سـۆزەوە دەربـارەی لەدەسـتدانی ژیـان و مـاڵ و موڵکـەکان بخوێنینـەوە، بەتایبـەتیش لەکۆمـەڵگا زۆر دوورەکـان لەئێمـەوە کاتێـك لەباشـووری ئیتالیـا یـان لـەژاپۆن بوومەوەلەرزەیـەك چـەندین مـاڵ وێـران دەکـات و خـەڵك دەکـوژێ، ئـەو وەختـە ئەگـەرێکی لاواز هەیـە کەڕاستەوخۆ کار لەژیانمان بکات، تەنیا بـەهۆی بانگەشـەی خاچـی سـوورەوە نـەبێ بۆئەوەی یارمەتیی‌و کۆمەك بۆ قوربانیان کۆبکەینەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئـەرکی سەرشـانمانە کـەئاگاداری ئـەو کارانـە خـودابین، بـەو پێیـەی بوونـەوەری مرۆیـی هاوشێوەی ئێمە بەدەستیەوە دەناڵێنن.

هەر ئەو بانگەشە کەسییەشە کـە سەرنووسـەران مەسەبەسـتیانە، کاتێـك دەڵـێن هەواڵێك هەیە سەرەڕای ئـەوەی کـە هـیچ ڕەگـەزێکی دیکـەی بـەهای هـەواڵیی وەك: کات، دەرکەوتن، گەورەیی، ئاسەوار و دەرەنجام ناگرێتە خۆی بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا مایەی سەرنج و بایەخی خوێنەرە. ئەگەر بـەوردیش بـدوێین، دەکـرێ بڵـێین هـەموو ئەوەی پەیوەنـدی بەمرۆڤـەوە هەیـە مایـەی سـەرنج و بایـەخی تـەواوی خوێنەرانـە، بەوپێیەش خوێنەران لەڕووی سەرقاڵی و بایەخ و خواستنەوە جیاوازن، بۆیە هەندێك لەوهەواڵانەی بۆ هەندێك خوێنەر بانگەشەی کەسیی Personal Appeal دەگرنە خۆیان ، ناتوانن سەرنجی خوێنەرێکی دیکە بورووژێنن.

هەر خوێنەرێك، هەرچەندشت بەهەنـد هەڵنـەگرێ و گۆشـەگیربێ، بـەڵام خـاوەنی هەندێك بایەخ و سـۆزە بەرامبـەر بـەژیان و خۆشـگوزەرانیی بوونـەوەرە مرۆییـەکانی دیکە، ئەو بایەخە خەڵکانی توندڕەویش دەگرێتەوە کەهەمیشە خەریکی گاڵتـەجاڕین بەرامبەر بە ژیانی ڕۆژانە.

گرنگیدان بەو ڕاپۆرتە هەواڵییانـەی کەپەیوەنـدیان بـە کارەسـات و لەدەسـتدانی ژیـان و مـاڵ وموڵکـەوە هەیـە، بایـەخێکی سـۆزدارییە، لەوانەشـە هۆکـاری دیکـە لەئارادابن و بنەمایەی بایەخدان بەهەواڵیی ئاگرکەوتنـەوە و دارمـان و ڕووداوەکـانی

هاتوچۆو هی تر، بەڵام کەباس لەکەسانێك دەکرێ کەدووچاری هەڵوێستی نابەجێ بووبنەوەو ئەوا بەهەمان شێوە بایەخێکی سۆزدارانەیان پێ دەدرێ، لەلایەکی دیکەوە نەخۆشی و نزیکبوونەوە لەمردن و مەینەتی و لەدەستدانی موڵك و ڕووداوی دیکەی لەوجۆرە دەبنە هۆی خولقاندنی هەڵوێستی سۆزدارانە لەنێو نێوەندەکانی خوێنەراندا.

لەبەرامبەریشدا ڕاپۆرتە پێکەنیناویی و دڵڕفێنەکانی دەربارەی پیاو و ئافرەتی نموونەیین، لەنەستی سۆزداریی خوێنەر دەدەن. ئەمەریکییەکان حەزیان لەپێکەنینە، دڵیشیان بە هەرشتێکی سەرسوڕهێنەر و نابەجێ خۆش دەبێ، لەهەموو چیرۆکە هەواڵییە پێکەنیناویەکانیشدا کەسێك هەیە هەست بەدڵتەنگی دەکات، بەڵام ئەمە شتێك لەئاستی گاڵتەجاڕیی هەڵوێستەکە دوورناخاتەوە زیاتر لەو هەستەی کاتێك مرۆڤ ئەو ئازارە دەزانێ کەبەر ئەو کەسە کەوتووە کەلەتوێکڵی مۆزێك هەڵخلیسکاوە و کەوتۆتە سەرزەوی، ئەمەش لەوانەیە بەس بێت بۆ دەرکەوتنی زەردەخەنەیەکی قەتیسماو کەلە سەرلێوی مرۆڤێکەوە دەربکەوێ، ڕوداوی لەو شێوەیە، جۆرە نامۆییەکیشیان پێوە دیارە، خەڵك لەهەموو شوێنێك و ئەمەریکییەکان بە تایبەتی، خۆشحاڵن بەوەی کەهەست دەبزوێنێ و شێوازی ((باشترین)) دەگرێتە خۆی. کەسانی نائاسایی و شوێنە نامۆکان و ڕووداوە وروژێنەرەکان، هەموویان پێکەوە داوەت و بانگەشەیان بۆ ئێمە تێدایە، کاتێکیش کەناتوانین چاومان بەو کەسانە یان بەو شوێنانە بکەوێ یاخود توانای تێپەڕبوونمان بەو ئەزموونانەدا نەبێ، ئەو وەختە دەخوازین زۆریان لەبارەوە بخوێنینەوە، بەڵکو لەئەنجامی خوێندنەوەی چیرۆکە هەواڵیەکانەوە، ئەوانەی دەربارەی ڕووداو و چیرۆکە خەیاڵیەکانن، خۆشییەکی دیکەی قەرەبوویی دەستەبەر دەکەین.

لەڕابردوودا، هەواڵیی تیۆرو داهێنانە زانستیەنوێکان بەنائاسایی دادەنران، بەڵام لەسەردەمی ئێستای ئەتۆمیدا تۆخمی (لەناکاوی) بەتەواوی لەناوچووە، بەڵام

بایەخدان بەپێشکەوتن هەرماوە، بەهەمان شێوە ڕەگەزی بایەخدانی خوێنەریش کەلە سەرەوەی هەموو ڕەگەزەکانی دیکەوەیە هەر بەردەوامە.

هەڵبژاردنی ڕەخنەگرانە بۆ لیستی گەورەترین چیرۆکی هەواڵیی کەلەماوەی ساڵێکدا بڵاوکراوەتەوە، ئاماژە بەوە دەکات کە هیچ ڕەگەزێك نییە وەکو ڕەگەزی بایەخی خوێنەر ئامادەیی یەکلایەنانەی خۆی بسەپێنێ. ئەمەریکییەکان (هەرئەمەش پێویستە هەبێت) حەز لە ململانێی گونجاو دەکەن و بەجۆرێکی واش دەڕواننە تەواوی ژیان وەك ئەوەی ململانێ (خەبات Struggle) یێك بێ، ڕەگەزێکی لەوجۆرەش زیاتر لەو چیرۆکە هەواڵیانەدا بەدی دەکرێ کەڕووماڵی یارییە وەرزشییەکان و تاوان و سیاسەت و کارەسات و پێشبڕکێکان دەکەن. ئەو هەواڵانەش کە ڕووداوەکانیان دەربارەی مرۆڤ لەدژی مرۆڤ یان مرۆڤ لەدژی سروشتن سەرنجی جەماوەرێکی بەرفراوان ڕادەکێشن و زیاتر هانی دۆڕاو، یان قوربانیی دەدەن.

ئەگەر هەر جۆرە وروژانێك لەوهەواڵەی کەدەربارەی ململانێ بێ ، یان هەر چیرۆکێکی هەواڵیی دیکە دەربارەی هەمان بابەت بەدیکرا، ئەوا ئاستی بایەخ و گرنگیدان بەرز و توندتردەبێ، کات ناکاتێکیش سەرنجی تەواوی کۆمەڵ دەکەوێتە سەر ڕوداوێکی هەواڵیی دیاریکراو، وەك هەواڵیی کارەساتی دارمانی کانێکی دەرهێنانی خەڵوز، کاتێك پیاوانی فریاگوزاری بەتەوسێکەوە بۆ ڕزگارکردنی ژیانی کرێکاران تێکۆشاون.

نەخۆشیش بەهەمان شێوە، بەتایبەتی ئەگەر کەسێکی گرنگ و بەناوبانگ نەخۆش بکەوێ یان نەخۆشییەکە لەئەنجامی هۆکارێکی نامۆوە سەری هەڵدابێ، ئەوکاتە دەکرێ لەڕووی هەواڵییەوە ڕووماڵبکرێو و بگوازرێتەوە، بەمەرجێك تیایدا ڕەچاوی ڕەگەزی وروژاندن بکرێ، هەڵمەتە سیاسیی و کێشە یاساییەکان و یارییە وەرزشیەکانیش جۆرە وروژانێکیان تێد بەدی دەکرێ.

لەهەر چیرۆکێکی هەواڵیشدا، ئەوەی کەبەبایەخی مرۆیی ناوزەددەکرێ، ڕوو لەزیادبوون دەکات کاتێك تەوەری بنەڕەتی ئەو چیرۆکە منداڵ یان ئاژەڵ یان ئافرەتێك بێ، واش بەباشتر دەزانرێ کەئافرەتێکی شێوە جوان بێ. ئاگادارکردنەوە نادیار و شاراوەکان لەدژی بەدڕەوشتی لاوان لەڕێگەی هەڵکەنراوە ئاسەوارییەکانەوە دۆزراونەتەوە و جەختیان لەسەر ئەوە کردۆتەوە کەهەرزەکار هەمیشە ڕووبەڕووی کێشەیەك دەبێتەوە، زیاتر لەوەش، هەر لەسەردەمی ئەسپ سوارییەوە ڕەگەزی مێینە نیگەرانی و جارسییەکی زیاتری پەیدا کردووە لەڕەگەزی نێرینە، کاتیش هەمووشتەکانی نەگۆڕیوە هێشتا ((مەشخەڵی گەنجان)) ڕۆڵ و کاریگەریی خۆی ماوە، ئەمەش ئەوە شیدەکاتەوە کەلەبەرچی لەهەمو کاتێك زیاتر ئافرەتە دەوڵەمەندە میراتگرەکان و ئەوانەی بۆ یەکەمجار دەچنە سەر شانۆ و ئەوانەش کەلە قوتابخانە تێکەڵەکاندا کاردەکەن گرێدەگرن و دەدرەوشێنەوە. ئەو پێشکەوتنەی کەلەبواری ڕۆژنامەگەریی و وێنەکێشانی ڕۆژنامەگەرییدا ڕوویداوە، بووە بەیارمەتیدەرێك بۆ کپکردنەوەی ئارەزووەکان لەبەخشینی زانیاریی ورد دەربارەی ئەوەی ئاخۆ کوڕ و کچە سەرکەشەکانمان چی دەکەن و چۆنن.

بەپێی دیدوبۆچوونی هەواڵیی تەواو، ئەوەی بە ناوەڕاستەکانی تەمەن ناوزەددەکرێ، لەهەموو قۆناغەکانی دیکە مرۆڤ تیایدا زیاتر دووچاری نائارامیی و دڵتەنگی دەبێتەوە. قۆناغەکانی شیرەخۆریی و منداڵیی و هەرزەکاریش هەموویان گرنگیی لاپەڕەی یەکەمیان هەیە، وەکو ئەو کچە بچکۆلانەیەی چووە لای پارێزگار بۆئەوەی سەگە بچکۆلانەکەی بۆ ڕزگاربکات، یان ئەو ئافرەتە بەتەمەنەی کەبۆ یەکەمجار لەژیانیدا سواری فڕۆکە دەبێ.

سییەکان و چلەکان و پەنجاکانی تەمەن، ساڵانی کۆشش و ماندووبوونن بۆئەوانەی بەدوای شۆرەت و ناوبانگیدا دەگەڕێن. لەو ساڵانەدا مرۆڤ دەبێ شتێکی گرنگ ئەنجام بدات بۆئەوەی ناوی لەهەواڵەکاندا دەربکەوێ، یان دەبێ خاوەنی نووسینگەیەکی پەیوەندییەگشتییەکان بێ.

بایەخدانیش بەگیانەوەران تەواو وەك بایەخدانە بەمنداڵان و بەبەساڵاچووان، هەندێك جار خوێنەر جۆرە سۆزدارییەك پیشان دەدات، وەك چۆن بەرامبەر بەو هەواڵە ڕوویدا کەپەیوەندی بەو سەگەوە هەیە کە ڕازی نەبوو گۆڕی خاوەنەکەی جێ بهێڵێ، بەڵام هەندێك جاری تر گیانەوەر دەبێتە مایەی ڕق و بێزاری، ئەو کاتەی گیانەوەرێکی ماڵی هێرش دەکاتە سەر کەسێك و ئازاری دەدات.

ئەو هەواڵانەی دەربارەی زیرەکیی نائاسایی هەندێك گیانەوەرن هەمیشە هەواڵیی باشن، بەتایبەتیش ئەگەر ئەو زیرەکییە بۆ بەرژەوەندیی مرۆڤ و خۆشگوزەرانی خۆی بەکاربهێنرێ، ئەو چیرۆکانەی کەدەربارەی سیفەتە چاکەکانی وەك متمانە و ڕاستگۆیین، خوێنەر ڕادەکێشن و دەبزوێنن هەر جموجۆڵێك لەشانشینی گیانەوەراندا سەرنج ڕادەکێشن، بەهەمان شێوەش یارییەکانی ڕاوکردن.

پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی لاو دەبێ فێری چۆنیەتی جیاکردنەوەی تواناکانی بایەخی مرۆیی ببێ لە چیرۆکە هەواڵییەکاندا، هەروەها دەبێ بزانێ چۆن بەبێ شێواندن یان زیادەڕۆیی دەریانبخات. لێرەدا دوو نموونە دەربارەی پێشەکییە گونجاوەکانی هەواڵە واقیعیەکان (Factual News) دەخەینە ڕوو، هەریەکەیان بەهۆی زیرەکیی وشارەزایی نووسەران و توانای وەرگرتن و جیاکردنەوە و دەرخستنی ئەو لایەنانەی دەبنەمایەی وروژاندنی بایەخی مرۆیی بەم شێوەیە داڕێژراون: —

((تۆرنتۆ — ی. ب .جۆن برۆکی تەمەنی ٣٢ ساڵ، ڕۆژی سێ شەممە ڕەوانەی بەندیخانەی چاکسازیکرا، چونکە ڕقی لەئافرەتانە، ناوبراو بەوە تاوانبار کرا کەلەیانەیەکی ناوەڕاستی شاردا هێرشی کردۆتە سەر ژووری ئافرەتان و شێوازی ئافرەتێکیشی شێواندووە کەسەرقاڵی خۆجوانکردن بووە، ئەو خانمە بە پۆلیسی ڕاگەیاندووە کەجۆن هەڵیکوتاوەتە ژوورەکە هاواری کردووە: ڕقم لەئافرەتە، تۆش یەکێکی لەوان)).

Daltuth- News Tribune

((ڕۆژی هەینی لەنزیك باخچەی ئاژەڵان لەدینیڤر چەند هاوارێکی ناڕەزایی بیستران، بەڵام لەڕاستیدا ئەو دەنگانە لەباڵەخانەی شارەوانییەوە سەرچاوەیان گرتبوو نەوەك لەباخچەی ئاژەڵان، هۆکاری ئەو دەنگەش پەیوەندیی بەپلانەکانی نیکلسۆنی سەرۆکی ئەنجوومەنی شارەوە هەبووە، ئەوانەی تایبەت بوون بە گواستنەوەی بەڕێوەبەرایەتی باخچەی ئاژەڵان بۆ دەزگای دینیڤر بۆ باخچەکانی ئاژەڵان کەبریتین لە کۆمەڵێك هاوڵاتی، کە بایەخێکی زۆر بەکێشەکانی باخچەکانی ئاژەڵان دەدەن و پێیان وایە دەتوانن باشتر لەشارەوانیی ئیدارەی باخچەکە بەڕێوەبەرن))٠

ئەو دوونموونەیە دووپاتیدەکەنەوە کەدەکرێ پارێزگاری لەیاسا پەیوەندیدارەکان بەدارشتنی هەواڵەوە بکرێ، لەهەمان کاتیشدا خۆدوور لەپێشەکییە ڕەق و تەقە چەقبەستووەکان ڕابگیرێ٠

دووەم: شەش پرسیارەکە

The Five W's and the H

بەزۆری (چی) یان (کێ) دەبنە ئەوسیمایەی دەلالەت لەو هەواڵە کورتە دەکەن کەتەنیا ڕووداوێك دەگرێتە خۆی (هەواڵی ئاسایی)، لەزۆربەی کاتەکانیشدا بە بەئاستەم دەتوانرێ شتی گرنگ دەستنیشان بکرێ، بەتایبەتیش لەبەرئەوەی زۆربەی هەواڵەکان دەربارەی خەڵك و کار و کردەوەکانیان دەخولێنەوە. لەو کورتە هەواڵەی خوارەوەدا (بۆ نموونە)، زۆربەی زۆری خوێنەران لەبنەڕەتدا بایەخ بەو لاوە دەدەن کەوەك هاوڕێ، یان ناسیاوێك ئاماژەی بۆکراوە، هەروەها هەندێکی دیکە لەبنەڕەتدا بایەخ بەهەواڵەکە دەدەن، بەگوێرەی ئەو ئاسەوارانەی کەبەسەر قوتابخانە ناوخۆییەکاندا جێی دەهێڵێ. ئەگەر هەواڵ دەربارەی کەسێکی دیاریکراوبێ، بەزۆری بەناوی هەمان ئەو کەسەوە دەستپێدەکات وەك : –

((پیتەر ل.کلای، وەکو مامۆستای مێژوو لەقوتابخانەی دواناوەندی ناوخۆیی دەستی لەکارکێشایەوە، بۆئەوەی لەکۆلێژی بوستەردا وەك مامۆستایەکی بەشدار لەمێژوودا کاربکات)).

١- کێ The Who

لەم هەواڵەی خوارەوەدا (کێ؟) سیمای باڵا پێکدێنێ: ((جۆرج ل. روز وەك جێگری هەشتەوی سەرۆکی ئەنجومەنی ئەمەریکی بۆ بەکارهێنراوە مەدەنییەکان هەڵبژێردرا)).

بایەخدان بە (کێ؟)بەزۆری لەجۆری کەسی پەیوەندیدارەوە سەرچاوە دەگرێ (لەسەر بنەمای پلە و پایە، یان ئاین، یان ڕەگەز ، یان تەمەن ....تاد، یان لەسەر بنەمای ئەو بارودۆخەی کەلەهەواڵێکی دیاریکراودا نوێنەرایەتی دەکات، یان ژمارەی کەسە پەیوەندیدار و تێوەگلاوان)ی وەك : —

((ڕۆژی سێ شەممە پاسەوانێکی تایبەت تەقەی لەدزێك کرد کەهەوڵی دزینی خەزێنە ئاسنینەکانی دەدا، ئەم هەوڵەش لەدوای بەرگرگیکردنی دزەکە و هاوەڵەکەی هات کەدەیانویست لەدەست پاسەوانەکە هەڵبێن و دەسگیرنەکرێن)).

دوای زیادبوونی قەبارەی شارەکان، بەکارهێنانی (کێ؟)ی پێشتر نەناسراویش ڕووی لەبەرفراوانییکرد و ئەو کەسانەش کەناویان لەهەواڵەکاندا باس دەکرێ، بەگوێرەی کۆی ژمارەی دانیشتوان بۆ ژمارەیەکی کەمتر لەخەڵك دەناسرێن.

٢- چی The What

(چی؟) لە (کێ؟) بەبایەختر دەبێ کاتێك ڕووداوەکە گرنگ بێ، بەبێ ڕەچاوکردنی کەسانی دیاریکراو یان تێوەگلاو یان بەشداربووتیایدا، وەك : —

((ئەمرۆ لەئەنجامی بەرپابوونی توندوتیژیدا کەسێك کوژراو لەیەکێکی دیکەش درا، کاتێك مانگرتووان هەوڵی وەستاندنی کارەکانیان دەدا لەکۆمپانیای جۆنسۆن — سیمسدا) لاوە سەرشێتەکە، کەچەقۆیەکی قەسابیی پێ بوو، ئەمرۆ لەلایەن پۆلیسەوە وەکو گومانلێکراو بەئەنجامدانی دووتاوان لەمیل تاون دەسگیر کرا)).

ئاژانسەکانی هەواڵ بەزۆری هەواڵەکانیان بەم جۆرە دادەڕێژن، ئەمەش لەبەرئەوەی لەدەرەوەی ئەو بازنە بچووک و ڕاستەوخۆیەی کەتیایدا ڕووداوەکە قەوماوە، ناوەکان بایەخێکی ئەو تۆیان نییە. نووسەری هەواڵ دەبێ هەمیشە بڕیار بدات دەربارەی ئەوەی چ ڕەگەزێك گرنگترە: ناوی کەس یان خودی ڕووداوەکە.

ئەو هەواڵەی کەدەربارەی ڕەگەزی (چی؟)یە بەزۆری بە (کێ؟) دەست پێدەکات وەکو ئاسانترین شێوازی ڕەوانبێژی، یان لەپێناوی دووپاتکردنەوەی سەرچاوەدا. لەم نموونەیەی خوارەوەدا تێبینی بکە کەسەرەڕای ئەوەی (کێ؟) لەپێشەوە دێت بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا (چی؟) بەبایەخترە:

((سەرۆك جوزیف ی. جینینگ ئەمڕۆ ڕایگەیاند کە ئەنجومەنی شار توانای بەخشینی خەرجییە هەنووکەییەکانی هەیە، هەرچەندێك بن، ئەمەش سەرەڕای ئەوەی کۆی قەرزەکانی ئەنجومەن لەوەتەی ناوبراو سێ ساڵ لەمەوبەر ئە پلەیەی وەرگرتووە خۆی لە ٥٦٨ دۆلار داوە)).

لەم نموونەی خوارەوەشدا بەهەڵە ڕەگەزی (چی؟) بە گرنگتر زانراوە:

((ڕۆژی هەینی چەند ڕاپۆرتێك لەبەشی باشووری میل تاون سەبارەت بە شێواندن و تێکدانی چەندین ئۆتۆمبیل گەیشتوون، دوابەدوای گەیشتنی ڕاپۆرتێك سەبارەت بەتێکشکاندنی شووشەی پەنجەرەکانی ئۆتۆمبیلی هەریەکە لە هابرکوت ڕود و لیساید درایف و ئەلکوت درایف و نورتون ڕود، جێگری سەرۆکی لێکۆڵەرەوان دەستی بەلێکۆڵینەوەکانی خۆی کردووە)).

لەهەواڵی ڕووداو و کردەوەکانیشدا خوێنەران بەزۆری بایەخ بەدەرەنجامەکان دەدەن نەوەك ناو، وەك ئەمەی خوارەوە: —

((سەر لەبەیانی ئەمڕۆ لەڕووداوێکدا دزێکی ئۆتۆمبیل کوژراو دوو دزی دیکە و گەنجێکیش بریندار بوون، گەنجەکە لەکاتی تەقەکردندا بریندار بووە)).

٣- بۆچی The Why

لەهەندێك حاڵەتدا هۆکار (نەوەك ئەنجام) دەبێتە سیمای باڵا لەهەواڵدا وەك ئەمەی خوارەوە : –

((لەکاتی هەوڵدانیدا بۆ تێپەڕبوون لەئۆتۆمبیلێکی کرێ و بەخێراییەکی زۆر، دوێنێ شەو دووکەس زۆر بەتوندی برینداربوون، ئەمەش لەوکاتەدا ڕویدا کە ئۆتۆمبیلەکەیان لەگۆڕەپانی واشنتۆن لەبوتر ئەفنیودا، دووجار خولی خواردبوو)).

٤- کوێ The Where

لەهەواڵە ڕابردووە پەیوەندیدارەکان بەکۆبوونەوە وتار و یاری وەرزشی و ڕووداوەکان و ... تاد دا، دەبێ (کوێ؟)بەوردی دیاریبکرێ، ئەمە جگە لە دیاریکردنی ژمارەی ژوور و ناونیشانی شەقام و ...تاد.

بەڵام لەهەواڵە ناوخۆییەکاندا پێویست ناکات بەبەردەوامی ناوی شار یان ناونیشانی شەقام باس بکرێن، وەك چۆن لەونموونەی خوارەوەدا هاتووە:–

((بەمەبەستی دڵنیابون لەسەلامەتییان، سبەینێ هەشت هێڵی تاقیکردنەوە بۆ پشکنینی ئۆتۆمبیل دەکرێنەوە)) لەوانەشە ڕەگەزی (کوێ؟) گرنگ و بەرچاو بێ وەك: ((لەماڵەکەی خۆیدا کەبۆ ٤٠٠ ساڵ دەگەڕێتەوە، تاقە کچی ژەنەڕاڵێکی ئینگلیزی بوو بەخێزانی قەرەجێك کەوەکو خزمەتکار لەکێڵگەکەدا کاریدەکرد)).

لەهەریەکە لەو دوو نموونەی خوارەوەدا سەرەڕای ئەوەی (کەی؟) لەپێشەکیدا دێ بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا (لەکوێ؟) بەڕەگەزی سەرەکیی دەزانرێ: – (پارچە

زەویـەك كەڕووبەرەكـەی ٣٠ ئـیكترە و دەكەوێتـە نێـوان فوریسـت بولیفـار و كـیرود ئەفنیو، بەبڕی ٩٠هەزار دۆلار فرۆشرایە كۆمپانیای هیركل ستیل)).

((لەئیمڕۆ بەولاوە، لەبەرامبەر بە ٤٠ سنتدا بۆهەر ئۆتۆمبیلێك، ڕێگە بەوەسـتانی ئۆتۆمبیـل دەدرێ لـەو گۆڕەپانـەی دەكەوێتـە بـەردەمی هـۆڵی پیشـانگاكانی نزیـك باڵەخانەی شارەوانییەوە)).

كاتێكیش شوێنەكە لەو ناوانە ناسراوتر دەبێ كەپەیوەندییان پێیـەوە هەیـە، بـۆ نووسینی هەواڵەكە دەكرێ ئەم شێوازەی خوارەوە بەكاربهێنرێ:

((ڕۆژی دووشەمە لەبەردەمی دادگای ناوچەدا، خاوەنی دوكـانی فرۆشـتنی مـادە بێهۆشـكـەرەكان كـە دەكەوێتـە ٧١٧–شـەقامی نۆیـەم، دانـی نـا بـەوەی كـەبڕێك هیرۆیینی فرۆشتووە كەكێشەكەی ٥ ئۆنسە بووە، ئەو كەسە ناوی ئەندرۆسۆلبیرگە و تەمەنی ٤١ ساڵە، لە١٤١ ئۆك ستریت دەژێت، لەمانگی ڕابردووشدا لەلایـەن پۆلیسـی بنبڕكردنی مادە بێهۆشكەرەكانەوە دەسگیركرابوو)).

٥- كەی The When

ئەوەی سەبارەت بە (كوێ؟) باسمـانكرد، دەكـرێ لەسـەر (كـەی؟) پیـادەبكرێ، بەزۆریو بەشێوەیەكی نادیار لەپێشەكیدا دادەنرێ وەك: —

((چـوار دز هێرشـیان بـردە سـەر دوو كۆگـا لـەمیل تـاون (سـەرلەبەیانی ڕۆژی چوارشەممە) و بەكەلوپەلە دزراوەكانەوە هـەڵاتن كەبەهاكـەیان بـە ٢٣٠ هـەزار دۆلار مەزەندەدەكرێ)).

لەهەندێك حاڵەتیشـدا دەكـرێ (كـەی؟) بهێڵرێتـەوە و لەبڕگـەی دووەمـدا دابنـرێ وەك:

((ولیەم وایتی كۆمیسیار وەكو حەوتەم كەس لەو لیژنەیەدا دامـەزرێنرا كەئـەركی بونیاتنانی نەخۆشخانەی شاری پێ سپێردراوە، دامەزراندنی ئەندامان لەمیانەی ئـەو

دانیشتنەدا جێبەجێکرا کەپاش نیوەڕۆی ڕۆژی دووشەممە لەگەڵ کۆمیسیاردا سازکرا)).

دوورخستنەوەی ڕەگەزی (کەی؟) لەبڕگەی یەکەم شێوازێکی ئاساییە لەئاژانسەکانی دەنگوباسدا، بەتایبەتیش لەکاتی ئامادەکردنی هەواڵەکانی ڕۆژێکی دیاریکراودا، لە پێناوی بەکارهێنان لەو ڕۆژنامانەی کەبەیانی ڕۆژی دواتر دەردەچن.

دەکرێ (کەی؟) بابەتی هەمیشە باسلێکراو بێت وەك ئەمەی خوارەوە:

((هەردوو بەساڵاچووە بووێرەکە، کەبۆماوەی دەڕۆژ بەتەنیا بەیەك پاکەتی بازلا و بڕێك شەربەت و زەرفێکی بچووکی شیری وشککراوە خۆیان ڕاگرت و بەرگریانکرد، دوای ئەو مەینەتی و برسیەتییەی کەدووچاری هاتبوون)) ئێستا لەنەخۆشخانەی میل تاون چارەسەر دەکرێن. هەروەها دەکرێ (کەی؟) لەهەواڵدا ڕەگەزی بالا دەست و پڕ بایەخ بێ وەك:

((نیوەی ئەم شەو، دوایین وەختە بۆ مۆڵەتی ئەو ئۆتۆمبیلانەی هەڵگری مێژووی ساڵی (١٩٦٨)ن، کاتژمێر دوانزە و یەك خولەکی سبەینێش دەبێ مێژووی ساڵی ١٩٦٩ هەڵبگرن، دوێنێ بەڕێوەبەرایەتی گواستنەوە ئەمەی بەخاوەنی ئەو ئۆتۆمبیلانە ڕاگەیاند)). یەکێك لەنموونەکانی (پێشەکی کێ؟) بریتیە لە پێشەکی زەمەنی بەردەوام وەك ئەمەی خوارەوە:-

((دوێنێ شەو، دوای مشتومڕێك کەپێنج کاتژمێری خایاند، دادگای بالا بەتاوانبارکردن وەلامی ئەو کێشەیەی دایەوە کە تایبەتە بەدزینی پارە و پول لە کۆمپانیایەکی پۆلادا)).

نموونەیەکی هاوشێوە لەگەڵ پێشەکیی (کەی؟) بریتیە لەپێشەکی (لەوەختێکی دیاریکراودا) یان (دوای تێپەڕینی کاتێکی دیاریکراو) وەك ئەمەی خوارەوە: -

((دوای تێپەڕبوونی دووهەفتەی تەواو بەسەر ڕۆیشتنی(دیوك)ی ئێستردا، بڕیاری گەڕانەوەی دا بۆ وڵاتی پیشووی و چل میلی بڕی بۆئەوەی بگەڕێتەوە کێڵگەی (تۆمسۆن میریدیت)ی خاوەنە پێشووەکەی)).

٦- چۆن The How

وەك پێناسەیەك دەكرێ بوترێ(چۆن؟) مانای درێژەی پێویست دەگەیەنێ بۆ ڕوونكردنەوە و ئاشكراكردنی شتێك كەڕوویدا بێ، كاتێكیش ئەو دوورودرێژییە ڕەگەزی سەرەكیی بگرێتە خۆی، دەبێ بەئاگادارییەكی زۆرەوە پیادەبكرێ لەپێناوی دووركەوتنەوە لەزیادكردنی ژمارەی وشەكاندا.

((مادیسۆن، وایس، ٢٥ی تەمووز – (أ، ب)– ئەمڕۆ لەڕێگەی دابەزینی ناچاری، فڕۆكەیەكی شەركەری سەربازیی گەڕایەوە پێگەكەی خۆی، فڕۆكەكە لەكێڵگەیەكی گەنمەشامیدا نیشتەوە و لەناو كێڵگەكەشدا هاتەدەر و ڕێگەی خۆی بڕی، لەنزیك پێگەی تڕۆی ئاسامانیشەوە شەقامێكی ئۆتۆمبیلی بڕی و گەیشتەوە فڕۆكەخانەكەی، ملازم جۆن كیوركلی تەمەن ٢٥ ساڵ (لەمادیسۆن) كەسەركردەی فڕۆكەكەیە، هیچ ئازارێكی پێ نەگەیشتووەو لەڕێگەی گەڕانەوەیدا بۆ شوێنەكەی خۆی، سۆتۆری فڕۆكەكەی دووچاری گرفت بووتەوەو پاشان بەتەواوی كەوتووە)).

زۆرجار پێشەكیی هەواڵە وەرزشیەكان پێشەكی (چۆن؟) دەبەخشن وەك: –

((سانت پۆل (أ.ب) – بۆبی نیكولز دارە تازەكەی گۆڵفی بەكارهێناو توانی پێنج خاڵی گرنگ لەمینیسوتا گۆڵف كلاسیك تۆماربكات)).

سێیەم : شێوازەکانی دارشتن
Rhetorical Devices

شارەزایی و زیرەکیی بەکارهێنانی شێوازە جۆراوجۆرەکان لەدارشتندا، وا لە نووسەری هەواڵ دەکات کەڕەگەزی سەرەکیی لەهەواڵدا دەربخات:

١- ڕستەی کورتکراوە:

زۆربەی پێشەکیی هەواڵەکان، تەنیا چەند دەربڕین(Statements)ێکی کورتن و ژمارەیەك ڕستەی ئاسایی، یان لێکدراو دەگرنە خۆیان، لەناویاندا برگەی سەرەکیی پێشەوە داگیردەکەن، بڕوانە ئەم نموونانەی کە لەم بەشەدا خستماننەڕوو، چۆن لەهەواڵدا دەکرێ ڕەگەزی سەرەکیی بخرێتە ڕوو بەهۆی بەکارهێنانی ئەو شێوازە ئاساییانە لەنووسینی ئاشکرا و ڕاستەوخۆدا؟ وێڕای ئەوەی باسی لێوەکرا، لەم نموونەیەی خوارەوەدا تێبینی بکە: –

((پاسەوانێکی دارستانەکان – ٥٥ساڵ– کەلەلایەن پۆلیسەوە بەشاردنەوەی چەندین تاوانبار ناسرابو، ڕۆژی چوارشەممە بەکوژراوی دۆزرایەوە)).

٢- دەربڕینە مەرجییەكان Conditional Clauses

زۆرجار بەئاستەم دەتوانێ ڕەگەزی سەرەكیی لەبڕگەی بنەڕەتیدا دابنرێ، ئەمەش بەزۆری ئەو كاتانە ڕوودەدات كەئەو ڕەگەزە سەرەكییە لەگەڵ هەزری سەرەكیی هەواڵیدا بوونیان دەبێ و نووسەر دەبێ لەپێشەكیدا دایبنێ، ڕەگەزە سەرەكییەكان كەهاوكات لەگەڵ بارودۆخ و مەرج و ڕێكەوتەكان لەپێشەكی (كەی؟) و (لەكوێ؟) و هی تردا بەدیدەكرێن، دەكرێ بەشێوەیەكی گونجاو بەم جۆرە دەربرخێت: پێشەكی بەڕستەیەكی ئاڵۆز یان ئاڵۆز – لێكدراو – دەست پێبكرێ، بەمەرجێك بڕگەی مەرجی لەپێشەكیدا دابنرێ.

لەم نموونانەی خوارەوەدا تێبینی بكە چۆن بڕگەی مەرجی ڕەگەزی سەرەكیی دەگرێتە خۆی، لەكاتێكدا بیرۆكەی سەرەكیی كەهۆكاری بڵاوبوونەوەی هەواڵەكەیە، هێشتا لەدەربڕینی بنەڕەتیدا ماوەتەوە: –

((پۆل كریگی تەمەن ١٧ ساڵ كە هێشتا خوێندكارە لەقوتابخانەی دواناوەندی، بەتاوانی خۆدزینەوە لەبەخشینی كرێی سواربوونی پاپۆڕ دەسگیركراوە، ناوبراو لە بەشی شوێن گرتنی پێشوەختی ناو كەشتی (Justise) دا دەستگیركراوەو لەپێناوی خۆڕزگاركردنیشدا هەوڵی سووتاندنی كەشتیەكەی داوە، كریگ ئەمڕۆ لەبەردەمی دەسەڵاتدارانی بەرپرسی كەشتیەكەدا دانی بەمەداناوە)).

ئەمە لەوانەیە زیاتر ببێتە مایەی دەرخستنی ڕەگەزی سەرەكیی لەوەی ئەگەر بڕگەكە پێچەوانە بكەینەوە بەم جۆرە: –

((پۆل كریگی تەمەن ١٧ ساڵ كە خوێنكارە لە قوتابخانەیەكی دواناوەندیدا، ئەمڕۆ لێرە، لەبەردەمی بەرپرسانی كەشتیەكدا، دانی بەوەدا نا كەئاگری لە كەشتی (Justise) بەرداوە، بۆئەوەی خۆی ئازادبكات، ئەمەش دوای دەسگیركردنی ناوبراو دێ بەتۆمەتی خۆدزینەوە لەبەخشینی كرێی سواربوونی كەشتیەكە، لەئەنجامیشدا لەبەشی شوێن گرتنی پێش وەختی ناوكەشتیەكدا دەسگیركراوە)).

٣- دەستەواژەکان Phrases

ئەو دەستەواژەیەی کەچاوگ و بەرکار و ئەدمێربڵ و ناوی بکەر ئەو بگرێتە خۆی، دەکرێ بۆ دەرخستنی ڕەگەزی سەرەکیی بەکاربهێنرێ – ئەمەش لەوکاتەدا کەڕێك بکەوێ ئەو ڕەگەزە یەکێك بێ لەشەش پرسیارە بەناوبانگەکە، ئەوجۆرە پێکهاتە زمانەوانیانەشدا، بڕگەی سەرەکیی (کێ؟) و (چی؟) دەگرێتە خۆی، هەروەها لەپێناوی دیارکردنی هەواڵ و بەستنەوەی بەهەواڵە پێشووەکان و بەمەبەستی دەستنیشانکردنی کەس و شوێن و ڕووداوەکان، دەکرێ ڕستەی پێچەوانە بەکار بهێنرێ. لەم نموونانەی خوارەوەدا بەکارهێنانی دەستەواژە تەواوەکان بەمەبەستی جۆروجۆرەدەردەکەون: –

– (کەی ؟) : دوای لێکۆڵینەوەیەك کەلەلایەن پۆلیس و منداڵانەوە ئەنجام درا و سێ کاتژمێری خایاند، سەرلەبەیانی ڕۆژی چوارشەممە هەر چوار منداڵەکەی جیمس فیلمۆری تەمەن ٣٠ ساڵ لەماڵی دۆستێکی دۆزرانەوە، ڕۆژی یەکشەممە خێزانی فیلمۆر، هەر چوار منداڵەکەی ونکردبوو.

– (کوێ؟): بەئامادەبوونی ژمارەیەکی کەمی کەسوکارەکەی و لەکەناری ڕووباری ڕینگدا، تەرمی فیدرو فلادیك نێژرا، فلادیك لەگۆرانی و شیعرەکانیدا ئەو ڕووبارەی بەناوبانگتر کردبوو.

– (بۆچی؟):پاش دواکەوتنیان بەهۆی ئاگادارکەرەوە پەیوەندیدارەکان بە گەردەلولەکانەوە، هەفتەی رابردو دەستبەکارکردن بۆ بونیاتنانی بارەگای سەرکردایەتی بەرگری شارستانی کرایەوە.

– (چۆن؟): بەپشت بەستن بەیاسای ساڵی ١٨٦٧ تا ئێستا هیچ یاسایەکی تر شوێنی نەگرتۆتەوە، ئەمڕۆ هنری بوچەر مافی بەخێوکردنی قازی لەباخچەی دواوەی ماڵەکەیدا لە ١٠ – شەقامی شیری لایندا مسۆگەر کرد.

- (بەستنەوە) Tie-Back: سەرەڕای ئەوەی لەڕابردوودا سێ جار شكستی هێناوە، گریس سلوینی تەمەن ٢١ ساڵە سەوزە فرۆش سبەینێ لەدەریاچەی مالیتسا هەوڵی شكاندنی ژمارەیەكی پێوانەیی لەمەلەوانیدا دەدات.

٤- پێشەكیی كراوە: The Cartridge Lead

ئەوكاتەی جاڕی شەر دەدرێ یان تەواو دەبێ، یاخود سەرۆك یان كەسایەتیەكی گەورە و ناسراو دەمرێ و لەبۆنەی گرنگی دیكەی لەوجۆرەدا، هەمیشە هەوڵدەدرێ بەكەمترین ژمارەی وشە ناوەڕۆكی هەواڵەكە ڕاگەیەنرێ وەك :-

- گالفانیا شەڕ لەدژی بوارای ڕادەگەیەنێ.
- مردنی پارێزگار شارل برانیشۆ.

ئەو هەواڵانەی بەم شێوازە خێرا و ڕاستەوخۆ و توندە دەنووسرێن، هەناسە دەبڕن، بۆیە دەبێ لەبەكارهێنانی ئەوشێوازەدا زیادەڕۆیی نەكرێ و تەنیا بۆ بۆنە تایبەت و زۆرگرنگەكان هەڵبگیرێ.

٥- پێشەكی سڕكەرانە The Punch Lead

ئەو پێشەكییەی كەلەڕووی تەقلیدیەوە بە (پێشەكی بەنجكەر یان سڕكەر) ناو دەبرێ ئەركێكی هاوشێوەی ئەركی پێشەكیی كراوە جێبەجێدەكات، بەڵام وەك ئەو كورت و خێرا نییە، هەر لەجەنگی دووەمی جیهانیشەوە بەكارهێنانی ئەم جۆرە پێشەكیانە ڕووی لەزیادبوون كردووە، بەڵكو گەیشتۆتە ئەو ڕادەیەی كە ڕۆژنامەكان نەك تەنیا لەو هەواڵانەی كە بایەخی هەواڵیی تایبەتیان هەیە لە زۆربەی هەرە زۆری هەواڵەكانیاندا بەكاریاندێنن، بەڵكو ئەم پێشەكییە بە (پێشەكی كوێر (TheBlindLead)یش ناونراوە، بەوپێیەی كەزیاتر هەڵوێست دەردەخات نەك

کەس یان درێژەی دیارکراو، ئەمەش شێوازێکی نووسینە و بەئاسانی دووچاری بەکارهێنانی نابەجێدەبێتەوە لە:

أ- لەو چیرۆکە هەواڵیانەی کەلە گرنگیاندا زێدەڕۆیی کراوە.

ب-لەمیانەی زێدەڕۆیی لەدەستنیشانکردن، وەکو نموونەیەکیش بۆ ئەمە:

((ئەمڕۆ لەکۆنگرێسدا سیاسەتەکان شێوازێکی جیاوازیان هەیە))، لەڕاستیدا ئەو ڕستەیە هیچ شتێك ناڵێ. هەردوو برگەی دووەم و سێیەمی چیرۆکی هەواڵیی باش داڕێژراو، بەپێی شێوازی پیشەکیی سرکەرانە دەبێ درێژەی وردو دیاریکراو بخەنە ڕوو:

((بەتۆمەتی جێهێشتنی شوێنەکەی خۆی کەدەکەوێتە نزیك چوارڕیانی چەند قوتابخانەیەکەوە، پۆلیسێك لە کار وەستێنرا، پاتریك ئەدریانی سەرۆکی پۆلیس بڕیاری وەستاندنی ئەلبێرت مارکسۆنی تەمەن ٢٧ ساڵی پۆلیس (٨٨٥ شەقامی سترونگ ئەمفنیو)ی بۆکاتێکی نادیار دەرکرد، لەڕاپۆرتی ملازم ئیراوالتەرزی بەرپرس لەناوچەکەدا هاتووە کەڕۆژی دووشەممە پشکنینێکی ڕۆتینی ئەنجام دراوە و دەرکەوتووە کەمارکسۆنی پۆلیس لەشوێنی خۆیدانەبووە)).

٦- پێشەکیی سەرسوڕهێنەر : The Astonisher Lead

ڕۆژنامەوانە لاوەکان لەبەکارهێنانی ئەو وشە و دەربڕینانە دەترسن کەبۆچوون و لێکدانەوەیەك دەگرنە خۆیان، ئەگەر بارودۆخ گونجاو بێ، دەبێ ئەم جۆرە وشەو دەربڕینانە بەکاربهێنرێن وەك: ((جۆن لۆنگدینی سوارچاك، کەلەهەموو سەردەمەکاندا خاوەنی زۆرترین سەرکەوتنە، بۆ یەکەم جار و بەرامبەر بە ٤٠ هەزار دۆلار، وەکو ڕاهێنەر لەیانەی بیفرلی لەئەرلنکتۆن پارك کاردەکات)).

چوارەم : بوونی زیاتر لەڕەگەزێکی گرنگ
More Than One Feature

لەڕابردوودا باسی ئەو پێشەکیانەمان کرد کەڕەگەزێکی هەواڵیی گرنگ ودەرکەوتوو دەگرنە خۆیان، بەڵام مومارەسە وکارکردن دووپاتیدەکەنەوە کەهەواڵیی ڕۆژنامەوانیی لەوانەیە گۆشەی جۆراوجۆری هەبێ، بەجۆرێك ئەو شێوازە داڕشتنانەی کەلەو بەشەدا باسمان لێوەکردن دەبن بەنەگونجاو، بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو ئاستەنگانەش چەند ڕێگەیەکی جۆراوجۆرهەن:—

١- هەواڵە سەربەخۆکان Separate Stories

ئاسانترین ڕێگە ئەوەیە کەزیاتر لەچیرۆکێکی هەواڵیی بنووسیت، چیرۆکی هەواڵیی ئەگەر دیمانە و بابەتی لاوەکی، یان تەوەری هەمە جۆری تیابێ، ئەوا بەزۆری دوو نووسەر یان زیاتر ئەرکی ڕاپەڕاندنی ئەرکەکەیان پێ دەسپێردێ، ئەگەر چیش لەوانەیە هەندێك دووبارەبوونەوە ڕوویدات بەڵام ئەمە نابێتە هۆی دابەزاندنی تواناو پەرۆشی ، بگرە لە هەندێك حاڵەتدا زۆر هاندەر دەبێت، لەوانەشە ڕۆژنامەکە چەند چیرۆکێکی هەواڵیی بەقەڵەمی ژمارەیەك نووسەری جیاواز دەربارەی هەمان ڕوداوبڵاو بکاتەوە.

٢- پێشەکیی چڕوپڕ : The Crowded Lead

کاتێك ئەو ڕەگەزانەی کەدەبنە مایەی وروژاندنی سەرنج و بایەخدان، خاوەنی بەهایەکی هەواڵیی یەکسان دەبن، ئەوە دەکرێ ژمارەیەك ڕاستی– واقیع، لەناو یەك پێشەکیدا کۆبکرێتەوە، وەك: ((دوێنێ ئێوارە ، لەمیانەی دانیشتنی هەفتانەی ئەنجوومەنی شاردا، لیژنەکانی کارکردن دیاریکران و گرێبەندی ڕووناککردنەوەی شەقامەکانیش بۆماوەی ساڵێك تازەکرایەوە، پێشنیازێکیش سەبارەت بەمۆڵەتەکانی کارکردن ئاڕاستەی لیژنەی دارایی کرا)). شتێکی ئاساییە هەر بڕگەیەك لەو بڕگانەی کەلەدوای ئەو پێشەکییەوە دێن یەکێك لەڕەگەزە ئاماژەپێکراوەکان و تەواوی وردەکاریەکانیان بگرنەخۆیان.

٣- شێوازی پێشەکیی هەڵواسراو (پێشەکیی کلکی کراس)

Shirt Tail Lead

بۆئەوەی خۆت لەپێشەکیە نادیار و چڕوپڕەکان دووربخەیتەوە، دەکرێ تەنیا یەك ڕەگەز دەربخرێ وەك ئەوەی گرنگترین ڕەگەز بێ، ئەو بڕگانەش کەڕەگەزەکانی دیکە دەگرنەخۆ، لەڕێگەی بەکارهێنانی بڕگەی وەك ئەمەی خوارەوە پێشبخرێن: –

((لەلایەکی دیکەو ئەنجوومەنی شار بڕیاریدا ..) یان ((لە هەمان ڕووداویشدا ...)) و ...تاد.

–ئەلدفال غروير وەکو سەرۆکی لیژنەی دارایی لەئەنجومەنی شاردا هەڵبژێردرا.

–لەو کۆبوونەوەیەدا کەدوێنێ ئێوارە ئەنجوومەن سازیکرد، ناوی سەرۆکەکانی دیکەی لیژنەی هەمیشەیی ئاشکراکران، ئەوانیش ....

–سەبارەت بەڕووناککردنەوەی شەقامەکانیش، ئەنجوومەن بڕیاری لەسەر بەردەوامبوونی کارکردن بۆماوەی ساڵێك بەو گرێبەندەی کەلەگەڵ ریپابلك لایت کۆمپانیادا مۆرکراوە،دا.....

-لەلایەکی دیکەشەوە، ئەنجوومەن پێشنیازی یاسایەکی تازەی سەبارەت بەمۆڵەتی کارکردن، ئاراستەی لیژنەی دارایی کردو و داواکاریەکەی خاوەنی باڵەخانەکانی (فرۆنت ستریت)یشی ڕەت کردەوە، کەتیایدا داوایان کردبوو بەدرێژایی شەو ئۆتۆمبیلەکانیان لەشەقامەکەدا ڕیز بکەن.

٤- چوارچێوەکان (بۆکسەکان) Boxes

ڕوونکردنەوە و خشتە و بابەتە لاوەکییەکان و شتی تری لەوجۆرە، بەزۆری لەنێو چەند چوارچێوەیەکدا بڵاودەکرێنەوە، ئینجا یان دەخرێنە پێش پێشەکی یان لەنێو بابەتی سەرەکیی و ستوونی تەنیشتیدا بڵاودەکرێنەوە، ئەو (چوارچێوانە — بۆکس Box) بریتین لەو بابەتانەی کەلەناو بۆکسێکدا بڵاودەکرێنەوە)، بەچەند شێوازێکی دیکەش بەکاردەهێنرێن و زۆربەیان پەیوەندیان بەڕێکخستن و دەرهێنانەوە هەیە.

زۆربەی کاتەکانیش ئە بابەتەی کەلەناو بۆکسێکدا دادەنرێ، ئەمانەی خوارەوە دەگرێتەوە: -

أ- لیستی ناوی ئەوانەی لەئەنجامی ڕووداوەکاندا مردوون یان برینداربوون.

ب- ڕستەوبڕگەی بەهێز و ماناداری وتار و ڕاپۆرت و بەڵگەکان و هی تر.

پ- ئامارەکان.

ت- پوختەی ڕووداوەکانی نێو خودی چیرۆکێکی هەواڵیی یان دوو چیرۆکی هەواڵیی پەیوەندیدار یان زیاتر.

پ- کورتەی ڕووداوە پێشووەکان کەپەیوەندییان بە هەواڵەکەوە هەیە.

ج- گۆشە ناوخۆییەکانی ئەو چیرۆکە هەواڵیانەی کە لەلایەن ئاژانسەکانی دەنگوباسی نیشتمانییەوە گوازراونەتەوە.

((پاش ئەوەی داوایان لە ١٢ کرێکار و شەش میوان کرد کەلەسەر زەوی پاڵ بکەون، سێ دزی چەکدار و دەمامکدار، ئەمڕۆ بەیانی دوای کاتژمێر هەشت، توانیان نزیکەی ٧٥ هەزار دۆلار لەخەزێنەکانی بانکی فیرست ناشنال (١٠٩- ماین ستریت) بدزن، پاشان بەهۆی ئۆتۆمبیلێکەوە کە چاوەڕێی دەکردن و هاوکارێکیان لێی دەخوڕی، توانیان ڕابکەن)).

ڕووداوەکانی دزی لەماوەی دووساڵدا

ئەو دزیەی ئەمڕۆ لەبانکی فیرست ناشناڵ ئەنجام درا، چوارەم ڕووداوەی لەوجۆرە لەمیلتاوندا، لەماوەی دووساڵدا ڕودەدات ، سێ ڕووداوەکەی تر بەزیان و ئەنجامەکانیانەوە بەم جۆرەبوون:

- ٣ی ئاداری ١٩٦٦، فیرست ناشنال بانك، دوای دەسگیرکردنی ئای مایسۆن کەئێستا بۆماوەی دە ساڵ بەندکراوە، توانراو ١٧٤٥١ دۆلار بگێردرێتەوە.
- ٢١ی ئەیلولی ١٩٦٦، میل تاون بانك، دوای ئەوەی لەهەمان ڕۆژدا سەرۆکی پۆلیس توانی لەدووری ٣ میل لە دەرەوەی شار جۆن هایزی دز بکوژێ، ٤١١٥٠دۆلار گێڕدرایەوە.
- ١٥ ی تەمموزی ١٩٦٧ ستیبزن ناشنال بانك، لەو ڕوداوەدا ٥٠ هەزار دۆلار دزراوە و تائێستا نەتوانراوە ئەنجامدەرەکەی دەسگیربکرێت.

ولیەم ئاشەری بەرپرسی بەشی خەرجکردن، وەسفێکی وردی ئەو کەسانەی کردووە، وادیارە هەمویان لەخوار تەمەنی ٢٥ ساڵییەوە بوون، بلوزی شینیان لەبەردابووە و کڵاوەکانیشیان هێناوەتە سەرچاویان.

٥- پێشەكيى ١-٢-٣-٤ The 1 -2-3-4 Lead

دواى پێشكەشكردنى ڕوونكردنەوەيەكى بەپەلەو كورت دەربارەى ئەو هەڵوێستەى هەواڵ پێكدێنێ، دەكرێ لەڕێگەى خشتە و ژمارەوە ڕەگەزە جۆراو جۆرەكان دەربخرێن، بەم شێوەيەى خوارەوە:-

((لەميانەى كۆبوونەوەى دوێنێ ئێوارەيدا، ئەنجومەنى تازەى شار ويست و خواستەكانى لويس تويرى پارێزگارى دەربارەى زۆربابەت كەخرانە دەنگدان، وەلاوەنا، هەروەها ئەنجوومەن چەند كارێكى گرنگى ديكەى ئەنجام دا لەوانە: -

أ- هەڵبژاردنى ئەلدفال غرويرى ڕكابەرى سياسيى پارێزگار وەكو سەرۆكى ليژنەى دارايى.

ب- پێشنيازى ياسايەكى تازە دەربارەى مۆڵەتى كاركردن ئاڕاستەى ليژنەيەك كرا كەئەلدفال غروير سەرپەرشتى دەكات، لەلايەن خۆشيەوە پارێزگار ئەو ياسا تازە پێشنيازكراوەى بەناپێويست وەسفكرد.

پ- درێژكردنەوەى ماوەى كاركردن بەگرێبەندى ڕووناككردنەوەى شەقامەكان بۆماوەى ساڵێك لەگەڵ كۆمپانياى ريپابلك لايتدا، پارێزگاريش لەميانەى چەند وتارێكدا كەلە مانگى ڕابردوودا پێشكەشى كردن دژايەتى خۆى بۆ تازەكردنەوەى گرێبەندەكە ڕاگەياند.

ت- ڕەتكردنەوەى ئەو داواكارييەى كەخاوەنى باڵەخانەكانى فرۆنت ستريت دەربارەى ڕێگەدان بەوەستاندنى ئۆتۆمبيل لەشەقامەكەدا پێشكەشيان كردبوون.

پێشەكى ڕابردوو، بێگومان پێشەكييەكى شرۆڤەكارييە و مەبەست و ناوەڕۆك و گرنگى بڕيارەكانى ئەنجومەن دەردەخات و تەنيا بريتى نييە لەگواستنەوەيان، جگە لەوە هيچ جۆرە هەڵوێستێكى بەرامبەر بەبڕيارەكانى ئەنجومەن وەرنەگرتووە.

هەواڵەكە وەك دارێژراوە، ناڵێت هەرچوار بڕيارە كە ئەنجوومەن دەريكردوون ئاماژە بەهەڵوێستى دوژمنكارانەى ئەنجومەن دەكەن بەرامبەر بەپارێزگار،

لەهەمانکاتدا، دارشتنی هەواڵ بەم شێوەیە، بێگومان بەشێوەیەك لەشێوەکان ئەو ڕاستیە دەردەخات. ئەنجومەنیش ئەگەر لەدانیشتنێکی داهاتوودا دەنگ بۆ بەرژەوەندی ژمارەیەك ڕێوشوێن بدات کەپێشتر پارێزگار وەستاندوونی، بەڵام ڕووداوەکان وەك چۆن لەچیرۆکی هەواڵیی یەکەمدا بڵاوکراونەتەوە، زۆروردن، بۆیە ناتوانێ ڕۆژنامەوانەکە بەڕەنگاو ڕەنگکردنی هەواڵەکەی تۆمەتبار بکرێ، بێگومان ڕۆژنامەوان چەند زانیارییەکی پاشکۆی خستۆتە بەردەم خوێنەران، وایان لێدەکات بگەنە دەرەنجامی دیاریکراو، بەڵام ڕاپۆرتێکی دوور لە بڕیارەکانی ئەنجومەنی شار و هەوڵ نەدان بۆ دیتنی لە هیچ دیدگایەکەوە لەوانە بوو هەستێکی هەڵەی بەخشیبایە.

لەپێناوی نووسینی هەواڵ بەم شێوەیەدا، دەبێ جەخت لەسەر گرنگیی زانین و شارەزایی بکرێ، چونکە بەبێ ئەو دوو چەمکە، پەیامنێر ئەو شتە زۆر کۆنە بەشتێکی تازە دەزانێ، هەروەها دەبێتە خاوەنی چەندین سەرچاوەی هەواڵ و ئەو زانیارییانەی بۆ ئاشکرا دەکەن کەلەنێو نێوەندەکانی بازنەیەکی بەرفراوانی خوێنەراندا دیارن.

بەواتایەکی دیکە، تۆ ناتوانیت ڕەگەزێکی هەواڵیی گرنگ دەربخەیت ئەگەر شارەزانەبیت لەهەڵبژاردن و وەرگرتن و جیاکردنەوە و گرتنیدا.

بەشی پێنجەم

دارشتنێکی سەرنجڕاکێشانە بۆ چیرۆکێکی هەواڵیی
Making it Attractive

١- تەوەرێکی هەواڵیی
٢- پێشەکیی نالێکچووانە
٣- پێشەکیی پرسیاریانە
٤- پێشەکیی وەسفییانە.
٥- پێشەکیی پچڕکراو
٦- پێشەکیی هێمایی
٧- پێشەکیی پەندئامێز
٨- پێشەکی ئامازەی ئەدەبی
٩- پێشەکی لاسایکردنەوەی گاڵتەجاڕییانە
١٠- پێشەکی وەرگیراو (کۆتەیشن)
١١- پێشەکیی گفتوگۆکارانە
١٢- پێشەکیی کەڵەکەبووانە
١٣- بایەخدانێکی دواخراو
١٤- بەدوابیەکدا هاتن
١٥- وتارێکی ڕاستەوخۆ
١٦- پێشەکیی ویستراو یان ئارەزوومەندانە

ئەگەر بەشی یەکەمی چیرۆکی هەواڵی وەڵامی ژمارەی پێویستی شەش پرسیارەکە بداتەوە (بڕوانە بەشی سێیەم) و ئە پرسیارەش کەلە چیرۆکدا بەڕەگەزی هەرە گرنگ و دەرکەوتوو دەزانرێ دووپات و دەرخستنێکی گونجاوی پێ بدرێ (بڕوانە بەشی چوارەم)، ئەو وەختە پێشەکییەکە باش دەبێ. بەڵام ئەگەر (سەرەڕای ئەوەی کەلەپێشەوە باسی لێوەکرا)، سەرەتای چیرۆکی هەواڵی بەشێوەیەکی بەجێ و سەرنج ڕاکێش نووسرابێ، بەجۆرێك پاڵ بەخوێنەرەوە بنێ لەبەرئەو هۆکارە درێژە بەخوێندنەوە بدات، بێگومان ئەو وەختە پێشەکی نایاب دەبێ. هیچ خوێنەرێك نییە بایەخ بەزۆربەی هەواڵە بڵاوکراوەکان بدات لەیەك ژمارەی ڕۆژنامەیەکدا، بۆیە ئەرك و ئامانجی ناونیشانەکانئاراستەکردنی ئەو خوێنەرەیە بۆ ئەو چیرۆکە هەواڵییانەی کەبایەخیان پێدەدات. پێشەکیی هەواڵیش پشتگیریی لەناونیشان دەکات و بۆی زیاد دەکات، هەربۆیە بۆ توێژێکی گەورەی ئەو خوێنەرانەی کەلە خوێندنەوەی هەواڵدا دەگەنە ئەو ئاستە ئەمە پڕبەپێستی خۆیەتی.

سەرەڕای ئەوەش، هەموو چیرۆکێکی هەواڵی بۆ ژمارەیەکی کەمی خوێنەران نووسراون و داڕێژراون و لێکدراون، واتە ئەوانەی تاکۆتایی درێژە بەخوێندنەوەیان دەدەن.

هەریەکە لەناوەڕۆك و ئەو شێوازەش کەپێی نووسراوە، فاکتەری بنەڕەتین و هەرئەوانیش تیایدا بەهاوئاستی بایەخ و سەرنج ڕاکێشان دیاریدەکەن، بەڵام لەبەشی دووەمی چیرۆکی هەواڵیدا، دووپاتکردنەوە دەکەوێتە سەر چۆنیەتی دەستەبەرکردنی دووروودرێژەی (التفاصیل) تەواو لەپرۆسەی کۆکرنەوەی زانیارییە پەیوەندیدارەکان بەکۆمەڵێك ڕووداوی هەمە جۆرەوە.

ئامانجی ئەم بەشە بریتیە لە پێشکەشکردنی دەستی یارمەتی بەنووسەر لەپێناوی باشترین داڕشتنی هەواڵدا بەبێ لەدەستدانی سەرنج ڕاکێشان،

نموونەكانیش ڕوونیدەكەنەوە كەجەختكردنەوە یان تێڕوانین چۆن چەند شێوازێكی سەرەتایی بۆ شرۆڤەكردن بە هەواڵێكی دیاركراو دەبەخشن.

تەوەرێكی هەواڵیی The News Peg

كاتێك پێشەكیی هەواڵ بەگوێرەی شێوازی دەرخستنی ڕەگەزی سەرەكیی یان هەر شێوازێكی دیكەی هاوشێوە دەنووسرێ، ئەمەش چ بەمەبەستی دەرخستنی ئەو ڕەگەزە سەرەكیی و گرنگەبێت یان بەمەبەستی وەدیهێنانی سەرنج ڕاكێشیی ڕەوانبێژی و زمانەوانیی، لێرەوە ئەو بەشەی كرۆكێكی هەواڵ یان زیاتر دەگرێتە خۆی كەپەیوەندی بەو ڕووداوە هەیە كە دەبێتە بیانوو بۆ بوونی هەواڵ، ئەو بەشە بەتەوەری هەواڵیی (خاڵ، ڕەگەزی سەرەكیی The News Peg) ناودەبرێ، بەڵام ئەو پلە یان سنوورەی كەدەكرێ بەلاوەكیی یان یارمەتیدەری ڕەگەز دابنرێ، دەوەستێتەوە سەر گرنگییەكەی، ئەگەر خاوەنی گرنگییەكی گشتیی و ژیاریی و یەكلاكەرەوە بێ، ئەوا دەبێ وەكو پێویست دەربخرێ. لەلایەكی دیكەوە ئەگەر بایەخدان بەڕەگەزی سەرەكیی لەهەواڵدا لەڕووی گرنگییەوە (وەكو زانیاریی گشتیی) بەسەریدا زاڵ بێ، ئەو كاتە تەوەری هەواڵیی لەوانەیە پاشەكشە بكات. لەو نموونانەی خوارەوەدا، ئەگەر چی بەپێی شێوازی دەرخستنی ڕەگەزی بایەخدار چارەسەر كراون، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا تەوەرە هەواڵییەكان لەپێشەكییەكاندا هاتوون: —

((دوای پۆشتەكردنی هەرسێ كچە بچووكەكەی وبردنیان بۆ كڵێسا، پاشان (تەعمید) كردنیان، دوێنێ خاتوو نورا مەكماهون گەڕایەوە ماڵەكەی لە بانفیل و هەرسێكیانی كوشت)).

((پۆلیسی ناوچەی میل تاون لە پێشبڕکێ دایە لەگەڵ مردندا — لەوانەشە دواکەوتبێ — لەگەڕانی چڕوپڕیدا بەدوای هارۆڵد و نرمنی تەمەن ٥٨ ساڵدا.

پۆلیس دەزانێ چی بەخەیاڵی ناویراودا دەخولێتەوە — خۆ کوشتن، بۆ ڕێگەگرتنیش لەوەی دەیەوێ ئەنجامی بدات، پۆلیس هیوادارە لەکاتی گونجاودا بیدۆزێتەوە، نرمن بەڕێوەبەری سندووقی گرووپی گریست وودە و ماوەی هەفتەیەکە دیارنەماوە.

٢- پێشەکیی ناڵێکچووانە The Contrast Lead

ڕەگەز (سیما — ڕەگەزی باڵا The Feature)ی گرنگ لەهەواڵدا لەو ناڵێکچوونەدا کەلەنێوان هەڵوێستی هەنووکەیی و ڕابردود یان لەنێوان ڕوودوای هەنووکەیی و ڕووداوێکی دیکەدا بەدیدەکرێ و هەر هۆکارێك لەهۆکارەکان هێشتا لە خەیاڵداماوە. لەو پێشەکیەی خوارەوەدا تێبینی بکە کەتەوەری هەواڵیی چۆن پارێزراوە، ئەگەر چی ئەمە وەك پێویست دیاریکراو نییە و جەختیش لەسەر هەڵوێستی نائاسایی کراوەتەوە: ((لەپاش ئەو مێزەی کەلە داری گوێز دروست کراوە، ئەو مێزەی کەماوەی ٢٥ ساڵە هەموو ڕۆژێك ڕاهاتووە لەسەر پاککردنەوەی، دوێنێ فیرجل ستیمسۆن بەبۆنەی دامەزراندنی بەپلەی سەرۆکی کۆمپانیای تراکننگەوە، پیرۆزبایی لێکرا)).

٣- پێشەکیی پرسیاریانە The Question Lead

واباوە کەپەیامنێری ڕۆژنامەوانیی لەهەواڵەکانیدا وەڵامی پرسیارەکان بداتەوە، نەوەکو پرسیار بکات، ئەگەر ئەمەشی کرد و پرسیاری وروژاند، ئەوکاتە پێشکەشکردنی هەواڵ دوا دەخات، وەك ئەو پێشەکیەی کەبە ((چی دەبێتە هۆی

لاساری؟)) دەست پێدەکات، بەدواشیدا پوختەی ئەو بیرۆکە هەواڵییە دێت کەلەسەرچاوەیەکەوە دەسگیرکراوە، وابەباشتر دەزانرێ کەسەرەتا بەم جۆرە بێ:

((سەرنەکەوتنی هەرزەکاران لەدەستکەوتنی کار، دووچاری لاسارییان دەکاتەوە، بەپێی بۆچوونی ...)).

کەهەواڵ پەیوەندی بەکێشەیەکەوە هەبێ مایەی سەرنجی ڕای گشتیی بێت، یان گرێدراوی گرفتێك بێ و لەوانەبێ ببێتە مایەی وروژاندنی مشتومڕ لەنێو خوێنەراندا، ئەو وەختە دەکرێ لەڕێگەی بەکارهێنانی پێشەکیی پرسیاریانەوە ڕەگەزی بەتاسەوەبوون و وروژاندنی بایەخ بەدیبهێنرێ، وەك ئەمەی خوارەوە:

- دەبێ هەستی مرۆڤ چۆن بێت کەزیندەبەچاڵ دەکرێ؟ ئێدوارد تیرنەری تەمەن ٢٧ ساڵ کەدانیشتووی ٥٤١ - شەقامی گرنە دەتوانێ پێت بڵێ، چونکە دوێنێ خۆی بۆ خۆی لەو ئەزموونەدا ژیاوە، کاتێك لەپرۆژەیەکی نیشتەجێکردندا لەشەقامی هارمۆن، زەوی شەقی برد و قوتیدا.

- چیدر - بەریتانیا - (ی.ب.أ) - پیاوێك چی دەڵێ کەبزانێ ژمارەیەکی پێوانەیی لەبەرگەگرتنی ژیانی لەژێر زەویدا شکاندووە؟

((خودا خێری گۆرەوەییە لۆکەکەییە بچووکەکانم بنووسێ. کارەکەم بەئەنجام گەیاند!))، دیڤید لاڤیریی تەمەن ٢٨ ساڵ لە ئەشکەوتێکدا لەقووڵایی ٤٠٠ مەتر لەژێر ڕووی زەوییەوە بەم جۆرە هاواری کرد.

٤- پێشەکیی وەسفییان The Descriptive Lead

لەوانەیە دەوروبەر (شوێن، بارودۆخ Sitting) یان ڕووکەشی فیزیۆلۆژیی کەسێك یان شتێکی پەیوەندیدار بەڕووداو، یان لایەنی نائاساییی ئەو ڕووداوەی کەچیرۆکەکەی لەبارەوە دەخولێتەوە، ببنە کلیلی چیرۆکێکی هەواڵیی - یان ڕەگەز یان (سیما)ی سەرەکیی لەو جۆرەحاڵەتانەشدا پێشەکیی وەسفی دەکرێ بەهێز و

کاریگەرتر بێ لە بەخشینی شێوەزار (ئاواز، پلە، شێواز Tone) یان کاردانەوە یاخود هەستی پێویست، لەپێناوی تێگەیشتنی هەڵوێست و هەڵسەنگاندنی بەهاکەیدا. پەیامنێری ڕۆژنامەوانیش بەرلەوەی توانای وەسفکردنی هەبێ، دەبێ بزانێ چۆن چاودێری و تێبینی دەکات، باشترین پێشەکییە وەسفییەکان ئەوانەن کەشایەتحاڵەکان دەینووسن، هەروەها دەبێ لەوەسف و سیفەتە زیادەکان خۆ دووربخرێتەوە، چونکە ئەوانە هیچ سوودێکیان نییە و بەتەنیا بەڵگەن بۆئەوەی پەیامنێر خاوەنی ژمارەیەك وشەو بڕگەی وشك و چوارچێوەدارە و هیچی تر.

ئەمانەی خوارەوە پێشەکیی چەند هەواڵێکی گرنگن، کەخۆیان لەو هەولانە دورگرتووە:-

- پێش نیوەشەو، تەقەکردن هێمنیی شەقامی میل تاونی شکاند، لەکاتی وەستانیشدا لاوێك بەکوژراوی دۆزرایەوە.
- ئەمڕۆ بۆماوەی زیاتر لەخولەکێك، خۆر وەکو جوانکاری بریقەداری جەژنی لەدایکبوون، بەسەر ناوەڕاستی مینیسوتاوە دیارنەما ، ئەمە لەکاتێکدا مانگ لەنێوان خۆر و زەویدا ئۆقرەی گرتبوو.
- لەنێو ئەو ڕووناکییە لاواز و ترسناکەداکە ناوچەکەی داپۆشی، سەدان زانا و هەزاران کەسیتر توانیان دیمەنی تەواوی خۆرگیران ببینن.

The New York Times

٥- پێشەکیی پچرپچرکراو: The Staccato Lead

ڕەگەزی کات لەحاڵەتی ڕووداوێکی بەپەلەدا یان چەند ماوەیەکی زۆر کورت کەدەکەونە نێوان زنجیرەیەکی پێکەوە بەستراوی ڕووداوەکان و لەیەکیان دادەبڕن ئەو ڕەگەزە سەرەکییە کەدەبێ جەختی لەسەر بکرێ و دەربخرێ – ئەو کاتە

پێشەکیی پچڕاو (نووسینی پچڕاو کە شێوازێکی دەربڕینەو بەپچڕپچڕی و نەبوونی یەکپارچەیی دەناسرێ) گونجاوەو وەکو پێویست دەبێ. ئەو پێشەکییەش زنجیرەیەك برگەی پچڕپچڕ، یان بۆشایی دەگرێتە خۆی، بەزۆریش دەبێتە شێوازێك لەشێوازەکانی پێشەکیی وەسفیانە.

– هانۆڤەر – ٢٣ ی حوزەیران: دەنگە دەنگێگ کە گوێی کەڕدەکرد، پاشانیش زنجیرەیەك تەقینەوەی بەدواداهات و دوکەڵێکی چڕۆ پڕیش بەرزبووەوە و گڕێکی پێچاوپێچی دوکەڵیی ڕەش بەری ئاسمانی گرتو دواتر وردە وردە ڕووی لەسپیەتی کرد، بەهۆی خێرایی و پەلەکردنیشەوە جووڵەیەکی نادیار بەدیدەکرا.

خەیاڵی چاودێر بەم جۆرە دیمەنی سووتانی کارگەی بەرهەمهێنانی ئۆتۆمبیلی ئۆپڵی لەوشارەدا تۆمارکردووە.

– ٣٠ ساڵە – واتە لەساڵی ١٩٣٨ – و لەناوچە و ژیانێکی دیکەدا، پاش ٤٠ ساڵ لەخۆشیی، ڕووناکی لەهەردووچاوی خاتو هانی دواتز لەگریگۆری فیل کوژایەوە و بوو بەنابینا، نابینایەکی تەواو، ساڵان تێپەڕین – ٣٠ ساڵی دوورودرێژ و پڕ غەم بەڕێکران– لەپڕێکدا وەڵامی نوێژەکانی درایەوەو هەردوو چاوی خاتوو هانی دواتز چاکبوونەوە و ئێستا دەتوانێ هەموو شتێك ببینێ.

٦- پێشەکیی هێمایی (خوازەیی وێنەیی) The Figurative Lead

لەکاتی بەکارهێنانی (خواستن) و (لێکچواندن) و شێواز و وێنەی دیکەی لەو جۆرەدا، دەبێ بەپێی توانا هەوڵ بدرێ خۆمان لە بەکارهێنانی وشەو برگەی سواو دووربخەینەوە، ئینجا چ لە پێشەکی یان لەهەر بەشێکی دیکەی هەواڵدا بێ، بەهۆی زۆر بەکارهێنانەوە، زۆر جۆری دەربڕین هەن بڵاوەیانکردووە، بەجۆرێك وای لێهاتووە خوێنەر بەئاستەم وەك هێما یان خوازە تێبینیان دەکات، لەوانە: –

– ئامانجێکی کەسی هەیە و بۆ وەدیهێنانی تێدەکۆشێ یان ناچاری دەکات بایەخ بەشتەکە بدات– Ax to Grind.

– پێڵاوێك لەپێیەکی ناگونجاودا.

– عەرەبانەکەی بەئەستێرەکانەوە بەستەوە.

– هەموو هێلکەکانی لەناو یەك سەبەتەدا داناوە.

نووسەر ئەگەر بتوانێ بەشێوەیەکی ئاسایی و بەبێ مەبەست و تەنانەت ئەگەر گوێ بەسروشتی هێمایی و خوازەییان نەدات، ئەو دەربڕینانە بەکاربهێنێ، ئەنجامەکەی کاریگەری تر دەبێ لەوەی هەوڵ بدات بەئەنقەست بگاتە هەمان ئەنجام:

– واشنتۆن – ٢٧ی تەمووز (أ . ب) – سوپا چەند دانێك بۆ ڕێنماییەکانی وەزارەتی تازەی بەرگری دادەنی، ئەو وەزارەتەی ڕێگەی بە بەرپرسی ڕاگەیاندنەکەی داوە کەهەمیشە ئەنگوستیلەیەك (تەنیا بۆ بەکارهێنانی کەسی بەکاربهێنێ).

٧- پێشەکیی پەندئامێز The Epigram Lead

هەروەها دەکرێ شێوەزار و مەبەستی چیرۆکێکی هەواڵیی لەڕێگەی بەکارهێنانی پێشەکییەکەوە دەربخرێ کە پەند یان وتەیەکی نەستەقی تێدا بێ، لەگەڵ پێویستی دوورکەوتنەوە لەبەکارهێنانی بیرۆکە و تێبینییە بێمانا و سواوەکاندا. پەند دەربڕینێکی ورد و دیارکراوە و بەزۆری زیرەکیی لەدواوەیە، ئەو جۆرە پێشەکییەش دەکرێ بریتی بێ لەوتەیەکی بەناوبانگ یان بیرۆکەیەکی گونجاو لەگەڵ ئەو هەواڵەدا کە دەنووسرێ وەك:

((لەوانەیە بەزیاتر لەشێوازێك بێدەنگی وەك زێر وابێ، تۆمی جاکوبی نیشتەجێی شاری ماروتز ئەمەی ئاشکرا کرد کاتێك لە ١٢ی ئابدا سێ جار هەوڵی تۆمارکردنی خاڵی لەدژی برستولدا، جاکوب گازاندەی لەپۆل جۆنسۆنی بەڕێوەبەری تیمەکە کرد بەوەی ئەو بۆتە قوربانی چەند بڕیارێکی تۆمارکردن کەمایەی مشتومڕکردنن)).

جۆنسۆن گوتی: کێشەی تۆ ئەوەیە کەکاتێکی دوورودرێژ بەگەڕان و سووڕانەوەدا بەسەر دەبەیت، بەجۆرێك وات لێ دێت ئامادەی لێدانی تۆپەکە نابیت، تەنیا بۆ چێژ وەرگرتن مەڕوانە ئەملاوئەولا و بۆ هەر هۆکارێك تەنیا بڕوانە ناوبژیوان و بەتەنیا جەخت لەسەر لێدانی تۆپەکە بکەرەوە، تۆمی ئەو وتانەی لەگوێ گرت و ئەم ژمارە پێوانییەی خوارەوەی شکاندا...)).

٨- پێشەکیی ئاماژەی ئەدەبی:

The Literary Allusion Lead

ئەو نووسەرەی خاوەنی باگراوندێکی ئاسایی بێ لەئەدەب یان لەمێژوودا، کات ناکاتێك دەرفەتی سوودوەرگرتنی لەو باگراوندە بۆ ڕێکدەکەوێ، بەڵام دەبێ زۆربەوردی ئاماژە بۆ کەسایەتییە خەیاڵی یان مێژوویی یان کارە ئەدەبییە ناسارەکان بکات، بەتایبەتیش بۆخوێنەری ئاسایی — ناوەڕاست، ئەم نموونەیەی خوارەوە ئەوە دەردەخات کەپەیامنێری ڕۆژنامەوانیی چۆن بەشێوەیەکی کاریگەرانە زانیاریی گشتیی خۆی بۆ چاککردنی نووسین و بەرزکردنەوەی ئاستەکانیان بەکار دەهێنێ:

— ئەو شۆفێرەی پێی وابوو ڕۆڵی ساموڕای خێرمەند دەنوێنێ، ئەمڕۆ خەریك بوو بخرێتە بەندیخانەوە، چونکە یارمەتی تاوانبارێکی داوە بۆ هەڵاتن.

٩- پێشەکیی لاسایکردنەوەی گاڵتەجاڕییانە The ParodyLead*

وشەی گۆرانیو وتە بەناوبانگ و بڵاوەکانی کەسانی دیار وناونیشانی کتێب و فیلم و هەر دەربڕینێکی دیکەی تازە، دەکرێ هەموویان بەشێوازێکی لاسایکردنەوەی گاڵتە جاڕییانە لاساییکردنەوەی گاڵتەجاڕییانەی (لاسایکردنەوەی گاڵتەجاڕییانەی یەکێك لە نووسەرەکان (PParody)، لەپێناوی پێشەکیی چیرۆکێکی هەواڵیی گەشتردا، بەکاربهێنرێن.

ئەم نموونانەی خوارەوە خۆیان لەمەترسی بەکارهێنانی شتی سواو دوور دەگرن:

– شارل کیلەری ئەکتەر دەڵێ، تۆ ناتوانیت لەگەڵ خۆتی ببەیت، چونکە بەرلەتۆ حکومەت بردوویەتی، ڕۆژی سێ شەممە کیلەری ئەکتەری شانۆ و سینەمایی تەمەن ٧٧ ساڵ بەئاشکرایی داوای لادانی باجە ئیتحادییەکانی کرد.

– شیریدان – ٢٩ی کانوونی دووەم – لەوانەیە یەکێك لە حاڵەتەکانی بێ ئاوی ئەوە بێت کە دڵ بەگوڕتر دەکات، بەڵام دانیشتوانی شاری ومینگی باکور، بەدڵسۆزییەوە بانگەشەی یارمەتیدانی زەرەرمەندانی لافاوی ڕووباری ئۆهایو و ریڤر فالییان بەجێ هێنا.

١٠- پێشەکیی وەرگیراو The Quotation Lead

لەکاتی گواستنەوەو ڕووماڵکردنی وتار و ڕاگەیاندن و شتی تری لەوبابەتەدا، واباشترە لەڕێگەی وشە تایبەتییەکانی پەیامنێری ڕۆنامەوانییەوە ناوەڕۆك و شتی

بنەڕەتیی ناو وتار یان ڕاگەیاندنەکان کورتبکرێنەوە، نەوەك وەرگرتنی ڕاستەوخۆ لەوشەکانی وتارخوێن یان ڕاگەیەنەرەکەوە.

لاواز:

دابەزینی بەرچاوی ڕێژەی مردنی دایکان و پێشکەوتنی بواری پزیشکیی و هاتنەکایەی گەشەی ئابووریی، ئەمانە وایان لەدامودەزگاکانی خزمەتگوزاریی کۆمەڵایەتیی کردووە کەزۆربەی کێشەکانی چارەسەر بکات، جگە لە گرفتی ناسەقامگیریی سۆزداریی منالان ، هوراس ئیبدایکی بەڕێوەبەری دەستەی خزمەتگوزرایی کۆمەڵایەتیی ئەمەی ڕاگەیاند.

بەهێز:

کێشەی ناسەقامگیریی سۆزداریی منالان، گرفتی ژمارە(١)ە کەڕووبەڕووی دامودەزگاکانی خزمەتگوزاریی کۆمەڵایەتیی دەبێتەوە، دوێنێ هوراس ئیبدایکی بەڕێوەبەری دەستەی خزمەتگوزاریی کۆمەڵایەتیی ئەمەی دووپاتکردەوە.

لەهەندێك حاڵەتیشدا وا کاریگەرترە ئەو هەواڵانەی وەك ڕاپۆرت دەربارەی وتار یان بەڵگەنامەن بەوەرگرتنێکی ڕاستەوخۆ دەستپێبکەن، بەم جۆرەی خوارەوە:

– ..تەنیا ویستم شتێکی نابەجێ ئەنجام بدەم..

ئەمە (وەك سەرچاوەکانی پۆلیس باسی لێوەدەکەن) ئەو تاکە ڕوونکردنەوەیەیە کەواڵتەر مالیی تەمەن ١٧ ساڵ پێشکەشی کردووە بەرامبەر بەتەقەکردن لەدوو کچ و بریندارکردنیان لەبۆسەیەکدا کەلەناوچەیەکی پڕدارو درەختدا بۆی نابوونەوە .

– " لەکاتی لێخوڕینی ئۆتۆمبێلەکەتدا لەشەقامە گشتیەکاندا، تووڕە مەبە".

ئەم ڕێنماییە ئاڕاستەی ئەو كەسانەكراوە كەدەیانەوێ بە زیندوویی بمێننەوە، سەرەڕای ئەوەی لەقەرەباڵغیی ڕۆژانی كاركردندا ئۆتۆمبێلەكانیان لێدەخوڕن. ڕێنماییەكە لەلایەن فرانسیس كادای تەمەن ١٨ ساڵەوە پێشكەشكراوە، ناوبراو هەڵگری خەڵاتی باشترین شۆفێری هەرزەكارانە لەمیل تاوندا. ئەو پێشەكییەی خوارەوەش لەلایەن ٣٧ مامۆستای ڕۆژنامەوانیی و ٣٢ نووسەری هەواڵەكانی شارەوە بەباشترین پێشەكی دانراوە: ((بۆئەوەی لەبواری ڕۆژنامەگەرییدا پێشبكەون، دەبێ كەمێك زیاتر ئەنجام بدەن لەوەی خەڵك لێتانی چاوەڕواندەكەن)).

ئەمە ئەو ڕێنماییە كە ئەمڕۆ ڕۆن شیفەری جێگری سەرنووسەری (Lantern Spring) ئاڕاستەی خوێندكارانی تازەی بواری ڕۆژنامەگەریی كرد.

هەروەها شیفر گوتی:

"لەوانەیە بیر بكەنەوە وێڵم كە هیچ كەس تێبینی كاری زیادە (اضافي) ناكات، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوان ئاگادارن"

وەرگرتنی برگە برگەی پارچە پارچە، بە زۆری دەكرێ بۆ زیادكردنی ڕاستگۆییو متمانە بەكار بهێنرێ، بەمەرجێك ئەمە نەبێتە مایەی ئاڵۆزیی و زەحمەتخستنەسەر پێشەكی، ئەمەش وەك: ئەمڕۆ كریسودی دادوەری ناوچە ئەوەی ڕەتكردەوە كە دەستی لە هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتی بەخشینی خواردنەوە بێهۆشكەرەكاندا هەبوو بێ بە ساڵۆنێك كە لە ماوەی ئەو ساڵەدا پێنج جار لەلایەن پۆلیسەوە گەمارۆدراوەو وتی: "چۆن خۆم لەو مەسەلەیە هەڵدەقورتێنم".

١١-پێشەكیی گفتوگۆكاران دایەلۆگ The Dialogue Lead

زۆر ئاستەمە – ئەگەر مەحاڵ نەبێ- چیرۆكێكی هەواڵیی جیدیی سەبارەت بەڕووداوێكی گرنگ بە دایەلۆگ دەستپێ بكات، لە كاتێكدا هەواڵە كورتەكان،

ئەوانەی پەیوەندییان بە دادگاکارییەوە هەبێ، یان هەواڵە مرۆییە بەهێزەکان، هەندێك جاریش ئەو هەواڵانەی کە گرنگیی زۆریان هەیە، دەکرێ لە ڕێگەی بەکارهێنانی پێشەکیی گفتوگۆکارانەوەو بەشێوازێکی کاریگەرانە دابڕێژرێن، وەك ئەمەی خوارەوە: هازل مولەری تەمەن ٢٢ ساڵ (١٨٦٤ – شەقامی باین ئەفنیۆ) پرسیاری کرد "ئاخۆ مایەی ترس نییە ئەگەر لەو ژێر زەمینەدا بەند بکرێم و ڕێگەی هاتنە دەرەوەم نەدرێ؟"

تۆماس کای بەڕێوەبەری بەرهەمهێنان لە کۆمپانیای ماجستیك فلۆندری –١٤ شەقامی بیلمۆنت ئەفنیە– کە خاتوو مولەر سکرتێرەکەیەتی وەڵامی دایەوە: "ئەمە ڕوونادات".

بەڵام ڕۆژی سێ شەممە شتێکی لەو جۆرە ڕوویداو بەڕاستی مایەی مەترسییە، ئەمەی خوارەوەش ڕاپۆرتێکی دووروودرێژە دەربارەی ڕووداوەکە......

١٢-پێشەکیی کەڵەکەبووانە –کۆکردنەوە Cumulative Lead

زۆربەی نموونەکان کە پێشتر خرانەڕوو، چەند پێشەکییەك بوون بۆ ژمارەیەك چیرۆکی هەواڵیی دانراون، بە مەرجێك لەگەڵ ئەو ڕێسا گشتیەدا بگونجێن کە داوا دەکات هەواڵ بە جۆرێکی وا بنووسرێ دەرفەتی لادانی هەندێك برگەی کۆتایی هەبێ بەبێ ئەوەی کار بکاتە سەر بە تەواوەتی خستنەڕوو و پێشکەشکردنی ڕووداوەکە.

لە گۆشە نیگایەکی ڕەوانبێژییەوە سێ جۆری سەرەکی چیرۆکی هەواڵیی خاوەن بابەت هەن کە لە پێناوی زامنکردنی پاراستنی بایەخ و سەرنجی هەواڵیدا دەبێ بە تەواوی بڵاو بکرێنەوە، یەکێکیان چیرۆکی هەواڵیی خاوەن بایەخی کەڵەکەبووە کە پێشەکییەکەی جیاوازە لەگەڵ پێشەکیی هەردوو جۆرەکەی تر، ئەمەش بەو پێیەی جۆرێك لە تەوەر (ڕەگەزی گرنگ – News peg) دەگرێتە خۆی. سەرەڕای دەرخستنی ئاواز (ڕەنگ – Tone) یان بارودۆخی چیرۆکیش کە لە پێشکەوتندایە، بەڵام ئەم جۆرە چیرۆکە هەواڵییە دەبێتە مایەی وروژاندنی بایەخی خوێنەر، ئەو

بایەخەی کۆدەبێتەوەو کەڵەکەدەبێ، لە کاتێکدا هەموو ڕستە یان بڕگەیەك تیایدا درێژەو شتی دیاریکراو پێشکەشدەکات.

سالت لایك سیتی – (أ. ب):

کچێکی تەمەن ١٩ ساڵ کە لە شوێنێکی بازرگانیدا وەکو فرۆشیار کار دەکات، دەیەوێ بە بۆنەی جەژنی لەدایکبوونەوە پیرۆزبایی ئاراستەی سەربازێك بکا لە شیکاگۆ، بەرامبەر بەوەی لە کاتێکی زۆر پێویستدا یارمەتی داوە.

بربراسویندال– لە فارمینگتۆن– لە شوێنی کارکردنی خۆی چۆتە دەرەوەو بۆی دەرکەوتووە کە تایەیەکی ئۆتۆمبیلەکەی پەنچەر بووەو هیچ کەسێکی نەدۆزیوەتەوە بۆی بگۆڕێ، بە ناچاری ڕووی کردۆتە پێگەیەکی پاس‌و لەوێ سەربازێکی شیکاگۆیی ڕووی تێکردووەو پرسیاری هۆکاری نیگەرانییەکەی لێکردووە، پاشان دە دۆلاری داوەتێ بۆ ئەوەی پەیوەندی بە ماڵەوەیان بکات‌و داوای یارمەتی بکات. دوای گەڕانەوەی باربرا بۆ پێگەکەی، بینی سەربازەکە سواری پاسی شیکاگۆ بووە، ناوی سەربازەکە نازانێ، بەڵام باربرا دەڵێت: "بێگومان هیوای خۆشیی بۆ ئەو سەربازە دەخوازم – ئینجا هەر کێیەك بێ–"

Chicago Daily News

١٣-بایەخدانێکی دواخراو Suspended Intrerest

ئەم ناوە بەو هەواڵە دەوترێ کە تیایدا نووسەر تاکۆتایی خوێنەر ڕادەکێشێ‌و ئەو تەوەرەی دەخاتە ڕوو کە تەواوی هەواڵەکەی لەسەر بونیاتدەنرێ، واتە ئەوەی بناغەی هەواڵەکە پێکدێنێ.

ئەم جۆرە چیرۆکە هەواڵییانە هاوشێوەی چیرۆکە کورتەکانن کە لە گۆڤارەکاندا بڵاودەکرێنەوەو دەبێ بە تەواوەتی تا کۆتایی بخوێنرێنەوە.

لە هەندێك حاڵەتدا لووتکە بریتی دەبێ لە شتێکی چاوەڕواننەکراو، لە هەموو کاتێکیشدا ئارەزووی خوێنەر تێر دەکاتو لە ڕێگەی ئەو وردەکاریانەشەوە کە دەبێ لەسەرەتادا بڵاو بکرێنەوە، وەڵامی بایەخو سەرنجە هەڵپەسێردراوەکانی نووسەر دەداتەوە.

پێشەکی بایەخدانی دواخراو (یان هەڵپەسێردراو) کۆتاییو جێگیر نییە وەکو پێشەکیی چیرۆکی هەواڵیی خاوەن مۆرکی کەڵەکەبوو:

ئێوارەی ڕۆژی شەممە (مۆتا)یەك نەیتوانی هاری ئۆبراینی پۆلیس سارد بکاتەوە، ئۆبراین، کە ئەرکی لێکۆڵینەوەیەکی پێسپێردرابوو دەربارەی ڕووداوێکی دزی، ئۆتۆمبیلەکەی لە شەقامی ئوبورنی نزیك ویلسۆن ئەفنیو وەستاندبوو لەوێ کەسێك بە پرمە پرمەوە لێی نریککەوتەوە، ئۆبراین لێی پرسی: "چی دەڵێی؟"

کەسی بەرامبەریش بەبێ درکاندنی وشەیەكو لە ناکاو (مۆتا)کەی دەستی ئاراستەی دەموچاوی پۆلیسەکە دەکاتو پێی دەڵێ: "دەبێ شەڕ بکەی بۆ ئەوەی لەگەڵ خۆتم ببەی".

ئۆبراین تووڕە دەبێو دەمانچەکەی ڕادەکێشێو دەسگیریدەکات، لەو وەختەشدا بۆکسێك لە ئۆبراین دەداتو ئەویش بە توندی تێی هەڵدەدا.

لە بنکەی پۆلیسی کینتکوت ئەفنیۆشدا کابرای دەسگیرکراو خۆی بەناوی والیس سولانۆی دانیشتوی ١٦٦٨- تڕی ستریت ناساندو گوتی ئەو پێی وایە پیاوانی پۆلیس "زۆر گەرموگوڕن"و ویستوویەتی یەکێکیان ساردبکاتەوە.

١٤-بەدواییەکدا هاتن – Sequence:

چیرۆکی هەواڵیی بەدواییەکدا هاتوو (زنجیرەدار) جیاوازە لەگەڵ چیرۆکی کەڵەکەبوو، یاخود خاوەنی بایەخی هەڵپەسێردراو، ئەو جیاوازیەش تەنیا لەڕووی ڕێکخستنی مادده (بابەت)ەوەیە، دەبێ ئەوەش بزانرێ کە ئامانجی ئەو سێ جۆرە چیرۆکە دواخستنی گەیشتن بە لووتکە یان ئارەزووە لەلای خوێنەر تا کاتی

تەواوبوون – سیفەتی بەرچاوی چیرۆکی هەواڵیش کە بە شێوازی بەدوایەکداهاتن نووسرابێ، بریتییە لەوەی کە ڕووداوەکان زۆر بە وردیو بە گوێرەی بە دوایەکداهاتنی کاتەکانیان ڕێکخراون، وەك ئەمەی خوارەوە:

ڕۆژی سێ شەممە، چەند خولەکێك دوای چوونە دەرەوەی دایکی بۆ ئەوەی کچەکەی بگەیەنێتە قوتابخانە، بایرۆن هالبرتی تەمەن ٣ساڵ، لە نهۆمی دووەمەوە پەنجەرەی ژوورەکەی کردۆتەوەو ویستوویەتی بڕوانێتە خوارەوە، بەڵام دیاربوو زیاد لە پێویست خۆی شۆڕکردبووەوە تا ئاستی لە دەستدانی هاوسەنگی، ئەوەبوو لە پەنجەرەکە (کە بەرزاییەکەی ٢٠ پێ بووە) کەوتە سەر ڕوبەڕێکی کۆنکرێتی.

بەپەلە ئۆتۆمۆبیلی پۆلیس گەیشتو ولیەم واستنی ئەفسەر بۆ چارەسەرکردنی بارودۆخەکە خۆی گەیاندە شوێنی ڕووداوەکەو منداڵەکەی گرتە باوەش، بایرۆن هیچ ئازارێکی پێ نەگەیشتبوو بەڵام ڕەنگی سوور بوو بووەوە.

١٥-وتارێکی ڕاستەوخۆ Direct address

ئامۆژگاری پەیامنێرانی ڕۆژنامەوانیی دەکرێ، ئەوانەی تازە دەستیان بە کار کردن کردووە کە هەواڵەکانیان هیچ جۆرە ئاماژەیەکی وا دەربارەی ئەوەی پرسیارێکی دیاریکراویان کردووە یان لەپێناوی دەستەبەرکردنی زانیاریی گرنگ هیچ کۆششێکی نا سەرکەوتوویان دابێ، نەگرنە خۆیان، هەروەها ئامۆژگاری بەکارهێنانی شێوازی کەسی یەکەم یان دووەمیان لێ ناکرێ، لە کاتێکدا ستوونووس Columnists و هەندێك نووسەری تایبەت کە نووسینەکانیان مۆردەکەن و نووسەری چیرۆکە هەواڵییە بابەتیەکان (واتە ئەوانەی دەربارەی بابەتێکی گرنگو دیاریکراو یان مۆرکێکی ناهەواڵین (FeatureStories) لەو ڕێسایە بەدەرن. بەهۆی دەستەبەرنەکردنی کاریگەرێتی بەشێوازێکی دیکەوە. ئەم دوو نموونەیەی خوارەوە ڕوونیدەکەنەوە کە چۆن دەکرێ هەندێك جار شێوازی کەسی یەکەمو دووەم لە هەواڵیی ئاسایی یان لە چیرۆکەهەواڵییە بابەتیەکاندا بەکار بهێنرێ:

– منداڵان، کاتێك دایكو باوکتان دەڕواننە بڕوانامەکانتانو دەربارەی ئەوەی کە لە قۆناغی خوێندنی دواناوەندیدا چ قوتابیەکی نایابببوون، دەست بەهێنانەکایەی کەشێکی ئاهەنگ ئامێزدەکەن، ئایا هەست بە شەرمەزاری دەکەن؟ یان پەنجەی پەشیمانی دەمژن؟ خۆشحاڵ بن منداڵان، هاوڕێیەکتان هەیە کە دکتۆر ف. فینشە لە زانکۆی ئەلینۆس، ئەو لەم بارەیەوە لێکۆڵینەوەیەکی ئامادە کردووەو پێشکەشی کردووە بە یەکگرتووی ئەمریکیی بۆ لێکۆڵینەوە دەروونیەکان.

Chicago Daily News

– ئەگەر گوێبیستی نەبوویتو باوەڕیش بەبوونی نەکەیت، ئەوا لەوانەیە ئەمڕۆ لە کۆنگرەی داهێنەرانی نەتەوەییدا کە بڕیارە لە ئوتێلی لاسال بکرێتەوە، بخرێتە بەردەمی جەماوەر.

پەنجەرەیەکی شووشەیی کە تیایدا هیچ شتێك نابینرێ، گڵۆپی کارەبایی کە بۆ بینین ڕووناکایی کەم دەدەنەوە، بۆری ڕەقی ئاو کە بۆ ڕۆیشتنی ئاو پیایاندا هیچ بۆشاییەك نییە – ئەمە نموونەی هەندێك لەو شتانەن کە چاوەڕێ دەکرێ لەم پێشانگایەدا دیدەنییان بکەیت.

١٦-پێشەکیی ویستراو یان ئارەزوومەندانە Freaks

لە کاتی نووسینی هەر هەواڵێکدا هیچ شێوازێك نییە بەکار نەهێنرێ، ئەم نموونانەی خوارەوە چەند پێشەکییەکی نا تەقلیدی دەگرنە خۆیانو کاریگەرێتی خۆیان دووپاتکردۆتەوە:

–کۆلیژێك بۆ فرۆشتن

ئەنجومەنی بەڕێوەبەرایەتی کۆلیژی بلیزنیت ئەمڕۆ ڕایگەیاند: ئەو خوێندنگایەی لە چوار باڵەخانە پێکدێتو ڕووبەری زەویەکەی چەند هیکتارێك دەبێ، بەدوای کڕیارێکدا دەگەڕێ.

شایەنی باسە لە کۆتایی ساڵی خوێندنی ڕابردووەوە کێشە داراییەکان داخستنی ئەو خوێندنگایەیان سەپاندووە.

—کیسەڵ ئاژەڵێکی کۆن و نامۆیە
بە زۆری دەبینیٚ و گوێی لە هیچ نابیٚ
لە شۆربادا تامی زۆر خۆشە
بەڵام کە دەگەزیٚ، دۆزەخ دێنیٚ

لەگەڵ داوای لێبوردن بۆ ئوتو ورکمیستر

ئەو سۆزەی لەناو دێڕەکاندا هەیە دەربڕینی بۆچوونی بەهێزی گۆستاف رابو — ٣٢٢٥ شەقامی ئیلینوس ئەفنیۆیە.

بەگوێرەی راپۆرتێکی پۆلیس دەربارەی ڕووداوێکی هاتوچۆ، چەند ڕۆژێك لەمەوبەر لەسەر ڕێگەی سان ئیلینوس ئەفنیۆ، رایو ئۆتۆمبیلەکەی خۆی لێخوڕیوەو تاکە نەفەرێکیش کە لەگەڵیدا بووە، کیسەڵێك بووە، رایو پێی وابووە کە لە نێو سندووقەکەدا دانراوەو هەستیشی بەخۆشی کردووە کاتێك بیری لە تاموچێژی ئەو شۆربایە کردۆتەوە کە لە کیسەڵەکەی دروستدەکاتو ئەوەشی بە خەیاڵدا نەهاتووە کە لەو ساتەدا کیسەڵ بیر لە چی دەکاتەوە.

بەهەرحاڵ، کیسەڵ توانیی لە سندوق بێتە دەرەوە و هێرش بکاتە سەر یەکەم شت کە بێتە ڕێگەی ئەویش ڕانی رابو بووە و گازێکی لیٚ گرتووە.

ئەمە رابوی شڵەژاندووەو هاواری کردووە، تا ئۆتۆمبیلەکەی لەشەقام لایداوەو خۆی کێشاوە بە دارێکدا.

دکتۆر. ل کورنیرت گوتی: جاری یەکەمە لە شاری میلویکیدا کیسەڵ ببێتە لایەنێك لە ڕووداوێکی هاتوچۆدا.

بەشی شەشەم

نووسینی هەواڵ بەشێوەیەك کە زیاتر بخوێنرێتەوە
Making it Readable

یەکەم: شێوازەکانی خوێندنەوەیەکی ئاسان

دووەم: چەند ڕەخنەیەك لەبارەی ئەو شێوازانەوە

سێیەم: ستایلی ڕۆژنامە

چوارەم: کورتکردنەوە

١-دووروودرێژەی زیاد (زیادەڕۆیی)

٢-وشە زیادەکان

٣-دەستەواژە زیادەکان

٤-ساکاریی

٥-بکەر دیارو بکەر نادیار

٦-دەرخستنی گونجاو

پێنجەم: دوورکەوتنەوە لە شتی سواو

هەر لە جەنگی دووەمی جیهانییەوە، زۆربەی زۆری ئەو گۆڕانکارییانەی بەسەر شێوەو پێکهاتەی هەواڵیی ڕۆژنامەگەریدا هاتوون، بەهۆی ئەو ئامۆژگاریانەوە بوون کە شارەزایانی بواری خوێندنەوەی ئاسان "توانستی خوێندنەوە بە ئاسانیی و خۆشییەوە Readability"، ئەوانەبوون کە لەلایەن ڕۆژنامەو ئاژانسەکانی هەواڵەوە بە مەبەستی ئەنجامدانی لێکۆڵینەوە دەربارەی ئەو بابەتە بەکارهێنراون.

مەبەستی ئەو گۆڕانکارییانەش هێنانەدی کورتکردنەوە –وشەی کورتتر، ڕستەی کورتتر، برگەی کورتتر بووە – بەو پێیەی هاووڵاتی ئاسایی ئەمەریکیی، ئەوەی تەنیا هەڵگری بڕوانامەی دواناوەندییە، لەڕووی خوێندنەوەو تێگەیشتنەوە ئەنجام بە ئاسانتر ببینێ.

یەكەم: شێوازەكانی خوێندنەوەیەكی ئاسان
Readability Formulas

هەندێك چارەسەری جۆراو جۆر هەن بۆ تاقیكردنەوەی ئەو ئاسانیەی كە دەكرێ بە هۆیەوە دەقێكی نووسراو بخوێنرێتەوە، لەنێوانیاندا ئەوانەی هەریەكە لە ڕۆدۆڵف فلیك لە زانكۆی نیویۆرك و ڕۆبرت كاننگ، بەرپرسی فەرمانگەی خوێندنەوەی ڕاپۆرتە هەواڵییەكان لە كۆلۆمبۆس – ئۆهایۆ دایانناون.

بە گوێرەی ئەو ڕێنماییانەی فلیك پێشكەشی كردوون، ئاژانسی ئاسوشیتد پرێس دەستی بەدابەزاندنی ناوەندی درێژیی ڕستەی پێشەكیی لە ۲۷ – ۲۳ وشەو درێژی وشەی بەكارهێنراو لە پێشەكیدا لە ١,٤٧ بڕگە بۆ ١,٥٥ بڕگە كردووە.

بەپێی ئامۆژگارییەكانی كاننگیش، ئاژانسی یونایتدپرێس شێوازی نووسینی خۆی ئاسانكرد بۆ ئەوەی لەگەڵ ئەو خوێنەرەدا بگونجێ كە تەمەنی لە نێوان ۷ –۱۱ ساڵدایە، لەكاتێكدا لەڕابردوودا شێوازێكی دیكەی بۆ ئەو خوێنەرە دەگرتە بەر كە تەمەنی لە نێوان ۷ – ١٦ ساڵدا بوو.

فلیك بەم جۆرەی خوارەوە مەسەلەكەی بۆ ئەنجوومەنی بەڕێوەبەرانی ئاسوشێتد پرێس ڕوونكردەوە:

چارەسەرەكە بریتییە لە ئامێرێكی ژمارەیی، پێوانەی نزیكیی ئاسانیو گرنگیدان دیاریدەكات كە ئەمەریكییەكی نموونەیی لە خوێندنەوەی ئەو دەقەدا دەینوێنێ كە بۆ تاقیكردنەوە ئامادەكراوە، دوای ئەنجامدانی چەندین تاقیكردنەوەی پەیوەندیدار

بە ئاسانیی خوێندنەوەو تێگەیشتن، ئەو دەقە نووسراوە پەرەی پێدرا، هەروەها لە ژێر ڕۆشنایی چەندین لێکۆڵینەوەی تایبەت بە خوێندنەوەی ڕۆژنامەو گۆڤارو ئەو لێکۆڵینەوانەشدا کە لەسەر جەماوەری گوێگری هەواڵە ڕادیۆییەکان ئەنجام دراون، تاقیکراوەتەوە، چارەسەریی – شێوازەکە، وای لێکدەداتەوە کە "ئاسانیی خوێندنەوە" و "بایەخی مرۆیی" بەهۆی ناوەندی درێژی وشەو ڕستەوە دەپێورێ – وشەو ڕستەکورتەکانیش ئاسانترن بۆ خوێندنەوە، ئەو لێکۆڵینەوانەی ئەنجامداون دەریانخستووە کە ئەو وشەیەی ژمارەی بڕگەکانی ١,٥ بڕگەیەو ئەو ڕستەیەش کە ناوەندی ژمارەی وشەکانی ١٩ وشەیە، بۆ نووسینی بابەتی ڕاگەیاندن خاوەنی درێژیی نموونەیین.

بایەخی مرۆیی – Human Interest لە ڕێگەی ڕێژەی "وشە کەسییەکان Personal words و ڕستە کەسییەکان Personal sentences ەوە دەپێورێت کە ناوو جێناوو وشەی دیاریکراو دەگرنە خۆیانو ئاماژە بە خەڵکو وەرگرتنە ڕاستەوخۆکانو پرسیارو ڕستەکانی "تۆ" و ئەوانەش دەکەن کە بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ قسە لەگەڵ کەسێکی دیکەدا دەکەن. ژمارەی ئەو ڕەگەزە "کەسییانە"ش تا ڕوو لە زیاتر بن، ئەوەندە بایەخی خوێنەری ئاسایی بە بابەتی ڕاگەیاندن زیاد دەبێ. هەروەها ئەو لێکۆڵینەوانەی بە ئەنجام گەیاندوون دەریانخستووە کە بوونی ٦٪ ی وشەی کەسییو ١٢٪ی ڕستەی کەسیی لە چیرۆکی هەواڵیدا ئاستی گونجاوی نووسینی ڕۆژنامەگەرییە.

لە بۆنەیەکی دیکەشدا، فلیك چۆنیەتی پیادەکردنی ئەو شێوازەی بۆ بەڕێوەبەرانی ئاژانسی ناوبراو ڕوونکردەوە:

١-ناوەندی درێژیی وشە: ئەو ناوەندە لە ڕێگەی ژماردنی ژمارەی بڕگەکانی هەر سەد وشەیەکەوە دەپێورێ، دەتوانن بە خۆتان ئەم کارە بکەن: تەنیا بریتییە لە خوێندنەوەو ژماردن، ئەوەی زەحمەتی خوێندنەوەی وشەکانیش زیاددەکات، بڕگە زیادکراوەکانن کە بە سەرەتاو کۆتاییەکانیانەوە دەنووسێنرێن.

٢-ناوەندی درێژیی ڕستە: ئەم ناوەندەش بە ژمارەی وشەکانو دابەشکردنیان بەسەر ژمارەی ڕستەکاندا دەپێورێ، جارێکی دیکەش تێبینی دەکەین کە ڕستە دوورو درێژەکان دەبنە مایەی زەحمەتکردنی خوێندنەوە، بە جۆرێك دەکرێ بوترێ: تا ژمارەی وشەکانی ڕستە زیادبن، خوێندنەوەیان ڕوو لە دابەزین دەکات.

٣-ڕێژەی ژمارەی ئەو وشانەی کە بایەخی مرۆیی دەگرنە خۆیان: ئەوەی لێرە دەژمێردرێو ئامار دەکرێ ناو و جێناوە کەسییەکانە کە ئاماژە بە خەڵکدەکەنو، تەنانەت خودی وشەی "خەڵك"و هەموو ئەو وشانەش کە ئاماژە بە ڕەگەزی نێر یان مێ دەکەن، تا ڕێژەی سەدیی ئەو "وشە کەسییانە"ش ڕوو لە زیادبوون بکەن، خوێندنەوە ئەوەندە باشتر دەبێ.

ڕێژەی ژمارەی ئەو ڕستانەی بایەخی مرۆییان تیادا بەدیدەکرێ: ئەوان لێرە دەژمێردرێن، هەموو ئەو ڕستانەن کە ئاراستەی خوێنەر دەکرێن (پرسیار و فەرمانو پیاداچوونەوەکان)و ئەوانەش کە ئاراستەی گوێگرێك یان زیاتر دەکرێن لەگەڵ ڕستە وەرگیراوەکان لە دەقدا، ڕستەی وەرگیراویش ئەگەر بەشێك بوو لە ڕستەیەکی دوورودرێژتر، ئەو وەختە دەبێ ئەو ڕستە دوورو درێژە بژمێردرێ. لە پێناوی دیارکردنی ڕێژەی سەدیشدا کۆی ژمارەی ئەو (ڕستە کەسییانە)م دابەشی سەر کۆی ژمارەی هەموو ڕستەکان کردووە.

بەڵام کاننگ، لێکۆڵینەوە دەربارەی ئەم سێ فاکتەرەی خوارەوە ئەنجام دەدات:

١-قاڵب – ڕستەیەکی نموونەیی – Sentence pattern

دەرکەوتووە کە زەحمەت لەو کاتەوە دەستپێدەکات کە زیادبوونی ناوەندی ژمارەی وشەکانی ناو ڕستەیەك لە ٢٠ وشە زیاتر دەبێ، لە گۆڤاری (تایم – Time)دا ناوەندی درێژیی ڕستە لەنێوان ١٦ و ١٨ وشەدایەو لە گۆڤاری (المختار – Reader Digest) یشدا ناوەندی درێژیی ڕستە ١٨ وشەیە، ئەم دوو گۆڤارەش پێیان وایە کە هۆکاری سەرکەوتنو بڵاوبونەوەیان دەگەڕێتەوە بۆ جۆرو شێوازی

نووسینەکانیان زیاتر لەوەی بابەتەکانیان چین و چی دەگرنە خۆیان، بەڵام لە گۆڤاری (Atlantic) دا ناوەندی درێژیی ڕستە تەنیا یەك وشەیەو لە بنەڕەتدا ئاڕاستەی خوێنەری ڕۆشنبیرو جیدی تر دەکرێ. (زۆربەی گۆڤارو ڕۆژنامە ئەمەریکییە زەبەلاحەکان، ئەوە بەکاردێنن کە بە "ڕێبەری نووسەر" ناوزەد دەکردێ و ئەو شێوازە دیاریدەکات کە هەموو ڕۆژنامەو گۆڤارێك جێبەجێیدەکەن.

ب- بەڵگەی تەمومژاویی Fog Index

ئەمەیە پێوەری وشە ئاڵۆزەکان، وەك: "خەرجییەکی زۆر Expenditure prodigious لە جیاتی"خەرجیەکی گەورە Big Expense"و "بە یەقینەوە Undoubtedly" لەجیاتی "بێگومان No Doubt" و "بە یەکگەیشتن یان ژوان Rendezvous" لە جیاتی "کۆبوونەوە یان دیمانە Meeting" ...... تاد.

پ- فاکتەری بایەخی مرۆیی

ئەمە بەکارهێنانی دووبارەبووەوەی ناوی کەس، یان ئاماژەکردن بەو ناوانە دەگرێتەوە، لەگەڵ ئەو وشانەی ئاماژە بە مرۆڤ دەکەن و ئاستی خوێندنەوەی بابەتی ڕۆژنامەوانی زیاددەکەن.

لەم شێوازەدا کە سەبارەت بەنووسینی دیارو ئاشکرایە، کاننگ چەند هەنگاوێکی دیاریکردووە بۆ گەیشتن بە "پێرستێکی تەمومژاویی"، بەم جۆرەی خوارەوە:

أ- ژمارەی وشە دوورودرێژەکان لە ڕستە بەدوایییەکدا هاتووەکاندا بنووسە، لەوانەشە بخوازیت نموونەی جۆراو جۆری پێکهاتوو لە سەد وشە وەربگریت، دوای ئەمە لە ڕستەیەکی نزیك لە ژمارە سەددا لە ژماردنی ڕستەکان بووەستە، ئینجا کۆی وشەکانی برگە بەسەر ژمارەی ڕستەکاندا دابەش بکە، ناوەندی درێژی ڕستەت لەبڕگەکەدا دەست دەکەوێ.

ب–لەناو سەد وشەدا، ئەو وشانە بژمێرە كە لە سێ برگەو زیاتر پێكدێن، ڕێژەی ژمارەی وشە ئاڵۆزەكانت دەستدەكەوێ.

پ–بۆ ئەوەی پێڕست – لیڤڵی تەمومژاویت دەستگیر ببێ، ئەو دوو فاكتەرەی پێشتر (لە أ،ب) ژماردبووت، كۆیان بكەرەوەو لە ژمارە (٤) یان بدە.

كاننگ ئەو ڕێبەرەی خوارەوەی بۆ هەڵسەنگاندن داناوە بۆ ئەنجامەكانی پێڕست (ڕێبەر – لیڤڵ)ی تەمومژاویی:

ئاستی خوێندنەوە لیڤڵی تەمومژاویی	بەگوێرەی پۆل	بەگوێرەی گۆڤار
١٧	دەرچووی زانكۆ	نەبوونی گۆڤارێكی جەماوەریی
١٦	خوێندكارێكی پێشكەوتووی زانكۆ	
١٥	خوێندكارێكی تازەتر	
١٤	خوێندكاری قۆناغی دووەم لە زانكۆ	
١٥	خوێندكارێكی تازە	
هێڵی مەترسی		
١٢	خوێندكارێكی پێشكەوتووی دواناوەندی	Atlantic monthly
١١	خوێنكارێكی تازەتر لە دواناوەندی	Harper's

Time	خوێندکارێکی پۆلی دووەمی دواناوەندی	١٠
Reader's Digest	خوێنکارێکی پۆلی یەکەمی دواناوەندی	٩
Ladies home Journal	پۆلی هەشت	٨
True confessions	پۆلی حەوت	٧
comics	پۆلی شەش	٦

دووەم:

چەند ڕەخنەیەك لەسەر ئەو چارەسەریی و شێوازانە

وەك لەو ڕاپۆرتەدا لیژنەی (A.D.M.E)ی تایبەت خوێندنەوە ئامادەیكردووە: سوودی تاقیكردنەوەی فلیك لەوەدایە كە نووسەرانی هاندا زیاتر بیر لە نووسینەكانیان بكەنەوە.

بێگومان دەكرێ هەمان شت دەربارەی كاننگو هەموو شێوازەكانی دیكەش بگوترێ، دەرەنجامی سەرەكیی یان كاریگەریی بنەڕەتیی ئەو ئەزموونانەش خۆی لەوەدا دەنوێنێ كە دەبنە مایەی سوككردنی پابەندبوون بە پیادەكردنی ئەو ڕێسایەی جەخت لەسەر ئەوە دەكاتەوە كە بڕگەی یەكەمی چیرۆكی هەواڵیی یان پێشەكیی هەواڵ وەڵامی شەش پرسیارەكە بگرنە خۆیان.

ئێستا زۆربەی ڕۆژنامەكان لەڕێگەی دەرخستنی گرنگترین ڕەگەز لەو ڕەگەزانە (بە زۆری كێ یان چی دەبێ)و جێهێشتنی ڕەگەزەكانی تر بۆ بڕگەی داهاتوو، كاردەكەن، لەمەش زیاتر ئێستا دەتوانرێ هەریەكە لە (كێ؟)و (چی؟) بەشێوەیەكی نادیار دابنرێن، بەمەرجێك لە بڕگەكانی داهاتوودا بە وردیو ئاشكرایی لە پێشەوە دابنرێنەوە.

وا دیارە ئەو شێوازانەو هی دیكەش كە توانای وەدیهێنانی كورتییان هەیە، لەوانەیە ماندوو ببنو بەسەر بچن، دوای ماوەیەك كاركردنیش، هەندێك ڕۆژنامە

گەیشتنە قەناعەتێك کە ئەوەی ڕوویداوە بریتییە لە پرۆسەی ئاڵوگۆڕکردنی ڕێسایەکی وشكو توند بە ڕێسایەکی دیکەی هاوشێوە.

ڕۆبرت فاهارتیی ڕۆژنامەوان لە Daily News دا یەکێکە لە بەرچاوترین ڕەخنەگرانی ئەو شێوازە تازەیە، فاهارتی لەم بارەوە نووسیویەتی: "شێوە، یان گەڵاڵەسازیی Formula، کاتی نووسەر بەفیڕۆ دەدات، ئەمەش پێویستی بە پارە هەیە، بە هەمان شێوە دەبێتەهۆی لە دەستدانی شارەزایی نووسەرو لاوازکردنی تواناو هێزەو کەمکردنەوەی کاریگەرێتیەکەی. لەلایەکی دیکەوە توانای داهێنەرانەی نووسەر دەکوژێ، ئەو توانایەی کە ژمارەیەکی زۆری سەرنووسەران بە پێویستو گرنگی دەزانن.

لە زۆربەی حاڵەتەکاندا زەحمەتە پێشەکییەك بنووسیت لە ١٤ وشە پێك بێتو دەربڕی ڕەگەزی هەواڵیی بێتو وەکو پێویستیش ڕەگەزی سەرەکیی دیاریبکات، بۆیە زۆر جار پێویستیش دەکات —دوو هەوڵ یان سێ— دووربخرێنەوە، شێوازی ١٤ وشەیی دەربارەی هەر شتێك زۆر لە ئاگرلەماڵبەربوونێك ئاڵۆزترە، ئەم شێوازە پێویستی بە دوو یان سێ ئەوەندەی ئەوکاتە هەیە کە تیایدا چیرۆکێکی هەواڵیی بە گوێرەی شێوازی هەڵڕژانی ئاسایی ڕستە دەنووسرێ.

شێوازەکە دەبێتە هۆی لەدەستدانی ڕووبەر، شێوازی ڕستەی پێکهاتوو لە ١٤ وشە، بە زۆریی برگەیەك لە ١٤ وشە پێکدێت ... زۆریی برگەش دەبێتە مایەی بەفیڕۆدانی ڕووبەر.

بەفیڕۆدانیش لە نەتوانینی دوورکەوتنەوە لە بەکارهێنانی وشە زیادەکاندا هەیە، دەبێ نیمچە ڕستە لە میانەی بەکارهێنانی وشەی دەستپێکەری وەك "بەلام بەڕێز جۆنیش بە هەمان شێوە....." بگۆڕدرێ بۆ ڕستەی تەواو، لە جیاتی بەکارهێنانی جیاکەرەوە یان ئامرازێکی پێکەوە بەستنەوە یان بە یەك گەیاندن، هەڵەستراکچەرییەکانی نێو ئەو ڕستانەی کە لە پێناوی گونجان لەگەڵ شێوازدا بە

شێوەیەكی نارێك داڕێژراون، دەبنە هۆی بوونی هەڵەی ستراكچەریی لە چیرۆكیی هەواڵییدا.

ستیڤن فیتز جیرالد پێی وایە كە زۆر لە نووسەرە كلاسیكییەكان ئاماژەیەكی نادیاریی بەرزیان هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا توانیویانە بەردەوام بن.

دەربارەی "شاگردانی خوێندنەوە"ش، نووسەر نووسیویەتی، "ئەوانە هەڕەشەی دانانی وشەكانمان لەنێو قاڵبێكی یەكگرتوو و دیاریكراودا لێدەكەن، هەروەها دەخوازن تەنیا دڵدانەوەو سەرەخۆشیی خەیاڵیمان بۆ جێبهێڵن .. دەشڵێن لە ڕێگەی كورتكردنەوەی ڕستەكانمان دەتوانین هزرەكانمان ئاشكراتر بكەین.

كورتكردنەوە، وەك چۆن زۆر لە ڕەخنەگران دووپاتی دەكەنەوە، هاوشێوەی ئاشكرایی نییە، چونكە وشەی كورت وەك وشەی دووڕودرێژ لەوانەیە نادیاریی، بەهەمان شێوە ڕستەی كورتیش لەوانەیە وەكو كتێب هەڵخەڵەتێن بێ.

هەوڵی دابەزاندنی نووسینیش بۆ "نزمترین ئاستەكانی تێگەیشتن"، وەك ئەوە وایە كە فیتز جیرالد نووسیویەتی: "وەك ئەوەی سووربین لەسەر دابەزاندنی هەموو جۆرەكانی مۆسیقا بۆ ئاستی ئیقاعی سەرەتایی دەنگە دەنگەكانی نێو دارستان، بەهیوای بەرفراوانكردنی جەماوەری خوێنەر). سەبارەت بە باسكردنی كتێبی "هونەری نووسینی خوێنراوە The Art of Readable writing ی فلیك، لیستەرماركلی سەرنووسەری New York Times – Sunday نووسیویەتی: "گرفتی سەرەكی ڕەنگاو ڕەنگكردنی هەواڵ نییە، بەڵكو ئەوەیە وای لێ بكرێ چۆن تێی بگەین". بەلای ماركلو هاوشێوەكانەوە، نووسینی هەواڵ مەسەلەیەكی ماتماتیكی یان میكانیكی نییە، ئاسانیی خوێندنەوەش ناوەستێتە سەر درێژیی ڕستە، بەڵكو پەیوەستە بە خودی بیرۆكەكەوە، كەمیی هەواڵیی پڕ لە هزرو پاشكۆی دەوڵەمەند بە واقیعو ڕاستییەكان، خۆی لە خۆیدا ئەو ئاستەنگەیە كە ڕووبەڕووی خوێنەر دەبێتەوە نەوەك وشەی خاوەن بڕگەی جۆراوجۆر، گۆڤارە بەربڵاوەكانیش لەبەر ئەوە ناخوێنرێنەوە كە وشەو ڕستەی كورتتر بەكاردێنن، یان لەبەرئەوەی

بیرۆکـەکانیان بـە سـاکاری دەخەنـە ڕوو، بـەڵکو ئەگـەر ڕاپۆرتـە هەواڵییـەکانیان بەشـێوازێکی نـەگونجاو و قورسـیش بنووسـن، ئـەوا خوێنـەران ڕاپۆرتـە سـەرنج ڕاکێشەکان دەقۆزنەوەو جیدیەکانیش وەلادەنێن، ئەگەرچی هـەردوو جۆر بەهـەمان شێواز نووسراون، بۆیە کێشـەکە خـۆی لـە پێشکەشکردنی زانیـاریی پێویسـت بـە خوێنـەردا دەنـوێنێ بـۆ ئـەوەی بتوانـێ لـە ڕاپۆرتـە هەواڵییـە خێـراو ڕاسـتەوخۆکە تێبگات.

لەسەردەمی ئێستاماندا، تەنانەت بەتواناترین شـارەزاو زانـاش پێویسـتیان بـەوە هەیـە کـە وشـەو چـەمك و زاراوەی هاوپیشـەکانیان لـە بوارەکـانی دیکـەدا بـۆ وەربگێڕدرێ و شیبکرێتەوە.

دەربـارەی نووسـینیش بـۆ جـەماوەر، دەمێکـە ڕۆژنامـەوانان ئـەو ڕێسـایەیان پاراسـتووە کـە جـەخت لەسـەر زیـادەڕۆیی نـەکردن لـە خەمڵانـدنی زانیـاریی و تواناکانی و بەهەند نەزانینی زیرەکیی خوێنەر دەکاتەوە.

لـەکاتی هەڵسـەنگاندن و بـەرز ڕاگـرتنی پەرۆشـیی هەنـدێك هـەوڵی تـازەش بـۆ داهێنـانی پرۆسـەی پەیوەنـدیگرتن دەبـێ بـەرزیی و نزمیـی بیدعـەی خوێندنـەوە لەبەرچـاو بگـیرێ، ئەمـە تـا ڕادەیـەکی زۆر لەگـەڵ وتـاری کاریگەرانـەی پرۆفیسـۆر مارشاڵ ماکلۆهاندا دەگونجێ کە تیایدا دەڵێت:

"شێواز خودی نامەکەیە"، وەك چۆن ماکلوهـان لـەکتێبی (تێگەیشـتنی شێوازە میدیاییـەکان Understanding Media"دا و لەکتێبـەکانی دیکەشـیدا ڕوونـی دەکاتەوە کە تەلەفزیۆن و شێوازە ئەلیکترۆنیەکانی دیکـە کاریگەریـەکی کۆمەڵایـەتی قووڵیان هەیە، بەڵام ئەمـە مانـای وا نییـە کـە نـاوەڕۆکی بابـەتێکی نووسـراو ئێسـتا گرنگ نییە، بەڵکو شـتی سـەرەکیی و بنـەڕەتی لـە هـەر نووسـینێکی ڕۆژنامەوانیـدا، هێشتا خۆی لەڕوو ماڵکردنی هەواڵیی گونجاودا دەبینێتەوە و شـتێك دەگرێتـە خـۆی کـە دەتـەوێ بیـدرکێنی و بیگەیـەنی – نـاوەڕۆك لـەو شـێوازە گـرنگترە کـە نامەکـە دەگەیەنێ.

سێیەم: ستایلی ڕۆژنامە News Paper Style

ماوەیەكی دووردرێژەو بەرلەوەی خوێندنەوەی ئاسانیشە ببێتە سروت یان عیبادەت، ڕۆژنامەكان هەوڵی هێنانەدی زۆر ئامانج دەدەن و كە لێكۆڵەرە هاوچەرخەكانیش بانگەشەیان بۆ دەكەن، بەبێ ڕەچاوكردنی هەڵوێستی پارێزگارانەی ڕەخنەگرانیش بەرامبەر بە ئەدەبو زمان، ڕۆژنامەكان توانیان شێوازێكی تەواو گونجاو لەگەڵ ئەو ئامانجەدا وەدی بهێنن كە هەوڵی دەستەبەركردنیان دەدا.

سیما بەرچاوەكانی زمانی بەكارهێنراو لە هۆڵی هەواڵەكانی هەر ڕۆژنامەیەكی ئەمەریكییدا ئەمانەی خوارەوە دەگرنەوە:

١-بەكارهێنانی ڕستەی كورت، بەجۆرێك لە پێناوی هێنانەدی بەهێزترین كاریگەریدا، هەموو وشەیەكیان تیادا هەڵدەبژێردرێ، (واتە وشەی هەڵبژاردەبن).

٢-بەكارهێنانی بڕگەی كورتو پوخت، كە هەریەكەیان یەكەیەكی تەواو و سەربەخۆ پێكدێنن، بەجۆرێك دەتوانرێ لابدرێن بەبێ ئەوەی ببێتە هۆی شێواندنی چیرۆكێكی هەواڵیی.

٣-هێنانەدی كورتییو ساكاریی، لەڕێگەی لادانی وشەو بڕگەو نیمچە ڕستەی زیادو دەرختستنی پێویستو گونجاوەوە.

٤-پەیوەستبوون بە گواستنەوەی ڕووداوەکانو دوورخستنەوەی بۆچوون (ڕا) لە هەواڵ و دوورکەوتنەوە لە زیادەڕۆیی و لایەنگیریی، بوونی شارەزایی لەبەکارهێنانی وشەو سیفەتو ناو و وشەی دۆگمایی دیکەدا.

٥-دوورکەوتنەوە لە نووسینی "نەرم"و بەباشتر زانینی بەکارهێنانی فراوانو خۆدوورخستنەوە لە بەکارهێنانی شتی سواو و بەکارنەهێنانی وشەو برگەی کۆنو بەسەرچوو.

٦-پابەندبوونی تەواو و ورد بەڕێساکانی زمانەوە. ئەوەی زانایانی بواری خوێندنەوەی ئاسان کردیان، بریتی بوو لە ئاگادارکردنەوەی زۆر لە ڕۆژنامەکان سەبارەت بەوەی ئەو ڕێسایانە جێبەجێناکەن، بۆیە چاوەڕێ دەکرا هەندێکیان لەپێناوی هێنانەدی ئەو ئامانجەدا هەڵوێستی توندڕەوانە بنوێنن.

ئاندەرانی خوێندنەوەی ئاسان بایەخێکی زیاد لە پێویستییان بە کورتکردنەوەدا بەبێ ئەوەی ڕەچاوی لایەنەکانی تری نووسینێکی باشبکەن.

چوارەم: کورتکردنەوە (Conciseness)

دەبێ ئامانجی نووسینی ڕۆژنامەگەریی کاریگەر، بریتیبێت لە دوورکەوتنەوە لە شڵەژاویی و ئاستەنگ، بەبێ ئەوەی لە ئەنجامی زۆری دووبارەبوونەوەو زیادەڕۆیی لە بەکارهێنانی نموونەدا پچڕ پچڕی پێوە دیاربێ.

١- شلگیریی لەجێبەجێکردنی ئەو ڕێسایەی پێی وایە پێشەکیی دەبێ وەڵامی شەش پرسیارەکە بگرێتە خۆی، دەبێتە مایەی بەدیهێنانی ئامانجی قەرەباڵغکردنی پێشەکی.

پێشەکییەکی قەرەباڵغ:

کاتژمێر هەشتی سەر لەبەیانی ئەمڕۆ کلیفۆرد بریتی تەمەن ٣٨ساڵ (١٤٥٩ — شەقامی گروف ستریت)و ڕێبوارێکی دیکەی دانیشتووی مایکل بۆلیڤارد ستریت بریندار بوون، لەوکاتەدا کە لە دووڕیانی مایکل بولیڤاردو بیرکیز ستریتدا پاسێك لە ڕێڕەوەکەی خۆی لایدا و خۆی بە یەکێکی دیکەی ڕوو لە ڕۆژهەڵاتدا کێشا، لەکاتی بەریەککەوتنی هەردوو پاسەکەشدا دەیان ڕێبواری دیکە کە لە ڕێی چوونە سەر کارەکانیان بوون، بە توندی شڵەژان. ڕاپۆرتی بنکەی پۆلیسی مایکل بۆلیڤاردیش ئاماژە بەوە دەکات کە برینداری دووەم بە پەلە شوێنی ڕووداوەکەی جێ هێشتووە. دواتر بریت بەسەرو دەستی پێچراوەوە گواستراوەتەوە بۆ نەخۆشخانە.

پێشەکییەکی نا قەرەباڵغ

لە ئاکامی پێکدادانی دوو پاس لە دووڕیانی مایکل بۆلیڤاردو بیرکیز ستریتدا دوو کەس بریندار بوون و دەیانی دیکەش دوچاری شڵەژان بوونەوە، لەکاتژمێر هەشتی سەرلەبەیانی ئەمڕۆدا یەکێك لەو دوو پاسە ڕووەو ڕۆژئاواو ئەوەی تریان ڕوو لە ڕۆژهەڵات بووە، دووەمیان لە ڕێڕەوی خۆی لایداو بەر یەکەمیان کەوت و ئەویشی لە ڕێڕەوی خۆی بردە دەرەوە، یەکێك لەم دوو بریندارە کلیفۆرد بریتی تەمەن ٣٨ ساڵە (١٤٥٩ گروف ستریت)، بەپێی سەرچاوەکان کەسێکی دیکەش بریندار بووە بەڵام لەشوێنی ڕووداوەکە گوم بووە.

سەرو هەردوو دەستی بیرت پێچران و گواسترایەوە بۆ نەخۆشخانەی شار.

شایەنی باسە لە کاتی ڕووداوەکەدا هەردوو پاسەکە پڕبوون لەو کەوسانەی دەچوونە سەر کارەکانیان.

٢-وشە زیادو ناپێویستەکان دەبێ دووربخرێنەوەو وەلابنرێن...

٣-برگە زیادو ناپێویستەکانیش دەبێ لابدرێن ...

٤-ساکاریی: دەکرێ لە ڕێگەی دوورکەوتنەوە لە بەکارهێنانی وشەی "داتاشراو"ەوە ئەم ئامانجە بەدیبهێنرێ، بە تایبەتیش لەو کاتانەدا کە بەکارهێنانی وشەی ئاسانتر باشتر بێ.

٥-بکەر نادیارو بکەر دیار: بە زۆری شێوازی بکەردیار کاریگەرو بەهێزتر دەبێ لە بکەر نادیار، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ لە زۆر حاڵەتدا شێوازی بکەرنادیار بەکار بهێنرێ، وەك:

-هنری بنگر وەکو سەرۆکی لیژنەی هەڵبژاردنی حیزبی کۆماری دامەزرێنرا.

-سەرلەبەیانی ئەمڕۆ، ئیرل کرومەری بازرگانی ناسراو کوژرا، کاتێك هەورە تریشقەیەك لە ماڵەکەی دا کە دەکەوێتە ٣٤-شەقامی ویلسۆن.

بەڵام لە حاڵەتی دیکەدا، وا باشترە شێوازی بکەردیار بەکار بهێنرێ.

لاواز:ڕووداوەکە لەلایەن دە گەنجەوە بینراوە.

بەهێز: دە گەنج ڕووداوەکەیان بینیوە.

لاواز: ڕاپۆرتەکە لەلایەن پارێزگارەوە وەرگیرا.

بەهێز: پارێزگار ڕاپۆرتەکەی وەرگرت.

٦-دەرخستنی گونجاو:

دەکرێ لە ڕێگەی دانانی بیرۆکە گرنگەکان لە سەرەتای ڕستەدا خۆ لە نادیاری دوور بخرێتەوەو لە هەمان کاتیشدا ڕوونیی و ئاشکرایی دەستەبەر بکرێ، هەروەها بەهۆی دەرخستنی ڕووداو یان بایەخ یاخود دەرەنجامو ڕەگەزی هەرە گرنگی برگە یان چیرۆکێکی هەواڵییەوە دەتوانرێ دوور بخرێتەوە لەبەکارهێنانی وشەی نادیارو لادانی وردەکاریی و وشەو برگە زیادو ناپێویستەکان.

لاواز: ئامانجی کۆبوونەوەی ئەنجومەنی خوێندکاران، کاتژمێر حەوتی ئێوارەی ڕۆژی دووشەممە لە هۆڵی سویفت، بریتییە لە گفتوگۆکردن دەربارەی پێشنیازە پەیوەندیدارەکان بە دیاریکردنی چالاکیی خوێندکارانەوە.

بەهێز: لەو کۆبوونەوەیەدا کە ئەنجومەنی خوێندکاران، کاتژمێر حەوتی ئێوارەی ڕۆژی دوو شەممە لە هۆڵی سویفیت سازیدەکات، گفتوگۆ دەربارەی دیاریکردنی چالاکیەکانی خوێندکاران دەکرێ.

لاواز:کاتێك سەبارەت بە پرۆژەی کێشەی بێکاری پرسیاری لێکرا، ئەمرۆ سیناتۆر سابوو گوتی ...

بەهێز: ئەمڕۆ سیناتۆر سابو، پرۆژەی ڕێکەوتننامەی تایبەت بە کێشەی بێکاریی ئیدانە کردو پرۆژەکەی بە شێواو و نا دەستووریی و نەگونجاویش باسکرد.

پێنجەم: دوورکەوتنەوە لە شتی سواو
Avioding Banality

کاتی بێگەردیی ڕێزمانەکان بەسەرچوو، سەرچاوە تایبەتمەندەکانیش دان بەوەدا دەنێن کە زمان فەرهەنگ دروستدەکات نەوەك بە پێچەوانەوە، زۆر لەو وشانەی ئێستا بەکاریان دێنین، لە ڕابردوودا بە نزمییەوە سەیریان دەکراو بە وشەی بازاڕیی و گشتیی وەسفدەکران.

هەموو ساڵێکیش نووسەرە ناسراوەکان وشەی تازە دادەتاشن، یان وشەی کۆن تازە دەکەنەوەو هەر هەموویان لەلایەن جەماوەرەوە پێشوازییان لێدەکرێ.

هەڵەی نووسەرانی گەنجیش سەبارەت بە هەڵبژاردنی وشە، خۆی لە هەڵبژاردنی ئەوەدا نانوێنێ کە بە وشەی نابەجێ ناوزەد دەکرێ، بەڵکو پەیوەندی بە هەڵبژاردنی وشەی بەسەرچوو و سواو و بێ ماناو چوارچێوەدارەوە هەیە.

سەبارەت بە بەشی زمانی ئینگلیزیشەوە، بەکارهێنانی ئەو جۆرە دەربڕینانە پەیوەندی بە مامۆستای فێرکردنی ڕۆژنامەگەرییەوە نییە، چونکە خودی ئەوانە ڕووبەڕووی وشەو دەربڕینی بێ مانا دەبنەوە کە بە شێوەیەکی نابەجێ بەکارهێنراون.

- شێوازی ڕۆژنامەوانیی:

وەك مـرۆڤ بـۆی دەچــێ، ڕۆژنامـەکان بەشـدارییان لـە پرۆسـەی لێـدانی (لەکارخستنی) وشەی تازەدا نەکردووە، بەڵکو یارمەتیدەر بـوون لـە کۆتاپێهێنـان و نەهێشـتنی کاریگـەری ژمارەیـەکی زۆری وشـە، لـە ڕێگـەی دووبارەکردنـەوەو زۆر بەکارهێنانی وشە شیاوو گونجاوەکانەوە.

- وشەی بێزارکەر:

بەبێ ڕەچاوکردنی دیاریکردن و پێناسەکان، نابێ هیچ ناکۆکییەك دەربـارەی ئـەو ڕاستیە هەبێ کە وشە دەبێ بۆ گواستنەوەی ئـەو مانـا دیـاریکراوە بـەکاربهێنرێ کـە بەکارهێنەرەکەی مەبەستییەتی، بۆیە لـە کـاتی پـەنابردن بـۆ بـەکارهێنانی وشـە لـە غەیری جێگای ناسراوی خۆیدا، دەبێ بە ئاگابین و دورەپەرێزیی بنوێنین.

بەشی حەوتەم

دارشتنی دروستو بەکارهێنانی وردی وشە

Saying it Right

یەکەم: پێناسە

دووەم: وشە نەناسراوەکان

سێیەم: شێواندنی ڕووداوەکانو ڕەنگاو ڕەنگ کردنیان

١-گرتنەخۆ

٢-پیاهەڵدان

چوارەم: وشەکانی ڕێزگرتنو هەڵسەنگاندن

١-ناو

٢-ئاوەڵناو

٣-کار

٤-ئاوەڵکار

٥-دەربڕینەکان

پێنجەم: ڕوماڵکردنی وێنەگرانە

سەرەڕای دووروودرێژیی ڕستەی داهاتوو، بەلام لەوانەیە شارەزایانی بواری خوێندنەوەی ئاسان بە ڕستەیەکی خوێنراوەی دابنێن:

"زۆر کچو کوڕ هەن لە سەرەتای تەمەنیانەوە، بۆ ماوەیەکی دوورو درێژو بەپێی مەرجی کارکردنی مەترسیدارو ناخۆش کار دەکەن". بەلام هەر شارەزایەکی بواری زانستی واتاسازییو وشەو پێشکەوتنیان دووپاتیدەکاتەوە کە سەرەڕای ئەوەی ئەو ڕستەیە لەوانەیە ڕوونو ئاشکرا بێ، بەلام ئەو زانیارییانەی کە ڕستەکە دەیانگوازێتەوەو دەیانگەیەنێ، نادیارو لایەنگیرن.

ژمارەکە بە تەواوی چەندە؟! کاتێك دەڵێی "کوڕو کچ"، ئایا مەبەستت منداڵی بچووکە یان هەرزەکار؟ چ شتێك هەیە دیاری بخات کەی مرۆڤ زۆر بچووك بێ بۆی هەیە کاری وەك دابەشکردنی ڕۆژنامە بکات یان لە دوکانێکی سەوزەفرۆشیدا کار بکات؟! درێژی ئەو (کاتژمێرە دوورو درێژانە) چەندەو (وەختی درەنگ) چییە؟ بارودۆخی مەترسیداری کارکردن چییە؟ مەرجە (ناخۆشەکان) چین؟

یەکەم: دیاریکردن – پێناسە Definition

هیچ پەیامنێرێکی ڕۆژنامەوانیی لە ئاراستەکردنی ئەو پرسیارانە سڵناکاتەوە، ئەگەر لە ماوەی ئەنجامدانی گفتوگۆی ڕۆژنامەوانیدا قسە، یان ڕاگەیاندنی لەو بابەتە دەربکەون و سەرهەڵبدەن، ئەمەش سەرەڕای بوونی زۆر شتی گشتیی لەوتارو ڕاگەیاندنەکاندا، بە تایبەتیش ئەوانەی لەلایەن سیاسەتوانانەوە بڵاو دەکرێنەوە. چونکە ئەوان بۆ گەیاندنی بیرۆکەیەکی گرنگ بە کەسانی تر پێویستیان بە درێژدادڕیی و زیادەڕۆیی هەیە، کاتێکیش ئەو بەیاننامەو ڕاگەیاندنانە بە تاڵ بن لە زیادەڕۆیی و گەورەکردن، ئەوا لەلایەن سەرنووسەرانەوە دەخرێنە زبڵدانی شتە بێکەڵکەکانەوە. پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی لە کاتی جێبەجێکردنی ئەرکەکانیدا دەبێ تا ئاستی پێویست توندو یەکلا کەرەوە بێ، بۆ ئەوەی بتوانێ لە پێناوی ڕوونکردنەوەی وتە نادیارەکاندا پرسیاری گونجاو بکات، دەستنیشانکردن و پێناسەکردنی وشە (بێگەرد)یان (پیس)ەکانیش پێویستی بە لە تەنها توانایەکی ئاسایی زیاتر هەیە لە ناسینی هەواڵەکاندا، بە واتایەکی تر – چەندە شارەزایی پەیامنێرێکی ڕۆژنامەوانیی دەربارەی بابەتێك زیاتر بێ، ئەوەندە زیاتر ئامادە دەبێ بۆ ئەوەی گفتوگۆیەکی ڕۆژنامەوانی لەگەڵ کەسایەتییەکاندا ئەنجام بدات. هەموو شێوازو چارەسەرییەکانی خوێندنەوەی ئاسان و شێوازە یاریدەدەرەکانی دیکەش بۆ هێنانە دی نووسینی باش، ناتوانن ببن بە ئەلتەرناتیف بۆ تەواوی ڕووداوەکان.

دەسگیرکردنی زانیاریی ئاشکراو وردو دیاریکراو، ڕێسای سەرەکیی و یەکەمە کە دەبێ بەردەوام پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی پابەند بێ پێیەوە. ئەگەر ئەو کەسایەتیەی گفتوگۆی لەگەڵدادەکرێ، باس لە(پێشکەوتن) بکات، پەیامنێر دەبێ لێی بپرسێ ئاخۆ مەبەستی چییە لە بەکارهێنانی ئەو زاراوەیەداو گرنگترین ئەو ژمارەو هۆکارانە چین کە دەبنە بیانوو بۆ بە کارهێنانی، کاتێکیش کەسایەتییەکە دەربڕینێکی وەك (بارودۆخی تایبەت)ی بەکارهێنا، پەیامنێر دەبێ لێی بپرسێ ئاخۆ مەبەستی چییە لە (بارودۆخ) و چ شتێك وا لەو بارودۆخە دەکات (تایبەت) بێ، هەروەها داوای لێ بکات نموونەی دیاریکراو بۆ مەبەستەکانی بهێنێتەوە.

دووەم: وشە نەناسراوەكان Unfamiliar Words

ئەگەر وشەكانی ئەو كەسایەتییەی گفتوگۆی لەگەڵدادەكرێ، دیاریكراوو ورد بوون، بەڵام لە هەمان كاتدا نەناسراویش بوون، ئەوكاتە پەیامنێر دەبێ هەموو ترس‌و نیگەرانییەك بشكێنێ‌و داوا لە قسەكەرەكەی بكات وشەو برگەی ناسراو بەكاربهێنێ، پەیامنێر ئەگەر ئەمە نەكات، ئەوا بەقووڵیی پرسیاركردن دەربارەی ڕاستییەكانی نێو ئەو چیرۆكەی چارەسەری دەكات، فەرامۆش دەكات، لەدەستدانی ئەو دەرفەتەش لەوانەیە ببێتە مایەی پشت بەستن‌و گەڕانەوەی پەیامنێر بۆ فەرهەنگ‌و سەرچاوەی تر، زیاتریش بۆ پڕكردنەوەی ئەو بۆشاییانەی كە لە زانیارییەكانیدا هەن.

ئەگەر لەسەر پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی پێویست بێ دەربارەی مانای دەربڕینێكی دیاریكراو پرسیار بكات، ئەوكاتە دەبێ دڵنیابێ لەوەی ژمارەیەكی زۆر لە خوێنەرانی پێویستیان بە ڕوونكردنەوەو شیكردنەوەی ئەو دەربڕینە هەیە، بێگومان پەیامنێر لە چیرۆكێكی هەواڵیی خۆیدا دەتوانێ لە بەكارهێنانی وشەی نادیارو نەناسراو دوور بكەوێتەوە. بۆ نموونە دەتوانێ بڵێ: "یەكێتی (أ) هەوڵی هاندانی ئەندامانی یەكێتی (ب) دەدات بەوەی ئەندامێتی خۆیان لە (أ)ەوە بگۆڕن بۆ (ب) دواتر پەیامنێر دەتوانێ ڕوونیبكاتەوە كە "ئەمە لەنێوەندە كرێكارییەكاندا بە —هێرشبردن

Raiding– ناودەبرێ". خۆ ئەگەر لە ڕستەی سەرەکیدا وشەی (هێرشبردن)ی بەکارهێنابێ، دەتوانێ بەهۆی نووسینی بەپیتی لارەوە جیای بکاتەوە.

"مانگرتنی دادوەریی" و "مانگرتنی جەماوەریی" و "مانگرتنی لایەنگیرانە" و دەربڕینی دیکەی لەو جۆرە کە لە نێوەندە کرێکارییەکاندا بەکاردەهێنرێن، لەوانەیە پێویستییان بە ئاشکراکردنو شیکردنەوە هەبێ، بە هەمان شێوە لە کاتی ڕوومالّ کردنی ئەو هەواڵانەی پەیوەندیان بە کەشو هەواوە هەیە، باشتر وایە جیاوازی نێوان گێژەلّووکەو باوبۆرانو گەردەلوولو بای بەهێزو ڕەشەبا دیاربخرێ، هەروەها دوور نییە تەنیا ژمارەیەکی کەمی خوێنەران لەیادیان بێ پێیەك لە ئاستی ڕووی دەریاوە چەندە یان کیلۆمەتری فەرەنسی یان میلی ئینگلیزی یەکسانە بە چەند، لەگەلّ زیادبوونی ئالّۆزیی جیهانو پەرەسەندنی مۆرکی تایبەتی ناوچەکان، لەنێو ڕۆژنامەگەریشدا پێویستیی بەکارهێنانی ئەم جۆرە ڕوونکردنەوەو شرۆڤەکارییانە زیاتر دەبێ.

سێیەم: شێواندنی ڕووداوەکانو ڕەنگکردنیان بەڕای کەسیی Editorializing

ڕووماڵکردنی هەمەلایەن باشترین زامنە بۆ بەکارنەهێنانی وشە بە ناگونجاوی.

١-گرتنەخۆ Connotation

دەربڕینی "کرێکاران زیادکردنی کرێیان بردەوە" مانایەکی دیاریکراو دەگرێتە خۆی، برگەی "کرێکاران کرێیان بۆ زیاد کرا" مانایەکی جیاوازی هەیە، لەهەر حاڵەتێکی دیاریکراودا، ڕووماڵکردنی هەمەلایەنو چڕوپڕ بە تەنیا توانای دیاریکردنی دەربڕینی ڕاستی هەیە، کاتێکیش مەسەلەکە پەیوەندی بە بەرژەوەندیی گشتییەوە هەبێ، ڕێگە بە بوونی هیچ تەمبەڵی یان درێغیکردنێك نادرێ، وەك لەو هەواڵانەدا کە چارەسەری کێشە پەیوەندیدارەکان بە پەیوەندیەکانی کارو چالاکیی حکومییەکانو هی تری لەو بابەتەوە دەکەن. ئەم برگەیەی خوارەوە:

"بێگومان سەرچاوە (دەستێوەردان)ی حکومەت ڕەتدەکاتەوە" کاتێك مانای ئەو ڕاستیە بدات کە دژایەتی (ڕێو شوێنەکان)ی حکومەتە لەناوچەیەکی دیاریکراودا، ئەوا دەربڕینەکە بە بارگاوی لە قەڵەم دەدرێ.

ئەو پرسیارانەی پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی دەیانکات، دەبێ مەبەست لە دوایانەوە دەسگیرکردنی زانیاریی دیاریکراوو ورد بێ نەوەك ببنە مایەی تۆمەتبارکردنی نادیار یان تەنیا هێنانی چەند ناوێك، ئەگەر بۆ مەبەستێکیش وشەی بارگاوی بەکارهێنرا، دەبێ لەناو دوو کەوانەدا دابنرێ، یان ماددەیەکی ڕوونکەرەوەی بۆ زیاد بکرێ لەوانەبێ ئاماژە بە وشە بەکارهێنراوەکان بکات کە دەربڕینی هەمان بیرۆکەن.

ڕۆژنامەکان لە کاتی بەکارهێنانی وشەو وەسفی ئەوانەدا کە نوێنەرایەتی بۆچوونەکانیان دەکەن یان لە هەڵوێستێکی هەڵپەسێردراوو باس نەکراودا، کارێکی پڕوپاگەندەیی ئەنجام دەدەن، ئەمانەی خوارەوە چەند نموونەیەکن بۆ ئەو جۆرە دەربڕینانەی کە شێواندنو ڕەنگکردنی ڕاستییەکان دەگرنە خۆیان: "لائیحەیەکی کرێکاریی کۆیلایەتی"، بۆ وەسفکردنی ڕێو شوێنێك کە پەیوەندی بە ڕێکخستنو دیاریکردنی گواستنەوەی هێزی کرێکارانەوە هەبێ لە بارودۆخە نائاساییەکاندا. "لائیحەی دیکتاتۆر"، بۆ وەسفکردنی پێشنیازێك کە دەسەڵاتەکانی مەکتەبی تەنفیزی بەرفراوان بکات.

جیاوازیەکی گەورە هەیە لە نێوان ئەوەدا کە وشەی "بیانی" و "نامۆ"، یان "ڕێکخەری کرێکاریی" " هاندەری کرێکاریی" یان "مانگرتن"و "مانگرتنی جەماوەریی"و ...... تاد.بەکاربهێنێت.

٢-هاندانو فوتێکردن Puffs and Boosts

زۆربەی ڕۆژنامەکان، خۆیان بەدوور دەگرن لە بەکارهێنانی دەربڕینە هاندەرو فوتێکەرو زیادەڕۆو برگە گشتیو چوارچێوەدارەکان، هەڵوێستێکی هۆشدارانەش لە دژی شێواندنو ڕەنگکردنی ڕاستیەکاندا دەنوێنن، دەبێ بەکارهێنانی برگەی لەو جۆرە قەدەغە بکرێ، بەرچاوترین ئەو جۆرە دەربڕینانەش، ئەوانەن کە پەیوەندییان

بە پیاهەڵدان و فوتێکردنی کەسێك یان ڕووداوێکەوە هەیە، باشتر وایە ڕووداوەکان وەکو خۆیان بخرێنە ڕوو و ڕێگەیان پێ بدرێ باسی خۆیان بکەن.

لە نێوان ئەو نموونانەشدا کە ئەمڕۆ لە زۆربەی ژوورەکانی نووسینی هەواڵدا باویان نەماوە، ئەمانەن:

"سەرکەوتنێکی گەورە، هەموولایەك کاتێکی خۆشیان بەسەر برد، بۆنەیەکی بەچێژ، دیمەنێکی کاریگەر، نمایشێکی بێ وێنە پێشکەش کرا، دیکۆرێکی سەرنج ڕاکێش، هەموو شتێك بە چاکی تەواو بوو، کەسایەتییەکی خۆشەویست، گەنجێکی زیرەك، سەرکەوتووترین گەشت....".

چوارەم: وشەی ڕێزگرتن و هەڵسەنگاندن
Evaluative Words

لە بوارێکی دیکەی تەواو جیاوازداو بەهۆی بەکارهێنانی سیفەتە دیاریکراوەکان Qualifying adjective، ئەوەك شێوازەکانی دیکەی دەربڕین، دەکرێ بۆ باشترکردنی ئاستی تێگەیشتنی دەق لەلایەن خوێنەرەوە چەند هەوڵێك دەستنیشان بکرێن، تەنانەت هەندێك لەو نووسەرانەش کە بە هەڵوێستی ڕەخنەگرانە بەرامبەر ڕوومالّی شرۆڤەکاریی هەواڵەکان ناسراون، سالآنێکە ڕێگەیانداوە، بەڵکو هانی پەیامنێرانیشیان داوە کە چەند دەربڕینێکی وەك ئەمانەی خوارەوە بنووسن و بەکاربێنن:

"یەکێك لە ناسراوترین ئامادەکارانی مۆسیقا لە ئەمەریکا، دەست بەژەنینی بەرهەمەکانی دەکات" و "هەر دوو ڕکابەری گەورە، لە خولی یەکەمدا بەیەك دەگەن" و "هۆبەیەکی خوێندنی نائاسایی بۆ فێرکردنی داهێنان لە نووسیندا، بۆ منداڵە زیرەك و بەتواناکان دەکرێتەوە" و "دادگا گوێ لە کێشە ئاڵۆزو هەستیارەکان و ئەوانەش دەگرێ کە ناکۆکییان لەبارەوە هەیە".

گومان نییە لەوەی ئەو جۆرە دەربڕینانە حیکمەت و هەڵسەنگاندن دەگرنە خۆیان، بۆیە ئەگەر لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە قبووڵ بکرێن، دەبێ ئەو حیکمەتانە لەسەر بناغەی زانیاریی دروست و گونجاوەوە سەر بگرن.

نووسەرێکی بواری وەرزش کە دەربڕینێکی لەو جۆرە بەکار دێنێ: ئەنجامی یاریەکە "دۆڕانێکی چاوەڕوان نەکراوو توند بوو" دەبێ بزانێ کە هاندەران چاوەڕێی ئەنجامێکی جیاوازیان دەکرد، هیچ پەیامنێرێکی شارەزا نییە کردارەکانی بەچاکتر زانین (التفضیل) بەکاربێنێ بەبێ ئەوەی لێکۆڵینەوەی پێویست ئەنجام نەدات دەربارەی ئەوەی ئاخۆ بڕیاری بەکارهێنانی ئەو جۆرە دەربڕینانە گونجاوە یان نا: "لە هەموو ئاگر کەوتنەوەکانی تر زیانی زیاتر بوو" و "گەورەترین جەماوەر" و "درێژترین ڕاپۆرت" و "دەرکەوتنێکی بێ وێنە". هەروەها هیچ ڕۆژنامەوانێکی بەتوانا بۆی نییە هەر تاوانێکی گەورە بە "تاوانی سەردەم" وەسف بکات.

١- ناو:

کەی دەتوانیت بارێکی نائاسایی بە "گێرە شێوێنی" یان "یاخیبوون" ناو ببەیت؟ کەی دەتوانیت وشەی وەك "کارەسات"، "مەینەت"، "سەرنەکەوتنی تەواو"، "لووتکە"، "ئەنهیلەر" بەکار بهێنیت؟

دەکرێ بوترێ: ئەو جۆرە دەربڕینانە دەبێ لێزانانە بەکار بهێنرێن، بە جۆرێك لە یەکتر جیابکرێنەوە، زۆریی بەکارهێنانیشیان دەبێتە مایەی مردن و شکبوونیان، ئەوانە وەك دەنگی "گورگ"ێك وان کاتێك هیچ گورگێك دەیار نەبێ.

ئێزنی دروستبەکارهێنانی ئەو وشانە چییە؟

پەیامنێری زیرەك کە چەندین چیرۆکی دیکەی لەو جۆرەی ڕوومالکردووە، بناغەیەکی دەبێ بۆ بەراوردکردن، دواتر ئەزموونی تایبەتی خۆی لە ئەزموونی هەر کەسێکی دیکە باشتر دەبێ، بەتایبەتیش لەکاتی بوونی ئامانجێکی کەسییدا کە ئەو پەیامنێرە لە میانەی بەکارهێنانی ئەو وشەیەدا لەجیاتی یەکێکی تردا هەولی دەستەبەرکردنی دەدات. ڕوو مالیی هەوالیی باش و تواناداروو تەواو، ئەوەیە کە بتوانێ زانیاریی دروست بخاتە بەردەمی خوێنەر، نەوەك ئەو ئەنجامانەی چارسەرو تیۆرەکانی کۆمۆنیکەیشن پێشکەشیان دەکەن.

٢- ئاوەڵناو adjective

کەی کچێك جوان دەبێ یان لە ڕادە بەدەر جوان دەبێ؟ بێگومان لە هەموو کاتێکدا نا، بەڵکو لەو کاتەدا کە شایەنی ڕومالّیی هەواڵیی بێت.

بەوپێیەی کە تواناکانی وێنەکێشانی فۆتۆگرافی لە پێشکەوتنندان، بۆیە لە کاتی بەکارهێنانی ئەو سیفەتە ڕوونکەرەوەییانەدا ڕۆژنامەوانان ئاگاداریی و وردبینییەکی زۆر دەنوێنن.

لەو بارەیەشەوە باشترین شت کە لە توانادا بێ ئەوەیە ئامۆژگاری بکەین کە لەبەکارهێنانی ئەو سیفەتانەی خوارەوەدا وردبینیی و ئاگاداریی پیشانبدرێ: "قارەمان، زۆر باش، شارەزا، قەرەباڵغ، ڕێك، بەچێژ، زل، زەبەلاح، جوان، میللی، سەرکەوتوو، ناسراو .... تاد".

٣- کار - Verbs

دەبێ کارەکان زۆر وردبن، سەرچاوەش ئەگەر بە (بەڵێ) وەڵامی پەیامنێری دایەوە، ئەو کاتە گونجاو نییە هەمیشە کرداری (ڕازی بوو) بۆ شتێك بەکار بهێنێ.

لەلایەکی دیکەوە، ئەگەر سەرچاوە ڕاگەیاندنێکیدا، دیسان پەیامنێر بۆی نییە هەمیشە کاری (ئاشکرای کرد) یان (ڕوونی کردەوە) بۆ شتێك بەکاربهێنێ، ئەمە لە کاتێکدا ئەگەر ئەو شتە بە ئەنقەست بە نهێنی نەهێڵرابێتەوە هەروەها وشەی (تاوانباری کرد)یش لەوانەیە کارێکی گونجاو نەبێ بۆ دەربڕینی تاوانبارکردن، بە تایبەتی ئەگەر سەرچاوە مەبەستی ئاڕاستەکردنی تۆمەتبارکردنی نەبێ.

وشەی (وای گوت) یان (ئیدیعای کرد)یش وا دەردەخەن کە کەسێك هەواڵیی ڕاستکردنەوەی لێکدانەوەیەکی هەڵە دەدات یان دەیەوێ موڵکدارێتی شتێکی پێ ببڕێ کە پێی وایە خاوەنیەتی.

بەو پێیەش کە ژمارەیەکی کەمی وشەی لە یەکچووی ورد هەن، بۆیە فەرهەنگێکی بچووك دەبێتە هاوڕێیەکی باشی ئەو نووسەرەی هەوڵی بەخشینی زانیاریی دروست و ورد دەدات، بەڵکو لە ڕێبەری کاننگ بەسوودتر دەبێ.

بەکارهێنانی وشەیەکی بەهێز لەبری وشەیەکی دیکە، بە مەبەستی زیاتر سەرنج ڕاکێشانی خوێنەر، شتێکەو چاوپۆشیی لێ ناکرێ.

ئەوەی خوارەوە هەندێك کارن کە دەبێ پەیامنێری ڕۆژنامەوانیی لە بەکارهێنانیاندا دوودڵ بێت:

"وای داوا کرد، دانی نا، هەڵات، دۆزیەوە، سوکایەتیی پێکرد، پێکەنی، نەڕاندی، هاواری کرد، هەڕەشەی کرد، چرپاندی ..... .تاد.".

٤-ئاوەڵکار Adverbs

ئەو ئاوەڵکارەی بەشێوەیەکی گونجاو لەجێگەی خۆی دانرابێ، توانای گۆڕینی تەواوی مانای چیرۆکە هەواڵییەکەی هەیە. تێبینی هێزی شاراوەی نێو ئەم ئاوەڵکارانەی خوارەوە بکە: "بەڕێکەوت، بەتووڕەیی، بەهێمنی، گوێنەدان، بەڕووگرژیی، بە ئەنقەست، بەگاڵتەجاڕییەوە، بەپێکەنینەوە، بە سوحبەتەوە، بە جیدیەوە.... تاد".

٥-دەستەواژەکان Phrases

ئەو دەستەواژانەی تایبەتن بە هەڵسەنگاندن، دەتوانن چیرۆکێکی هەواڵیی (دروست بکەن یان لە ناوی ببەن). بڕوانە هێزی شاراوەی نێو ئەم دەستەواژانەی خوارەوە: "کاردانەوەیەکی تووڕە، بە شێوەیەکی ئیستیفزازی، لە ڕاگەیاندنێکی بێ وێنەدا، لەبەر تووڕەیی ڕەنگی هەڵبزڕکاوە، لە دڵتەنگیدا دەلەرزێ، ڕێزێکی زۆری نواند .... تاد".

پێنجەم: ڕووماڵکردنێکی وێنەگرانەی هەواڵەکان (Impressionistic Reporting)

لە وتەیەکیدا لە زانکۆی میسوری، نیوبولد نویس، لە ڕۆژنامەی واشنتۆن ئیڤنینگ ستاردا، بەرگری لە (ڕوماڵکردنی وێنەگرانە) کردو داوای بەکارهێنانی کرد، ڕوونیشی کردەوە کە مەبەست لە ڕووماڵکردنی وێنەگرانە، ئەو هەولانەن کە پەیامنێرانێکی بە تواناو بێ لایەن دەیاندەن، بۆ دۆزینەوەو خولقاندنی هەستێکی وا لەلایەن خوێنەر سەبارەت بە ڕووداوێکی گرنگ – کە هاوشێوەی ئەو هەستە بێ کە پەیامنێر وەکو شایەت حالێك دەربارەی ئەو ڕووداوە هەیەتی.

ت. ساڤکتۆن T.Savcton یش لە وتارێکیدا لە ژێر ناونیشانی (شەڕو ئاشتیو ڕۆژنامەوانیی)دا، کە لە ١٦ ی نیسانی ١٩٤٩دا لە گۆڤاری Nation دا بلاوکراوەتەوە، بانگەشەی بۆ ئەوە کردووە کە بە (ڕۆژنامەوانیی گشتالت Gestalt Journalism)ی ناوبردووەو بەم جۆرەی خوارەوەش پێناسەی کردووە: "ئەو ڕۆژنامەوانییەیە، کە مەبەستی ئەوەیە لە هەر بوارێکدا بگاتە ڕاستییەکی تەواو، لەو پێناوەشدا هەموو هەوڵو کۆششێکی پێویست دەخاتە گەڕ، واتە لە بنەڕەتەوە جیاوازی هەیە لەگەڵ ڕۆژنامەوانیی ئاسایی کە لەسەر بناغەی ڕووماڵکردنی هەواڵی چەند بەشێکی هەڵبژێردراوی ئەو ڕاستیە سەر دەگرێ. بەو مانایەش ڕۆژنامەگەریی

گشتالت تەنیا ئەوە وەسفدەکات کە پەیامنێرانی ڕۆژنامەوانیی جیدی لەسەرەتای دەستپێکردنی نووسیندا هەوڵی جێبەجێکردنی دەدەن".

دەسەڵاتدارانی ناوچەکە (کەرت)، چەند هەڵوێستێکی هەواڵییان گل دایەوە، ئەمەش کاتێك "تێبینیە ڕاستەوخۆکانم، وەك هی پەیامنێرێکی ڕۆژنامەوانی، زۆر شتیان دەربارەی خوازیاریی هەمەلایەن و مانای تەواو دەگرتە خۆیان... واتە زیاتر لە گشتالتیەت نزیك دەبوونەوە لەوەی بتوانن دووبارە بیانگێڕنەوە بۆ نووسینەوەی ئەو تێبینییانە". ئەگەر ڕوومالّی هەمەلایەن – گشتالتی– وەدی بهێنی یان کەشوهەوای دروستو واقیعی بنەڕەتیی پەیوەندیدار بە هەڵوێستێکی هەواڵیی بخەیتە ڕوو، مانای وایە کە ئەرکی سەرەکیی پەیامنێری ڕۆژنامەوانی ئەنجام دەدەین.

سەبارەت بەو وشانەش کە بەکاریان دێنیت، ئەوە دەوەستێتە سەر ئاستی پێویست بوون بە بەکارهێنانیان. "دوای ئەوەی لێکۆڵینەوە لەگەڵ سیناتۆر جۆزیف مەکارسیدا تەواو بوو، لە میانەی ئەو دانیشتنانەی سوپا ئەنجامی دەدان، جۆزیف ویلکی سەرۆکی ئەنجومەن ڕووی کردە دەرەوەو دەستی کرد بە گریان".

ئاژانسی ئاسوشیتد پریس ئەمەی بلاوکردەوە، ژمارەیەك لەسەرنووسەرانی ئاژانسەکە دژی دانانی ئەو ڕووداوە بوون لەناو ڕاپۆرتی تایبەت بە ئاژانسەکەیاندا، هەندێکی دیکەش ناخۆشحالّ بوون بەرامبەر بەکارهێنانی دەربڕینی وەك "ستیڤنس ملی بۆ داواکاریەکانی مەکارسی کەچ کرد"و "لەکاتی ڕیسوابوونی ویلك مەکاریسدا، زۆر لە ئامادەبوانی هۆڵی دادگاییکردن بەتوندی دەستیان بە چەپڵەلێدان کرد". تا ئێستاش هەندێکی دیکە پێیان وایە کە ڕاپۆرتی دانیشتنی دواتر نەدەبوایە دەربڕینی وەك: "سیناتۆر فرانسیس کاسی زۆر بە توندی ڕاپۆرتەکەی فڕێ داو بووە هۆی پەرتو بلاوبوونی کاغەزەکانی" بگرێتە خۆی. لەبەرامبەریشدا زۆرینەی ئەوانەی کە خاوەنی دیدو بۆچوونن، پشتگیری لەوە دەکەن کە ڕاپۆرتە هەواڵییەکان وردەکاری لەم جۆرە بگرنە خۆیان، چونکە ئەمە لەبەرژەوەندی ڕوومالکردنی هەواڵیی تەواو و هەمەلایەن و وردی ئەو ڕووداوەدا دەبێ.

لەهــەمان چــاپی کتــێبی ســوور (الکتــاب الاحمــر) دا، ڕاپۆرتێـك دەربــارەی گفتوگۆکانی تایبەت بە دانیشتنەکانی دادگاییکردنی مەکارسی بڵاوکراوەتەوە، وێڕای کورتەیەك لە بەشەکانی دیکەی کۆنگرەی سەرنووسـەران. لـە برگەیـەکی تایبـەت بـە دانیشتنێکدا هاتووە:

"خاتوو ماری مارگرێت ماکبیردی ستوونووس و نووسەری هـەواڵیی وەسـفی لـە ئاژانسی ئاسوشتید پرێس، توانی سەرنجی زۆر لە سەر نووسـەران ڕابکێشـێ، کاتێـك ڕووبـەڕوویان بـووەوەو بـە درێـژایی کاتـژمێرێکی تـەواو لـە ململانێیـەکی زارەکیـدا، سووربوونی خۆی دەربڕی لەوەی ناکرێ هەموو هەواڵە پەیوەندیدارەکان بـە (ژن) لـە ژێر یەك ناونیشاندا بڵاو بکرێنەوە کە (لاپەڕەی ژنان)ە".

ئەو نووسەرە بەناوبانگە لە کاتی دەرکەوتنیدا لەو دانیشتنەی کە تایبەت بوو بە گفتوگۆکردن دەربارەی چیرۆکە وەسفییەکان (بابەتییـەکان – چـیرۆك ئـامێزیی– نـا هەواڵییـە بەرچـاوەکان News Feature) و لەلایـەن رودیـك واتـز لـە ڕۆژنامـەی هیوستون کرونیکل و سـەرۆکی لیژنـەی سیفەتەکانی هـەواڵ – هـەواڵی وەسفییەوە سەرپەرشتی دەکرا، کراسێکی لە پێست دروستکراوو نەخشێنراوو ڕەنگـاو ڕەنـگ بـە دارسـتانێکی پـڕ لـە سـەوزەو میـوەی پۆشـیبوو، لـە ژێـر پرچـە بەرزبووەوەکەشـیدا دەموچـاوی دەگەشـایەوە، خـاتوو مارگرێـت سـەرقاڵی مشـتومڕو ڕەخنـەگرتن و گاڵتەجاریی و مانۆڕ بوو.

لە ساتێکدا، خاتوو مـاکبیرد هـاواری کـردو سەرنووسـەرانیش حـەزیان لەمـەکرد، هەندێکیان بینران خەریکی سڕینەوەی فرمێسکە پێکەنیناوییەکانیان بوون، هەندێکی دیکـەش بیریـان لـەوە کـردەوە کـە ڕووبـەڕووی ببنـەوەو لـە هونـەری ئەنجامـدانی گفتوگری ڕۆژنامەوانیدا The Art of Interviewing شکستی پێ بهێنن.

ئاشکرایە ئەمەش پێچەوانەی ڕێساکانی ئاسوشـتید پرێسـە کـە پەیوەنـدییان بـە درێژیی گونجاوی ڕستەوە هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشـدا هـەر کەسـێك بیخوێنێـتەوە، بێگومان هەست بە گیان و کەشو هەوای بۆنەکە دەکات.

پاستیی ئەوەی کە ڕاپۆرت دەبێ (بەها) و هەڵسەنگاندن و حوکمدان بگرێتە خۆی، بابەتێك نییە جێگەی گومان بێ.

نووسەر پێی وابووە کە خاتوو ماکبیرد "گفتوگۆی کردووە، ڕەخنەی گرتووە، نەرمیشی نواندووە". لەوانەبوو چاودێرێکی دیکە لەو باوەڕەدابووایە کە خاتوو ماکبیرد لە پێناوی شاردنەوەی درێغی لە پرسیارەکاندا خۆی کردووە بە ئەکتەر.

نووسەری باش ئەوەیە کە هەوڵی گواستنەوەی بۆچوونەکانی بدات سەبارەت بە بنەماکانی دروستبوونی ڕووداو- بۆنەو شێوازی مادیی پێ ببەخشێ، وەك بەکارهێنانی چەند ڕستەیەکی وەك "سەرنووسەران حەزیان لەمە کرد"، نووسەر ئەمە لە ڕێگەی گواستنەوەی گۆشەیەکی دیکە دەستەبەر دەکات کە ئەمەیە: "هەندێکیان بینران فرمێسکی پێکەنینیان دەسڕیەوە". بێگومان لە هەموو کاتێکیشدا ئەو جۆرە بەڵگە ئاشکرایە بەردەست نابێ بۆیە لەو جۆرە حاڵەتانەدا شارەزایی و ئەزموون و پاشکۆی زانیاریی و تۆماری دەسکەوتی پێشوو و یەکێتی و تەواویی و هەمەلایەنیی دەبن بە چەکەکانی ڕۆژنامەوان و سەرچاوەی پاراستنی خوێنەران.

وارن برایەر لە وتارەکەیدا بەناونیشانی "زمانی زیندوو لەلای بروس: دیدێکی خێرا بۆ شێوازەکەی" کە لە ساڵی ١٩٦٣ لە گۆڤاری Montana Journalism Review دا بڵاوکراوەتەوە، دەیان نموونەی دەربارەی ڕۆژنامەگەریی وێنەگرانە (کاریگەرانە- هەڵچووانە Impressionistic Journalism)ی باش خستوونەتە ڕوو، لەنێوان ئەو نموونانەدا چەند برگەیەك لەو چیرۆکە هەواڵییە دووبارە دەکەینەوە کە ئاژانسی ئاسوشتید پرێس دەربارەی دادگاییکردنی ئەدۆڵف ئیخمان بڵاوی کردووەتەوە: "هوسنەر، پیاوێکی قەبارە بچووك، دەموچاوی (بان)ی هەیەو سەری ڕووتاوەتەوە، جلی ڕەشی فەرمیی دەپۆشێ، لە کاتی ڕووبەڕووبوونەوەیدا لەگەڵ داواکاری گشتی، دەستەکانی خستوونەتە بن هەنگڵیەوە. ئەو کاتەی داواکاری گشتیی هێرشەکەی توندکرد، هەڵچوونێکی زۆر بە سەرو ڕووی ئیخمانەوە دەرکەوت،

لە نێوان هەر پرسيارو پرسيارێكى تريشدا، هوسنەر بە تووڕەييەوە لێوەكانى دەكرۆژت، لە كاتى وەڵامدانەوەى هەندێك لە هەستيارو وردترين پرسيارەكانيشدا دەنگى بەرزتر دەبۆوە".

گومان نييە لەوەى ئايندە داننان و قبوولكردنێك بە خۆيەوە دەبينىّ، دەربارەى پێويستيى زۆر بە پێشخستن و راهێنانى پەيامنێرى رۆژنامەوانيى كە لەسەر ئەم ئاستە بەرزەدا بن. لە جياتى ئەمەش دەبىّ بەبىّ ئومێدى بگەڕێينەوە بۆ ئەوەى كە بەرووماڵى بابەتى Objective Reporting ناو دەبرىّ كە لەبەردەم ماناو مەغزاى زۆر هەواڵدا خوێنەر بە تەنيا لەو ساردييە توندەدا جىّ دێڵىّ.

ئەلمرديفيزى خوالێخۆشبوو لە وتارێكيدا بەناونيشانى (هەواڵەكان و راستيى تەواو) كە لە ئابى ١٩٥٢ لە گۆڤارى Atlantic دا بڵاوكراوەتەوەو دواتريش لە كتێبى (بەڵام بە ئازادى لەدايك بووين) دا دووبارەكرايەوە دەڵىّ: "بابەتيبوون زۆر جارى وا هەيە تا ئاستێكى وا پاشەكشە دەكات كە پيشەى هەواڵ دەكاتە تەنيا لێشاوێكى گوێزەرەوە بۆ بانگەشەكەران و ساختەكارو فێڵبازان ....".

لە زۆربەى سالانى سەدەى نۆزدەدا برێكى ئەوتۆى (بابەتيبوون) لە رۆژنامەگەريى ئەمەريكيىدا بەدى نەدەكرا، چيرۆكى هەواڵيش ئەگەر لەبەرژەوەنديى سياسيى يان ئابووريى سەرنووسەر ياخود خاوەنى رۆژنامەى بدايە، ئەو وەختە بە جۆرێك دەنووسرا كە ببێتە مايەى بەهێزكردنى هەڵوێستى ئەو كاربەدەستانە. تا رۆژى ئەمرۆشمان هەندێك رۆژنامە ئەو پرۆگرامە پەيرەو دەكەن، بەڵام زۆربەى هەرە زۆريان – چەند دەيەيەك لەمەوبەر– بەوە رازى بوون كە دەبىّ هەوڵ بدەن لە ستوونە هەواڵييەكانياندا بابەتيانە بن و ديدو بۆچوونەكانيش بۆ لاپەڕەى تايبەت بە وتارەكان بەجىّ بهێڵن، هەروەها لە بەرامبەر هەر كێشەيەكيشدا كە مايەى ناكۆكى و مشتومڕىّ هەموو ئەو راگەياندنانە بڵاو بكەنەوە كە لەلايەن هەردوو لاوە رادەگەيەنرێن، دواتر رێگە بە خوێنەر بدرىّ بڕيارى خۆى بدات. ئەمە خۆى لە خۆيدا تيۆرێكى بەرزو گونجاوە، بەڵام با واى دابنێين ئەو كەسانەى كە لە يەك يان هەردوو

لایەنـەوە قسـە دەكـەن، قسـەكانیان ڕاسـت نییـە یـان تـەنیا هـەوڵی خزمـەتكردنی بەرژەوەندییە تایبەتییەكانیان دەدەن، یان نازانن باسـی چـی دەكـەن، ئـەو وەختـە ئەگەر تەنیا لەلاپەڕەی تایبەت بە وتاردا ئاماژە بەو ڕاستیانە بكەین، بێگومـان ئەمـە بـۆ پرۆگرامـی زۆربـەی ڕۆژنامـەكان شـتێكی بابەتیانـە نـابێ. ئەگەرچـی لەچیرۆكە هەواڵییە هەنووكەییە ئاڵۆزەكاندا ژمارەی ئەو خوێنەرانە كەمە كە خاوەنی شارەزایی تەواون بە جۆرێك واقیع و خەیاڵو زانینو نەزانینیو بەرژەوەندییو بـێ لایـەنیی لێك جیا بكەنەوە.

بێگومان ئەمڕۆ وەك ٢٥ ساڵ لەمەوبەر — واتە سـەردەمی زێرینی ڤـالڤن كۆلیـدج كە تیایدا شتەكان وەك خۆیان مامەڵەیان لەگەڵدا دەكرا — نییەو ئەو جۆرە كاركردنە باوی نەماوە.

لە ڕۆژانی ئەو سەردەمەدا ئەگەر جۆن ب. هۆرنیس كەسایەتیەكی گـرنگ بووایـە، گومان نەبوو لەوەی كە هەمیشە ڕۆژنامەكان وتەی دووروودرێـژیان لـە قسـەكانی بـڵاو دەكردەوە — ئینجا دەربارەی هەرشـتێك بوایـە — بـەبێ بـوونی هـیچ ئاماژەیـەك بـۆ ئەوەی هۆرنیس بەرژەوەندیی لەوەدایە وا لە خەڵك بكات باوەڕ بە قسەكانی بهێنن — تەنانەت ئەگەر خودی سەرنووسەریش كە هەواڵەكەی بڵاو دەكردەوە، ئاگـاداری ئـەو بەرژەوەندییـە بوایـە، لـەو كاتانـە بـاوەڕ وابـوو كـە هـۆرنیس كەسـێكی گرنگـەو ڕاگەیانـدنێكی داوە، بۆیـە شـتێكی بابەتیانـە نـابێ ئەگـەر ئـەم ڕاگەیاندنـەی بـڵاو نەكرێتەوە.

ئێمە— تا كاتی سـەركەوتنی سـیناتۆر ماكارسـی— لـە بابـەتیبوونی مـردووی ئـەو ساڵانە دوور دەكەوینەوە، یان لێی دوور دەكەوتینەوە.

لە وتارێكدا كـە لەسـەرەتای ئـەو بەشـەدا ئاماژەمـان پێـی كـرد، نیـو بۆلـد نـویز دووپـاتی كردۆتـەوە كـە پێویسـتە دەسـبەرداری زاراوەو چـەمكی (هـەرزەكاریی ڕۆژنامەگەریی Journalism Adolescence بینو لەو بارەوە گووتوویەتی:

"لە ساڵی ١٩٠٠ دا، کاتێك فرانك نویزی باپیری سەرقاڵی دامەزراندنی ئاسوشتید پرێسی تازە بوو و لە تەمەنی ٣٨ ساڵیدا پایەی یەکەم سەرۆکی ئەو ئاژانسەی گرتە دەست، ئەو لەگەڵ هەڤاڵانیدا دڵنیابوون لەوەی وەڵامی ئەو پرسیارەمان دەزانن: چۆن ڕاستی دەگێڕیتەوە؟ وەڵامەکەیان کە شتێك بوو بەناوی (بابەتیبوون)ەوە، وەڵامێکی زۆر باش بوو.

تا ئەو وەختە ڕۆژنامەکان بەشێوەیەکی تایبەتو کەسییانە چارەسەری هەواڵەکانیان دەکرد، زۆربەی پەیامنێرانیش خۆیان وەك West-brook pegler ی سەدەی نۆزدە دەهاتە بەرچاو، زۆربەی ئەوەی دەشیاننووسی، بریتی بوو لە کات بەسەر بردنو دڵخۆشکردن، بگرە بایەخیان بە گواستنەوەی ڕاستییەکان بۆ خەڵك نەدەدا. ئەوانە توانیان ڕاستگۆیانە پەرە بە دەسکەوتو ئامانجەکانیان بدەنو بە چێژو خۆشیشەوە گورزیان لە دوژمنانیان وەشاندو کاتێکی کامەرانیان بەسەر برد، بەڵام لە ڕاستیدا ئەو ئامانجو دەسکەوتانە – بەشێوەیەك لە شێوەکان– لەنێو ئەو تێکەڵاویی و پشێویەدا ڕوویان لە نەمانکرد.

ئاژانسی ئاسوشیتدپرێس هەر لەسەرەتاوە دەرکی کردووە کە مەحاڵە بتوانێ وەڵامی خواستەکانی هەموو ئەوانە بداتەوە کە خزمەتەکانی ئاژانسەکەیان پێ دەگات، بۆیە لەڕێگەی دۆزینەوەی ڕێساو پرۆگرامی (بابەتیبوون)ەوە لە ڕووماڵی هەواڵیدا دەستی بە گۆڕینو ڕاستکردنەوەی هەڵوێستەکە کرد، قۆناغ بە قۆناغو لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتیشدا ئەو ڕێسا شۆڕشگێڕییە قبووڵ کرا، بگرە لەسەرتاسەری وڵاتدا بوو بە مادەی ژمارە (١) لە پەیڕەوی ڕۆژنامەگەریی بەرپرسدا، ئەو ڕێسایە توانی ڕووی جیهانی ڕۆژنامە بە تەواوی بگۆڕێ، هەروەها بناغەی نموونەی نیو سەدەی پەرەپێدانی ڕۆژنامەوانانی دانا.

لە ئێستادا، بیرۆکەی ڕووماڵی هەواڵیی بابەتیی سروشتی دووەمی هەموومانە – مادام مەسەلەکە بەو جۆرەیە، پێمان وایە کاتی ئەوە هاتووە بوەستینو بیر لە دیاریکردنی ئەو بابەتیبوونە بکەینەوەو پێناسەی بکەین. سەبارەت بەوانەش کە

یەکەم جار دایانهێناو بانگەشەیان بۆ کردووە، بابەتیبوون مانای وابووە کە ڕووداو (The Fact) لە دەرەوەی لاپەڕەی بۆچوون – تا کەشتی زامنکراوە لە ڕۆژنامەدا. ئەرکی پەیامنێری ڕۆژنامەوانیش ئەوەبووە کە وردەکاری ساردو وشكو نەزۆك دەربارەی ئەوەی ڕوویداوە پێشکەشی خوێنەرانی بکات، خۆ ئەگەر هەوڵی پێشکەشکردنی زیاتری بدایە، ئەو وەختە وەك ئەوە بووە کە لەسەر خاکێکی مەترسیداردا دەستی بە جموجوڵێك کردبێ – بەوپێیەی خۆی خزاندۆتە نێو ماف خوێنەرەوە لەوەی بڕیاری تایبەتی خۆی بدات.

لە دە ساڵە یەکەمەکانی ئەو سەدەیەشدا، ڕۆژنامەگەریی بەرپرسیاری ئێمە بە گوێرەی ئەو تیۆرە کاری کردووە کە دەڵێ: باشتر وایە هیچ شتێك بە خوێنەران ڕانەگەیەنیت، لەوەی بەهەڵەیان ببەیتو دەسخەڕۆیان بکەیت. ڕۆژنامەگەریی دوێنێ –وەك چۆن ئێمە هەوڵ دەدەین– هەوڵی داوە ڕاستیەکان بۆ جەماوەرو ڕای گشتیی بگوازێتەوە، بەڵام ترساوە لەوەی هەوڵبدات تەواوی ڕاستیەکان بگوازێتەوە، بایەخیشی زیاتر بە زامنکردنی ئەو شتانە داوە کە پێشکەشی کردوون –واتە بڵاوی کردوونەتەوەو دابەشی کردوون– ئەو شتانەش بێگومان جگە لە ڕاستی هیچی تر نەبوون.

(ڕۆژنامەگەریی دوێنێ) بەپێی لێکدانەوەیەك کاری کردووە کە مەحاڵ بووە بۆ ڕۆژنامە، ڕاستی، هەموو ڕاستی، هیچ شتێك جگە لە ڕاستی بڵێ.

لە ڕابردوودا بنەمای ڕووماڵی هەواڵیی بابەتی وردو توند، خۆڕاگرو بەهێزو جێگیر بووەو توانیویەتی کەشوهەوایەکی وا دابین بکات کە تیایدا ڕۆژنامە لەو وڵاتەدا بتوانێ قۆناغی گەنجێتی بەهێز– کە هیچ خەمێکی نییە– بەرەو قۆناغی کامڵیو بەرپرسیاریەتی ببڕێ. بابەتیبوون بنەما سەرەکیەکانی هەرزەکارییەکی هێمنو زامنکراوی بۆ ڕۆژنامەگەریی ئەمەریکیی دانا، بەڵام بێگومان لە کاتێکی واداسەری هەڵدا کە دەبێ تیایدا هەرزەکاری پێشوو خۆی بە بەرووبوومە قەدەغەکراوەکان تاقی

بکاتەوە، ئەگەرچی پێشتر فێرکراوە کە مەترسیدارن، ئێستاش کاتێکی لەو جۆرە بۆ ئێمە زەحمەتە.

بەشی هەشتەم

بردنەوەی متمانەی خوێنەر

Wining Reader Confidence

یەکەم: چۆن وردبین دەبیت؟

١-زانیارییە ناڕاستەوخۆکان

٢-دڵنیابوون لە ڕاستیی زانیارییەکان

٣-شیاویی.

٤-تاقیکردنەوەی ڕێکوپێك

٥-کاریگەریی تەواو

دووەم: سەرچاوە

١-وەرگرتنی ڕاستەوخۆ

٢-دانە پاڵ (الاسناد)ی ناڕاستەوخۆ

سێیەم:تێکۆشان‌و ماندوو نەبوون

چوارەم: ملکەچکردن بۆ یاسا

پێنجەم: مافی دانان‌و بڵاوکردنەوە

شەشەم: چۆن خۆت لەناوبانگزڕاندن دوور دەخەیتەوە؟

١-ناوبانگزڕاندن چییە؟

٢-وشەی مەترسیدار

٣-گومانکردن

٤-زەرەرمەندییەکان

٥-بەرگریکردنەکان

٦-زامنکردنی سەلامەتی

سکاڵای سەرەکی ڕەخنەگرانی ڕۆژنامە، واتە بۆ هەموو ئەوانەی دەیخوێننەوە، لایەنگیریکردن (تووڕەیی Bias) نییە لە ڕێگەی شێواندن و بزرکردن و بێدەنگی، هەروەها پێشێلکردنی ژیانی تایبەتی و رووژاندنیش نییە بە هەموو شێوەکانییەوە، بەپێچەوانەوە، خوێنەری ئەمەریکیی ئەو ڕۆژنامەیە بەباش دەزانێ کە دیدو بۆچوونێکی هاوشێوەی بۆچوونی تایبەتی خۆی پێشکەشبکات، تەنیا ئەوکاتانەش تووڕە دەبێ کە دژی هەڵوێستی ئەو بێ. بەباشترزانینی ئەو ڕۆژنامانەی کە تایبەتن بە پێشکەشکردنی دریژەی سەرنجراکێش لەلایەن خوێنەری ئەمەریکییەوە، بوونی هەر تووڕەبوونێك لەو ڕۆژنامانەدا دوور دەخاتەوە.

خوێنەری ئاسایی ئەمەریکیی نەبوونی وردبینی (ناڕاستی – چەوتیی Inaccuracy) بە هەڵەی گەورەی ڕۆژنامەوانی دەزانێ – هەواڵە گونجاوەکان لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی لایەنی دیکەدا مەدرکێنە، بەڵکو ئەوانە بڵاوبکەرەوەو دەریخە کە لەگەڵ بەرژەوەندیی و هەڵوێستەکانی خۆتدا دەگونجێن، بەڵام لە ڕێگەی ڕاستیەکانەوە ئەوە ڕوون بکەوە کە دەتەوێ بیڵێیت، بێ ئومێدیەکی گەورەیە کاتێك بەڵگەیەکت ڕووبەڕوو بکرێتەوە دەربارەی ئەوەی شتێکی ساختە هەیەو مرۆڤ دەیەوێ باوەڕی پێ بکات، هەمان شت دووبارە دەبێتەوە کاتێك چیرۆکێکی سەرنج ڕاکێش دەری دەخات کە ڕاست نییە، ئەو وەختە چێژەکەشی لە دەستدەدات.

خوێنەران لەو وتەیەدا کە دەڵێن: باوەڕ بە هەموو شتێك ناکەن کە لە ڕۆژنامەکاندا دەیخوێننەوە زۆر جیدی نین، چونکە لە ڕووی کردەییەوە زۆربەی ئەوەی دەیزانن سەرچاوەکەی ڕۆژنامەیە. ئەوان بە زۆری وتەی (تەنیا قسەی ڕۆژنامەیە) بۆ ئاماژەکردن بەو چیرۆکە بەکاردێنن کە نایانەوێ باوەڕی پێبکەن، ئینجا ئەگەر ڕاستیش بێ.

بەوپێیەی سەرنووسەران بەتەواوی ئاگاداری ئەو لایەنانەی هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتی خوێنەرن و لەبەر ئەوەی هیچ هۆکارێك نییە ڕێگە لە ڕۆژنامە بگرێ کە لە

چیرۆکە هەواڵییەکانیدا بە تەواوی ناوردبین‌و نا ڕاست بێ، بۆیە یەکەم وانە کە دەبێ ڕۆژنامەوانی تازە دەستبەکاربوو فێری ببێ چۆنیەتی دوورکەوتنەوەیە لە هەڵەکردن.

هەندێك ژووری هەواڵنووسین – تەنانەت لە شارە گەورەکانیشدا – هەن کە تا ڕادەیەك چاوپۆشی لە فەرامۆشکردن دەکەن، بەڵام ژمارەی ئەو ژوورانە زۆر نین.

یەکەم: چۆن وردبین دەبیت؟

How To Be Accurate?

ئەگەرچی نووسەرێکی هەواڵ نییە لە پێناوی هێنانەدی تام و چێژێکی کەسییدا هەڵە بکات، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا توێژینەوەیەك کە لەلایەن پرۆفیسۆر میشێل کارنلییەوە لە زانکۆی مینیسۆتا ئامادەکراوە، دەریخستووە کە هەڵەی زۆر لە هەر سێ رۆژنامەی ناوەندیی ئەمەریکیی‌دا روو دەدەن، لە کۆی ٥٩١ چیرۆکی هەواڵیدا کە کارنلی لەرێگەی ناردنی فۆرم بۆ ئەوانەی ناویان لە چیرۆکەکاندا هاتووە یان ئەو کەسانەی لە پێگەیەکدان و شارەزای چیرۆکەکانن، توانیویەتی لە راست و دروستیان وردبێتەوە، بۆی دەرکەوتووە تەنیا ٣١٩ چیرۆك (واتە ٥٤٪) هیچ جۆرە هەڵەیەکیان تیادا نەبووە. هەروەها بۆی دەرکەوتووە کە کۆی هەڵەکانی نێو چیرۆکە هەواڵییە ناوردوناڕێك و ناڕاستەکان Inaccurate گەیشتۆتە ١,٦٧ هەڵە، ئەوەی مایەی سەرنجیشە ٣٤٪ی ئەو چیرۆکە هەواڵییانەی پەیامنێران دایانڕشتوونەتەوە راستن، لە کاتێکدا ٦٢٪ی ئەو چیرۆکانەی لەرێگەی راگەیاندن و بەیاننامەی رۆژنامەگەریی گشتییەوە لەسەرچاوە رەسەنەکانەوە وەرگیراون، هیچ هەڵەیەکیان تێدا بەدی نەکراوە.

هۆی ئەمە چییە؟ با وا بزانین چەند هۆکارێکی هەیە، لێرەوە باسیان دەکەین هەروەها گرنگترین ئەو پێشنیازانەش دەخەینە ڕوو کە دەبنە مایەی خۆ ڕزگارکردنو دوورکەوتنەوە لەو هەڵانە:

١- زانیارییە ناڕاستەوخۆکان Second–handInformation

زۆربەی هەرە زۆری ئەو زانیارییانەی لەلایەن پەیامنێرانی ڕۆژنامەوانییەوە کۆ دەکرێنەوە زانیاریی ناڕاستەوخۆن، واتە زانیاریی لە سەرچاوەکانیانەوە وەرنەگیراون (Second- hand Information).

بێگومان سەرچاوەی هەواڵەکان – لەوانەیە لە خودی پەیامنێران زیاتریش – بەرپرس بن بەرامبەر بەو هەڵانەی کە لە هەواڵەکاندا ڕوودەدەن:

ئەو هەڵانەش کە ڕاگەیەنەرانی هەواڵەکان ئەنجامیان دەدەن دوور نییە بە مەبەستو ئەنقەست بنو لەوانەشە وانەبن، کاتێکیش هەڵەکان مەبەستدارین، سەرچاوەی هەواڵەکان هۆکاری ڕاگەیاندنی نیوەی ڕاستییەکان یان ناڕاستییەکانە، بەڵام ئەگەر بە ئەنقەست نەبن ئەوکاتە سەرچاوە دەبێتە شایەتێکی خاوەن هەڵە، یان کەسێکی خەیاڵ بڵاو.

دەستکاریکردنی شەهادەتو کاریگەرییە هەمە جۆرەکان یاخود ئەوەی بە بیرکردنەوەی خوازراو ناوزەد دەکرێ، دەبێتە مایەی هەڵەکردن لە تێبینیو چاودێریکردنو بیرکەوتنەوەدا، ئەمەش لەلایەن دەروونناسانەوە توێژینەوەی لەبارەوە کراوە بە جۆرێك هیچ گومانێك نەماوە کە پەیوەندی بە ڕاستیی بەرتەسکی نووسەرەوە هەبێ لەوەی لە کاتی ئەنجامدانی گفتوگۆو دیمانەکاندا وەڵامی وردی دەست بکەوێو بە دوای ڕاستییەکاندا بگەڕێ. چەکی پەیامنێر لە دژی بوونی ناوردبینی لەلایەن سەرچاوە یان نەبەخشینی زانیاریی دروستو باوەڕپێکراو، دڵنیا بوونە لە ڕاستی زانیارییەکانو بەدواداچوونی وردیی و دروستیی و ڕاستگۆیی ئامانجەکان.

کاتێك پەیامنێر پشت بە گێڕانەوەی تەنیا تاکەکەسێك نەبەستێ‌و گفتوگۆ لەگەڵ زۆرترین ژمارەی خەڵك دا بکات، بێگومان دەتوانێ زۆر لەو هەڵانە ڕاستبکاتەوە کە لە قۆناغەکانی یەکەمی پرۆسەی کۆکردنەوەی بابەت سەبارەت بە ڕووداوێکدا ڕوویانداوە، خۆ ئەگەر پەیامنێر – هەردوو ئەرکەکە– کۆکردنەوەی بابەت‌و نووسینی هەواڵ– بەبێ لایەنانە ئەنجام بدات، ئەو وەختە هەر هەڵەیەکیش بکات، بێگومان مەبەستدارو بەئەنقەست نابن، بوونی جیاوازیی لە گێڕانەوەی دوو کەسدا کە دیمانەت لەگەڵدا کردوون، پێویستی بە ئاگاداریی بێ لایەنی هەیە، لە پێناوی هێنانەدی ئەو ئامانجەشدا ڕۆژنامەکان کۆششێکی بێ وێنە دەخەنە گەڕ.

زیادکردنی ڕستەیەکی وەك: "نەتوانرا پەیوەندی بەڕێزدار سمیسەوە بکرێ بۆ وەرگرتنی بۆچوونی ئەویش" بۆ سەر هەواڵەکان لەوانەیە ببێتە مایەی هێنانەدی دادوەریی‌و هاوسەنگیی لە پێشکەشکردندا، بەوپێیەی وەك هەوڵێك وایە بۆ هێنانە دی وردبینی‌و بێ لایەنیی.

بێزاریی پەیامنێران لەدژی ناڕازیبوونی زۆر لە سەرچاوەکان سەبارەت بە بەخشینی زانیاریی زیاتر لەوانەی کە لە بڵاوکراوەو ڕاگەیاندنە فەرمیەکاندا هەن، ڕوو لە زیادبوونە، مەبەستیش ئەو زانیارییانەن کە پێشتر زۆر بە وردی ئامادەکراون. لە نێوان پەیامنێرو سەرچاوەی سەرەکی زانیارییەکانیشدا ڕاوێژکاری پەیوەندییە گشتییەکان ڕاست دەبێتەوە، ئەو جۆرە کەسانەش –لەڕاستیدا– وەزیفەیەکی بەسوود بەجێ دەگەیەنن، بەو پێیەی هیچ ڕۆژنامەیەك توانای بەکارهێنانی ئامێرێکی ئەوەندە گەورەی نییە کە بتوانێ هەموو چالاکیە کۆمەڵایەتییەکان ڕوومال بکات، لەلایەکی دیکەوە، دەکرێ ئەوانە بۆ ئەو پەیامنێرانە سوودبەخش بن کە مەبەستیانە زانیاریی زیاتر – کە لە بڵاوکراوەی ڕۆژنامەوانیدا نین– وەربگرن یان ئەوانەی بەدوای چیرۆکێکی ڕەسەندا دەگەڕێن.

دەبێ ئەوەشمان لە یاد نەچێ کە پیاوانی پەیوەندییە گشتییەکان بۆ پێشکەشکردنی گەورەترین خزمەت بە بەرپرسانیان بەکارهێنراون، واتە هەمیشە لە

پێناوی هەڵخەڵەتاندنیاندا دەبێ شێوازو ڕێگەی تازە بدۆزرێتەوە، ئەو پەیامنێرەش کە تەنیا مەبەستییەتی ئەو زانیارییانەی دەستبکەوێ کە لە بڵاوکراوەی ڕۆژنامەوانیدا هەن، لەوانەیە لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتدا ببێتە پەیامنێرێك و هیچی تر.

٢-دڵنیابوون لە ڕاستیی زانیارییەکان Verification

دڵنیابوون لە ڕاستیی چیرۆکێکی هەواڵیی، گەورەترە لە تەنیا پشکنین و لێکۆڵینەوە لە ڕاگەیاندن و وتەی چەند سەرچاوەیەك و بەراوردکردنیان لەگەڵ یەکتردا، بەڵکو مانای گەڕانەوە بۆ سەرچاوە باوەڕپێکراوەکانیش دەبەخشێ، ئەوانەی لە وردبینی نووسینی ناوو ناونیشان و شتی دیکەی گرنگدا پشتیان پێ بەستراوە، بەتایبەتیش لە چیرۆکە هەواڵییە پەیوەندیدارەکان بە پۆلیس و دادگایی کردنەکان کە تیایاندا پاساوی بێ تاوانی یان بایەخنەدان بەرگرییەکی دروستیان لە دژی ناوبانگ زڕاندن پێ نابڕێ.

کاتێك ڕۆژنامە هەواڵیی بڵاوکردنەوەی چیرۆکێکی هەواڵیی (بە گومان) دەدات، ئەوا ئەگەرچی لەوانەیە خۆی تووشی کێشە بکات بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانێ بڵاوی بکاتەوە، بەڵام ئەو چیرۆکە هەواڵیانەی کە دوورن لە ڕوودان، ئەو وەختە باشتروایە ڕۆژنامە تا چاپی داهاتوو و دڵنیابوون لە ڕاستییەکانیان، بڵاوکردنەوەیان دوا بخات.

زۆر جار کەسایەتییە گشتییەکان زانیاریی بە پەیامنێران ڕادەگەیەنن بەڵام دواتر لێیان پەشیمان دەبنەوە، ڕۆژنامەوانی ئاساییش پێی وایە کە ڕۆژنامە دەبێ دەقی وتەکانی ئەو کەسایەتیانە (بە چاکەو خراپیەوە) بڵاوبکاتەوە، دواتر بە ڕوویاندا بوەستێتەوەو سووربێ لەسەر ئەوانەی ڕاست و دروستن.

هەروەها ڕۆژنامەوانی ئاساییە کە بڕوای بە گرنگی ڕەتکردنەوە یان بە درۆخستنەوەی کەسایەتیە گەورەکان هەیە، تەنانەت ئەگەر مەسەلەکە پەیوەندی بە

درۆیەکی گەورەشەوە هەبێ، بۆیە زۆربەی سەرنووسەران چیرۆکی هەواڵیی لای خۆیان دەپارێزن، تا ئەو کاتەی بواری پشکنین و دڵنیابوون لە ڕاستیەکانی بۆ ڕێک دەکەوێ، ئینجا ئەو دەرفەتە ئەگەر لە ڕێگەی پشتبەستن بە چالاکیی پەیامنێرێکی لەکاروەستێنراویشەوە بێ.

ڕێبەری ژمارەی تەلەفۆنەکان و سەرچاوەکانی پەیوەندیدار بە شارو لاپەڕەی ڕۆژنامەو کتێبە تایبەتی و گشتیەکان، ئەمانە هەموویان لەبەردەستی پەیامنێردان بۆ ئەوەی دڵنیابێ لە ڕاستی ئەو زانیارییانەی کۆیاندەکاتەوە، بۆیە دەبێ بەکاریان بهێنێ.

بەڵام لە دیمانە ڕۆژنامەوانییەکاندا، تا ئەو کاتەی پەیامنێر دڵنیادەبێ لەوەی کە بە تەواوی گوێبیستیان بووە، دەکرێ زانیارییەکان دووبارە بکرێنەوە، ئەگەر دیمانەکەش لە ڕێگەی تەلەفۆنەوە بێ، پەیامنێر دەبێ دڵنیابێ لە دروستیی زانیارییەکان و نووسینی ناوەکاندا.

٣-شیاویی Qualification

کاتێک پەیامنێر لەڕووداوە بنەڕەتییەکانی نێو چیرۆکێکی هەواڵیی دڵنیابێ، بەڵام هێشتا کەمێک گومانی لە چەند وردەکاریەک هەبێ، ئەو وەختە بەر لەوەی بتوانرێ ئەو مەسەلەیە یەکلا بکرێتەوەو چیرۆکەکەش لە چاپی یەکەمدا بڵاوبکرێتەوە، وا باوە پەیامنێر هەوڵی (شیاندن Qualify)ی نووسینەکەی بدات، بەم جۆرەی خوارەوە:

"ئەمڕۆ پۆلیس پیاوێکی سەرگەردانی لە فۆریست پارک دۆزیەوە، وا پێ دەچێ هیلەر سوانسۆن بێ و یەکێک بێ لەو کەسانەی بیرو هۆشیان لە دەستداوە، ئەو لە ڕێگەی ئەو دەفتەرچەکانەوە کە لە گیرفانەکانیدا دۆزراونەتەوە ناسراوەتەوە".

هەروەها دارشتنی هەواڵەکان بەم شێوازەی خوارەوە وا لە خوێنەر دەکات هەست بکا کە ڕۆژنامە بەپێی توانا هەوڵی خستنە ڕووی ڕاستییەکان دەدات:

"ئاگرێك کە پێشبینی دەکرێ لە ئەنجامی بەهەڵە ڕاکێشانی تەلی کارەباوە کەوتبێتەوە، بووە مایەی زیانگەیاندنێکی مادیی- کە بەنزیکەی ٥٠٠ دۆلار مەزەندە دەکرێ- بە دانیشتوانی ١٥١٤ شەقامی مۆرڤ پالاس، کە و.ب. رایان و خێزانەکەی‌و هەر سێ منداڵە بچووکەکانیانن".

"ئەمڕۆ أ. هوکینزی پارێزگار ڕایگەیاند کە لە هەڵبژاردنەکانی داهاتوودا خۆی هەڵنابژێرێ، بەڵام فرید باکوتی ڕاوێژکار کە هەڵمەتی هەڵبژاردنەکانی ڕابردووی بەڕێوە برد، دووپاتی کردەوە کە (لە کاتی گونجاودا، ڕاگەیاندنێکی گونجاو دەردەکرێ)و (دۆستو برادەرانی ئەو هەواڵەیان پێ خۆش دەبێ)".

دەبێ ئەوە ڕوونو ئاشکرابێ کە بە زۆریی لەو کاتانەدا هەڵەڕوو دەدات کەپەیامنێر خۆی بۆ خۆی‌خەملاندن بکاتو مەزەندە بکات، ئەو جۆرە نەریتەش کە هەڵقولاوی گوێنەدانو بێ بایەخییە، نەوەك تەنیا بەپێی دیدو بۆچوونی ڕۆژنامەی خۆپەرستو بەرتەسك بەکارێکی نابەجێ لەقەڵەم دەدرێ، بەڵکو لەڕووی ئەخلاقیشەوە ڕەتدەکرێنەوەو سەرکۆنە دەکرێن. ئەو خێراییەی ڕۆژنامەی پێ دەردەچێ و بەربەستەکانی تریش کە لەڕووماڵکردنی هەواڵەکاندا ڕووبەڕووی وردبینی دەبنەوە، بوونی ژمارەیەك هەڵەو هەڵخلیسکانی کەم دەکەن بە مەسەلەیەکی حەتمی. ڕۆژنامەش ئەگەر زۆر هەوڵی ڕاستکردنەوەی هەڵەکان بداتو بەڵگەش بخاتەڕوو بۆ ئەوەی بە پێی توانا هەوڵی دەستەبەرکردنی وردبینی پێویست دەدات، ئەو وەختە خوێنەری خۆ بەزلزان بەدرێژایی ژیانی تەنیا لەبەر ئەوەی لە یەکێك لە بۆنەکاندا بە هەڵە ناوی ناسیاوێکی بڵاوکراوەتەوە، دەسبەرداری ڕۆژنامەکە نابێ.

٤-تاقیکردنەوەی ڕێكو پێك Systematic Checking

لە ناوەڕاستی پەنجاکانەوە، هەردوو ڕۆژنامەی Star و Tribune کە لە میناپۆلس دەردەچن، نووسینگەیەکی تایبەت بە وردبینی‌و بێ لایەنیان دروست

کردووە "بۆ ئەوەی بە نەرمی مامەڵە لەگەڵ هەرکەسێکدا بکات کە پێی وابێ لە چیرۆکە هەواڵییەکانی هەردوو ڕۆژنامەی ناوبراودا بەشێوەیەکی نا دادوەرانە مامەڵەی لەگەڵدا کراوە".

هەموو ڕۆژێك بە شێوەیەکی هەڕەمەکی ژمارەیەك هەواڵ دەستنیشان دەکرێن و بۆ ئەو کەسانە دەنێردرێن کە تیایاندا ناویان هاتووە، لەگەڵ تکاکردن لێیان کە وەڵامی ئەم پرسیارانەی خوارەوە بدەنەوە:

أ-ئایا ناوی کەس یان دەزگاکان بە تەواوی نووسراون؟

ب-ئایا ناونیشان و تەمەن و ناوبانگ یاخود هەر زانیارییەکی پێناسەیی دیکە وردو ڕاستن؟

پ-ئایا چیرۆکی هەواڵیی ڕووداوەکان بە شێوەیەکی بێ لایەن و واقعبینانە دەخرێنەڕوو؟

ت-ئایا چیرۆکی هەواڵییەکە هەموو زانیارییە بنەڕەتیەکان دەگرێتە خۆی؟

ج-ئایا ناونیشانی هەواڵەکە بە وردییەوە نوسراوە؟

شوێنێکی بەتاڵیش بۆ ڕاستکردنەوەو بۆچوونەکان جێ دەهێڵرێ، لەماوەی شەش هەفتەدا لەکۆی ٤٩ کەس، (٢٩) یان وەڵامی ئەو نامانەیان دایەوە، زۆربەی وەڵامەکان هیچ ڕەخنەیەکی دوژمنکارانەیان بەرامبەر بە ڕۆژنامەکە نەگرتبووە خۆ، بەڵکو ستایشی کارەکانیان کردبوو، ئەوانەش کە هەڵەیەکیان بەدی کردبوو دەکرێ بخرێنە ئەم گرووپانەی خوارەوە:

أ-ئەو کەسانەی هەڵەی سووکیان بە نووسینی ناوو ناونیشان و پلەو پایەو ناوبانگ بەدی کردبوو، ئەو سکاڵایانە دروستن و بەشێکی ئەم کێشەیەن کە کۆتایی نییەو ڕۆژانە هەموو کرێکارێك لە ڕۆژنامەدا بەبێ وەدیهێنانی سەرکەوتنی تەواو بۆی تێدەکۆشن.

ب-ئەوانەی لە ناونیشانی هەواڵەکاندا جۆرە ناڕاستیەکیان لە شرۆڤەکردن و ڕوونکردنەوەی ڕووداوەکاندا بەدی کردووە، ئەو سکاڵایانەش دروستن، بەڵام وا دیارە

حەتمین بە گوێرەی ئەو بارودۆخو مەرجانەی کە چاودێرانی چاپی دوایی کاری پێ دەکەن.

پ–بێ ئومێدان، ئینجا چ لەبەر ئەوەی چیرۆکی بڵاوکراوە تەنیا بە بڵاوکردنەوەی دیدو بۆچوونەکانیان نەوەستاوە، یان وەکو پێویست کێشەو وردەکارییەکانی نەخستوونەتە ڕوو، یاخود بەگوێرەی بۆچوونی یەکێکیان، چیرۆکە هەواڵییەکە لە هەموو حاڵەتێکدا ناتەواو دەبوو، چونکە ژمارەیەکی گەورەی خوێنەران بیرو هزری هەڵەی لێ وەردەگرن "بەو پێیەی چیرۆکێکی ئاڵۆزەو چارەسەری حاڵەتێکی زۆر ئاڵۆزی (ئیفلاسبوون) دەکات".

ت–ئەوانەی نەیانتوانیوە لەبارودۆخی ڕۆژنامەکە بگەنو وەکو پێویست هەڵی بسەنگێنن، هەندێك خوێنەر هیچ زانیارییەك دەربارەی چۆنیەتی نووسینی هەواڵو کۆتو بەندو سنوورەکانی ڕووبەرو کات نازانن کە پەیامنێر لە ژێر سایەیاندا کار دەکات.

خوێنەرێك گلەیی لەو چیرۆکە هەواڵییە دەکات کە دەربارەی تیمەکەی بڵاوکراوەتەوە، گوایە ئەو زانیارییانەی تێدا نەبووە کە چەند مانگێك لەمەوبەر بۆ سەرنووسەری ناردوون تەوەك بۆ نووسینگەی نووسینی هەواڵەکانی شار.

هیچ کەسێك لەناو ئەوانەدا نەینوسیبوو: "هەموو ئەوەی کە لەو چیرۆکە هەواڵییەدا هاتووە هەڵەیە".

کاتێك بابەتی ڕاستکراوە وەردەگیرێ، ڕەوانەی لای بەڕێوەبەری نووسینی پسپۆڕ دەکرێ، پاشان ئاراستەی یارمەتیدەرو نووسینگەی نووسینی هەواڵەکانی شارو دواتر پەیامنێر دەکرێ.

زۆر کەمیش ڕێکدەکەوێ ڕاستکراوەی ئەو هەڵانە یەکسەر بڵاو بکرێنەوە، سەرەتا بەهۆی تێپەڕبوونی کاتو پاشان لەبەرئەوەی بنەڕەتی نین، بەڵام وەکو پرۆسەیەکی پشکنینو تاقیکردنەوەی بەردەوام سوود لەو نامانە وەردەگیرێ، نەوەك تەنیا لەبەر ئاستی وردبینیو ڕاستگۆیی، بەڵکو بۆ چارەسەرکردنی هەواڵەکانو شێوازی داڕشتنو

نووسینیشــیان، لــە دوای تــەواوبوونی پرۆســەكانی ڕاســتكردنەوەش، هــەموویان دەخرێنـە نێـو چوارچێوەیەكو لەسـەرەوەی لاپـەڕەی نـاوخۆدا لـە ژێـر ناونیشـانی "ڕاستكردنەوە" بڵاو دەكرێنەوە. وا دیارە ڕۆژنامە دووپاتی دەكاتەوە كە هەڵەی لەو جۆرەی كـردووەو بـە هـیچ شـێوەیەكیش هـەوڵی خۆدزینـەوە لـەو بەرپرسـیارێتییە نادات.

٥-كاریگەریی گشتیی Total Effect

دەكرێ ڕاپۆرتە هەواڵێك لە هەموو ئەو هەڵانـە ڕزگـار بكـرێ كـە پەیوەنـدیان بـە ڕووداوو دارشتنو نووسینی ناوو هـی تـرەوە هـەبێ، بـەڵام لەگـەڵ ئەوەشـدا ڕاپۆرتـە هەواڵ بەناتەواوی دەمێنێتەوە كاتێك ئەو لێكدانەوە گشتیەی دەیبەخشێ هەڵە بێت. ئەمەش – وەك چۆن چەند جارێك لە بەشەكانی پێشەوەدا ئاماژەی پێ كرا– دەكرێ ئەوكاتـە ڕوویـدات كـە ڕاسـتییەكانی پەیوەنـد بـە بابـەتێك فـڕێ بـدرێن یـان دوور بخرێنەوە، یان پاساو و بیانووەكان فەرامۆش دەكرێن، یاخود ئەو كاتەی بە ئاشـكرا پەیوەندییەكانی هۆكارو ئەنجام نەخرێنە ڕوو، هەروەها لـە چـەندین حاڵـەتی دیكـەی هاوشێوەدا.

ڕوومـاڵی هـەواڵیی هەمەلایـەنو تـەواو باشـترین شـێوازی پارێزگارییـە لـە دژی شێواندنی نا ئەنقەست، بۆ نموونە، لەوانەیە چیرۆكە هـەواڵێك دەربـارەی ڕووداوێكـی دەسگیركردن بەهۆی لێخوڕینی خێرا هیچ هەڵەیەكی تێدا نەبێ، بەڵام ئایا ئەو ڕووماڵ كردنە وردو دروست دەبێ ئەگەر تیایدا ئاشكرا نەكرابێ كە شۆفێری ئەو ماتۆرسكیلە ئەو كاتە بەڕێگەوە بـووە بـۆ ڕزگـاركردنی كـوڕە بریندارەكـەی؟ بـەبێ ئـەو بڕگـەیـە، لەوانەبوو پێشەكیی چیرۆكی هەواڵیی داهاتوو مەبەستێكی هەڵەی ببەخشیبایە، بەڵام وا دیارە پەیامنێر پرسیویەتی: "لەبەرچی؟".

شیكاغۆ – لەماوەی هەفتەی دووەمی ئەو مانگەدا، ژمارەی ئەو كەسانەی بێكارن و قەرەبوویەك وەردەگرن بە بڕی ١٥٤ كەس ڕووی لە دابەزین كردووە، ئامارەكانیش وادەردەخەن كە زیاتر لە ٣٠٠٠ كەس لەوانە بەهۆی تەواوبوونی ئاستی شیانیان، ناوەكانیان لە تۆمارەكاندا دوورخراونەتەوە.

پرۆفیسۆر دیڤیدماننگو وایت لە زانكۆی بۆستن، ڕۆژنامەگەریی ئاگادار كردەوە لەوەی ببێتە هاوبەش لە هێنانەكایەی كەشو هەوایەك لەلاگیری و بڵاوەكردنی ڕاگەیاندنێكی بۆگەن، ناوبراو لەكاتی ڕاگەیاندنی ئەو ئاگادارییەدا هەندێك لەو ڕاپۆرتانەی لە خەیاڵدا بوو كە ڕۆژنامەكان بەبێ بوونی هیچ بەڵگەیەك، كۆمەڵێك تۆمەتیان لەسەر زاری چەند ئەندامێكی ئەنجومەنی پیرانەوە بڵاو كردبوەوە، جگە لەوە ڕێگەیان بەو كەسانە نەدابوو كە تۆمەتباركرابوون، بەرگری لەخۆیان بكەن.

هەنگاوی یەكەم بۆ دووركەوتنەوە لەناوردبینی لەڕووماڵی هەواڵیدا خۆی لەوەدا دەنوێنێ كە ڕۆژنامە لەهەر چیرۆكێكدا كە لەوانەیە بەشێوەیەك لە شێوەكان ببێتە مایەی ناكۆكی و مشتومڕ، هەوڵی دەستەبەركردنی بۆچوونی بەرامبەریش بدات. بڵاوكردنەوەی ڕاگەیاندنی نادروست و ناوردبین، –تەنیا لەبەر ئەوەی لە كەسایەتییەكی گرنگەوە وەرگیراون– بەهیچ شێوەیەك مانای ڕووماڵی هەواڵیی وردو دروست ناگەیەنێ.

–كایرو– ١٤ی تەمووز (أ.ب): ئەمڕۆ لە میانەی وتارێكیدا، ولیەم ماكلی، سەرۆكی لیژنەی دووبارە شیاندنەوەی ئەمریكی لە ئەلینویزی بەوە تۆمەتبار كرد كە گواستنەوەی دووچاربوان بە نەخۆشی شێرپەنجە لە نەخۆشخانەی هاینز بۆ شیكاغۆكلینیك، هیچ هۆكارێكی لە دواوە نەبووە تەینا ئەوە نەبێ كە قوربانیانی ئەو نەخۆشیە بكرێن بە كێڵگەیەك بۆ تاقیكردنەوە.

ماكلی ئەوەشی بە كۆنگرەی تیپی پێنجەمی ئەمریكی ڕاگەیاند كە نەخۆشخانەی هاینز ساڵانێكی دوورودرێژە بەهۆی هەوڵو كۆششی ئەو تیپە دامەزرێنراوەو ٧٠٠٠ دۆلاریشی بۆ خەرج كردووەو بۆ چارەسەركردنیش بۆ جاری یەكەم رادیۆمی

بەکارهێناوە، بەم دواییانەش توانیویەتی ٥٠٠ شوێنی دیکەی نووستن بۆ قوربانیان زیاد بکات.

پاش ئەو تۆمەتبار کردنانە، شارل بیکی جێگری بەڕێوەبەری بەڕێوەبەرایەتی جەنگاوەرانی کۆن لە هەرێمی ناوەڕاستی ڕۆژئاوا لە شیکاغۆدا بەم جۆرە هاتە قسەکردن: "لام وایە ئەو ڕاگەیاندنەی باسی لەوە کردووە کەئێمە قوربانیانی شێرپەنجە دەکەین بە کێڵگەی تاقیکردنەوە، بەلای کەم، ڕاگەیاندنێکی قێزەونە، پرۆسەی گواستنەوەکە ماکلی قسەی لەبارەوە دەکات هێشتا ئەنجام نەدراوەو بەلای کەم تا ساڵێکی دیکەش جێبەجێ ناکرێ، لە کاتی گواستنەوەی بنکەی چارەسەرکردنی شێرپەنجەشدا، قوربانیان بە جۆرێک چارەسەر دەکرێن کە لانی کەم لەگەڵ چارەسەرکردنەکەی هاینزدا یەکسان بێ. جگە لەوە تەواوی نەخۆشخانە، بە پزیشكو پەرستیارو ئامێرەکانیەوە دەگوازرێنەوە. کەواتە چۆن دەبێ ئەمە وەکو گۆڕانێك بەرەو خراپتر وەسف بکرێ؟ ئەمەش خۆی لە خۆیدا بیرۆکەی ژەنەراڵ عومەر برادلییە، ئەو پێی وایە گواستنەوەی ئەو نەخۆشخانەیە بۆ شار باشترەو دەتوانرێ چاکتر خزمەتیان بکرێ لەوەی لە دووری ١٢ میل لە دەرەوەی شارەوە بمێننەوە."

دووەم: سەرچاوە Authority

ئەوەی تا ئێستا لەو بەشەدا باسی لێوە كراوە، بەو ئاراستەیە بووە كە گەورەترین هێزی ڕازیكردن كە ڕۆژنامەیەك بۆ چیرۆكە هەواڵێكی دابین دەكات، بریتییە لەناوبانگی گشتی پەیوەندیدار بە ئاستی متمانەو ڕاستگۆیی خودی ڕۆژنامەكەوە.

لە كاتێكدا ئەگەر ئەو ڕۆژنامەیە هەوڵی بەهێزكردنی خۆی دابێ وەكو چاپكراوێكی وردبین‌و ڕاستگۆ و دادوەرو بێ لایەن، ئەو وەختە پێویست ناكات لە یەكێك لە برگەكانی چیرۆكێكی هەواڵیدا پەنابباتەوە بەر دووبارە باسكردن لە سەرچاوەكان.

بەهەرحاڵ و وەكو مەسەلەیەكی كارپێكراوو باو، ئەو ڕۆژنامانەی پابەند دەبن بەوەی هەموو ڕاستیەكی گرنگ بدەنە پاڵ كەسێك، ئەوانە خاوەنی ناوبانگێكن كە زیاتر لە ڕاستیەوە نزیكن.

"كێ ئەمەی گوت؟، نووسەری هەواڵەكانی شار بەم جۆرە لەبەرامبەر پەیامنێرێكیدا هاواری كرد، بەڕێز سمیس كە ناوەكەیت تەنیا لەسەرەتای وتارەكەدا هێناوە، ئەمە بەرگریكردن لەناوبراو نییە بەڵام وەكو تێبینیەك وایە، تۆ لە برگەی پێنجەمدا ئاماژەت بەوە نەكردووە كە بەڕێز سمیس ئەوەی دركاندووە، دەزانم لە پێشەكیەكەدا ئەو باسی لەوە كردووە، بەڵام بەشەكەی تری چیرۆكە هەواڵیەكە وەك بڵێی برگەی سەروتارێكە".

١-وەرگرتنی ڕاستەوخۆ Direct Quotation

بۆ ئەوەی نووسەری زیرەك خۆی لەو جۆرە گلەییە ڕزگار بكات دەبێ چیرۆكە هەواڵییەكانی بەڵگەدار بكات.

"بەرزكردنەوەی پلەی د.س فیرچ ئیلد – ٢٣٠٨– شەقامی دەیەم، ملازمی یەكەم لە بنكەی پۆلیسی ریلرودی سەر بە تیپی میلتاون بۆ پلەی نەقیب و دامەزراندنی لە تیپی لۆگان، ئەمڕۆ لەلایەن ڕونالوبری سەركردەی تیپی میلتنەوە ڕاگەیەنرا".

ئەگەر هەواڵ ڕاستی یان ڕووداوێك بگرێتە خۆی، بێگومان ڕاگەیاندن یان بەیاننامەیەكی لەبارەوە ڕاگەیەنراوە، بەتایبەتیش لەكاتێكدا ئەگەر ماوەیەكی دووروودرێژ چاوەڕوانی شتێكی لەو جۆرە كرابێ، ئەو وەختە دەبێ بە توندی جەخت لەسەر سەرچاوەكەی بكرێتەوە، ئەگەر بشكرێ دەبێ بە پێشەكی دەستی پێ بكرێ، وەك لەم نموونەیەی خوارەوەدا هاتووە: "ئەمڕۆ پارێزگار هێربرت ڤان دوسونی ڕایگەیاند كە تۆمەتی سەرپێچییەكانی مۆڵەتە بازرگانییەكان كە لەلایەن ژووری بازرگانییەوە بەخشراون، ئێوارەی ڕۆژی هەینی داهاتوو ئاراستەی دەستەی ئەنجومەنی شار دەكرێن".

كاتێكیش ئەگەر كارمەندێك هێرش بكاتە سەر یەكێكی تر، دەبێ پێشەكی بەناوی هێرشبەرەوە دەست پێبكات:

"ئەندامی ئەنجومەنی پیران ڕۆلان بیشوبی، ئەمڕۆ جۆزیف دیلینگی بە كەسێكی شێت وەسف كرد، پلانەكەشی سەبارەت بە پشتگیریكردن لە هەر حەوت بەڕێوەبەرایەتییەكانی ویلایەت بە بیرۆكەیەكی دڕندانە بۆ تێكدانی ژیانی گشتی ناوزەد كرد".

پێشەكییەكی لەو جۆرە لە یەكێكی وەك ئەمەی خوارەوە گونجاوترە:

"جۆزیف دیلینگ شێتەو پلانەکەشی دەربارەی پشتگیریکردن لە هەر حەوت بەڕێوەبەرایەتییەکەی ویلایەت بریتییە لە بیرۆکەیەکی دڕندانە بۆ شێواندنی ژیانی گشتی.

ئەمە ڕاگەیاندنی ئەمڕۆی رولان بیشوبی ئەندامی ئەنجومەنی پیرانە".

هێرشی ئەندامی ئەنجومەنی پیران بۆ سەر دیلینگی دادوەر بریتییە لە خودی هەواڵەکەو ئەوەش کە وتوویەتی تەنیا بۆچوونێکە، لە کاتێکدا ئەگەر هێرشەکە چەند تۆمەتێکی دیکەی گرتبایە خۆی، ئەوا بێگومان پێویستی بە دەستەبەرکردنی ڕاوبۆچوونی بەرامبەریش دەبوو.

لەو هەواڵانەشدا کە لە ڕاپۆرت یان بەیاننامە یاخود ڕاگەیاندنی ڕەسمییەوە وەردەگیرێن، دەکرێ ناوهێنانی سەرچاوە یان مەرجەع بۆ برگەی دووەمی هەواڵەکە دوابخرێ، زۆر کەمیش ڕێکدەکەوێ لەوە زیاتر دوابخرێ وەك: "بەبەراورد لەگەڵ شارە هاو قەبارەکانی دیکەی ئەمریکادا، بەکارهێنەرانی گازی سروشتی لەمیلتاون نرخێکی بەرزتر دەدەن، ئەمە لە کاتێکدا کە نرخی کارەبا لەو شارەدا لە هەموو شارەکانی دیکەی ئەمریکا هەرزانترە.

ئەم ڕاستیانە لەو ڕاپۆرتەدا ئاشکرا کران کە ئەمڕۆ لەلایەن لیژنەی وزەی فیدراڵییەوە ڕاگەیەنرا".

دەبێ بەم شێوازەی خوارەوە خۆ دوربگرین لە دانانی ڕاگەیاندنێك لە دێڕێکی جیاوازدا:

"رۆبرت د.س لەوانەیە بتوانێ شکست بە ل. وودی پارێزگار بهێنێ، ئەمە بۆچوونی دادوەر ك. وندیکە کە دوای نیوەڕۆی ئەمڕۆ ڕایگەیاند."

هەروەها دەبێ ڕەچاوی ئەوەش بکرێ کە هیچ شتێك لە شێوەی ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگردا بڵاونەکرێتەوە، لە کاتێکدا کێشەکە هێشتا لە قۆناغی گفتوگۆکردن دایەو بڕیارێکی فەرمیشی لەبارەوە ڕانەگەیەنراوە.

"لە بەهاری داهاتوودا، باکتسر فیل دەبێتە خاوەنی باڵەخانەیەك کە لە ٢٠ نهۆم پێکدێت، پلانەکانی ئەو باڵەخانەیە ئێوارەی ئەمڕۆ ئاراستەی ئەنجومەنی پلاندانانی شار دەکرێ".

لەو نموونەیەدا ئەنجومەنی پلاندانانی شار هێشتا ڕەزامەندی دەربارەی پرۆژەکە پیشاننەداوە، پەیامنێریش دەیتوانی لە ڕێگەی گفتوگۆکردن لەگەڵ کەسانی دیکەدا –جگە لەوانەی پێشنیازیان کردووە یاخود پێی خۆشحاڵن– لەو ڕاستیە ئاگادار بێتەوە، بۆیە لێرەدا دەکرێ ئەو وتەیە بەکاربهێنرێ کە دەڵێ: بەر لە شکانی هێلکەکان، دەست بە ژماردنی جووجەڵەکان مەکە.

لە نموونەی خوارەوەدا ئەو پلەیە دەردەکەوێ کە ڕۆژنامەی پابەند بە پێشکەشکردنی سەرچاوەی گونجاو بۆ چیرۆکیی هەواڵیی تەقلیدیی دەیگاتێ:

"ئەو مانگرتنەی هەریەکە لە یەکگرتووی شورمانی نێو دەوڵەتییو کونرادوایت ستارو فیرنس وایتی لاستر ڕایانگەیاندووە، لەوانەیە تەواوی پاپۆڕە بارهەڵگرەکانی سەر بە هەردوو کۆمپانیای نورس جرمانیا و لوید بگرێتەوە.

جوزیف راینی سەرۆکی لۆنگ شورمان ئەمڕۆ دوای ئەوەی پێی ڕاگەیەنرا کە بڕیارە پاپۆڕێکی بارهەڵگری سەر بە کۆمپانیای جرمانیا بگاتە مۆنتریال، ئەو لێدوانەی ڕاگەیاند.

راین لە درێژەی قسەکانیدا وتی: ئەگەر کرێکارانی سەر بە کۆمپانیای دیکە باری پاپۆڕەکە لە مۆنتریال بهێننە خوارەوە، ئەوە ڕێکخراوەکەی پەیوەندی لەگەڵ تەواوی پاپۆڕە ئەڵمانیەکان لە کەناری ئەتڵەسی– لە پۆرتلاندەوە تا نیو پۆرت – دەبڕێ.

راین دووپاتیشی کردەوە کە سەرەڕای بەردەوامبوونی کۆششی ئاشتیخوازانە لەلایەن کۆنگرەی سێ لایەنیی کە هەریەکە لە یەکگرتووی لۆنگ شورمانو دەریاوانان و نوێنەری ڕێکخراوە سەربەخۆکانی مۆنتریال ئامادەی دەبن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پلان بۆ ململانێیەکی دوورو درێژ دانراوە، ئەگەر پێویست بکات".

ترسی دواكەوتن نەیتوانی ڕێگە لە ڕۆیشتنی پاپۆڕی (Queen Bermeder)ی سەر بە كۆمپانیای فیرنس وایتی لاینەر بگرێ، ئەوە بوو كاتژمێر سێی دوای نیوەڕۆ بەبێ بەلەمی ڕاكێشان شۆستەی ژمارە (٥٥)ی بەجێهێشت و لە دوای خۆشیدا زیاتر لە سەد تەن خۆراكی ئامادەكراو بۆ باركردن لە شوێنی خۆی هێشتەوە، لەبەرامبەریشدا بەرپرسان توانیان ژمارەیەك دەریاوان دابین بكەن بۆ ئەوەی كەلوپەلی ڕێبواران بگوازنەوە نێو پاپۆڕەكە.

لەلایەكی دیكەوە، بوونی ٧٠٠ گەشتیار لەبەرمودا كەچاوەڕێی گەڕانەوەیان بۆ نیویۆرك دەكرد، پاڵی بە بەرپرسانی كۆمپانیاكەوە نا كە بەبێ چاوەڕێكردنی باركردنی كەلوپەل بەردەوام بن. ڕایان – بەر لە دەستپێكردنی گەشتی پاپۆڕەكە– ڕایگەیاند كە ئەگەر دەریاوانان كەلوپەلی گەشتیاران باربكەن، دەتوانن لێرە بەولاوە بەردەوام بن لەسەر كارەكانیان"، هەروەها گوتی: ئەگەر بەلەمەكانی ڕاكێشان بەكارهێنران، ئەوە ماوەیەكی دوورو درێژ بەسەر دەچێ بەرلەوەی ئەو بەلەمانە بگەڕێنەوە بۆ ڕاكێشانی هەر كەشتیەك لە بەندەری نیۆیۆرك، دوو بەلەمی ڕاكێشانی كەشتی ئامادەبوون بۆ كاركردن بەڵام بەهۆی بەرزبوونەوەی ئاستی ئاو بەكار نەهێنران.

وادیارە كۆنگرەی ئاشتیخوازانە كە ڕایان و هاوبەشەكانی و ئەفسەرانی یەكێتی نیشتمانیی سەربەخۆی دەریاوانان بەشداریان تیادا كرد، جۆرە پێشكەوتنێكی بەدەست هێناوە.

هەروەها ڕایان دووپاتی كردەوە: "ئەو پێی گوتوون ئەو مەرجانە چین كە دەكرێ كەنەدیەكان دەسگیریان بكەن". باس لەوە كراوە كە ٧٠٠ گەشتیار چاوەڕێی گەڕانەوەن لە بەرموداوە.

بەرپرسانی كەشتی پێیان وایە كێشەكە لە دەرەوەی چوارچێوەی دەسەڵاتەكانیان دایە، بەو پێیەی كێشەیەكەو دەچێتە سنووری كێشە كرێكارییە

ناوخۆییەكانـەوە. ئـەو بەرپرسـانە هیـوای گەیشـتن بـە ڕێككەوتننامەیـەكی خێـرا دەخوازن و پێشنیازیشیان كرد وەك چاودێر لە كۆبوونەوەكانی یەكێتیدا بەشدار بن.

هـەوڵو كۆششـەكانی (C.i.o) ی ڕێكخسـتنی دەریاوانـانیش دەچـێتە پاشـكۆی جموجوڵی یەكگرتووی شورمانی نێودەوڵەتییەوە لـە پێنـاوی جەختكردنـەوە لەسـەر داواكارییەكانیان كە رایان لە بەیاننامەیەكدا ڕایگەیاندوون و تیایـدا ڕەخنـە ئاراسـتەی تۆمەتباركردنەكانی C.c.i.o دەكاتەوە.

New York Telegram

دووەم: دانەپاڵ (الاسناد)ی ناڕاستەوخۆ (Indirect reference)

تەنانەت کەرتەکانی نموونەی پێشووش کە بە ئاشکرا بە سەرچاوەیەکی دیاریکراوەوە نەبەستراونەتەوە، بەڵام بەشێوەیەکی نادیار ئامارە بەوە دەکەن کە نووسەرێکی شارەزا لە ڕاستیەکانیانی کۆڵیوەتەوە، بۆ نموونە بڕوانە بڕگەکانی سەرەوەی، دەردەکەوێ نووسەر ئاگاداریی هەیە دەربارەی "هەڕەشەی دواخستن" و "ئەفەسەران بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی بارودۆخەکە ئامادەییان وەرگرتووە"، لەوانەیە ئەو بڕگەیەو ڕستەی یەکەمی بڕگەی پێنجەم جۆرە خەمڵاندنێکیان پێوە دیاربێ، بەڵام خستنە پاڵی وردی هەریەکە لە هۆکارو دەرەنجامی تایبەت بە هەر ڕووداوێک، سەرەڕای ئاماژەکردن بە سەرچاوەی گونجاو لە کەرتەکانی دیکەی چیرۆکەکەدا، متمانەی ئەوە بە خوێنەر دەبەخشێ کە تەواوی چیرۆکەکە ڕاستو دروستە. نووسەر نابێ هیچ چیرۆکێکی هەواڵیی بە بەکارهێنانی سەرچاوەی نادیار Unanimous بنووسێ، واتە ئەو کەسانەی پەیوەندی بە ڕۆژنامەکانەوە دەکەن یان بۆ یان دەنووسن، بە ئومێدی ئەوەی بەر لە ئاشکرا کردنی ناسنامەکانیان زانیارییان پێ بەخشن، هەرگیز لەو کارەیاندا سەرکەوتوو نابن، کاتێک ڕۆژنامەوان هەر زانیارییەک لە ڕێگەی تەلەفۆنەوە دەبارەی هەر کێشەیەک وەردەگرێ، بەر لە هەموو شتێک

دەبێ ژمارەی تەلەفۆنی هەواڵدەر وەربگرێ دواتر كۆتایی بەگفتوگۆ بهێنێ، ئینجا بۆ جاری دووەم پەیوەندی بە هەواڵدەرەكەوە بكاتەوە.

هەندێك جاریش لەسەر داوای بەرپرسانێكی ڕەسمیی پایەبەرز، ڕۆژنامەكان سەرچاوەی زانیارییەكانیان بە ڕوپۆشێكی تەنك دادەپۆشن، لە ڕێگەی ئاماژەكردن بە: "سەرچاوەی نزیك لە...، سەرچاوەیەك كە بە متمانە ناسراوە، سەرچاوەیەكی ڕەسمیو بەرپرسێكی پایەبەرز"و دەربڕینی دیكەی لەو بابەتانەوە.

"واشنتۆن -أ.ب- ترفوگاردنەر ڕایگەیاند كە ڕۆژی سێ شەممە ئامادە دەبێ بۆ دەست لەكار كێشانەوە لە كارەكەی وەكو سەرۆكی بنكەی لێتوێژنەوەكانی هێزی ئاسمانی، ئەمەش وەك نارەزایی دەربڕینێك بەرامبەر بەو شێوازەی كە بەهۆیەوە بەرنامەی موشەكە ئاراستەكراوەكانی پێ چارەسەر دەكرێ.

گاردنەر ئەگەرچی تا ئێستا درێژەی سكاڵاكانی ئاشكرا نەكردووە بەڵام بە پشت بەستن بە ڕاپۆرتی ژمارەیەك لە دۆستو برادەرانو بەیاننامەكانی پێشووتری، وادیارە گاردنەر دەیەوێ بایەخو پارەوپوولی زیاتر بۆ لێتوێژینەوەكان تەرخان بكرێو لە بەرهەمهێنانی موشەكیشدا كارەكان بە شێوازێكی وردتر لە نێوان هەر سێ بەڕێوەبەرایەتییە سەربازییەكاندا دابەشبكرێن، گاردنەر ڕۆژی سێ شەممە سەردانی مەیامی كردووە بۆ ئەوەی بابەتەكەی بخاتە بەردەمی شارل ویلسنی وەزیری بەرگری كە پشووەكەی لەوێ بەسەر دەبات...."

(Chicago Sun)

شتێكی سەرنج ڕاكێشە بۆ هەر نووسەرێكی بەناوبانگ كاتێك بەم شێوازە بنووسیو دژی ئەو بەرپرسە ڕەسمیانەش بوەستێ كە ڕازی نین ناوەكانیان وەكو سەرچاوە بەكار بهێنرێن. شاردنەوەیەكی وەك ئەمە لەوانەیە ببێتەهۆی لاوازكردنی متمانەی خوێنەر بەهەر ڕۆژنامەیەك كە بەویستی خۆی پەنا بۆ شێوازی لەو جۆرە دەبات.

"سیناتۆر جۆزیف مكارسی لێدوانێكی بۆ ڕۆژنامەوانان ڕاگەیاند كەپەیوەندی بە چاودێریكردنی پەیوەندییە تەلەفۆنییەكانەوە هەیە، بەڵام جەختیشی لەسەر ئەوە كردەوە كە ئەو لێدوانە دەگەڕێتەوە بۆ كەسێك كەئامادەنەبوو ناوەكەی ئاشكرا بكات، لەبەرمبەریشدا ڕاسل ویجنزی بەڕێوەبەری نووسینی ڕۆژنامەی Post گوتی:

"یەكێتی ڕۆژنامەكانو ڕۆژنامە دەرچووەكانیش ڕێگەیان پێدا نوسخەیەكی وەك خۆی بڵاو بكاتەوە بەمەرجێك لە سەرچاوەیەكی بێلایەنەوە ڕاگەیەنرابێ".

بەشێوەیەكی گشتی، ئەوەی سەرۆكی ئەمریكا لە كۆنگرە ڕۆژنامەوانییەكاندا باسی لێوە دەكات، لە یەكێك لەم چوار شێوازەی خوارەوەدا دەشێ پۆلێن بكرێن:

أ–زانیارییەنو دەكرێ ڕاستەوخۆ لە سەرۆكەوە وەربگیرێن.

ب– زانیارییەن دەكرێ بخرێنە پاڵ چەند سەرچاوەیەكی باوەڕپێكراو لەنێوەندە باڵاكانی حكومەتدا.

پ–شتێكن ناكرێ ڕاستییەكانیان دەربخرێ، بەڵكو دەشێن وەكو زانیاریی بەكار بهێنرێن.

ت–زانیارییەنو بۆ بڵاوكردنەوە نین.

ڕۆژنامەوانان ڕێز لە خواستەكانی سەرۆك دەگرن، لە ڕاستیدا ڕۆژنامەكانیش ڕێز لە خواستی هەر سەرچاوەیەك دەگرن كە بیەوێ بە وردی ناوی سەرچاوەی زانیارییەكان نەهێنێ، لە چیرۆكە هەواڵییەكانی لەو شێوەییەشدا وا دادەنرێ كە دیمانەیەك لەگەڵ سەرچاوەی بەرپرسدا ئەنجام دراوەو ناوبانگی گشتیی وردبینی ڕۆژنامەش زامنێكە بۆ پاراستنی خوێنەر، وەك چۆن لەو نموونانەی خوارەوەدا دەردەكەون.

"ئەمڕۆ ئامێری ئاشكراكردنی درۆ دەریخست كە هنری مانسون درۆ دەكاتو ڕۆژی یەكشەمە لەماڵەكەیاندا لە ٧١٧ شەقامی ڤكتۆریا، تەقەی لە ئارنۆلد مانسۆنی برازای خۆی كردووەو كوشتوویەتی".

"ئەو گەنج و لاوە کورو کچانەی بەمەبەستی بەشداریکردن لە پاڵەوانیەتی هەجوو کردن (التهجئة)ی ڕۆژی هەینیدا گەیشتوونەتە تەمیلتن، کاتژمێر شەش و چارەکی ئێوارەی ئەمڕۆ لە ئاهەنگێکدا ئامادە دەبن کە لە هوتێلی بیدفۆر ساز دەکرێ؟.

باس نەکردن لە سەرچاوەی ئەو زانیارییانەی پەیوەندیان بە شتە ناسراوو کۆنەکانەوە هەیە، خۆی لە خۆیدا شێوازێکە بۆ دوورکەوتنەوە لە زیادەڕۆیی کردن لە ڕێژەی زانیارییەکاندا. بۆ نمونە، ئامادەنێت بنووسی "پایتەختی وومنگ چاینی وەك چۆن سیناتۆر بلیمنت دووپاتی دەکاتەوە بریتیە لە ...".

بەڵام ئەگەر هیچ گومانێك دەربارەی زانیارییەکە لە ئارادا نەبێ، ئەو وەختە کە مەسەلەکە پەیوەندی بە پایتەختی تبت یان ئەفغانستان یاخود هەر شوێنێکی دیکەوە هەبێ، ناوی سەرچاوەکە دێنی، ئەمەش لەبەر ئەوەی دوور نیە ئەو ڕاستیانە لەلایەن زۆربەی خەڵکەوە تازە بن، بۆیە دەکرێ لە سەرچاوەی تایبەتەوە دەستەبەر بکرێن.

پشت بەستن بە سەرچاوەو مەرجەعەکان لە پێناوی ڕاستیە کۆنەکاندا لەوانەیە هەڵخەڵەتێنەر بێ، چونکە دەبێتە مایەی خولقاندنی بۆچوونێك بەوەی ئەو زانیارییانە تازەن، بۆ نموونە: "بۆئەوەی کەسێك سوود لە شوێنی نیشتەجێکردنی گشتی و هەرزان ببینێ، نابێ داهاتی ساڵانەی لە ٣٦٠٠ دۆلار زیاتر بێ، ئەمڕۆ تیودور ماکونای پسپۆڕی ئابووری لە فەرمانگەی نیشتەجێکردن ئەو لێدوانەی ڕاگەیاند".

ئەمە لەوانەیە لێدوانێکی نابەجێ بێ ئەگەر سەرخانی ٣٦٠٠ دۆلار ماوەیەکی دوورودرێژ بێ کاری پێ بکرێ، لێدوانەکە خراپتریش دەبێ ئەگەر وشەی وەك: "ئاشکرا کرد" یان "ڕایگەیاند" یان "دانی بەوەدانا" و هی تری لەو جۆرە بەکار بهێنرێ.

کاتێك لە چیرۆکە هەواڵێکدا لێدوان دەخرێتە نێو ڕووداو، زیاتریش وەکو بەشێك لە پاشکۆی ئەو هەواڵەو بۆ هاندانی خوێنەر لە خەملاندنی هەندێك بنەمای هەواڵیی، ئەو وەختە دەبێ هەواڵەکە بۆ هیچ مەرجەعێك نەگەڕێنرێتەوە، تەنیا ئەوکاتە نەبێ

ئەگەر هەواڵەکە وەکو ڕاستیەك وەرنەگیرێ، لەو حاڵەتەشدا دەکرێ ناوی فەرهەنگو کتێبە یاساییەکانو مەرجەعی دیکە بهێنرێ کە پشتیان پێ بەستراوە، هەروەها بە هیچ شێوەیەك نابێ وشەی وەك (ئامارەکان دووپاتی دەکەنەوە" یان "مەرجەعەکان ئاماژە بەوە دەکەن" بەکاربهێنرێ، لە هەڵوێستێکی لەو جۆرەشدا دەبێ پێشەکیەکی وەك "ئەمڕۆ بۆچوونەکان لێرە بەم جۆرەن" بەکاربهێنرێ.

زۆرکەمیش ڕێك دەکەوێ پێشەکیەکی لەو جۆرە لەسەر بناغەی پێشکەشکردنی ڕاپۆرتێکی هەمەلایەن دەربارەی (ئاراستەی سۆزداریی جەماوەر) سەربگرێ، مەترسی ئەمەش لە دیدێکی ئەخلاقیەوە خۆی لە خولقاندنی ئەوەدا دەبینێتەوە کە شارەزایانی زانستی دەروونیی کۆمەڵایەتیی بە (خەیاڵی شمولی) ناوزەدی دەکەن، بۆیە لەوانەیە زێدەڕۆییەکی زۆر بێ ئەگەر بنووسیت (ئەمڕۆ بە مردنی پارێزگار پۆڵ، تەواوی شار ماتەم دایگرت) یان (جیهانی خۆشەویستانی مۆسیقا سەرەو ژێر بووەوە) یان (ئەمڕۆ گەورە سەرمایەداران دەترسن....).

لە چیرۆکە هەواڵییە وەرزشیەکانیشدا دەکرێ پشت لە بەکارهێنانی ئەو جۆرە پێشەکیانە بکرێ، چونکە لە زۆربەی حاڵەتەکاندا بە شێوازێکی لایەنگیرانە لەبەرژەوەندیی تیمی نیشتمانیی ئامادە دەکرێن، خۆ ئەگەر لە هەواڵە سیاسییەکانیشدا بەکاربهێنرێن، ئەوکاتە بێگومان هەڵخەڵەتێنەر دەبن. ئەگەر بتوانرێ لە ڕووی کردەییەوە دەربخرێ کە زۆربەی بەرپرسان یان هەر گرووپێکی دیکە مەسەلەکان بەم جۆرە دەبینن، ئەوکاتە دەبێ باس لە ئاماژەیەك بکرێو دووپاتی بکاتەوە کە نووسەر دەزانێ باس لەچی دەکات.

سێیەم: تێكۆشان و ماندوو نەبوون (Peresistence)

لێكۆڵینەوەی ئەو ئاستەنگانەی دێنە بەردەم ڕۆژنامەیەكی ڕۆژانەی قەبارە مامناوەندی لەلایەن شیرمان باین هورن لە ڕۆژنامەی Press باسیان لێوە دەكرێ، بەشی زۆری چیرۆكەكەش بەم شێوازەی خوارەوە لە ڕۆژنامەكەدا بڵاوكراوەتەوە "ئەمڕۆ زانرا ئەو بڕیارە سەرۆكایەتییەی سەبارەت بە وەستاندنی پێشخستنی ئامێری فڕۆكەی ئەتۆمی دەركراوە، لە ئەنجامی دەركردن و گواستنەوەی ژمارەیەك كرێكار لە تاقیگەی كونیكتیكت دا بووە".

پارێزگار كلو ڕایگەیاند ئاگاداركردنەوەی دەركردنی كرێكاران لە ڕۆژی چوار شەممەوە دەركراوە، چەند سەرچاوەیەكیش لە كارگەی دروستكردنی فڕۆكە لە برات وایتنی لە ئیست هارتفورد ئەو زانیارییانەیان دووپات كردەوە بەڵام ژمارەی ئەو كرێكارانەی دیاری نەكرد كە ئاگادار كردنەوەی دەركردنیان پێ دراوە.

جگە لەوەش، كۆمپانیای P.W.A چەند پێشنیازێكی دەربارەی گۆڕینی شوێنی كاركردنی ئەو كرێكارانەی پێشكەش كردووە كە لە كارگەی كانیل ڕووبەڕووی دەركردن دەبنەوە.

لە كۆمپانیای P.W.A ەوە هیچ زانیارییەك سەبارەت بە ژمارەی كرێكارانی ئەو گرووپە نەكەوتوونەتە بەردەست، هەروەها كۆمپانیای ناوبراو ئەو شوێنانەی دەزگای فڕۆكەوانیی یەككرتووی ئاشكرا نەكردووە كە كۆمپانیای P.W.A بۆیان دەگەڕێتەوە بۆ كرێكارانی كانیل داگیركراون.

لە وەڵامی پرسیارێکیشدا کە ئەمڕۆ دەربارەی ئەو ڕاگەیاندنەی سیناتۆر ب. بوش ئاراستەی دەزگای فرۆکەوانیی یەکگرتوو کرا، دەزگای ناو براو هیچ وەڵامێکی نەدایەوە.

بێکارییەکی کەم

سیناتۆر بوش گوتی:

".... دەربارەی بڕیاری ناوبراو لەگەڵ سەرۆکی دەزگای فرۆکەوانیی یەکگرتووشدا گفتوگۆم کردووە، لە میانەی دووپاتکردنەوەکانیشیدا، پێم وایە دەرفەتی کارکردنی دیکە بەو کرێکارانە دەدرێ، ئەمەش مانای ئەوەیە سەرهەڵدانی بڕێکی کەمی بێکاریی لێ دەکەوێتەوە، هیوادارم بارودۆخەکە بەم جۆرە بێ".

سەرچاوەکانی پەیوەندییە گشتیەکانی دەزگای فرۆکەوانیی یەکگرتوو و لقەکەی کە (P.W.A)ە، جەختیان لەسەر ئەوە کردەوە کە هەرکاتێك ڕێککەوتبێ، دەزگاکەیان هەوڵی گواستنەوەو گۆڕینی شوێنی کارکردنی داوە.

لە ٢٨ی ئاداردا، سەرۆك کینیدی داوای وەستاندنی کاری لە پڕۆژەی فرۆکەی ئەتۆمی لە کۆنگرێس کردووە، دوای سێ ڕۆژیش چەند هەواڵێك لەسەر زاری مێجەر جەنەرال تۆماس گریفی سەرکردەی هێزی ئاسمانی دزەیان کردو تیایاندا هاتبوو کە نەهێشتنی بەرنامەی ناوبراو مانای لادانی ٧٣٥ هەلی کارکردن لە کارگەی کانیل دەگەیەنێ، جەنەراڵ گریف بە جەنەراڵ ئەلیکتریك‌و کونفیرلوکهیدیشی ڕاگەیاندووە — دوو کۆمپانیان لە پڕۆژەی بەرنامە ئەتۆمیەکەدا کار دەکەن— کە دەبێ هەریەکەیان دەسبەرداری چەند دەرفەتێکی کارکردن ببن.

هاوکات لەگەڵ زامنکردنی چارەنووسی ٧٣٥ بواری کارکردن لە کۆمپانیای کانیل، لە ڕێگەی یاداشتنامەیەکی هێزی ئاسمانییەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هیچ بڕیارێك دەربارەی ١٦٦٥ کرێکاری دیکەی هەمان کۆمپانیا نەدراوە.

شایەنی باسە ئایندەی ئەو ١٦٦٥ کرێکارە بە دەستی لیژنەی کۆکردنەوەی ڕاستییەکانە کە دوێنێ بە مەبەستی ئەنجامدانی گفتوگۆ لەگەڵ بەڕێوەبەرایەتی دەزگای فرۆکەوانیی یەککرتوودا گەیشتە کارگەی کانیل.

بڕیارێکی نزیک

ئەمڕۆ دکتۆر ڤاندرو ویدنی جێگری بەڕێوەبەری دەزگای وزەی ئەتۆمیو سەرۆکی تیمەکە ڕایگەیاند کە بەم نزیکانە بڕیارێك دەربارەی چارەنوسی ئاسانکاریەکانی لێکۆڵینەوە ئەتۆمیە خۆجێیەکان دەردەکرێ، هەروەها لە میانەی پرۆژەی بەرنامەی دەزگای وزەی ئەتۆمیدا ناوبراو پرۆسەیەکی بچووکتری ئاشکرا کرد، بە مەرجێك ئەگەر لە ئایندەیەکی نزیکدا ڕەزامەندیی لەبارەوە وەربگیرێ.

لەلایەکی دیکەوە، چەند سەرچاوەیەکی نزیك لە کارگەکەدا، ئاماژەیان بە بوونی شڵەژانێك لەنێو کرێکارانو بەردەوامبونی پروپاگەندە دەربارەی لەکار لابردنی بەکۆمەڵ کرد.

گەڕان بە دوای زانیارییدا

سەرلەبەیانی ئەمڕۆ پارێزگار کلو گوتی ئەو لە ڕێگەی فرانك کولاسکیی ئەندامی ئەنجومەنی پیرانەوە خەریکی کۆکردنەوەی زانیارییە سەبارەت بە بارودۆخەکەو لە بەیانیشەوە لە پەیوەندی بەردەوامدایە لەگەڵ بەڕێوەبەرایەتی پەیوەندییە گشتییەکانی سەر بە دەزگای فرۆکەوانیی یەککرتوو، بەڵام هیچ شتێکی دەربارەی ژمارەی ئەو کرێکارانە بەدەست نەگەیشتووە کە سەبارەت بە تەواوبوونی کارەکانیان ئاگادر کراونەتەوە.

لەلایەن خۆشیەوە بەڕێوەبەرایەتی قەرەبوو کردنەوەی بێکاریی لە میدل تاون دووپاتی کردەوە کە هێشتا هیچ فۆرمێکی سەبارەت بە قەرەبووکردنەوەی کرێکاری لە کارلادراوی کۆمپانیای کانیلەوە بەدەست نەگەیشتووە. هەر لەو بارەوە

کارمەندێکی ئەو بەڕێوەبەرایەتیە گوتی: زانیومە کرێکارانی کانیل ئاگادار کراونەتەوە لەوەی دەبێ لەماوەی دوو هەفتەدا کارەکانیان بەجێ بهێڵن، بۆیە دوای تێپەڕبوونی ئەو دوو هەفتەیە نەبێ ناتوانین هیچ فۆرمێك بۆ ئەو کرێکارانە ئامادە بکەین.

جۆن سیلڤای بەڕێوەبەری ئیداری یەکێتی نێودەوڵەتی تەکنیکارانیش گوتی: نووسینگەکەی هیچ شتێك دەربارەی ئاگادارکردنەوەی لەسەر کار لادان نییە.

دەربارەی ئاستەنگەکانی ڕووماڵکردنیش بینهورن نووسیویەتی:

ئەوەی باسی لێوە کرا نموونەی چیرۆکە هەواڵێکەو ئەو هەوڵو کۆششە دەردەخات کە لە پێناوی گەیشتن بە شتێکی تازەدا خراوەتە گەڕ، چیرۆکەکە چەند جارێك ئاماژەی بە نەتوانینی دەستەبەرکردنی زانیاریی تازە دەربارەی چەند مەسەلەیەك داوە، بۆیە بەشێوەیەك لە شێوەکان بریتییە لە چیرۆکە هەواڵێکی پڕ لە نائومێدیو شکست.

لە ساڵی ١٩٥٦ ەوە چاودێریی بابەتی کارگەی کونکتیکت بۆ بەرهەمهێنانی مەکینەی فڕۆکە ئەتۆمییەکان دەکەم، موڵکدارێتی ئەو کارگەیە دەگەڕێتەوە بۆ فەرمانگەی وزەی ئەتۆمی و دەزگای فڕۆکەوانیی، لەلایەن کۆمپانیای برات وایتنی فڕۆکەوانیشەوە سەرپەرشتی دەکرێ، کارگەکانی کانیلیش وەکو شارێکی سەربەخۆ وانو لە ڕووی ڕۆژنامەوانانیشەوە داخراونو خاوەنی بەرپرسێکی ناسراوی پەیوەندییە گشتیەکان نییە، بەڕێوەبەرەکەشیان هیچ شتێك نادرکێنێو ڕێگەیەکیش نییە بەهۆیەوە شوێنەکە بپشکنرێت.

لە کۆتایی ئادارەوە سەرۆك کینیدی کارکردنی بە بەرنامەی بەرهەمهێنانی فڕۆکەی ئەتۆمی — کە بلیۆنێك دۆلاری تێدەچێ — وەستاندووە، واتە قوربانیدان بە ٨٤٠٠ کرێکار لە کانیل، لێرەشەوە شتێکی ئاساییە کە بایەخ بەو چیرۆکە بدەین چونکە بۆ ئێمە گرنگییەکی زۆری هەیە.

مایەی خۆشبەختیە کە توانیمان یەکەم دەرفەت بۆ ئاشکراکردنی زانیارییەکان بەدەستبهێنین، کە لێدوانێکی سەرۆك کینیدییە، بەلام لەبەرامبەر هەموو

چیرۆکەکانی دیکەدا، دەبووایە هەنگاوی ڕۆژنامە گەورەکانی هارتفۆرد بگرینە بەر، کە خاوەنی نووسینگەی هەمیشەیین لە واشنتۆن و لەنێو هێزی ئاسمانی و وەزارەتی بەرگریشدا سەرچاوەی خۆیان هەیە، هەروەها دەبوایە پشت بە ئاژانسی یونایتد پرێس ببەستین کە لە توانایدا هەبوو شتی زۆر ئەنجام بدات، یاخود دەبوایە بۆ وەرگرتنی زانیاریی گرنگ ڕوومان بکردایەتە ئەندامانی کۆنگرێس، چونکە ئەوانە هەمیشە زانیارییی ناڕاستەوخۆن (دەستی دووەم – Second –Hand).

خودی ئەو زانیارییە ناڕاستەوخۆیانەش وایانکرد هەست بە شەرمەزاریی بکەین کاتێک سەرۆک کینیدی لێدوانەکەی ڕاگەیاند، ئەوەبوو کولاسکی و ئەندام کۆنگرێسێکی دیکە دووپاتیانکردەوە کە بەرنامەکە ڕاناوەستێنرێت و زانیاریی هەواڵیی گرنگی تریشیان پێ بەخشین، هەر ئەمەش دواتر بوو بە کێشەیەك بۆمان.

لەو نموونەیەدا ئاستی ئەو ئاستەنگانە دەرکەوێ کە ڕووبەڕووی ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانەی شارێکی بچووك دەبنەوە لە چارەسەرکردنی چەند چیرۆکێك کە ڕەگەکانیان بۆ دوای پەردەی نهێنی فیدراڵی دەگەڕێنەوە.

ئەو چیرۆکە نموونەیەکە بۆ هەوڵی بەخشینی ناوەڕۆك (بابەت Substance)ی شتێکی زۆر بچووك، دەخوازین ڕای گشتی ئاگاداری ئەو زانیارییانە بێ، هەروەها دەمانەوێ خوێنەر ڕازی بکەین کە زۆرترین کۆشش دەخەینەگەڕ. پێم وایە ئەمە زۆر ڕوون و ئاشکرایەو مەسەلەیەکی لەو جۆرەش گرنگە. "بەبێ لێدوان" هەڵوێستێکە هیچ ناڵێت، بەڵام ئاماژەیەکی ئاستەنگی چارەسەرکردنی کێشەیەکی لەو جۆرەش پەیوەندی بە خۆڕاگری لەڕووی پڕوپاگەندەوە هەیە، ئەمەش لەکاتێکدا ئەگەر نەتوانرێ زانیارییی تر دەستەبەر بکرێن.

هەموو کەسێکی شار – هەر لە سەرتاشەوە بگرە تا بەردەست – ژمارەی دەرکراوان دەزانن، لەو باوەڕەدام ڕۆژی چوار شەممە بەڕێوەبەرایەتی پەیوەندییە گشتییەکان لە کۆمپانیای برات وایتنی دەیتوانی ژمارەی ئاگادار کراوان و ئەوانەشمان

پێ ڕابگەیەنێ کە داوای گۆڕینی شوێنی کارەکانیان لێ کراوە، ئەمەش بۆ خودی پرسەکە زانیاریی گرنگن.

مەسەلەیەکی زەحمەتە، بەڵام ئەگەر ئەمڕۆ نەتتوانی کرۆکی هەواڵەکە دەستەبەر بکەیت، هەوڵ بدە سبەینێ زانیارییەکی پەیوەندیدارت دەسگیر ببێ و خۆت بۆ سبەینێ ئامادە بکە.

چوارەم: ملكەچكردن بۆ یاسا Obeying The Law

ئەگەر پێشتر ڕۆژنامەوانی لاو ئاگادارنەكرێتەوە، لەوانەیە یەكێك لەو شتە لەناكاوانەی لە میانەی گەڕانی بەدوای سەرچاوەدا ڕووبەڕووی دەبێتەوە، ئەوەبێ كاتێك دووچاری گرفتێك دەبێتەوەو ڕێگەی گەیشتنی بە زانیاریی و بەڵگەی لێ دەگرێ، بۆی دەردەكەوێ كە توانای هەیە ئاماژە بە دەقە دەستوریەكانی پەیوەند بە ئازادیی ڕۆژنامەگەریی بكات، هەروەها نەزانینی ئەو ڕۆژنامەوانە لاوە لەوانەیە بیگەیەنێتە ئاستێك كە پێی وابێ دیكۆمێنتە گشتیەكان لەبەردەمی هەموو كەسێكدا والآن، خۆ ئەگەر بشتوانێ ئەو سنوورو بەربەستانە ببەزێنێ‌و خۆی بگەیەنێتە دیكۆمێنتەكان‌و بڵاویان بكاتەوە، دوور نیە خۆی‌و ڕۆژنامەكەشی ڕووبەڕووی لێپرسینەوەیەكی یاسایی بكاتەوە.....

پرەنسیپی گشتی جەخت دەكاتەوە لەسەر ئەوەی ڕای گشتی –بە ڕۆژنامەوانیشەوە– مافی دیدەنیی و پشكنینی دیكۆمێنتە گشتیەكانی هەیە، ئەمە ئەگەر بەرژەوەندی گشتی دووچاری مەترسی‌و ئازار نەكاتەوە. ململانێی نێوان ڕۆژنامەوان‌و خەڵكانی فەرمی لە جیاوازی بۆچوونەكانیان دەربارەی دیاریكردنی مانای دیكۆمێنت‌و بەرژەوەندی گشتیدا دەردەكەوێ، لە هەموو حاڵەتێكیشدا ڕۆژنامەوان نابێ چاوەڕێ بێ ڕێگەی ڕووماڵكردنی دادگایی كردنە گەورەكان‌و كۆبوونەوەی لیژنە یاساییە باڵاكانی پێ بدرێ، یان ئەو ڕاپۆرتانەی بخرێنە بەرچاو

کە پەیوەندییان بەو کێشانەوە هەیە کە هێشتا لێکۆڵینەوەیان تیادا بەردەوامە، یاخود ڕێگەی بینینی ڕاپۆرتی پشکنینی تەرمێکی پێ بدرێ بەرلەوەی ئاراستەی دەستەی دادگا بکرێ. ئەمەش شتێکەو بەرژەوەندیی گشتیی دەیسەپێنێ.

ڕۆژنامەوانی لاو دەبێ شارەزاییەکی تەواوی دەربارەی ئەو یاساو ڕێسا ڕۆژنامەوانیانە هەبێ کە لە کۆمەڵگاکەیدا کاریان پێ دەکرێو ئاگاداری سیاسەتی ڕۆژنامەکەشی بێ کە پەیوەندی بە ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو پرسانەوە هەیە کە هەوڵی شاردنەوەی زانیارییەکان دەدەن.

پێنجەم: مافی دانانو بڵاوکردنەوە Copyright

نابێ ڕووداو (هەواڵەکان) بخرێنە ژێر چەمکی مافی دانانو بڵاوکردنەوەوە. کۆنگرەی پسپۆڕانە ڕۆژنامەوانەکان کە لە ساڵی ١٩٢٧ دا بە بانگەشەی کۆمەڵەی گەلان لە ژنێڤ ساز کرا، پرەنسیپێکی بنەڕەتی دانا کە بریتی بوو لەوەی بڵاوکردنەوەی چیرۆکی هەواڵیی ئەوکاتە بەڕەوا دەزانرێ کە هەواڵیی پەیوەندیدار بە شێوازێکی ڕێکو پێکو بڕیار لەسەردراو گەیشتبێتە ئەو کەسەی بڵاوی دەکاتەوە نەوەك لە ڕێگەی هەڵسوکەوتێکی پێشبڕکێیکەرانەی نابەجێوە، هیچ کەسێکیش مافی قەدەغەکردنی بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵانەی نیە کە پەیوەندیان بە بەرژەوەندیی گشتییەوە هەیە، کۆنگرە جەختیشی لەسەر ئەوە کردەوە کە ڕۆژنامەو ئاژانسەکانی دەنگوباسو دامەزراوە هەواڵگەرییەکانی تر - چ بەر لەبڵاوکردنەوە یان دواتر - بەرامبەر بە کارو وەبەرهێنانو خەرجییەکانیان لە بەرهەمهێنانی چیرۆکە هەواڵییەکاندا خەڵات بکرێن، بەڵام لە هەمان کاتدا دەبێ ئەو بنەمایە وا لێکنەدەنەوە کە ببێتە هۆی خولقاندن یان هاندانی هەر جۆرە مۆنۆپۆڵکردنێکی هەواڵەکان.

بە هەمان شێوە نابێ (ڕاستی - The Facts) یەکانیش بخرێنە ژێر مافەکانی دانانو بڵاوکردنەوەوە، ڕۆژنامەکانیش بۆیان هەیە بە دوای شێوازێکدا بگەڕێن بۆ ئەوەی خۆیان لە پێشێلکردنی مافە پیشەییەکان دوور ڕابگرن.

ئـەو ڕۆژنامەیـەی دەیـەوێ وتارێـك یـان بەشـێك لـە وتـارێکی بڵاوکـراوە لـە ڕۆژنامەیەکی دیکە دووبارە بڵاو بکاتەوەو وتارەکەش ماف بڵاوکردنـەوەی پـارێزرابێ، ئەوا یان دەبێ مـاف بڵاوکردنـەوەی بکـڕێ یان ڕوخسـەتی بڵاوکردنـەوەو وەرگـرتن‌و گواسـتنەوە زامـن کـات، بگـرە لـە هـەردوو حاڵەتـدا دەبـێ داوای ئـەو مافـە لـەو بڵاوکراوەیە بکرێ کە وتارەکەی بڵاوکردۆتەوە، لـە کـاتی کـڕینی ئـەو مافەشـدا، ئـەو دێڕەی ناوی نووسەریان خاوەن ماف ڕەسەنی تیادایە، دەبێ لەسەرەوەی بابەتەکەدا بـڵاو بکرێتـەوە، خـۆ ئەگـەر ڕۆژنامـە ئـەو مافـەی دەسـگیر نـەبێ، بێگومـان خـۆی دووچاری تۆمەتی پێشێلکردنی مافەکانی دانان‌و بڵاوکردنەوە دەکات.

لـە زۆربـەی حاڵەتەکانیشـدا بابـەت‌و وتـاری نێـو گۆڤـارو کتێبـەکان مـاف دانـان‌و بڵاوکردنـەوەیان هەیـە، بـەڵام زۆرکـەمیش ڕێکدەکـەوێ ڕۆژنامـەکان بایـەخ بـە گواسـتنەوەی بڕێکـی ئـەو بابەتانـە بـدەن، تـا ئـەو ئاسـتەی دووچـاری مەترسـی پێشێلکردنی مافەکانی دانان‌و بڵاوکردنەوەیان نەکاتەوە. بابەت‌و وتاری نێـو کتێـب‌و گۆڤارەکانیش ڕووداو ڕاستی گرنگ دەگرنە خۆیان‌و ڕۆژنامە دەیەوێ بیانگوازێتـەوە، ماف سوود وەرگرتنیش هەمیشـە لەلایـەن دانـەری ڕەسـەنەوە دەدرێ ... پاراسـتنی مافەکانی دانان‌و بڵاوکردنەوەش ٢٨ساڵ بەردەوام دەبێ‌و دەکرێ دوای ئەو ماوەیـە بۆ ٢٨ ساڵی دیکە تازە بکرێتەوە، پاشتریش بابەتەکـە دەبـێ بـە بابـەتێکی گشـتی‌و کراوەو دەکرێ بەبێ وەرگرتنی ڕەزامەندیی دانەری ڕەسەن شتی لێ وەربگیرێ.

شەشــــەم: چــۆن خــۆت لـــەناوبانگ زڕانـــدن دوور دەخەیتەوە؟ How To Avoid Libel

وەك چۆن دەستەبەرکردنی ماف گەیشتن بە دیکۆمێنتو ڕاپۆرتە فەرمییەکان بە گرنگ دەزانرێ، بەڵام گرنگتر ئەوەیە بزانیت چۆن مامەڵە لەگەڵ ڕاستیو ڕووداوو هەواڵەکانی نێو ئەو دیکۆمێنێتو ڕاپۆرتەدا دەکەیت، بۆ ئەوەی ڕۆژنامەوانو ڕۆژنامەکەش دووچاری تۆمەتی ناوبانگ زڕاندن نەبنەوە. ئەمەش بۆ نووسەر کێشەیەکەو گرنگیەکی کەسیی هەیە، چونکە هەر کرێکارێکی نێو ڕۆژنامەکە پەیوەندی بە ئامادەکردنی بابەتێکەوە هەبێو ناوبانگ زڕاندنی پێوە دیاربێ، ئەوا دروست وەك خودی ڕۆژنامەکە ڕووبەڕووی لێپرسینەوەی یاسایی دەبێتەوە، ئەمەش بێگومان پێویستی بە ئاگاداری زیاتر هەیە.

١-ناوبانگ زڕاندن چیە؟

ئەو شتانەی پێشتر دەربارەی ماف گەیشتنی ڕۆژنامەوان بە دیکۆمێنتو ڕاپۆرتەکان باسمان لێوە کردن، تەواوی ئەوانەو زیاتریش سەبارەت بە ناوبانگ زڕاندن دەبینرێن. ناوبانگ زڕاندن بریتییە لەوەی لەڕێگەی نووسینەوە ناوبانگی کەسێك بشێوێنیت، هەر ئەمەشە لەوەی جیادەکاتەوە کە بریتییە لە شێواندنی زارەکیانەی ناوبانگ Slander.

فەرهەنگی یاسایی ئەمریکیی – بەریتانیش بەشێوەیەکی وردبینانەتر پێناسەی شێواندنی ناوبانگ دەکات، بەم جۆرەی خوارەوە: "ناوبانگ زڕاندن شێواندنی ناوبانگی کەسێکە، لە ڕێگەی نووسین یان چاپ بەهۆی ئامازەو وێنەو پەیکەرو شتی تری لەو جۆرەوە، مەبەستیش لەدوایەوە گەیاندنی زیانە بە یادگارییەکانی کەسێکی مردوو یان گومانکردن لە پاکیو خاوێنیو ناوبانگەکەیەتی، یاخود بڵاوکردنەوەی عەیبو عاری سروشتی یان هەڵبەستراوی کەسێکی زیندووە، بەجۆرێك ئەو بڵاوکردنەوەیە کەسی باس لێوە کراو بخاتە بەر ڕقو ناڕەزاییو گاڵتەجاڕی خەڵك، یان ببێتە مایەی ئەوەی خەڵك لێی دوور بکەونەوەو گۆشەگیری بکەنو لە نووسینگەو کارەکەشیدا ئازاری بدەن".

لەو پێناسەیەشدا دەردەکەوێ کە تەنانەت کارتۆنو وێنەی فۆتۆگرافو هی تریش دەچنە چوارچێوەی شێواندنی ناوبانگەوە.

ناوبانگ زڕاندنی نووسراو Libel تاوانێکی توندترە لە ناوبانگ زڕاندنی زارەکییانە Slander، چونکە زانیارییە نووسراوەکان لە بڵاوکراوەیەکی جەماوەری بەرفراواندا بڵاو دەکرێنەوەو تواناى گەیاندنی ئازاری زیاتریان هەیە، لە میانەی گفتوگۆو مشتومڕیشدا لەوانەیە یەکێك بەناوێکی نابەجێ بانگی کەسێکی دیکە بکات، ئەوکاتە بە ئامادەبوونی کەسانێکی لەو بابەتە ئەگەر چاپو بڵاوبکرێتەوە، بێگومان کاریگەری بەرفراوانو هەمەلایەنو گرنگتری دەبێ.

٢-وشە مەترسیدارەکان Dengerous Words

سەرەڕای ناڕاشکرایی لەو پێوەرانەدا کە دادگاکان بەکاریان دەهێنن، بەڵام ڕۆژنامەوان دەبێ پێشبینی بکات کە دادگا ئەم وشانەی خوارەوە بە ناوبانگزڕاندن لەقەڵەم دەدات:

—کەسێك تاوانێکی ئەنجام دابێ، یان هەوڵی ئەنجامدانی تاوانێکی دابێ، یان بەتۆمەتی ئەنجامدانی تاوانێك یاخود تاوانکاری دەسگیرکرابێ، یان دانی بە ئەنجامدانی تاوانێکدا نابێ یان سزایەکی بەرامبەر دەرکرابێ.

—تاوانبارکردنی کەسێك بەوەی کارێکی نابەجێی کردبێ، تەنانەت ئەگەر وشەکە بە وردی سروشتی کارەکەشی دیارینەکردبێت.

—هەوڵدان بۆ دابەزاندنی ڕێزی کەسێك و دووچارکردنی بە شەرمەزاریی و خۆدوورخستنەوە لێی، تەنانەت ئەگەر ئەمە تۆمەتبارکردنیشی بە ئەنجامدانی تاوانێك نەگرێتەوە.

—هەواڵدان بۆ زیان گەیاندن لە کەسایەتی مرۆڤو کەمکردنەوەی پایەو ئازاردانی، یان وای لێ بکرێ ڕووبەڕووی شەرمەزاریو ڕقو گاڵتەجاڕی ببێتەوە.

—هەوڵدان بۆ کەمکردنەوەی لە کەسایەتی یان ناوبانگی کەسێك بەرامبەر دۆستو ناسیاو و ڕای گشتی لە پلەیەکی بەرزەوە بۆ پلەیەکی لاوازتر، یان هەواڵدان بۆ دوورخستنەوەی لە سۆزو ڕێزی دۆستو ناسیاوو ڕای گشتی.

—تۆمەتبارکردنی کەسێك بەوەی لە هەستو هەڵسوکەوتو کارو چینەکەی خۆی لایداوە یان هەڵسوکەوتێکی نا ئەخلاقی نواندووە یاخود کردەوەی بەدڕەوشتی ئەنجام داوە.

—تۆمەتبارکردنی کەسێك بە فرتوفێڵ یان دەرچوون لە یاساو دەستپاکی، یان سەرخۆشیو قومارو ساختەکاری لە یاریکردنو هەڵخەڵەتاندنو ..... تاد.

—تاوانبارکردنی کەسێك بە کەم تێگەیشتن یان گێلیی.

—تۆمەتبارکردنی کەسێك بە پەتاو نەخۆشییەکی پیسی وەك سیل و تاعون یان بە ناسەقامگیری سێکسیو شتی تری لەم بابەتە.

—هەوڵدان بۆ داوەڕاندنی کەسێك لە نووسینگە یان بازرگانی یان کارو پیشەکەیدا، یاخود بەکارهێنانی شێوازی نادروست بۆ زامنکردنی ژیان، تا ئاستی نزیککردنەوەی لە مەترسی لەدەستدانی پلەوپایەکەی. یان تۆمەتبارکردنی بە دزیو

تێوەگلانی ناڕاستەوخۆو نەشیاوی، تا ئاستی نزیککردنەوەی لە ئازار ئینجا چ لە بازرگانی، یان کارو پیشەکەیدا بێ.

هەروەها ڕۆژنامەوان دەبێ خۆی لەبەکارهێنانی ئەم جۆرە دەربڕینو وشانەی خوارەوە بپارێزێ، لە کاتی بەکارهێنانیشیاندا دەبێ ئاگادار بێ:

"دز، داپلۆسێنەر، دەستدرێژکەر، گێرەشێوێن، ئاگرکەرەوە، ئاژەڵ، خاوەن دوو ژن، پڕو پووچ، ساختەکار، بەرتیل خۆر، لۆتیایەتی، دزی، سەرخۆش، پیلانگێڕ، ساختەچی، تاوانبار، باج نەدەر، پایە نزم، هەڵاتوو لەسەربازی، ڕاهاتوو لەسەر خواردنەوە، هەوڵی تێکدانی ویژدانی سوێند خۆر یان کارمەندێك، سوێند خواردن بە درۆ، ناپاکی، خۆکردن بە کەسێکی تر، هەڵاتوو لە دادوەریی، بکوژ، خوێنڕێژ، فێڵباز، دووڕوو، پۆخڵ، دوو زمان، شێت، دزیکاری، درۆزن، ڕۆژنامەوانی ناسراو بەناوبانگ زڕاندن، ئازاردەر، سۆزانی، قولە ڕەش (بۆ شەرمەزارکردن)، بێ نرخ، گەواد، سیحرباز، دەست درێژکەر، بێ سەرپەرشت، فیتنەچی، ئەو پارێزەرەی پەنا دەباتە بەر شێوازی نا دروست، دابڕاو، هەڵاتوو لەکار، ڕفێنەر، سیخوڕ، ئاژەڵ دز، ملکەچ، خیانەتکار .... هتد. کە ئەمانەی پێشەوە هەریەکێکیان بەسە بۆ ئەوەی ببنە هۆکارێك بۆ داوا لەسەر یەکێك تۆمارکردن، وەك زانیاریی بڵاوکردنەوە لەسەر ئاسنگەرێك کە لە کارەکەیدا ساختەی کردبێ یان زیاتر زێڕنگەرێك شتی تری بە زێڕ فرۆشتبێ یان کەسێك کەبیرە دروست دەکاتو ئاوی پیسی تیادا بەکار دەهێنێ یان ئەو مامۆستایەی هیچ شتێك دەربارەی ئەو بابەتە نازانێ کە خۆی وا دەردەخات شارەزایی تەواوی لەبارەوە هەیە یان دادوەرێك کە نەشیاو بێ.

٣-گومانکردن Insinuation

ئەگەر گومانکردن ڕەگەزەکانی ناوبانگزڕاندن بگرێتە خۆی، بێگومان ئەویش دەچێتە چوار چێوەی ئەو چەمکەوە.

هەروەها ئاماژەو گاڵتەجاڕیش مۆرکێکی ناوبانگزڕاندن وەردەگرن ئەگەر چەند سیفەتێکی وەك (ماری ئەفسونە بەستووەکە) یان (پارێزەری پاك) بخرێتە پاڵ کەسێکەوە.

٤- زەرەرمەندییەکان Damages

ئەو زەرەرمەندییانەی لە کێشەکانی ناوبانگزڕاندنەوە دەکەونەوە، دەکرێ بکرێن بە سێ جۆرەوە: گشتیو تایبەتو سزایی Punitive.

بوونی بەڵگەیەك بۆ ناوبانگزڕاندنو دیاریکردنی ڕادەی ئازار پێگەیشتن وەکو ئەنجامێکی سروشتی بۆ بڵاوکردنەوەی بابەتی لەو جۆرە، ئەو وەختە بە زەرەرمەندیی گشتیی بڕیاری لەسەر دەدرێ.

ئەگەر ئەو کەسەی داواکەی تۆمار کردووە توانی ڕوودانی زەرەرمەندییەکی تایبەت دەربخات، ئەوا بڕیار لەسەر زەرەرمەندیی تایبەت دەدرێ، بەهەرحاڵ جگە لە زەرەرمەندیی تایبەت دەکرێ بڕیار بەزەرەرمەندیی گشتیش بدرێ، هەروەها وەکو سزایەك بەرامبەر بەو پیس و پۆخڵی لایەنی دەستدرێژکەر، دەکرێ بڕیار بەزەرەرمەندیی سزایی بدرێ، بەڵام ئەو کەسەی داوای تۆمارکردووە دەبێ بەڵگەی بۆ بوونی ئەوپیس و پۆخڵییە هەبێ، لەلایەکی دیکەوە دەکرێ بڕیاری زەرەمەندیی سزایی بدرێ ئەگەر بەڵگە بۆ بوونی فەرامۆشکردنێکی ئاشکرا هەبێ، یان تەنانەت دوای ئاگادارکردنەوەشی لەوەی ئەو بابەتانە ڕاست نین، بەڵام ڕۆژنامەکە دووبارە بابەتی ناوبانگزڕاندن بڵاو بکاتەوە.

٥- بەرگریکردنەکان Defenses

ناوبانگ زڕاندن سێ جۆر زەرەرمەندیی لێدەکەوێتەوە: گشتیو تایبەتو سزایی.

لە دژی ناوبانگزڕاندنی پێشبینی کراویشدا پێنج جۆر لە بەرگریکردن هەن:

أ- ڕاستی: بڵاوکردنەوەی ڕاستییەکان بە بەرگریکردنێکی تەواو دادەنرێن، ئەو کەسەی ڕاستییەکان بڵاو دەکاتەوە دەبێ تەنیا بەمە واز نەهێنێ، بەڵکو دەبێ توانای هەبێ بەڵگەی یاساییش بۆ ڕاستییەکانی بخاتە ڕوو، بانگەشە کردنیش بۆ ئەوەی کە بابەتە پڕ لە ناوبانگزڕاندنەکە لەسەر زاری کەسێکی تر بڵاو کراوەتەوە بە بەرگری لەقەڵەم نادرێ. چونکە ئەگەر کەسێك لێدوانێك ڕابگەیەنێ‌و ناوبانگ زڕاندنی یەکێکی تر بگرێتە خۆی، ئەوکاتە بەرپرسیارێتی یاسایی دەکەوێتە ئەستۆی خاوەنی لێدوانەکەو ئەو ڕۆژنامەیەش کە بڵاوی کردۆتەوە.

ب- ئیمتیاز (Privilege): دەکرێ بەبێ هیچ مەبەستێکی ئازار پێگەیاندن‌و لە پێناوی هەندێك ئامانجی پاساوداردا زانیاریی یان هەندێك بڕگەی نێو تۆمارو بەڵگەنامەکان بڵاو بکرێنەوە، ئەمەش بە حوکمی یاسا بەناوبانگزڕاندن لەقەڵەم نادرێ تەنانەت ئەو زانیارییانە هەندێك بنەمای ناوبانگزڕاندنیش بگرنە خۆیان.

ت- توانجی دادوەرانە (Fair Comment)

شانۆنووس‌و ئەکتەرو ئەو کەسایەتیانەی خاوەن پلەو پایەی بەرزن‌و کەسایەتیە گشتیەکانیش کە مایەی سەرنجی جەماوەرن، بە زۆری ڕووبەڕووی توانج‌و ڕەخنەی دادوەرانە دەبنەوە، ئەو ئیمتیازەش لایەنی گشتی ژیانی ئەو کەسایەتییانە دەگرێتەوەو پەیوەندی بە ژیانی تایبەتیانەوە نییە، هەروەها دەبێ هیچ جۆرە ئازار پێگەیاندنێکیشی لێ نەکەوێتەوەو مەبەست لەدوایەوە ئاگادارکردنی جەماوەر بێ لە مەسەلەکان، هەروەها نابێ زمانی ڕەخنەیی بەکارهێنراو توندو ئازاربەخش بێ، شرۆڤەکردن‌و ڕوونکردنەوەش لە شێوەی توانجدا بن نەوەك تۆمەتبارکردن، لەلایەکی دیکەوە بایەتی وروژێنراو دەبێ دەربارەی شتێك بێ بەلای ڕای گشتیەوە بایەخدار بێ وەك دەربڕینی توانج دەربارەی کێشە گرنگەکان‌و بەڕێوەبردن‌و دادوەری‌و وێنەو فلیم‌و هونەری تەلارسازیی و دامودەزگا گشتیەکان.

پ- نەبوونی مەبەستی ئازار پێگەیاندن (ڕق Malice):

وەك چۆن پێشتر ئاماژەمان بۆ كرد، لە كێشەكانی ناوبانگزڕاندندا، ئازار پێگەیاندن توخمێكی گرنگەو دیاربوونی دەبێتە مایەی زەرەرمەندییەكی گەورە.

ئازاردانیش دوو جۆری هەیە: ئازاردانی كردەیی، واتە لە مەبەستو نیازێكی خراپەوە سەربگرێ، جۆری دووەمیش ئازاردانی یاساییە كە بەبێ بوونی پاساوی یاسایی مافەكانی ئەو كەسە فەرامۆش دەكات.

ت- پاشگەزبوونەوە (پاشەكشەكردن Retraction)

هەندێك جار ڕۆژنامە دەتوانێ خۆی لە كێشەكانی ناوبانگزڕاندن ڕزگار بكات، لەڕێگەی بڵاوكردنەوەی بابەتێكەوە كە تیایدا پاشگەزبوونەوەی بەپەلەی خۆی ڕادەگەیەنێ بەرامبەر بەوەی پێشتر بڵاوی كردۆتەوە، ئەگەر داواكارییەكە قبوولّ كرا بێگومان ئەو پاشەكشەیە دەرەنجامەكانی سوكتر دەكات، بەتایبەتیش ئەگەر ڕۆژنامە بابەتی پاشگەزبوونەوەكەی لە هەمان شوێنو بە هەمان قەبارەی بابەتی پێشو، بڵاو بكاتەوە.

٦-زامنكردنی سەلامەتی Playing Safe

بەو پێیەی ڕاستی باشترین بەرگرییە لە دژی تۆمەتی ناوبانگزڕاندن، بۆیە بەرپرسیارییەتی یەكەمی ڕۆژنامەوان ئاشكرایە:

دەبێ سەد لە سەد وردبین بێت، ئەمەش مانای ئاگاداریی‌و هۆشیاریی‌و كۆششو ماندوو بوون دەبەخشێ، دەكرێ گرنگترین ڕێو شوێنەكانی ئاگاداربوون كە دەبێ ڕۆژنامەوان جێبەجێیان بكات لەم خاڵانەی خوارەوەدا كۆیان بكەینەوە:

- دڵنیابە لەوەی ناو و ناونیشانی دروستو وردت دەسگیر كردووە.

- بوەستەو بیر بكەرەوە: ئایا ئەمە ئازار بەناوبانگ یان بەرژەوەندیی كەسێك دەگەیەنێ؟

– هیچ کەسێك بە دز یان ڕفێنەر یان تاوانبار یاخود هەر سیفەتێکی تاوانکاری دیکە وەسف مەکە، تەنیا دوای دەرچوونی بڕیاری دادگا نەبێ، هەروەها پێشبینی ئەو شتانە مەکە کە لەوانەبێ دادگا ئەنجامیان بدات، هەموو کاتێکیش لە یادت بێ کەسی گومانلێکراو بە بەندکراو دانانرێ پاش بڕیاری دادگا نەبێ و تا کاتی دەرکردنی بڕیاری تاوانبارکردنیش ئەو کەسە بە بێتاوان دەمێنێتەوە.

– تاوانبارکردنە فەرمیەکان کە لەلایەنی فەرمیی پەیوەندارەوە دەردەکرێن، ئەوانەن کە دەبێ ڕۆژنامە بڵاویانبکاتەوە.

– دەتوانرێ ئەو هەواڵانە بڵاو بکرێنەوە کە پەیوەندییان بە دەسگیرکردن و تاوانبار کردنەوە هەیە، بەمەرجێك دەبێ نووسەر زانیارییەکانی لەسەرچاوەی فەرمییەوە وەرگرتبێ نەوەك سەرچاوەی دیکە، هەروەها دەبێ قسەی ئەو شایەتانەش بڵاو بکرێتەوە لە کاتی سوێندخواردندا دەیکەن.

– ڕۆژنامەوان دەبێ ئاگادار بێ لە بەکارهێنانی دەربڕینی وەك: فەرمانگەی پۆلیس دەڵێ، یان پێی وایە کە، یان لە هەواڵەکاندا هاتووە کە ...، چونکە لە کاتی جێگیربوونی تۆمەتی ناوبانگزڕاندنیشدا ئەو جۆرە دەربڕینانە بەشدار دەبن لە ئاسانکردنی دەرکردنی حوکمدا.

– بەهیچ شێوەیەك مەنووسە: کەسێك بەهۆی تاوانێکەوە داواکراوە، ئاگات لە نووسینی ئەو جۆرە شتانە بێ: بۆ لێکۆڵینەوە سەبارەت بە تاوانێك داواکراوە یان بۆ وەڵامدانەوەی تۆمەتبارکردن بە ئەنجامدانی تاوانێك.

– ئاگاداربە لە لکاندن یان ئاراستەکردنی تۆمەت، وا باشترە بڵێی دوو ئۆتۆمۆبیل بەر یەك کەوتن لەوەی بڵێی ئۆتۆمبیلێك بەر یەکێکی تر کەوت، ئەوە ئەگەر یەکێکیان لەبنەڕەتدا نەوەستێنرابێ.

– دڵنیا بە لە ڕاستیی پڕوپاگەندەو وتەو توانجەکان.

– ئەو لێدوانانەی مایەی مشتومڕن، هەمیشە بۆ سەرچاوەیەك دەگەڕێنرێنەوە.

– لە یادت بێ زۆر جار دەرکەوتووە کە شایەتحاڵ ڕاست ناکات، بۆیە هەوڵ بدە قسە لەگەڵ زۆرترین ژمارەی شایەتحاڵەکاندا بکەیت.

– ئەگەر گومانت هەبوو لەوەی کەسێك ناوو ناونیشانی خۆی بە دروستی پێ داویت، بنووسە: "ئەوەی ناوی خۆی بە .... دا" یان "فیسار کەس .... کە ناونیشانی خۆی بە ...... دا".

– دڵنیا بە لەوەی مەبەستتە بیڵێی، بۆ نموونە دوور بە لەوەی بڵێی کەسێك لە نەشتەرگەریدا مرد، کاتێك مەبەستت ئەوە بێ دوای نەشتەرگەرییەکە مرد.

– ئاگاداربە سەبارەت بە جۆری وێنەی بەکارهێنراو.

– دووبارە بڵاوکردنەوەی ئەو لێدوانەی پێشتر شێوازێکی دیکەی ڕاگەیاندن بڵاوی کردۆتەوەو ناوبانگزڕاندنی تیادا بووە، بەناوبانگزڕاندن دادەنرێ، ڕۆژنامە بەبێ ڕەچاوکردنی سەرچاوەی زانیارییەکانی بەرپرسە لە هەموو ئەوەی بڵاوی دەکاتەوە.

– لەکاتی تووڕەبووندا یان بەمەبستی گەیاندنی ئازار بە کەسێك، هیچ شتێك مەنووسە، بە بەیاننامەو لێدوانەکانیشەوە کە لە ڕاستیان دڵنیایت، تا هێمن دەبیتەوە.

– لە کاتی نووسینی چیرۆکێکی هەواڵیدا، لایەنی سۆزداریی و بۆچوونە کەسێتییەکانت لە یاد بکە.

– خۆت لە تیلنیشان (تلمیح)و گومان و گاڵتەجاڕیی دوور بخەرەوە.

– لەیادت بێ لە زۆربەی حاڵەتەکاندا پاشەکشەکردن، بەرگریی نییە.

– ئەوەی نووسیوتە – بەر لە بەدەستەوەدانی – بە باشی بیخوێنەرەوە.

– ئەگەر گومانت لە چەند زانیارییەك هەبوو، فەرامۆشیان بکە.

بەشی نۆیەم

هێنانەدی ئان و ساتی هەواڵ

Keeping up-to date

یەکەم: ناساندن

١-کەسەکان

٢-ڕێکخراوەکان

٣-شوێنەکان

٤-ڕووداوەکان

٥-وشەکان

دووەم: بەدواداچوون

١-چیرۆکی ڕۆژی دواتر

٢-دەرخستنی بەدواداچوون

٣-توانجی ڕۆژی دواتر

٤-بەخشینی مۆرکی خۆماڵیی

٥-خستنەوەیادی ڕووداوە ڕابردووەکان

٦-چیرۆکی هەواڵیی بەردەوام

٧-زیندووکردنەوەی چیرۆکی هەواڵیی

٨-لێکۆڵینەوەکان

٩-ژیاندنەوەی چیرۆکی هەواڵیی

سێیەم: دووبارە داڕشتنەوە

١-سروشتی دووبارە داڕشتنەوە

٢-دەستنیشانکردنی خاڵی گرنگ

٣-شاردنەوەی خاڵی گرنگ

٤-پێشەکیی هەمەلایەن

٥-چیرۆکی یەکگرتوو

٦-گۆشەی ناوخۆیی

هیچ شتێك لەبیری خوێنەری ڕۆژنامە کورتتر نییە، بەڵام ڕەچاوکردنی ئاستی ئاگاداریی‌و وردبینیی خوێنەریش لە ماوەی خوێندنەوەی چیرۆکی هەواڵیدا زۆربەی ڕۆژنامەکران چیرۆکە هەواڵەکان بەخێرایی دەخوێننەوە، ئەوە ئەگەر لە بنەڕەتدا بیانخوێننەوە – ڕۆژی دواتریش کە ژمارەیەکی تازە دەردەچیّ‌و پێشهاتی تازە سەبارەت بە هەمان ئەو چیرۆکە هەواڵە بڵاودەکرێتەوە، ئەو وەختە خوێنەر بۆی دەردەکەویّ کە زۆربەی برگەو بەشەکانی لەیاد نەماوە، ئەو دیاردەیە ڕووداو و ئەو کەسایەتیانەش دەگرێتەوە کە ناویان لە هەواڵەکاندا دەهێنریّ، ناوەکان وەك دەموچاو وان‌و لەوانەیە ئاشنایەتییەکیان پێوە دیاربیّ، بەڵام هەوڵ بدە بە وردی دەستنیشانیان بکەو بیانناسێنەرەوە.

بەشێك لەبەرپرسیارێتی ڕۆژنامەوانیی، شرۆڤەکاریی – ڕوونکردنەوەکارییە، کە لێیانەوە بیری خوێنەر دەبوژێنێتەوە، ئەمەش وا لە ڕاپۆرتە هەواڵیی نویّ دەکات کە زیاتر شیاوی لێتێگەیشتن بێت.

یەکەم: ناساندن Identification

پابەندبوونی ڕۆژنامە بە پێشکەشکردنی ناساندنێکی گونجاو بۆ ئەو کەس و گرووپ و شوێن و ڕووداوانەی لە چیرۆکە هەواڵییەکاندا باسیان لێوە دەکرێ، مەسەلەیەکە لە هەموو ژوورەکانی نووسینی هەواڵەکاندا دانی پێدا نراوە.

بنەمای پشت پێ بەستراویش ئەوەیە هەرگیز وا لێکنەدرێتەوە خوێنەر لەوانەیە ئەو چیرۆکە هەواڵییەی خوێندبێتەوە کە ڕۆژی پێشوو سەبارەت بە هەمان بابەت لە ڕۆژنامەکەدا بڵاوکراوەتەوە.

١-کەسەکان

زۆر کەم ڕێکدەکەوێ بەبێ جۆرێك لە ناساندن و دیاریکردن، ناوی کەسێك لە چیرۆکێکی هەواڵییدا بهێنرێ، تەنانەت ئیشکەرێکی کۆشکی سپیش ناوو نازناوو پایەکەی ئاشکرا دەکرێت، پێناسەکردنی ئەو کەسایەتیانەش کە ناویان لە هەواڵەکاندا دەهێنرێ لەڕێگەی ڕابردووی هەواڵیی یان بەهۆی گرنگییانەوە ئەنجام دەدرێ، کەسانی ئاساییش بە چەند ڕێگەیەك پێناسە دەکرێن لەوانە:

—ناونیشان: "لە کوێ دادەنیشی" یەکێکە لەو پرسیارە سەرەتاییانەی ئاراستەی کەسێك دەکرێ کە خەریکی پێشکەشکردنی زانیارییی بێ لەبارەی خۆیەوە، لە چیرۆکی هەواڵییدا ناونیشانی کەس، شوێنەکەی دیاریدەکات، خوێنەریش بایەخ بەمە

دەداتو ئەو كەسایەتیانەشی لا گرنگن كە لە نزیكییەوە دەژین، مەرجیش نییە بیانناسیٚ، دەبیٚ هەولْبدریٚ ناونیشانێكی وردو دروست وەربگیریٚ.

چەندین كێشەی ناوبانگزڕاندن هەن بەهۆی لێكچوونێكی ناوەوە بەرز كراونەتەوە، بەڵام زۆر كەم ڕێكدەكەویٚ ناوو ناونیشان وەك یەك وابن. "پیتەر ڤاریلی – ١٥٩ شەقامی نزیملی– سەرقاڵی دار بڕینەوە بوو كاتێك دەستی ڕاستی خۆی بڕیو گەیەنرایە نەخۆشخانە".

بەڵام هەندێك هەواڵ هەن پێویست ناكات تیایاندا ناونیشانی كەسان بهێنریٚ وەك ئەمانەی خوارەوە:

*جۆن سمیس لە كۆگای دەرمانی خۆیدا دەسگیركرا، لەو هەواڵەدا باشتر وایە لە جیاتی ناونیشانی مالٚ، ناونیشانی كۆگاكە بهێنریٚ.

*ریچارد راد، لە دادوەرییەكدا شایەتە كە پەیوەندی بە تاوانێكەوە هەیە. (پەیوەندیی بە چیرۆكەكەوە خۆی لە خۆیدا پێناسەیە).

*پێنج كچ لە ١٩٧٦– باكوری دیربون دەسگیركران، (تەنیا پێویستی بە ژمارەی شەقام هەیە).

*جۆن دوی تایپست، تەرمەكەی دۆزیەوەو بانگی پۆلیسی كردو وەسفی گومانلێكراوەكەشی ئاشكرا كرد، (لەبەر ئەوەی بەشێوەك لە شێوەكان پێناسەكراوە، كەواتە پێویست بە ناونیشانی ماڵەكەی ناكات).

*ئەفسەرێكی پۆلیس دزێك دەسگیر دەكات، (پلەو پایەی ئەفسەرەكە بەسە بۆ ناساندنی).

–پیشە: occupation "چ كارەیت؟" یەكێكە لەو پرسیارە گرنگانەی ئاراستەی ئەو كەسە دەكریٚ كە ڕۆژنامەوان زانیاریی لەبارەوە كۆ دەكاتەوە.

*ڕۆژی دوو شەممە، بەهۆی خۆدزینەوە لە دانی باج، دۆناڵد سورنسون – ٥١ ئێدوارد سنوین–ی نوێنەری ناوچەكە لە یەكێتی كرێكاراندا بۆ ماوەی دوو سالٚ زیندانی كراو بە ١٥٠٠ دۆلاریش سزا درا.

*ئەمڕۆ ئاسنگەرێك شارەزایی خۆی لە بواری نەشتەرگەری ئاژەڵدا تاقیکردەوە، کاتێك هەوڵی ڕزگارکردنی ژیانی -رومبو-ی سەگەکەی دا کە کەوتبووە تەڵەیەك کە بۆ بەرازە کێوی نرابۆوە.

-تەمەن: وا باوە تەمەنی ئەو کەسە باس بکرێ کە لە کێشەیەکی دادوەرییە گلاوە یان ئەوەی بۆتە قوربانی ڕووداوێك، تەمەنیش ئەگەر لە چیرۆکدا گرنگ نەبێ، دەکرێ لابدرێ. زۆر لە کەسایەتییەکان ناخوازن باس لە تەمەنەکانیان بکرێ، بەڵام خوێنەران بە تاسەوەن بۆ زانینی تەمەنی پاڵەوانان.

*ئەمڕۆ ولیەم مۆرف تەمەن ١٦ ساڵ و خوێندکار لە دواناوەندی گرینۆچ، جۆن براونی تەمەن ٢١ ساڵی دزە چەکداری ناسی، ناوبراو یەکشەممەی ڕابردوو ماڵی مۆرف لە توتاز ئەفینۆ بڕیبوو.

زۆرجار تەمەن دەبێتە سیفەت و تایبەتمەندیی:

*شەممەی داهاتوو کچێکی تەمەن ١٨ ساڵ شوو بە پیاوێك دەکات تەمەنی ٧٣ ساڵە، چونکە (بەشداربوون لە بیروباوەڕە ئاینییەکانمان گرنگترە لە بوونی جیاوازیی لەنێوان تەمەنەکانماندا).

-پلەوپایە:Title

کەسێك کە ناوبانگێکی هەبێ و پێی بناسرێتەوە، ئەوا نووسەر دەبێ بەکاری بێنێ، باشتریشە ناوبانگە کە کورت بێ و لە پێشەوەی ناو دابنرێ، ئەگەر نا باشترە لە دوای ناوەکەوە بێ وەك:

*نووسەری شارەوانی، جۆرج هوهانسۆن دەست دەکات بە ....

*جیمس ویسلی، کۆمیسیاری کاروبارە گشتیەکان نوێنەرایەتی شار دەکات لە .... .

- ناوبانگ Nickname

زۆر بە کەمی ڕێکدەکەوێ ناوبانگ، بەبێ بوونی ناوی یەکەم بەکاربهێنرێ، بەزۆریش لەنێوان ناوی یەکەمو نازناو دادەنرێ، لە هەواڵە وەرزشیو بابەتە ناهەواڵیەکانیشدا دەکرێ ناوبانگەکان بە تەنیا دابنرێن. لە هەندێك حاڵەتیشدا کەسایەتییە ناسراوەکان زیاتر بە ناوبانگەکانیان دەناسرێنەوە نەوەك ناوەکانیان، وەك IKe بۆ ئایزنهاوەرو Bing بۆ گرۆسبیو B بۆ ڕۆس.

کاتێکیش ئەو ناوبانگانە زۆر ناسراوو بەربڵاو دەبنەوە، دەکرێ لەناو دوو کەوانە دانەنرێن، لەوانەشە هەندێك ڕۆژنامە ناوبانگ بۆ ئەو کەسایەتیانە دابهێنن کە لە هەواڵ یان لە بواری هەواڵیی تاوانکاریدا ناوەکانیان دووبارە دەبێتەوە.

-ڕەگەز Race، نەتەوە Nationality:

خەڵکانی سەر بە کەمە نەتەوەکان زۆر بە توندی دژی بەکارهێنانی ئەو دەربڕینانەن کە لەو چیرۆکە هەواڵانەدا بۆ دیاریکردنی ناسنامە بەکار دەهێنرێن کە پەیوەندییان بە تاوانەوە هەیە، بە تایبەتیش لەسەردێڕی وەك: "ڕەش پێستێك دەستدرێژی دەکاتە سەر کچێکی منداڵ" و "ئەمریکییەکی بەڕەسەن پۆڵەندی بانکێك دەدزێ".

نابێ ئەو جۆرە دەربڕینانە بەکاربهێنرێن تەنیا لە کاتی پێویستدا نەبێ، لەکاتی بەکارهێنانیشیاندا دەبێت پەیوەندی پتەویان بە بابەتەوە هەبێ، مەسەلەکەش ئەو وەختە زەحمەتتر دەبێ کە هەواڵیی خەڵکی ناسراوی نێو سیاسەتو هونەرو وەرزش ڕووماڵدەکرێ، چونکە کەسانێك هەن دەخوازن وردەکاری زۆر دەربارەی ئەوانە بزانن کە بە ئەستێرەیان وەسف دەکەن، لەو حاڵەتەشدا بڵاوکردنەوەی وردەکاری لەو جۆرە دوورە لە هەر مەبەستێکی خراپو نابەجێ. دەربارەی ژمارەیەك کەسی دیکەی وەك میوزیك کارو هونەرمەندانیش بڵاوکردنەوەی زانیاریی پاشکۆیی دەبێتە سەرچاوەیەکی هێز بۆیان.

"دوێنێ ئەلفرید پۆلەر بوو بە یەکەم ڕەش پێست کە بۆ پایەیەکی گشتی لەکەرتی کاونتی هەڵدەبژێردرێت"

–رابردووی هەواڵیی: کە ناوی کەسێك لە هەواڵەکاندا وەك پەیوەندکار بە ڕووداوێکی گرنگ دووبارە دەبێتەوە، ئەو کەسە خاوەنی هێزێکی هەواڵیی تەواوەو دەکرێ سوودی لێ وەربگیرێو لە کاتی ناوهێنانیشیدا لە هەواڵێکی تازەدا، دەتوانرێ بۆ ناساندنی کەسێك دووبارە بەسەر بکرێتەوەوە،" ئەمڕۆ جێگری پشکنەری گشتی لە کەرتی، رایمۆند، بڕیاری دامەزراندنی خاتوو جین بۆنتیی تەمەن ٢٢ساڵی دەرکرد، ناوبراو خەڵاتی (باشترین منداڵی لەماوەی ٢٠ ساڵی ڕابردوو) دا پێ بەخشراوە.

–دەسکەوتەکان: دوای تێپەڕبوونی چل ساڵ، تا ئێستاش شارل لیندبێرگ بەوە دەناسرێ کە "یەکەم کەس بووە بەتەنیاو بەبێ وەستان بەفڕۆکە لە نیویۆرکەوە فڕیوە بۆ پاریس". ئەو پێناسەیەش بە درێژایی ژیانی ناوبراوو تەنانەت دوای مردنیشی بەکار دەهێنرێ.

"کاتژمێر شەشی سەر لە بەیانی ئەمڕۆ، لە تەمەنی ٨٨ ساڵیدا، دکتۆر هول فۆستەر، یەکەم پسپۆڕی لوتو گوێو قوڕگ لە تەکساس کۆچی دوایی کرد..."

–ڕێکەوتی مێژوویی: هەندێك جار ناساندنی کەسێك بە پەیوەندی لەگەڵ ڕووداو یان ئاڵوگۆڕی مێژوویی کە لە ژیانیدا ڕوویاندابێ، دەبێتە سەرچاوەیەکی هێز، بە تایبەتیش ئەگەر ئەو ڕووداوانە پەیوەندیان بە شتێکی هەنووکەییەوە هەبێ.

"ڕۆژی شەممەی داهاتوو، یولیوس جاکبسۆن خانەنشین دەکرێ، ناوبراو ٣٨ ساڵە چۆتە ڕیزی دەستەی باجی داهات، ئەوکاتە خەڵکانێکی کەم باجیان دەداو ئەویش بەدرێژایی ئەو ماوەیە لەکارەکەیدا بەردەوام بووە".

–ناوبانگ: کە کەسێك بەناوبانگەکەی پێناسە دەکەی، دەبێ دڵنیابیت لەوەی ئەو ناوبانگە شایەنی ئاماژە پێکردنە، لەوانەیە ڕۆژنامە ئاماژە بە کەسێك بکاتو وەك گرنگترین مەرجەع لە بابەتێکی دیاریکراودا وەسفی بکات:

"دوێنێ جیمس ئیدری ناسراو بە دەوڵەمەندو سەرکەوتووترین سوارچاك لەمێژووی ئەمریکای لاتیندا لەگەڵ روس ئیدر جیابووەوە".

-نزیکی: گرنگی هەواڵیی کەسێك لەوانەیە لە ئەنجامی نزیکیی یان دۆستایەتی لەگەڵ کەسایەتیەکی گرنگدا دروست ببێ. "جیمس گارفیلدی ئەفسەر لە تیپی هوارچاکانی ۱۰۷ ی سەر بە پاسەوانانی ئۆهایۆو نەوەی جیمس ئیبرام گارنفیلدی بیستەمین سەرۆکی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، مەشقێکی هاوینە لە نورس نوکس ئەنجام دەدات....."

"دوێنێ لە ئەنجامی نەخۆشیەکدا کە پێنج هەفتە درێژەی کێشا، ڕۆبرت کامبل ماکوبنیی نەوەی رۆبرت بۆرنزی مەرجەعی بەناوبانگی شیعری سکۆتلەندی کۆچی دوایی کرد"

-وەسف: هەندێك جار ڕۆژنامەوان پێناسەکەی بە برێك وەسفی کەسیی ڕووناك دەکاتەوە:

"سەرەڕای شێوازی ساکاری کۆبووەوانی ئۆتێلی شیرمان، بەڵام ئەوانە نوێنەرایەتی باشترین لێکۆڵەرەوانی تایبەت دەکەن و لە دوای جەنگی دووەمی جیهانیشەوە سەرقاڵی سازکردنی یەکەمین کۆنگرە بوون بۆ لێکۆڵەرە نێودەوڵەتییەکان"

أ-هێنانەدی کێشکردن (الجاذبیة) لە پێناسەدا:

پێویست نییە پێناسە فەرمی بێ و دڵتەنگی پێوەدیار بێ، بۆیە لە چیرۆکە هەواڵییە گرنگ و سەرنج ڕاکێشەکاندا دەکرێ پێشێلی هەموو ڕێساکانی پێشوو بکرێ بەڵام بەمەرجێك ئەمە بەپێی سەلیقەیەکی دروست جێبەجێ بکرێ.

ب–دیاریکردنی پێناسە: باشترین ڕێگە کە دەبێ بۆ پێناسەکردنی کەسێك بگیرێتە بەر ئەوەیە کە دەبێ هەر حاڵەتێك بە تەنیا دیاری بکرێ، زۆر جاریش کەسایەتی بەگرنگترین ئەو دەسکەوتانەوە پێناسە دەکرێ کە وەدەستی هێناون:

"لە وەرزی داهاتوودا، هارۆلد بانك — ی کاپتەنی هەڵبژاردەی نیشتمانی خۆی بۆ سەرکردایەتیکردنی تیمی نیشتمانی کاندید ناکات". هەروەها دەبێ پێناسە لەگەڵ سروشتی هەواڵ بگونجێنرێت: "سەرۆك ئایزنهاوەر کە بەر لە ساڵی ١٩٤٨ بەشداری لە هەڵبژاردنەکاندا نەکردووە، خەریکی پلاندانانە بۆ گواستنەوەی تۆماری هەڵبژاردنی خۆی لە نیویۆرکەوە بۆ پەنسلڤانیا...."

"پۆل جۆنزی دادوەری ئیتیحادی، کە پێشتر یاریزانێکی بەناوبانگی یاریی تۆپی پێ بووە، چاو بەو داوایانەدا دەگێڕێ کە یانەی .... لە دژی یاریزان ... تۆماری کردووە".

پ– پێناسەکردنی دوولایەنە:

هەندێك جار، بە تایبەتی لەکاتی ئاماژەکردن بە کورتەیەکی مێژوویی دەربارەی کۆچی دوایی کەسێك، دەتوانرێ زیاتر لە پێناسەیەك لە پێشەکی هەواڵدا دابنرێ.

"ئێوارەی ڕۆژی هەینی، لە ئەنجامی نەخۆشیەکی کوشندەدا، ولیەم سکیفلن —ی سەرۆکی ئەنجومەنی بەڕێوەبردنی کۆمپانیای سکیفلنو بازرگانی بەناوبانگی داودەرمانو بانگەشەکاری ناسراو بۆ چاکسازیی حکومیو فێرکردنی ڕەش پێستەکان، لە ماڵەکەی خۆیدا کۆچی دوایی کرد".

ت– ئەو وشانەی یەك مانا دەبەخشن (هاو واتاکان):

مەحاڵە سێ پێناسە بەکار بهێنرێو نەبێتە مایەی قەرەباڵغیی لە پێشەکیدا، بۆ دوورکەوتنەوەش لەمە، دەکرێ چەند خاڵێکی پێناسەکردن کە هەمان مانایان هەبێ بۆ ناوی ئەو کەسە دابنرێ کە لە پێشەکیی هەواڵدا ناوی هاتووە، بەم جۆرەو بە

مەبەستی دوورکەوتنەوە لە دووبارەبوونەوەی ناو، دەتوانرێ ناوبانگو نازناوو رابردووی هەواڵیی و وەسفی جۆراو جۆر بەکار بهێنرێ.

"ل. میلارد–ی ئەندامی پێشووی ئەنجوومەنی شارەوانی دووپاتی کردەوە کە لیژنەی بەکارهێنانیان لە پێشانگاکاندا نەیتوانیوە ئامانجەکانی دەستەبەر بکات، میلارد کە یەکێکە لە گەورەترین لایەنگرانی ئەو لیژنەیە، پێی وایە کاتێك ئەندامی ئەنجومەنی شارەوانی بووە، هەوڵی تێکدانی کاری لیژنەکە دراوە، سەرۆکی دەستەی رۆبال دای تەمەن ٧٨ساڵ ئەوەشی گوت کە لێکۆڵینەوەی لەگەڵ ٢٠ ئەندام ئەنجام داوەو بۆیان دووپاتکردۆتەوە لایەنگیریکردن لەو لیژنەیە سوودی نیە......".

ج– "کێ"ی نادیاریکراو:

کاتێك "چی what" لە چیرۆکی هەواڵییدا گرنگتر دەبێ لە "کێ who"، ئەو وەختە دەکرێ پێناسە زیاتر دەربخرێو ناویش بۆ برگەی دووەم هەڵبگیرێ.

"شوانێکی ئەبرەشیە کە تەمەنی ٣٢ ساڵە، وەك رێنمایی کارێك بۆ لاوانو بەرپرسی لێکۆڵینەوە ئاینییەکان دامەزرێنرا، بریاریش وایە لە کانوونی دووەمی داهاتوودا، ریف ئێرنست پایە تازەکەی وەربگرێ".

ح– دواخستنی پێناسەکردن:

کە تێبینی قەرەباڵغیی پێشەکی دەکرێ، پێناسە بۆ برگەی دووەمی چیرۆکی هەواڵیی دوا دەخرێ.

"ریگنالد بۆرنێ توانای خۆی لەسەرپەرشتیکردنی کۆبوونەوەیەك پیشان دا کە ١٢٠٠ نوێنەری جوتیاریو هاوسەرەکانیان ئامادەی بوونو کاتژمێرێكو بیست خولەکی خایاند.

خاوەن قژی خۆڵەمێشیو سەرۆكی سەندیكای كرێكارانی پلاستیك، لەڕێگەی باسكردن لە پرۆژەو كارە زەبەلاحەكانەوە توانی جەماوەرەكەی خۆشحاڵ بكات...".

خ- چوارچێوەی ژیاننامە: هەندێك ڕۆژنامە چوارچێوەیەك بەكاردێننو تیایدا زانیاریی پێناسەیی دەربارەی ئەو كەسە كۆدەكەنەوە كە پەیوەندی بە چیرۆكە هەواڵییەكەوە هەیە، دواتر بەگوێرەی ویستی خوێنەران، ئەو زانیارییانە باس دەكەن كە دەبنە مایەی زیادكردنی ناسینی كەسایەتییەكەو زیاتر تێگەیشتن لە چیرۆكەكە.

٢-ڕێكخراوەكان:

دەبێ ڕێكخراوەكانیش دروست وەك خەڵك، بەشێوەیەكی گونجاو پێناسە بكرێن بۆ:

أ- شێواز: "بەڕێوەبەرانی بونیاتنانی مۆنۆمێنتەكان لە ئەمریكادا، كە نوێنەرایەتی دەزگای نەتەوەیی بۆ فرۆشتنی مۆنۆمێنتەكان دەكەن، بە شەرمەزاریی نیشتمانیی تۆمەتباركران..."

ب- مەبەست: "دەزگای میلتۆن بۆ گواستنەوە، كە بە مەبەستی ڕزگاركردنی كەرتی گواستنەوە لەو گێرەشێوێنییە دروستكراوە كە تێی كەوتووە، ساڵی یەكەمی خۆی تەواو كرد هەرچەندە دەسكەوتی گرنگیشی وەدیهێناوە، بەڵام هێشتا ئاستەنگی زۆری لەبەردەمدا ماوە."

پ- دەسكەوتەكان: "پیشانگای هەرێمی ئەلمادا، كە یەكێكە لە گرنگترین پێشانگاكانی دوای جەنگی دووەمی جیهانی لە ئەمریكادا، سبەینێ فیستڤاڵی خۆی دەكاتەوە كە ١٢ ڕۆژ بەردەوام دەبێ".

ت- ناوبانگ: "میلتۆن، کە بەڕێژایی ١٣ ساڵی ڕابردوو سەرپەرشتیکاری پرۆسەکانی جوانکردنی شاری کردووە، بڕیارە لە کانوونی دووەمی داهاتوودا خۆی هەڵبوەشێنێتەوە"

٣- شوێنەکان:

کاتێك شوێن نەناسراوبێ، دەبێ پێناسە بکرێ، بۆ ئەوەی ببێت بە خاوەنی ماناو مەبەست بۆ ڕووداو.

شوێنیش وەك خەڵك (کەس) خاوەنی ناوبانگی خۆیەتی‌و دەکرێ بۆ پێناسەکردن بەکاربهێنرێ.

٤- ڕووداوەکان:

دەکرێ ڕووداو بەمانەی خوارەوەی پێناسە بکرێ:

-بەگرنگیی‌و مەغزا.

-بەگرنگیی پەیوەندی لەگەڵ ڕووداوی تر (پێشەکی‌و چیرۆکە هەمەلایەنەکان).

-بەپەیوەندی لەگەڵ (کەش وهەوا)و ئەو ڕۆشناییەی کە دەبێ لەسەر بنەمای ئەوەوە لە (هەڵوێست) بگەیت.

-بە دەرەنجامە چاوەڕوانکراوەکان (پێشبینیکردن)

-بە ئاماژەکردن بۆ ڕووداوی پێشووتری پەیوەندیدار (پەیوەندی).

-بەڕێکەوت یان هاوکاتیبوونی لەگەڵ ڕووداوی تردا.

أ- بۆنە: دەبێ بارودۆخی ڕووداوە هەواڵییەکان - مەبەست، گرنگی، مەغزا، .... تاد یان، ڕوونبکرێنەوە.

"مەترسیدارترین مانگرتنەكانی كەرتی فڕۆكەوانی لەمێژووی میللەتدا، شەممە پێی نایە نێو (١٦)ەمین ڕۆژی خۆیەوە، بەردەوامیش دەبێ لە كۆسپ دروستكردن لەبەردەم ڕێبواران‌و گەشت‌و گواستنەوەی ئاسمانیدا".

بە زۆریش دەكرێ لە ئامانج یان لە گرنگیی بۆنەكەدا كە پەیوەندی بە بایەتی چیرۆكە هەواڵییەكەوە هەیە، بەرچاوترین خاڵی نێو هەواڵەكە بدۆزرێتەوە: "فورت واشكی-ی.ب. لێرە دابونەریتێكی كۆن شكێنرا، كاتێك ئافرەتێكی هیندیی بەڕەگەز سپی پێست بوو بە سەرۆكی هۆزی ئەرفاهۆ".

بەراوردكردنیش لە نێوان ڕووداوی هەنووكەیی‌و ڕابردووی هاوشێوەدا، دەكرێ لە پێشەكی یان ڕاستەوخۆ دوای ئەو باسی لێوە بكرێ.

ب-پێشەكی‌و چیرۆكە هەمەلایەنەكان:

پێشەكی هەمەلایەن‌و یەكگرتوو و ڕوونكەرەوەیە، كاتێكیش لە هەواڵە ڕاستەوخۆكاندا بەكار دەهێنرێ دەبێ لایەنگیری پێوە دیار نەبێ، بەو پێیەی چارەسەری چەند كێشەیەك دەكات مایەی گفتوگۆ نین.

لەوانەیە مەبەستی پێشەكی هەمەلایەن، شیكردنەوەی هەواڵە هەنووكەییەكان بێ لەژێر ڕۆشنایی ڕووداوی كۆن دا. "چەند بەڵگەیەكی دیكە هەن لەسەرئەوەی دەنگدەرانی شار مانگی ڕابردوو بەڕێوەبەرایەتییەكی چاكسازیان هەڵبژاردووە، بۆیە ئەمڕۆ پارێزگار ل. ویڤەر بڕیاری داخستنی هەموو شوێنەكانی كاتبەسەربردنی دەركرد كە بە پێچەوانەی سیستمی تەندروستین لەشاردا".

جۆرێكی دیكەی پێشەكییە هەمەلایەنەكان جەخت لەسەر هەڵوێستەكان دەكەنەوە، كاتێك چیرۆكی هەواڵیی هەمەجۆر بەڵام پەیوەندیدار بەڕووداوێكی هەواڵیی گشتی لەبەردەستدا بن، دەكرێ ڕۆژنامە پەنا بباتە بەر كۆكردنەوەیان لەیەك چیرۆكی خاوەن پێشەكییەكی هەمەلایەندا.

بە زۆریش ڕووداوەكانی نێو ئەو پێشەكییە، پێویستی بەچەند سەرچاوەیەك یان چەند پەیامنێر و نێردراوێك دەبێت.

پ- پێشبینیەکان: دەکرێ لەڕێگەی ئاماژەکردن بە دەرەنجام یان پێشهاتە چاوەڕوانکراوەکانیەوە گرنگیی ڕووداوێك دەربخرێ، "ڕۆژی چوارشەممە، ئەو لیژنە تایبەتییەی ئەنجوومەنی شار بە مەبەستی چاوخشاندنەوە بە دە تاوانی گەورە دایمەزراندووە، بۆ ماوەی پێنج ڕۆژ گوێ لە شایەتەکان دەگرێ، چاوەڕێیش دەکرێ ئەمانە دوا دانیشتن بن لیژنەکە سازیان بدات".

ت- پێکەوە گرێدان: پێکەوە گرێدان ئەو بەشەی پێشەکییە کە پەیوەندی نێوان ڕووداوی ئێستاو ڕابردوو دەردەخات.

"خاتوو کولینا کونوری تەمەن ٢٠ساڵ، کە بەوە ناسراوە میراتێکی ٥٠٠ هەزار دۆلاریی پێ بڕاوە، هەفتەیەك لەمەوبەر بەشێوەیەکی کتوپڕ دیار نەماو چوارشەممەی ڕابردووش دەرکەوتەوەو ڕایگەیاند ئەو لە مۆڵەتدا بووە، بەڵام دوێنێ بۆ جاری دووەم سەرلەنوێ دیار نەمایەوە".

ج- هاوکاتبوون: گرێدان لەگەڵ چیرۆکە هەواڵێکی پێشوودا، دەکرێ لە ڕێگەی دەرخستنی هاوکاتبوونەوە ئەنجام بدرێ.

لەزۆر حاڵەتدا، بەهای هەواڵیی ڕووداوی هەنووکەیی لە بنەڕەتدا بۆ هاوکاتبوونی دەگەڕێتەوە، ئەمە لە کاتێکدا لەوانەیە ڕووداوی پێشووتر هیچ دەرفەتێکی ڕوماڵ کردنی بۆ ڕێك نەکەوتبێ.

"کارەساتی دووەم لە ماوەی دوو مانگدا، بووە مایەی زیادکردنی دڵتەنگیی خاتو ماری ماکنلی تەمەن ٢٦ ساڵ.

لە یەکی تەمووزدا، هاوسەرەکەی، تۆماسی شیرنەمەنی کاری تەمەن ٣٠ ساڵ لە ئەنجامی نغرۆبوونی لە چاڵێکدا کە قووڵاییەکەی ١٢ پێ بوو، گیانی لە دەست دا، دوێنێش ئۆتۆمبێلێك لە ڕۆبەرتی کوڕی دا کە تەمەنی ٤ ساڵ بوو".

٥- وشەکان:

هەندێك جار پێویست دەکات ڕستە یان برگە لە پێشەکیدا بەکاربهێنرێ، بە مەبەستی دیاریکردن یان ڕوونکردنەوەی ئەو ئاستەی کە تیایدا وشە یان دەربڕینێکی نائاسایی دەرکەوتوون.

دووەم: بەدواداچوون (Follow up)

زۆربەی ئەو هەواڵانەی لە ژمارەیەکی ڕۆژنامەیەکدا بڵاو دەکرێنەوە، بەشێوەیەك لە شێوەکان پەیوەندیان بە هەواڵیی دیکەوە دەبێ، لەوانەشە ڕۆژنامە پێویستی بە بڵاوکردنەوەی زیاتر لە بابەتێك هەبێ بۆ خستنە ڕووی هەر چیرۆکێك. دوای بڵاوکردنەوەی ڕاپۆرتی یەکەمیش، پێشهاتی تازە دێنە پێشەوە.

توانای هەستکردن بە قۆناغەکانی ئەو چیرۆکەی کە دەبێ بنووسرێتەوە (بەدواداچوونی لەبارەوە بکرێ)، بۆ نووسەرو پەیامنێر مەسەلەیەکی زۆر گرنگە.

ڕۆژنامەکانیش لە پێناوی ئەو چیرۆکە هەواڵییانەدا زۆر بە وردی دەخوێنرێنەوە کە لەڕووی شێوازی بنەڕەتییەوە نا تەواون یان ئەوانەی دەبێ چاودێری پێشهاتەکانیان بکرێو بەدواداچوونیان لەبارەوە بکرێ.

١- هەواڵیی ڕۆژی دووەم The Second Day Story

لەوانەیە چیرۆکە هەواڵیی ڕۆژی دووەم چەند پێشهاتێکی لەم جۆرەی خوارەوە بگرێتە خۆی:

-زانیاریی تازە کە لە کاتی بڵاوکردنەوەی چیرۆکی یەکەمدا دەسگیر نەبووبن.

-کۆمەڵێك هۆکارو ئامانجو هاندەر کە لە چیرۆکی یەکەمدا بوونیان نەبووبێ.

–تازەترین و دوا پێشهات و دەرەنجام و ئاسەوارەکان کە لە دوای بڵاوکردنەوەی چیرۆکی یەکەم هاتبێتە ئاراوە.

–چەند لێکدانەوەیەك کەپەیوەندییان بە ڕووداوەکەوە هەبێ.

لەچیرۆکەکانی بەدواداچووندا، هەمیشە جەخت لەسەر تازەترین پێشهاتەکان دەکرێتەوە، جگە لەوە، لێرە بەکارهێنانی پێکەوە گرێدان ڕێسایەکی گرنگە.

دەبێ نووسەر هەرگیز وای لێکنەداتەوە کە خوێنەر چاوی بە چیرۆك یان چیرۆکە ڕابردووەکاندا خشاندووە، وەك چۆن هەموو ئەڵقەیەکی تازەی زنجیرەیەك دەبێ بە پێشەکییەکی وا دەست پێ بکات کە تیایدا ڕووداوە ڕابردووەکان کورت بکاتەوە، بە هەمان شێوە، هەموو چیرۆکە هەواڵێکی پەیوەندار بە ڕووداوێکەوە، دەبێ ئاماژەیەکی خێرا بۆ چیرۆکە هەواڵیی پێشوو بگرێتە خۆی.

بە زۆریش پێکەوە گرێدانەکە لە شێوەی دەربڕین یان نیمچە ڕستەیەکدا دەخرێتە پێشەکیەکەوە، لەوانەشە بۆ بڕگەی دووەمی چیرۆکە هەواڵەکە هەڵبگیرێ.

أ–زانیارییە نوێکان New Information

•"خاتوو ئەدمۆری تەمەن ٤٤ ساڵ، کە لە دووری باڵەخانەیەك لە ماڵەکەی خۆیەوە، بە بووراوەیی لە شەقامی کولتر دۆزرابووەوە، ئێستا لە بارودۆخێکی ناهەموار و ئاڵۆزدا لە نەخۆشنانەی براین ماوردا کەوتوو، ئەمەش هاوکاتە لەگەڵ گەڕانی پۆلیس بەدوای کەسێکی نادیاردا، کە پێشبینی دەکرێ بەبێ مەبەست هێرشی کردبێتە سەری".

ب–هۆکار – پاڵنەر Cause – Motive

"ئەو چوار ئاگر کوژێنەرەوانەی ڕۆژی چوارشەممەی ڕابردوو لە یانەی شەوانەی Backstage ململانێیان لەگەڵ گڕی ئاگردا دەکرد، لەو ئاگرکەوتنەوەیەدا گیانیان لەدەست دا کە بە ئەنقەست بەردرابووە شوێنەکە.

دوێنێ فرانك کیتلیی سەرۆکی نووسینگەی سان فرانسیسکۆ و سەرۆکی نوسینگەی خۆپاراستن و لێکۆڵینەوەکان ئەو تۆمەتە ڕاشکاوانەیەی ڕاگەیاند.
دوای لێکۆڵینەوەیەك کە ٢٤ کاتژمێر درێژەی کێشا، کیتلی گوتی: ئاگر کەوتنەوەکە بەڕێکەوت نەبووە".

پ- پێشهاتی نوێ: "هارنفۆرد -کون- أ.ب. جۆن ئیمانوێل، کە بۆ ماوەی شەش ڕۆژ لە فڕۆکەیەکی تێکشکێنراودا گیری خواردبوو، ڕۆژی چوارشەممە لە نەخۆشخانەی خارنفۆرد کۆچی دوایی کرد.
ئیمانوێل کە ڕۆژی یەك شەممە لەو بارودۆخەدا ڕزگار کرابوو، چوار شەممە لە نەخۆشخانەی میریدیانەوە گوازرابووەوە بۆ نەخۆشخانەی هارنفۆرد."

ت- ڕاوبۆچوون: "دایكو باوکی تووڕە بووەکە، ئەمڕۆ سیستمی "L" یان بە درێغیکردن تۆمەتبار کرد، کە بووە هۆی مردنی کوڕەکەیان کە تەمەنی هەشت ساڵ دەبوو.
سیستمی پەڕینەوەیە کە تەنیا یەك کەس بەڕێوەی دەبات، ژیانی منداڵانی سێ خوێندنگا ڕووبەڕووی مەترسی دەکاتەوە.
ڕۆژی سێ شەممەی ڕابردوو، کاتێك دۆناڵد کیفت بە پاسکیلەکەی هەوڵی پەڕینەوەی دەدا، کەوتە بەر شەمەندەفەرێکەوە.
خاڵەکانی پەڕینەوە دەرگایان بۆ دانراوەو ژمارەی ئەو شەمەندەفەرانەش زۆرن کە بە خێراییەکی زۆر تێدەپەڕن و تەنیا یەك کەسیش سەرپەرشتی ئەو دەرگایانە دەکات و تەنانەت لە کاتی تێپەڕینی شەمەندەفەرەکانیشدا دەرگاکان بەکراوەیی جێدەهێڵێ.

٢-دەرخستنی بەدواداچوون:

چیرۆکی هەواڵیی بەخێرایییەکی گەورە ئاشکرا دەبێ، بەجۆرێك بواری لێکۆڵینەوەو بەدواداچوونی تەواوی ڕووداوەکانی نابێت، لەگەڵ ئامادەکردنی دواچاپی ڕۆژی دواتریشدا، ئەوکاتە لەوانەیە پەرەپێدانی چیرۆکەکە، چ لەسەر شێوەی چیرۆکێکی دووبارە دارێژراو یاخود چەند چیرۆکێکی پاشکۆیی تەواوبووبێ، نووسەریش ئەگەر خۆی بەشڵەژاویی و پابەند بە هەندێك ڕووداوی تازەوە ببینێتەوە، ئەوا لە توانایدا هەیە چیرۆکەکە بە شێوازی توخمی دەرخراو (چیرۆکی ناهەواڵیی Feature style) بگێڕێتەوە.

Laramie Boomerang

ئەمڕۆ بەرەبەیانێکی زوو، لێکۆڵینەوە لە ڕووداوێکی سەیر دەکرا، ئۆتۆمۆبیلێك کە زاف کون ویل-٨٠٣ شەقامی فلنت - خاوەنەکەیەتی، خۆی بە ئۆتۆمۆبێلێکی جۆری پیکابی وەستێنراودا کێشا کە س. میلڤن-٦٥٧ شەقامی نورس ئیس - خاوەنەکەیەتی، دواتر بەرهەیوانی ماڵی میلڤن کەوت.

سەرچاوەکانی پۆلیس ڕایانگەیاند کە خێزانی کون ویل بەنیازبوون بچن بۆ سەیران، دوای هێنانە دەرەوەی ئۆتۆمبیلەکەیان لە گەراج، کون ویل بەمەبەستی دڵنیابوون لە داخستنی دەرگای گەراج، لە ئۆتۆمبێلەکە هاتۆتە خوارەوە، ئەو وەختە ڕووناکایی ژوورەوەش کوژێنرابووەوە.

دواتر ئۆتومبێلەکە جووڵاوەتەوەو ڕووی کردۆتە ڕۆژئاواو بەرەو شەقامی فانت شۆڕ بۆتەوە، هاوسەری کون ویل کە لەناوەوەی ئۆتۆمبێلەکەدا بووە هەوڵی وەستاندنی داوە بەڵام لە ڕاستیدا بە توندی پێی خستۆتە سەر بەنزین، لەبەرامبەریشدا ئۆتۆمبێلەکە دەرپەڕیوەو خۆی بە بەربەستێکی بەردیندا کێشاوە کە دەکەوێتە گۆشەی دووڕیانی هەردوو شەقامی فلنت و ئیت، ڕووەو باکور ڕۆیشتووەو

خۆی بە پیکابەکەی میلڤندا کێشاوە، بەمە نەوەستاوەو بەردەوام بووە لە ڕۆیشتن تا لەبەردەمی ماڵی میلڤندا خۆی بەدارێکدا کێشاوەو لە ڕەگو ڕیشەوە هەڵیتەکاندووە، دواتر وەستاوە، پێکدادانەکە دروست لەبەردەمی پەنجەرەی ژووری نوستنی میلڤن و خێزانەکەیدا ڕوویدا، ئەگەرچی دیواری ژوورەکە زیاتر لە ١٠ ئینچ لە شوێنی پێکدادانەکەوە دوور نییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا شووشەی پەنجەرەکە نەشکاوە، پۆلیس ڕایگەیاند کە میلڤن و هاوسەرەکەی هیچ ئازارێکیان پێ نەگەیشتووە.

Laramie Bulletin

کاتژمێر چواری بەیانی بوو.

کون ویل و خێزانەکەی ئۆتۆمبێلەکەیان لەبەردەمی دەرگای ماڵەکەیاندا وەستاندبوو، ئامادەش کرابوو بۆ ئەوەی پێی بچن بۆ سەیرانێك لە کێڵگەکەیاندا لە دانیل واو.

کون ویل مەکینەی ئۆتۆمبێلەکەی داگیرساند، هاوسەرەکەشی لە تەنیشتیەوە دانیشتبوو و خۆی بە پشتێنی سەلامەتی بەستبووەوە، کون ویل بیری کەوتەوە کە دەرگای گەراجی بەکراوەیی جێهێشتووە، ئەوەبوو چووە خوارو ڕووی کردە شوێنی مەبەست.

ئۆتۆمۆبێل جووڵایەوە.

خاتوو کون ویل هەوڵی دا خۆی لە پشتێنی سەلامەتی ڕزگار بکات، بەڵام هەر زوو وازی لەو بیرۆکەیە هێناو هەوڵی دا بەدەستو پێیەکانی کۆنترۆڵی بارودۆخەکان بکات، ئەگەرچی توانی خۆی بگەیەنێتە سوکانی ئۆتۆمبێلەکە، بەڵام لە جیاتی وەستاندن، پێی خستە سەر بەنزین.

ئۆتۆمبێل بە دەوری گۆشەکەدا سووڕایەوە، دەنگی بوقەکەشی بە توندی دەهات، خۆی بە ئۆتۆمبێلێکی جۆری پیکابدا کێشاو ٤٠ پێ فڕێی دایە ئەولاوە،

ئینجا بەر بەربەستێكی بەردین كەوتو ئەویشی چەند پێیەك دوورخستەوە، پاشان لە نزیك دیواری ژووری نوستنی میلڤنی دراوسێیاندا خۆی بەدارێكدا كێشا.

خاتوو كون ویل گوتی: پشتێنی سەلامەتی ڕزگاری كردم، مرۆڤ ناتوانێ پێشبینی بكات كەی ڕووداو دەقەومێ، خاتوو میلڤنیش گوتی: وامزانی شۆفێرەكە سەرخۆشە، هەروەها میلڤن گوتی: ٢٥ ساڵە ئەو دارەم چاندووە، تەنانەت ڕۆژێكیش لەو باوەڕەدا نەبووم ژیانمان ڕزگار دەكات.

كون ویلیش ئامادە نەبوو قسە دەربارەی ڕووداوەكە بكات، ئەوە بوو ڕووی كردە كێڵگەكەی‌و هاوسەرەكەشی بە تەنیا بەجێهێشت.

٣- لێدوانی ڕۆژی دواتر:

كاتێك سەرۆك وتارێك دەخوێنێتەوە یان دادگای باڵا بڕیارێك دەردەكات، یاخود داهێنانێكی زانستی گرنگ ڕادەگەیەنرێ، یان هەر ڕووداوێكی نائاسایی ڕوودەدات، ڕۆژنامەكان بە هەموو وڵاتدا دەگەڕێن بۆ ئەوەی ڕاوبۆچوونی كەسانێكی شیاو دەربارەی ئەوەی ڕوویداوە كۆ بكەنەوە، ئەو جۆرە چیرۆكە هەواڵیانەش دەبێ دووربن لە زیادەڕۆیی‌و شتە گشتییەكانیش دەبێ لە كەسایەتییە سەرەكییەكاندا كۆبكرێنەوە.

"نووسینگەی واشنتۆن – ڕۆبەرت باسكونی– ڕۆژی سێ شەممە، مشتومڕێكی بەرفراوان فەرمانگەكانی كۆنگرێس‌و نێوەندە یاساییەكانی گرتەوە، لە ئەنجامی هەڵسوكەوتی جۆن پۆڵ–ی ئەندامی ئەنجومەنی پیراندا، كاتێك ناوبراو پارێزەرێكی دەركردە دەرەوە كە لەبەردەمی لیژنەی تایبەت بە چالاكییەكانی غەیرە ئەمریكیەكاندا خەریكی مورافەعەكردن بوو.

هاوکارانی داواکاری گشتی ڕایانگەیاند کە لیژنەی ئەنجومەن فشارو ترساندنیان بەرامبەر بەو ئەندامانە بەکارهێناوە کە نوێنەرایەتی چەند دژە شایەتێك دەکەن لەو لێکۆڵینەوانەدا کە لیژنەکە سەبارەت بە چالاکییەکانی فیت کۆنگ ئەنجامیان دەدات.

هاوکارانی پۆل لە لیژنەکەدا ڕەزامەندی خۆیان بەرامبەر بەو هەڵوێستەی دەربڕی، لە هەمان کاتیشدا داخی خۆیان بەرامبەر بە دەرکردنی پارێزەرەکە پیشان دا.

تۆمارێکی نافەرمیش ڕووداوەکان تۆمار دەکاتو هەندێك ئاماژەش دەربارەی ئەوەی ڕوویداوە بەدەستەوە دەدات".

٤- بەخشینی مۆرکی ناوخۆیی بە هەواڵ Localization

ئەو هەواڵە گرنگەی لە شوێنێکی دووردا ڕوویداوە، دەکرێ گۆشەیەکی ناوخۆیی پێ ببەخشرێ، یان پاڵ بە خوێنەرانەوە دەنێ بپرسن: "دەکرێ ئەمە لەلای خۆشمان ڕووبدات؟".

"هیچ پاساوێك بۆ ترسانی دایكو باوکان نییە لەوەی لە نەخۆشخانەکانی لەدایکبوونی ویلایەتدا هەڵەی وەك ئاڵوگۆڕکردنی منداڵان ڕووبدات، وەك چۆن مانگی ڕابردوو لە بیتمان – گارنەر لە کەرتی جۆرجیادا ڕوویدا. بەو پێیەی سیستمی دیارکردنو پێناسەکردنی بەکارهێنراو لە هەر سێ نەخۆشخانەکانی لەدایکبوونی ئەو کەرتەدا، هەرگیز ڕوونەدانی ئەمە مسۆگەر دەکات.

ئەگەر چیش زۆر لە نەخۆشخانەکانی لەدایکبوون وەکو ڕێو شوێنێکی خۆپاراستن شوێن پەنجەی پێو بەری دەست تۆمار دەکەن، بەڵام بە ڕای جیمس باکستەری بەرپرسی سەرتاسەری لە نەخۆشخانەی گشتیدا، سەرپەرشتیکردنی گونجاو تاکە زامنکردنێکە بۆ ڕوونەدانی ئەو حاڵەتە".

٥- خستنەوە یادی ڕووداوە ڕابردووەكان Reminiscences

هەروەها خوێنەران لەوانەیە بپرسن: ئایا لەمەوبەر شتێكی هاوشێوەی ئەمە ڕوویداوە؟

خوێنەرە بەتەمەنەكان بەراورد لە نێوان ئێستاو ڕابردوودا دەكەن‌و ئەو چیرۆكانەش كە لە خەیاڵیاندا دەخولێنەوە، لەگەڵ ڕووداوی هەنوكەییدا پێكەوە گرێیان دەدەن.

"كوشتنی هەشت خوێندكاری پەرستیار لە شیكاغۆ ژمارەیەكی پێوانەیی پێكهێناوە."

ئەمە لە مێژووی هاوچەرخی شیكاغۆدا بەخراپترین ڕووداوی كۆمەڵكوژی دادەنرێ.

ژمارەی پێوانەیی پێشوو خۆی لەو كۆمەڵكوژیەدا نواند كە لە ڕۆژی خۆشەویستی —ڤالنتاین—دا ڕوویدا، كاتێك بێ ویژدانان حەوت كەسیان لە گەراجێكی ئۆتۆمبێلاندا كوشتبوو، لەو كۆمەڵكوژییەدا كە ناوبانگی شاری باندەكانی بە شیكاغۆ بەخشی، هیچ كەسێك دادگایی نەكرا.

كۆمەڵكوژی فۆرت دیربۆرن، كە لە ئابی ١٨١٢ دا ڕوویداو لە ئەنجامدا ٥٢ هاوڵاتی‌و سەربازو ٥٢ كەسی بە ڕەچەڵەك هیندی بوونە قوربانی، بەڵام ئەمە ٢٠ ساڵ بەر لە یەكخستنەوەی شار، ڕوویداوە.

لە چەند شوێنێكی جۆراوجۆری وڵاتیشدا، تاوانی بە كۆمەڵ‌و ئەو زنجیرە كوشتنانەی كە لەلایەن كەسێكەوە ئەنجام دەدرێن، بوون بە دیاردەیەكی بەربڵاو، لە ئەیلولی ١٩٤٩دا، هوارد ئانرۆی تەمەن ٢٨ ساڵی دەمارگیری ئایینی، لە یەكێك لە

شەقامەكانی كامدن ١٢ كەسی بە دەمانچە ئەڵمانییەكەی كوشت، دواتر بە شێت لە قەڵەم دراو ڕەوانەی نەخۆشخانەیەكی تایبەت بە نەخۆشییە عەقڵییەكان كرا.

لە ساڵی ١٩٥٨ یشدا جۆن گیلبرت، لە ڕێگەی دانانی بۆمبێكی ئامادەكراو لەناو جانتای دایكیدا – بەرلەوەی لە دینڤەر سواری فڕۆكە ببێ – ٤٤ كەسی كوشت، بۆمبەكە لەو كاتەدا تەقیەوە كە فڕۆكەكە بە ئاسمانەوە بوو، پاشان گیلبرت دەسگیر كراو لە سێدارە درا.

هەر لە ساڵی ١٩٥٨دا شارل ستاركو بزەری تەمەن ١٩ ساڵ، ١١ كەسی لە نبرا كوشت، لە كاتی دادگایی كردنیشیدا ناوبراو تاوانی كوشتنی كەسێكی خستە ئەستۆی كچێكی دۆستی خۆیو لەبەرامبەریشدا ستارك لە سێدارە دراو دۆستەكەشی تا هەتا هەتایە خرایە بەندیخانەوە.

لە ساڵی ١٩٦٠یش، لە ئەنجامی تەقینەوەی بۆمبێك لەناو فڕۆكەیەكدا، ٣٤ كەس كوژران، دواتر جولیان فرانك كە یەكێك بوو لە قوربانیان تۆمەتباركرا، گوایە ناوبراو ئەمەی وەكو پیلانێك ڕێك خستووە بۆ وەرگرتنی تەئمین لە دژی خۆكوشتن".

٦- چیرۆكە هەواڵیی بەردەوام The Running Story

تا ئەوكاتەی گۆشەو پێشهاتی تازە هەبن كە پێویستیان بە لێكۆڵینەوەو بەدواداچوون هەبێ، یان تا خوێنەران بایەخ پێدانیان بە ڕووداوەكان نامێنێت، ڕۆژنامەكانیش بەردەوام دەبن لە بەدواداچوونی چیرۆكە هەواڵییەكاندا. لێرەوە دەكرێ بڵێین: هەموو چیرۆكە هەواڵێكی داهاتوو بە مەبەستی گێڕانەوەی هەڵوێست بۆ ئێستا دەنوسرێ.

لە حاڵەتەكانی وەك: لافاو، جەنگ، دادگایی كردنە گەورەكان، ململانێ سیاسییە زەبەلاحەكاندا، ڕۆژانە بەڵكو هەموو كاتژمێرێك چیرۆكێكی هەواڵیی دەنووسرێن،

ئەمەش بۆ ئەوەی دوا پێشهاتەكان بخرێنە ڕوو، بۆیە لەوانەیە چیرۆكی تاوانێك بۆ ماوەی چەند هەفتەیەك پێگەی یەكەم لەلاپەڕەی یەكەمدا داگیر بكات.

بڕوانە، چۆن ڕۆژ لە دوای ڕۆژ ئەو چیرۆكەی خوارەوە پەرەی پێدراوە، ئەمەش لە پێشەكییە یەك لە دوا یەكەكاندا دەردەكەوێ كە ڕۆژنامەی كانساس سیتی ستار بڵاوی كردوونەتەوە:

"ئەمڕۆ ١٢٤ هەزار ژن دەرفەتی ئەوەیان پێدرا كە ئاخۆ ڕازین وەكو سوێندخۆر كاربكەن. بڕیاریشە لە١٠ی مانگی حوزەیراندا ئەنجامەكانی هەڵبژاردنی نهێنی بۆ دادگیهەرێمی جاكسۆن بگەڕێنرێنەوە"." پاش نیوەڕۆی ئەمڕۆ، ٨٦ هەڵبژاردنی نهێنی دەربارەی خزمەتكردنی ژنان وەك سوێندخۆر لەدادگای هەرێمی جاكسۆن وەرگیراون، ٢٩ ڕاپرسی ئامادەن وەك سوێندخۆر كاربكەن، ٥٧ی تریش ئەو كارە ڕەتدەكەنەوە".

"پاش نیوەڕۆی ئەمڕۆ ژمارەی ئەو ژنانەی دەخوازن وەك سوێندخۆر كاربكەن، ڕووی لە زیادبوون كرد، پاش ئەوەی لە كۆی ١٤٤٠ ڕاپرس كە بە دەستی لیژنەی سوێندخۆران گەیشتوون، (٣١٤) یان ئەو ڕاستییەیان دووپاتكردەوە كە لەنێوان چوار ژندا كە بەشداریان لە ڕاپرسیدا كردووە، یەكێكیان دەخوازێ وەك سوێندخۆر كاربكات، بەڵام ١١٣٦ ژنی تر، ناخوازن بەم جۆرە لە دادگای جاكسۆن دا كار بكەن".

٧- زیندووكردنەوەی چیرۆكی هەواڵیی The Revived Story

دوای چەند ڕۆژ یان هەفتە یان مانگێك، ڕۆژنامەوان لەوانەیە چەند ڕاستییەكی دیكەی بۆ دەربكەوێ.

"پێنج ساڵ لەمەوبەر دۆرسی ستیڤنس وەك پارچە بەفرێك هێنرایە نەخۆشخانەی میشێل ریز، پلەی گەرمایی جەستەی بەشێوەیەكی نامaقووڵ دابەزیبوو،

لەبەرامبەریشدا دەبووایە پزیشکەکان پێوەرێکی کیمیاوی بەکاربێنن، چونکە پێوەری پزیشکیی ئاسایی پلەی گەرما لە ژێر ۹۳ وە ناخوێنێتەوە، وەك زانراویشەی پلەی ئاسایی گەرمایی لەش (۹۸,٤)ە.

ئەو ژنە تەمەن ۲۳ ساڵە لە شەقامی فیرنون دۆزرایەوە، وەك زانراش، ناوبراو ۱۱ کاتژمێر لەوێ مابووەوە.

کاتێکیش ستیڤنس پشکنرا دەرکەوت:

خوێنەکەی بەستویەتیو وەکو قوڕێکی پەیت مەیووە، هەناسەکەشی لە نێوان ۳ — ٥ جار دایە لە خولەکێکدا، ئەمە لە کاتێکدا هەناسەی ئاسایی لە نێوان ۱۸ — ۲۲ جاردایە لە خولەکێکدا، هەروەها نەتوانرا پاڵە پەستۆی خوێنی تۆمار بکرێ.

ئەو حاڵەتەش سەرنجی تەواوی پزیشکانی ڕاکێشا، بۆیە ئەو ژنە بە (تۆپەڵە بەفری مرۆیی) و (کچی بەفرین) ناوزەدکرا.

خاتو ستیڤنس ڕۆژی شەممەی ڕابردوو بە مەبەستی یارمەتیدان لە نووسینی چیرۆکی نەخۆشییەکەیدا، جارێکی تر گەڕایەوە نەخۆشخانەی ڕیز. لەوێش لێدوانێکی فەرمی بەناوی نەخۆشخانەکەوە ڕایگەیاند:

"خاتوو ستیڤنس بەهۆی پەلە دەستکردەکانییەوە لە ژێر چارەسەرکردن دایەو بۆ ماوەی زیاتر لە دوو هەفتەش لێرە دەمێنێتەوە".

مانگێك دوای ئەوەی بۆ جاری یەکەم هێنرایە نەخۆشخانە، هەردوو پێو هەموو پەنجەکانی دەستی ڕاستو چوارپەنجەی دەستی چەپی بڕانەوە.

خاتوو ستیڤنس تائێستاش ورەی بەرزەو وەختی خۆشی لە نەخۆشخانە بە خوێندنەوەو دروستکردنی فڕۆکەی بەچەرم دروستکراوەوە بەسەر دەبات، ئەمڕۆش ۲۸ ساڵ تەمەنیەتیو لە شوقەیەك لە ۳۸۰۰ شەقامی لایك پارکدا دەژێت، ناوبراو دەڵێت: هێشتا ژنێکی لاومو تەواوی ژیانیشم ماوە تا بۆی بژیم".

Chicago Daily News

٨- گەڕان و پشكنینەكان Investigation

بەزۆری ئەو ئەركانە ئامانجی سیاسییان لەدواوەیە، بەڵام دەرەنجامی لێكۆڵینەوەكن بێگومان لەبەژەوەندیی جەماوەردا دەبن. لە زۆربەی حاڵەتەكاندا ڕۆژنامەكان بەدوای كەسێكدا دەگەڕێن، بە تایبەتیش بەرپرسی گشتی، بۆ ئەوەی لە میانەی ڕۆشنایی خستنەسەری لە ڕێگەی ڕووماڵكردنی هەواڵیدا هەڵەیەك ڕاست بكاتەوە.

"كورتس فولەر نووسیویەتی: هێشتا دەرگای یانەكانی نایل سەنتەرو مۆرتۆن گروف یاری دەكەنو بەرەو ژوورەوە دەبنەوە، دوای تێپەڕبوونی ساڵێك بەسەر سووتانی حەوت كەس لە یانەی (مواعید)دا كە دووانیان خوێندكاری زانكۆی نورسوستێرن بوون.

ساڵی ڕابردووش، پاش تێپەڕبوونی دوو هەفتە بەسەر كارەساتی یانەی (مەواعید)دا، دوو ڕۆژنامەوان سەردانی زیاتر لە ١٥ یانەیان لە شەقامی هواردو مۆرتۆن گروفو نایل سەنتەر كرد، بۆ ئەوەی بزانن ئاخۆ لەویانانەدا ئەو مەرجانە هەن كە لەوانەیە ڕۆژێك لە ڕۆژان ببنە مایەی كارەساتێكی وەك ئەوەی لە یانەی (مەواعید)دا ڕوویدا؟ بە تایبەتیش ئەوەی پەیوەندی بە خۆئامادەكردنەوە هەیە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەر ئاگركەوتنەوەیەك، ڕۆژی یەكشەممە هەردوو ڕۆژنامەوان سەردانی هەمان ئەو یانانەیان كردەوەو هەمان ئەو مەرجانەیان بەدی كردەوە.

لە سێ یانە گەورەكانی مۆرتۆن گروفو تایل سەنتەردا، دەرگاكان لەگەڵ ڕێنماییەكانی تایبەت بەڕووبەڕوو بوونەوەی ئاگركەوتنەوەدا گونجاونو ڕووەو دەرەوە دەكرێنەوە، لە كۆی سێ یانەی دیكەشدا، لە دووانیاندا ئامارەهەن و ڕێگەی دەرگاكانی بارودۆخی نائاسایی پیشانی خەڵك دەدەن.

لە چواری نیساندا، ئەنجومەنی شار بڕیارێكی دیكەی سەبارەت بەخۆپاراستن لە ئاگر دەركرد، بڕیاریشە لە (٣٠)ی نیساندا كاری پێ بكرێ، بڕیارەكە فەرمان بە

هەموو یانەکان دەدات کە لایەنی کەم دەبێ دوو دەرگایان هەبێو بەرەو دەرەوە بکرێنەوە، هەروەها تیایدا هاتووە کە دەبێ کەلوپەلی وا بەکاربێنن دژی ئاگر کەوتنەوە بن یاخو بە زەحمەت ئاگر بگرن.

بەڵام ئەم ڕێنماییانە جێبەجێ نەکران، ئەوەتا زیاتر لە نیوەی ئەو یانانەی ڕۆژی یەکشەممە هەردوو ڕۆژنامەوانەکە سەردانیان کردوون، بڕیارەکانیان پێشێل کردووەو تیایاندا هیچ ئامێرێکی ئاگرکوژاندنەوە بەدی نەکراون.

یەکێك لە شتە سەرسوڕهێنەرەکان کە لە یانەی بادی گاردندا ڕوویداوە، ئەوە بوو ئێمە سەرقاڵی گفتوگۆکردن بووین لەگەڵ کارمەندێکی ئەو یانەیەدا، لەناکاو پیاوێك خۆی کرد بە ژوورەوەدا و هاواری دەکرد کە ئۆتۆمبێلەکەی گڕی گرتووە، بەڵام هیچ ئامێرێکی ئاگر کوژاندنەوە لە یانەکەدا نەبوو، هەر ئەمەش کارمەندەکەی ناچار کرد شووشەیەکی پڕ ئاو بداتە پیاوەکە، ئەویش بەتاسێکەوە بردیو خۆی کرد بە دەرەوەی یانەکەدا".

٩–زیندوو کردنەوەی چیرۆکی هەواڵیی The Resurrected Story

هەندێك جار نهێنیو شاراوەیی باڵ بەسەر ساڵانێکی دووردرێژدا دەکێشێ، دواتر لە پڕێکدا ڕاستییەکی نوێ ئاشکرا دەبێ لەوانەیە ڕۆشناییەکی تازە بخاتە سەر ڕووداوێکی مێژوویی یان کەسایەتییەك.

لە کاتی نوسینی چیرۆکە هەواڵێکی لەو جۆرەشدا دەبێ ڕەچاوی ڕێسای بەستنەوەی بە ڕابردووەوە بکرێ، ئەگەرچیش زۆر کەم ڕێکدەکەوێ لە پێشەکیدا شوێنی هەموو ڕاستیە دۆزراوەکان یان ئەوانەی ژیانیان بە بەردا هێنراوەتەوە، ببێتەوە. بۆ نموونە ئەگەر تاوانبارێك دەسگیر بکرێ کە بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ لە دەستی دادوەری ڕای کردبێ، ئەو کاتە چیرۆکی هەواڵیی لەوانەیە پوختەیەك دەربارەی تاوانەکەی بگرێتە خۆی، دوور نییە هەندێك وێنەشی لەگەڵ بێ کە لە کاتی ڕوودانی تاوانەکەدا کێشراون یان دروستکراون.

لە هەموو هۆڵێکی نووسینیشدا لیستێکی تایبەت بەو چیرۆکانە هەیە کە بە حاڵەتی (وەستاندنی شەڕ) وەسف دەکرێن و دوور نییە لە هەر ساتێکدا ئاشکرا بن.

لەم نموونەیەی خوارەوەدا تێبینی چۆنێتی گرێدان بە ڕووداوە ڕابردووەکانەوە بکە، کە پێشتر ڕوویانداوە: "دە حاڵەتی تای تیفۆید، یەکێکیان بووەهۆی مردنی توشبووەکەی، ئەمەش بۆ ئاهەنگێکی شوکردن گێڕدرایەوە کە لە یەکی تشرینی دووەم لە کڵێسای روسیهیل ئەنجام درا، ئەمڕۆ دکتۆر ئادەمسۆنی سەرۆکی فەرمانگەی روسیهیلی تەندروستیی ئەمەی ڕاگەیاند".

"نۆرث مانشتەر –٤ی تەمموز– تۆم ریچارد دەستنووسێکی کۆنی لە کتێبخانەی جۆن ئۆرلی دۆزیەوە کە بەم دواییانە کڕیویەتی.

کتێبە دۆزراوەکە چەندین تێبینی دەربارەی پرۆسەی داهێنانی بیل ١٨٧٦ و گڵۆپی کارەبایی و جیاکردنەوەی ئەلەمنیۆم لە شتی ترو خشتەیەکی تایبەت بە لۆگاریتمەکانی میکانیکی و بۆردێکی ئاماژە کارەباییەکان دەگرێتە خۆی".

سێیەم: دووبارە داڕشتنەوەی Rewrite

سەردەمی پێشینەی ڕۆژنامەوانیی کە ڕۆژنامە ڕۆژانە گەورەکان هەوڵیان بۆ دەدا، بەبێ گەڕانەوە بەسەرچوو، تەنیا هەندێك حاڵەتی کەم نەبێ لە ژمارەیەك شاری گەورەدا. ڕۆژنامە ڕۆژانە پارێزگارەکانیش لە بواری هێنانەدی پێشینەی ڕۆژنامەوانیدا هیچ پێشبڕکێکەڕێکیان لەبەردەم دا نەمایەوە، بگرە لەوەش زیاتر، هەواڵە ڕۆژانە جیهانییەکان لە بنەڕەتدا لەلایەن دوو ئاژانس (ئاسوشیتد پرێس‌و یونایتد پرێس ئەنتەرناشنال)ەوە کۆدەکرێنەوەو ئەوانیش بەپەلە بەسەر هەموو بەشداربووواندا بڵاویاندەکەنەوە، لەمە گرنگتریش، ڕادیۆو تەلەفزیۆنەکان وایان کردووە کە ڕۆژنامەکانیش ناچار بکەن ببنە بینەری یەکەمی هەواڵەکانیان ئەمڕۆ ماوەیەکی کەم دوای ڕوودانیان، ڕۆژنامەو گۆڤارەکان دەستدەکەن بە فراوانکردن‌و ڕوونکردنەوەو شرۆڤەکردنی هەواڵەکان، بەڵام بە زۆری دوای تێپەڕبوونی چەند هەفتەو مانگ‌و ساڵێك زانیاریی تازە دەست دەکەون‌و دیدێکی تازە بەڕووداو دەبەخشن. ڕۆژنامەکانی ئەمڕۆ لە هەوڵی دەستەبەرکردنی یەکەمین مافی بڵاوکردنەوەی ژیاننامەی ئەو کەسایەتیەنەدان کە دەتوانن ڕۆشنایيەکی تازە بخەنە سەر ڕووداوە کۆنەکان‌و لەگەڵ گۆڤارەکاندا کەوتوونەتە پێشبڕکێ.

١- سروشتی دووباره نووسینەوه Nature of Rewrite

ئێستا له هۆڵەکانی نووسینی هەواڵەکاندا نازناوی –نووسەری دووباره نووسینەوه– دەدرێته پاڵ ئەو کەسەی کاتی خۆی له نووسینگەکەدا به وەرگرتنی هەواڵ له ڕێگەی تەلەفۆنەوه له پەیامنێرانی ڕۆژنامەکەی بەسەر دەبات، به مانای کۆنی زاراوەکه، برێکی زۆری هەواڵ هەن پێویستییان به دووباره نووسینەوه هەیه، واته لەگەڵ نەبوونی هیچ هەواڵێك (یان بوونی کۆششێکی کەم) بۆ دەستەبەرکردنی ڕاستی تازه لەسەرچاوەی چاپکراوی ترەوه.

ئەو جۆره سەرچاوانەش بڵاوکراوه ڕۆژنامەوانییەکان‌و ڕۆژنامه ناوخۆییەکان‌و ڕۆژنامه بازرگانییەکان‌و ڕاپۆرت‌و لێدوانه گشتی‌و تایبەتییەکان و ئەو بڵاوکراوانەش دەگرێتەوه که گروپه تایبەتییەکان دەریاندەکەن.

هەندێك ڕۆژنامه ستوون بۆ ئەو هەواڵه کورتانه تەرخاندەکەن که له ڕێگەی ئاڵوگۆڕکردن یان تەلەفۆنەوه دەست دەکەون، هەروەها ئەو چیرۆکه هەواڵییانەش که له چاپه بەراییەکانی خودی ئەو ڕۆژنامەیەدا بڵاوکراونەتەوه، لەوانەیه له پێناوی دوا چاپەکانی پێویستیان به دووباره داڕشتنەوه هەبێ، به تایبەتیش کاتێك چەند ڕووداوێك دەسگیر دەبن، یان لەبەر چەند هۆکارێك که پەیوەندییان بەڕووبەر یان ئاشکراییەوه هەبێ..... تاد.

به شێوەیەکی گشتی، ئەو نووسەرەی ئەرکی دووباره داڕشتنەوەی پێ دەسپێردرێ، هەوڵی زیادکردنی زانیاریی تازه دەدات، وەك بڵێی له کاتی داڕشتنی یەکەمدا لەبەردەستدا نەبووبن. له هەوڵی دۆزینەوەی گۆشەیەکی تازەشدا دەبێ نووسەر دووربێ له قوربانیدان به پێشەکییەکی باش‌و شاردنەوەی زانیاریی گرنگ.

دەرككردنیش بەوەی كە ڕادیۆ یان تەلەفزیۆن دەتوانێ سنوورێك بۆ نەمانی كاریگەری هەواڵ دابنێ، لەوانەیە ببێتە مایەی سەرهەڵدانی هەڵەیەكی لەو جۆرە، ئەمە ئەگەر كۆشش نەكرێ بۆ خۆ دوور خستنەوە لەم تێڕوانینە.

٢-دەستنیشانكردنی ڕووماڵێكی گرنگ Picking the Feature

نووسەری پسپۆڕ دەبێ پابەند بێ بە دووبارە داڕشتنەوەی ڕێسا گونجاوو ناسراوەكانی نووسینی هەواڵەكانەوە، ئەو ڕێسایانەی چەند شتێك دەگرنەوە لەوانە: پێشەكیی چیرۆكی هەواڵیی دەبێ خاڵ یان ڕەگەزی هەواڵیی گرنگ لە چیرۆكدا بگرێتە خۆی، زەحمەتی دووبارە داڕشتنەوەش ئەوكاتە دەردەكەوێ كە نووسەری پسپۆڕ دڵنیادەبێ لەوەی ئەو خاڵە گرنگە لە داڕشتنەوەی یەكەمی هەواڵدا بەباشی بایەخی پێدراوەو خراوەتە ڕوو، بۆیە چیرۆكە هەواڵیی یەكەم چەند هەژاربێ، ئەوەندەش كاری ئەو نووسەرە ئاسان دەبێ كەئەركی دووبارە داڕشتنەوەی پێ سپێردراوە، لەو حاڵەتەشدا نووسەر لەسەریەتی كاری زیاتر بكات لەوەی سەرلەنوێ بابەتەكە ڕێكبخاتەوە یان تەنیا وشەكانی نێو پێشەكیەكە بگۆڕێ.

بۆیە نووسەری تایبەت بە دووبارە داڕشتنەوە، كاتێك ڕووداوی زیاتری لەوەی لە چیرۆكە ڕەسەنەكەدا هەن — لەبەردەستدا نەبێ، لەسەریەتی چەند پرسیارێك ئاراستەی خۆی بكات، لەوانە:

–ئایا نووسەری یەكەمی چیرۆكە هەواڵییەكە، خاڵی بنەڕەتیو سەرەكی نێو ڕووداوەكەی دەرخستووە یان لە شوێنێكی ناو چیرۆكەكەدا بزری كردووە؟

–ئایا خاڵێكی دیكەی گرنگی وەك ئەو خاڵە هەیە كە نووسەری یەكەم بەكاری هێناوەو دەكرێ لە دووبارە داڕشتنەوەدا بەكار بهێنرێ؟

–ئایا لە توانامدا هەیە سەرلەنوێ چیرۆكەكە دابڕێژمەوە، بە جۆرێك وەكو چیرۆكێكی بەدواداچوون بخوێنرێتەوە، لە ڕێگەی جەختكردن لەسەر دوا پێشهاتەكان

لە چیرۆکی یەکەمدا باسیان لێوە کراوە یان لە ڕێگەی پێشنیازی کاریگەریی چاوەڕوانکراوی داهاتووەوە؟

–ئایا دەتوانم پێشەکییەکی هەمەلایەن بنووسم بەجۆرێك ببێتە مایەی شیکردنەوەی ئەو ڕەگەزە هەواڵییە، لە ژێر ڕۆشنایی هەواڵێکی دیکەدا؟

–ئەمڕۆ هیچ هەواڵێکی دیکە هەیە بتوانم لەگەڵ ئەو چیرۆکەدا تێکەڵی بکەم؟

–لە حاڵەتی بوونی ئەو چیرۆکە هەواڵییانەی لەو ڕۆژنامانەدا بڵاو دەکرێنەوە کە لەدەرەوەی هەرێم دەردەچن، ئایا گۆشەیەکی ناوخۆیی وا هەیە کەشێ لە هەواڵەکەدا بایەخی زیاتری پێ بدرێ؟

أ–شاردنەوەی خاڵە گرنگەکە:

ئەگەر نووسەری چیرۆکی یەکەم هەڵەی کردبێ لە دیاریکردنو دەرخستنی خاڵە گرنگەکەدا، ئەوکاتە ئەرکی ئەو نووسەرە زۆر ئاسان دەبێ کە ئەرکی دووبارە داڕشتنەوەی پێ سپێردراوە. بۆ نموونە:

چیرۆکی یەکەم — داڕشتنی یەکەم:

"مەسەلەی گوێگرتن لە دەنگدەرانی کەرتی میلتۆن لە میانەی هەڵبژاردنە تایبەتییەکاندا دەربارەی پێشنیازی أ.ل هۆنتەر سەبارەت بە دەرکردنی کۆمەڵێك سەنەد بە بەهای ٤٠٠ هەزار دۆلار بۆ چاککردنەوەی شەقامەکان، کێشەی گرنگی کۆبوونەوەی دوێنێ ئێوارەی ئەنجومەنی شار بوو.

جویل ئولد بێرگ لیستێکی بەناوی ئەو شەقامانە پێشکەش کردو ڕایگەیاند پێویستی زۆریان بە نوێکردنەوە هەیە، هەروەها داوای ئەنجامدانی هەڵبژاردنێکی تایبەتی کرد، لەمەشدا أ. ئارنز دژی وەستاو جەختی لەسەر ئەوە کردەوە کە شار بە دەستی قەرزی گەورەوە دەناڵێنێ.

دوای مشتومڕێکیش کە سێ کاتژمێری خایاند، ئەنجومەن بە کۆی ٢١ دەنگ بەرامبەر ١٧ دەنگ ڕەزامەندی سەبارەت بە پێشنیازەکەی ئۆلدبێرگ پیشان دا کە

بریتیی بوو لە بانگەشەکردن بۆ ئەنجامدانی هەڵبژاردنێکی تایبەت لە ١٤ی ئەیلولی داهاتوودا".

داڕشتنەوەی چیرۆکەکە — داڕشتنەوەی دووەم:

"لەچواردەی ئەیلولی داهاتوودا، دەنگدەرانی کەرتی میلتۆن لە ڕێگەی هەڵبژاردنێکی تایبەتەوە بڕیار دەدەن ئاخۆ قەرزەکانی ئەنجومەنی شار بەبڕی ٤٠٠ هەزار دۆلار ڕوو لە زیادبوون دەکەن لە پێناوی جێبەجێکردنی بەرنامەی نوێکردنەوەی شەقامەکاندا".

ب- خاڵی لاوەکی Secondary Feature

لەم نموونەیەی خوارەوەدا بڕوانە چۆن ئەو نووسەرەی ئەرکی دووبارە داڕشتنەوەی پێ سپێردراوە، خاڵێکی لاوەکی گرنگی هاوشێوەی ئەو خاڵە سەرەکییەی دۆزیوەتەوە کە لە داڕاشتنی یەکەمدا دەرخراوە:

چیرۆکی یەکەم:

"ئەو زەرەرمەندیانەی لە ئەنجامی ئاگر کەوتنەوەی سەرلەبەیانی ئەمڕۆ لە کارگەی سەرەکی کۆمپانیای کیمیاوی لە شاری کالیمۆت کەوتنەوەو سێ کاتژمێر درێژەی کێشا، خۆیان لە ٧٥ — ١٠٠ هەزار دۆلار دا. کارگەی ناوبراو کە ترشی نیتریك بەرهەم دێنێ، سەر بە کۆمپانیای ویلسۆنە.

باوەڕ دەکرێ ئەو ڕووداوە دەرەنجامی ئەو ئاگرە بێ کە کاتژمێر ٢,٥ لەلایەن دوو کرێکارەوە بەدی کرا، لەوکاتەشدا هەر خۆیان لە باڵەخانەکەدابوون.

لە هەوڵێکیشدا بۆ ڕزگارکردنی بڕێکی ئەو ترشە لە چەند تانکیەکدا کە بەهاکەی ٥٠ هەزار دۆلار بووە، هەردوو کرێکار: ئابل یۆترو جاردبین سەری تانکیەکانیان داخستووە.

تا کاتی کردنەوەی تانکییەکانو دڵنیابوون لەوەی ئاخۆ ئاو چۆتە ناویانەوە مەحاڵە بتوانرێ بە وردی زەرەرو زیانەکان بخەملێنرێن. بەوپێیەش ترشی نیتریك زوو

گڕ دەگرێ، بۆیە لە درێژایی ململانێیاندا لەگەڵ ئاگرەکەدا، تیمەکانی ئاگر کوژێنەوەی هەردوو شاری هافوندو کالیمیت ڕووبەڕووی مەترسیەکی گەورە بوونەتەوە".

چیرۆکە دووبارە داڕێژراوەکە:

"دوێنێ پیاوانی ئاگرکوژێنەوەی هەردوو شاری هافوندو کالیمیث، قارەمانانە ڕووبەڕووی مەترسیەکانی گڕگرتنی چەند کۆگایەکی گەورەی ترشی نیتریکی زوو گڕگرتوو بوونەوە، کاتێك بەرەوڕووی ئەو ئاگرە بوونەوە کە کارگەی کیمیاویی سەرەکی کۆمپانیای لە شاری کالیمیت وێران کرد. زەرەروزیانەکانیشی بە ٧٥ — ١٠٠ هەزار دۆلار مەزەندە کران.

کارگەی سووتاو کە لقێکی کۆمپانیای ویلسۆنە بە تەواوی بۆ بەرهەمهێنانی ترشەکان تەرخان کراوە. بڕێکی زۆری ترشی نیتریك بە بەهای ٥٠ هەزار دۆلار لە تانکیەکاندا کۆکرابووەوە.

ئاگرەکە سێ کاتژمێر بەردەوام بوو. ئەمڕۆ بڕیارە تانکیەکان بکرێنەوە بۆ دیاریکردنی ئەوەی ئاخۆ ئاو چۆتە ناویان و ترشەکەی تێکداوە یان نا.

دوو کرێکار بەتەنیا لەکارگەکە بوون، لە کاتی کەوتنەوەی ئاگرەکەدا تانکیەکانیان داخستبوو".

پ– بەدواداچوون Following-up Feature

لە کاتی داڕشتنەوەی چیرۆکە هەواڵیی بەدواداچووندا، نووسەر ڕاست بووە لەپێشبینی کردنی کاریگەریی داهاتووی چاوەڕوانکراودا، بڕوانە ئەم چیرۆکە چۆن ڕەگەزی پێکەوەگرێدان دەگرێتەخۆی و چۆن دەکرێ وەك چیرۆکێکی بەدواداچوون بخوێنرێتەوە، ئەمەش سەرەڕای نەبوونی زانیاریی تازە تیایدا.

چیرۆکە بنەڕەتییەکە:

"دوای ئەوەی بەهۆی تەنافی جل هەڵخستنەوە هەر سێ کچەکەی خۆی خنکاند، شەوی ڕابردوو لە ماڵی خۆیدا لە -٤٢٣ شەقامی ریبا- خاتو غلیداهایدا خۆی خنکاند.

تەرمی هەر سێ کچەکە: رۆبێرتا-چوار ساڵ، روس- دوو ساڵ، هازیل-چوار مانگ لەلایەن خاتوو سیلڤیا بریمەنی دایکی هایداوە دۆزرابوونەوە، کاتێک بەمەبەستی سەردانی کچەکەی، کاتژمێر هەشتی سەر لەبەیانی گەیشتبووەجێ‌و تەرمەکانی لەسەر قەرەوێڵەکە دیبوو لە نزیکیانەوەش تەرمی دایکەکەیان کەوتبوو.

سەرخێزانی ئەو خانەوادەیەش ویلفرید هایدایە، ناوبراو دارتاشێکی بێکارەو پێشبینی دەکرێ لەوکاتانەدا لە ناوچەیەکی ڕۆژئاوای ناوەڕاست بووەو بەمەبەستی گەڕان بەدوای کارێکدا ویستوویەتی بچێتە تکساس.

گرنگترین بەڵگەش لەو لێکۆڵینەوەیەدا کە بڕیارە ئەم بەیانییە دەست پێبکات، ئەو تێبینییەیە کە خاتوو هایدا بۆ دایکی جێی هێشتووەو ئەمە دەقەکەیەتی:

"مایەی داخە ویلفرید منداڵی هەبێ، کە لەسەفەرکردنیشدا ناتوانێ تەنانەت کارتێکیشیان بۆ بنێرێ". ویلفرید سێ هەفتە لەمەوبەر سەفەری کردووە، دوا شتیش کە لە بارەیەوە زانراوە ئەوەیە کە لە سنسانی بووەو چاوەڕێش دەکرا دواتر رووبکاتە ئەندیانا پولیس‌و شیکاغۆو سبینگ فیلدو سانت لویس، بەرلەوەی بەرەو ڕۆژئاوای باشوور بکەوێتە ڕێ.

پۆلیس پێی وایە ئەم هەڵسوکەوتەی خاتوو هایدا لە ئەنجامی تەنیایی ڕوویداوە، بەهۆی دیارنەمانی هاوسەرەکەی‌و نەنووسینی نامە بۆی".

چیرۆکە دووبارە داڕێژراوەکە:

(لە شوێنێکی ڕۆژئاوای ناوەڕاستدا، ئەمڕۆ بەدوای چەند هەواڵێکی کارەساتئامێزدا چووم: باوکێك بەمەبەستی یارمەتیدان‌و ژیاندنی هاوسەرو سێ کچە بچووکەکەی، بەدوای کاردا دەگەڕێ.

باوك‌و هاوسەرە لاوەكە، ویلفریدهایدا، دارتاشێكی بێ كارە، بەرپرسانی پۆلیس بەدوایدا دەگەڕێن بۆ ئەوەی پێی ڕابگەیەنن كە غلیدا هایدا-ی خێزانەكەی شەوی ڕابردوو لە ماڵی خۆیدا لە ٤٢٣- شەقامی ریبا، هەر سێ كچەكەی خنكاندووەو دواتریش خۆی كوشتووە.

ئەم بەیانییە لەگەڵ كردنەوەی دۆسیەی لێكۆڵینەوەدا، پۆلیس گەیشتە قەناعەتی ئەوەی خاتوو هایدا بەهۆی تەنیایی دووچاری بێئومێدی بۆتەوە. ناوبراو تێبینییەكی بۆ دایكی - خاتو سیلڤیا بریمن بەجێ هێشتووە تیایدا هاتووە: "مایەی داخەو ویلفرید منداڵی هەبێ بەڵام لە كاتی سەفەركردنیدا نەتوانێ تەنانەت كارتێكیشیان بۆ بنێرێ".

دووایین هەواڵ سەبارەت بە باوكی گەڕاو بەدوای كاردا سێ هەفتە لەمەوبەر گەیشتۆتە ماڵ، لەوێوە نووسیبووی لە ڕێگەی ئەندیانا پولیس‌و سبینگ فیلدو شیكاغۆو سانت لویسەوە بەرەو تكساس كەوتۆتەڕێ.

تەرمی منداڵە خنكێنراوەكان: رۆبرت (چوارساڵ)، رۆس (دوو ساڵ)، هازل (چوار مانگ) لەلایەن خاتوو بریمنەوە دۆزراونەتەوە كاتێك بە مەبەستی سەردان ڕووی كردۆتە شوێنەكەو لە نزیك ئەوانیشەوە تەرمی خانوو هایدا كەوتبوو، وەك دیاریش بوو تەنافی جل هەڵخستنی بۆ خنكاندنی كچەكانی‌و خۆشی بەكارهێنابوو.

ت- چیرۆكی هەمەلایەن Comprehensive Lead

ئەو نووسەرەی ئەركی دووبارە دارشتنەوەی چیرۆكی هەواڵیی پێ دەسپێردرێ، پێویستە ئاگاداری دوا هەواڵەكان بێ، چونكە ئەمە گرنگییەكی زۆری هەیە. لەم نموونەیەی خوارەوەدا نووسەر بە پشت بەستن بە هێزی خۆی توانای پێشكەشكردنی زانیاریی زیاتری هەبووە، ئەگەر كاتیش هەبوایەو چیرۆكەكەش شایەنی ماندووبوونی زیاتر بوایە.

لەو بارەیەشەوە رۆژنامەوان دەتوانێ پشت بە کتێبخانەی رۆژنامە یاخود فەرمانگەی سەرچاوەکان ببەستێ بۆ ئەوەی زانیاریی زیاتری دەست بکەوێ.

چیرۆکە بنەرەتییەکە:

(فیرجیل ماینەر ١٧ ساڵ)، کوڕی شارلتۆن ماینەر "٣٠٦ – شەقامی کوتز"، دوێنێ لە پێشبڕکێی خوێندنەوەی وتاری هەرەمەکییەکاندا کە بۆ خوێندکارانی خوێندنگە دواناوەندیەکانی ویلایەت رێکخرابوو، پلەی یەکەمی وەدەستهێنا، شایەنی باسە لە پێشبڕکێکەدا ١١ وتاربێژی دیکە بەشداربووبوون و لە هۆڵی شارەوانی بەرێوەچوو.

لەجیاتی خوێندنگا خۆجێیەکان، فیرجیل باسی لە بابەتی (بێ لایەنی کرد)، بۆ هەر پێشبڕکێکەرێکیش ٣٠ خولەك بۆ خۆ ئامادەکردن و ١٠ خولەکیش بۆ قسەکردن تەرخان کرابوو. ناوبژیوانانیش .....)

چیرۆکە دووبارە داڕێژراوەکە:

(بۆ جاری دووەم لە ماوەی پێنج ساڵدا، دواناوەندی میلتۆن پلەی یەکەم لە پێشبڕکێی وتارخوێندنەوەی هەرەمەکیی ساڵانەی دواناوەندییەکاندا وەدەست دێنێ، ئەوەبوو دوێنێ ئێوارە ڕاگەیەنرا کە فیرجیل ماینەر لەو پێشبڕکێیەدا کە لە هۆڵی شارەوانی بەرێوەچوو پلەی یەکەمی وەدەستهێناوە).

لەماوەی سێ ساڵی ڕابردوودا، لیلاند ویست، خوێندکار لە کۆلیژی بوستەر لەو پێشبڕکێیەدا سەرکەوت کە لە لینکولن ئەنجام درا، وەك ڕێکەوتێکی سەرنج ڕاکێش هەردوو خوێندکار سەبارەت بە یەك بابەت وتاریان خوێندەوە کە (بێ لایەنی) بوو.

فیرجیل تەمەنی ١٧ ساڵەو کوڕی شارلتۆن ماینەر – ٣٨٦ شەقامی کوتزەو لە قۆناغی خوێندنی دواناوەندیدایە.

بە گوێرەی یاسای پێشبڕکێکە، هەریەکێ: ماوەی ٣٠ خولەکی پێ دەبەخشرێ بۆ خۆ ئامادە کردن، بۆ ئەوەی دواتر ١٠ خولەك وتارێك بخوێنێتەوە. لەو ڕێو ڕەسمەدا (١١وتاربێژ بەشداربوون، ناوبژیوانانیش......).

ج- چیرۆکە تێکهەڵکێشراوەکان Combined Story

ئەم چیرۆکە هەواڵییەی خوارەوە ئەوە دەردەخات کە چۆن ئەو نووسەرەی ئەرکی دارشتنەوەی پێ سپێردراوە دەتوانێ دوو چیرۆکە هەواڵ تێکەڵ بکاتو بیانکات بەیەك چیرۆك.

چیرۆکە بنەڕەتییەکە:

(دوێنێ کاتژمێر ٦،٥ ی ئێوارە ئەدگار لویسی تەمەن ٣٣ ساڵ - ١٣٠١ شەقامی شیرمان - کە سەرقاڵی لێخوڕینی ئۆتۆمبێلەکەی بوو، پەپوولەیەك خۆی بە دەموچاویدا کێشا، لە ئەنجامیشدا ناوبراو کۆنترۆڵی لەدەست داو خۆی بەشوێنێکی تایبەت بە ئاگر کوژاندنەوەدا کێشا، لە گۆشەی باکوری ڕۆژئاوای دووڕیانی هەردوو شەقامی سمبسۆنو میتشیگان، دواتر لویس گوازرایەوە بۆ نەخۆشخانەی شارو بەسووکی بریندار بووبوو.

لە ئەنجامی ڕووداوێکی هاتووچۆدا کە کاتژمێر حەوتی ئێوارەی دوێنێ ڕوویدا، بەهۆی شکانی دوو پەراسووی، سیلڤستر فینجەری تەمەن ٢٧ ساڵ - ١٤٢٨ شەقامی گروڤ، گوازرایەوە بۆ نەخۆشخانەی شار، فینجەر سەرقاڵی لادانی ئەو مێروانە بووە کە بە قاچیدا هەڵشاخابوون، دواتر لە گۆشەی باشووری ڕۆژهەڵاتی دووڕیانی هەردوو شەقامی میتشیگانو سەنتراڵ، ئۆتۆمبێلەکەی بەر عەمودێکی تەلەفۆن کەوتووە".

چیرۆكی تێكهەڵكێش:

"دوێنێ ئێواره لە میلتۆن چەند زیندەوەرێك بوونە هۆی دوو ڕووداوی هاتوچۆ، ئەو مێروانەی بە قاچی شوفێرێكدا هەڵشاخابوون بوونە مایەی ڕووداوێكی بەریەك كەوتن، لە ئەنجامیشداو بە هۆی شكانی دوو پەراسوویەوە، شۆفێرەكە گوێزرایەوە نەخۆشخانە. لە ڕووداوی دووەمیشدا پەپوولەیەك بەر دەموچاوی شوفێرێك كەوتو بووە هۆی لەدەستدانی كۆنترۆڵی ئۆتۆمبێلەكە، ئەو كەسەش كە لە ڕووداوەكەدا بریندار بوو........".

ح- گۆشەی ناوخۆیی Local Angle

ئەو ڕۆژنامەوانەی ئەركی دارشتنەوەی چیرۆكی پێ دەسپێردرێ‌و جگە لەوەی ڕۆژنامە دەرەكییەكان‌و ڕاپۆرتی فەرمی‌و بەڵگەنامەو بابەتی ئاژانسە ڕۆژنامەوانیەكان‌و شتی تری لەو بابەتە دەخوێنێتەوە، دەبێ بە دوای ڕەهەندی ناوخۆیی چیرۆكدا بگەڕێ، بۆ نموونە:

چیرۆكە بنەڕەتییەكە:

ڕۆژنامەی بیۆریا

بڕیارە ڕۆژی پێنج شەممەی داهاتوو لە كۆبوونەوەیەكدا كە نوێنەرانی هەشت بنكەی سەرەكی‌و ژمارەیەك شار بەشداری تیادا دەكەن، بانگێشت بۆ ئەندامێتی بەفراوان لە ڕێكخراوی لیوبارد ئورو بكرێ.

ئامانجی هەڵمەتەكەش بریتی دەبێ لە زیادكردنی ژمارەی بنكەكان بۆ ٢٥ بنكەو ژمارەی ئەندامانیش بۆ ٢٠٠٠ ئەندام، بەپێی لێدوانێكی س. كاینلاینی سەركردەی خۆجێیش كە بانگەشەی بۆ سازكردنی ئەو كۆبوونەوەیە كرد، ئەمە دەبێ بەر لە یەكی تەمموز ئەنجام بدرێ.

ئەو شارو شاندانەش کە لە کۆبوونەوەی پێنج شەممەدا ئامادە دەبن ئەمانەن: واین، لویك، دانفیل، کریشنون، کایرو، ریچارد یانز، لوبل، وانستۆن، ماك نایل، ئورورا، لایمان، سپرینگ فیلد، ئیلفین، موس، بلومینگتن، کاین لاین"

ئەو چیرۆکەی داڕێژراوەتەوە: ڕۆژنامەی فریبۆرت "لویل وانستۆن — ٣٤ شەقامی بوشنیل بلاس— ی سەرۆکی خۆجێی ڕێکخراوی لیبارد ئورورا، ڕۆژی پێنج شەممەی داهاتوو بەشداری کۆبوونەوەیەك دەکات لە بیوریا، بە مەبەستی یارمەتیدان لە دانانی پلانێك بۆ هەڵمەتی ئەندامێتی بەرفراوان.

لەو کۆبوونەوەیەشدا کە کانی لاین—ی سەرکردەی خۆجێی ڕێکخراو لە بیوریا بانگەشەی بۆ کرد، نوێنەرانی هەشت لقی سەرەکی ڕێکخراو لە ویلایەت بەشدار دەبن. مەبەستی بنەڕەتیی هەڵمەتەکە زیادکردنی ژمارەی ئەندامانە بۆ ٢٠٠٠ کەس و ژمارەی لقەکانە بۆ ٢٥٠، ئەو شارانەش کە لە کۆبوونەوەی پێنج شەممەی داهاتوودا ئامادە دەبن بریتین لە .....".

بەشی دەیەم

مانابەخشین بە هەواڵ
Giving It Substance

یەکەم: تەواوکردنی ڕاپۆرتی هەواڵیی

١-باگراوندی ڕووداوەکان

٢-ڕاپۆرتی شایەتحاڵەکان

٣-هەواڵە بەدواهاتووەکان

٤-بەخشینی مۆرکی ناوخۆیی

٥-لای تر

دووەم: شرۆڤەکارییەکان

١-هۆکارو پاڵنەرەکان

٢-گرنگیی

٣-شیکردنەوە

٤-بەراوردکارییەکان

٥-پێشبینییەکان

سێیەم:

١-پوختەکان

٢-ڕاپۆرتی گشتی

٣-گەڕان و پشکنینەکان

٤-کردەوە سەرنج ڕاکێشەکان

٥-هەڵوێستەکان

ڕۆژنامەوانە پسپۆڕەکان، ئەوانەی خاوەنی کەسایەتییەکی بەرچاون، لە ماوەیەکی کەمدا دەبن بە شارەزای ناسراو، ئەوانە تەنیا بە نووسین بۆ ڕۆژنامە ناسراوەکان ناوەستن، بەڵکو بۆ گۆڤارو کتێبیش دەنووسن، چونکە ئاستی شارەزاییان ڕێگەیان پێدەدات مانا بە ڕووداوەکان ببەخشن، لەوەش زیاتر لە بوارەکانیاندا دەبن بەڕەخنەگرو لە توانایاندا دەبێ ڕێنمایی و هۆشداری ئاراستەی سەرکردە سیاسییەکانو سەرۆکی دەوڵەتانیش بکەن، لەوانەشە کاریگەرییەکی بەهێزیان هەبێ بۆ سەر ڕای گشتی.

سەرکەوتنی ڕۆژنامەوانی داهاتووش، ئەزموونی پێشوەخت دیاری دەکات. هیچ کەسێك نەخراوەتە لوتکەی ناسراوی هەزموون بەبێ ئەوەی بە تەواوی شارەزای کارەکەی نەبووبێو دابونەریتو هەڵوێستەکانیش فێر نەبووبێ. ڕووماڵکردنی هەواڵیی ناوخۆش یەکەمو گونجاوترین دەرفەت بۆ پێشخستنی هەندێك سیفەتی سەرەکی دەرەخسێنێ لەوانە:

هەمەلایەنی، وردبینی، زیرەکی، شارەزاییو فرتوفێڵو شتی تر.

هەرکەسێکیش لە ئایندەدا نیازی بە ناوبانگیو سامانی هەبێ، ئینجا چ وەك نووسەرێکی شرۆڤەکار (Interpretative Reporter) دەبێ لە تەواوی ئەو چوارچێوەیەدا سەرکەوتن بەدەست بهێنێ کە بە هەواڵیی ڕاستەوخۆ (باوەڕپێکراو Straight News) ناوزەد دەکرێو بتوانێ بەشێوازێکی بابەتیانە بینووسێ، جگە لەوە بایەخ بە هەموو شتێك بدات کە بە پێویست دەزانرێو لێی بکۆڵێتەوە، دواتر شتێك ئەنجام بدات لەوە زیاتر بێ کە داوا کراوە، دەبێ بشزانین هەوڵو تێکۆشان سەرچاوەو بناغەی سەرکەوتنن.

نووسەرێك کە ڕاستەوخۆ (First - hand) مامەڵە لەگەڵ ئەو ڕووداوانەدا دەکات کە هەواڵ دروست دەکەن، بێگومان وەکو شرۆڤەکار (Interpreter) و مێژوونووس (Chronicler) بناغە بۆ ئایندە دادەڕێژێ، لە ڕێگەی خۆڕاهێنان لەسەر سپاردنی هەر ئەرکێك پێی بۆ ئەوەی بەم جۆرە لێکۆڵینەوە ئەنجام بدات:

– چی ڕوویداوە؟ واتە بەكردەیی‌و بە شێوەیەكی دروست چی ڕوویداوە – چیرۆكی تەواوی ڕووداوەكە نەوەك تەنیا دەرەنجامی زنجیرەیەك ڕووداو.

– لەبەرچی (یان چۆن) ڕوویدا؟ واتە ڕوونكردنەوەو شیكردنەوە چییە؟

– ئەوەی ڕوویداوە مانای چییە؟ واتە چۆن دەكرێ ڕووداوەكە شی بكرێتەوە؟

– داهاتوو چییە؟ لەژێر ڕۆشنایی هەواڵەكانی ئەمڕۆدا، چاوەڕێ دەكرێ سبەینێ چ ڕووبدات؟

– چ شتێك لە ژێرەوە هەیە؟ ئەو ئاراستەو ئایدۆلۆژیاو هەڵوێستانە چین كە لە پێناوی بەخشینی ماناو مەغزایەك بە هەواڵ، ڕۆژنامەوان بەهەندیان هەڵبگرێ؟

یەکەم: تەواوکردنی ڕاپۆرتی هەواڵیی
Completing the Account

١- باگراوندی ڕووداوەکان Factual Background

کە ڕووداوێکی گرنگو گەورە دەقەومێ، گەورەیی و زۆری زانیارییە بەردەستەکانو کەمی کاتو ڕووپێوەکان وا دەکەن چیرۆکە هەواڵییە سەرەتاییەکان کە ڕومالّی ئەو ڕووداوە دەکەن کە لەسەر شێوازی هەواڵیی ڕاستەوخۆ بنو بەشێوازێکی تەقلیدیانە نووسرابنەوەو شرۆڤەکردنی ڕووداوەکەش بۆ چاپی داهاتوو یان ڕۆژی دواتر دوا بخرێ. ئەگەر نووسەر شارەزایی و تێگەیشتنی گونجاوی بۆ ڕووداوەکانی پێشوتر هەبێ کە پەیوەندییان بەو ڕووداوەوە هەیە، ئەو وەختە چیرۆکەکە گرنگی زیاتری دەبێو دەوڵەمەندیشی پێوە دیار دەبێ.

گومانیش نییە لەوەی ڕۆژنامەکان سەبارەت بە ئاستی سوودوەرگرتن لە ڕووداوەکە دەکەونە پێشبڕکێ، بۆیە ئەو ڕۆژنامەیەی زوو دەردەکرێ دەتوانێ پێش ئەوانی تر چیرۆکی یەکەم بلاّو بکاتەوە، بەلاّم ڕۆژنامەی دیکەش دەبێ توانایان هەبێ، ڕاپۆرتی دەوڵەمەندو دوورودرێژتر ئامادە بکەن.

٢-ڕاپۆرتی شایەتحاڵەكان Eyewitness Accounts

وەك باوە، لە كاتی تەواوبوونی چیرۆكە هەواڵییە فەرمییەكاندا داوا لە قوربانیانی كارەساتەكە (پێكدادانی شەمەندەفەر، لافاو، ئاگر كەوتنەوە) دەكرێ كە باس لە ئەزموونە كەسییەكانیان بكەن. لە زۆربەی حاڵەتەكانیشدا ئەو ڕاپۆرتانە وەك ئەوە وان یەكێك شتێك بۆ یەكێكی دیكە بنووسێ، بەزۆریش دەربڕینی وەك (وەك چۆن بۆی گێڕاینەوە) یان (وەك وتی) بەكار دەهێنرێن.

خودی پەیامنێرانیش ڕاپۆرتی شایەتحاڵەكان دەربارەی ئەو دیمەنە گرنگانە دەنووسن كە تێبینیان كردووە، هەواڵی لەو جۆرەش دەبێ لە ڕاپۆرتە هەواڵییە ڕاستەوخۆكان فەرمیتر نەبن، بە زۆریش وێنەی قسەیی (صور كلامیة)بۆ ڕووداوەكە دابین بكرێ.

وێنە -بە وێنە جووڵاوەكانیشەوە- نەیتوانیوە وەسفكردنی زمانەوانیی نووسراو كەمبایەخ بكات و بیگەنێتە ڕادەی لەناوچوون، لە ئایندەشدا چاوەڕێ ناكرێ بتوانێ ئەمە بكات، ئەمەش خۆی لە خۆیدا ئەو ڕاستییە دەردەخات كە وێنەگران هەموو كاتێك لەو ڕووداوە هەواڵیانە ئامادەبوونیان نیە كە تیایاندا پێویست دەكات وەڵامی پرسیارێكی وەك "ڕاستی ئەوەی ڕوویداوە چیە؟" بدەنەوەو ڕاپۆرتێكی هەواڵیی تەواویش دەربارەی ڕووداوەكە بخەنە ڕوو.

بەرلەوەی پەیامنێر بتوانێ بە چاكی ڕوونكردنەوە پێشكەش بكات و دەست بە شرۆڤەكردن بكات، دەبێ توانای تێبینیی و چاودێریكردنی هەبێ. چاودێریكردن (تێبینی كردن observation)ی ورد مانای تێبینی كردنی ئەو شتانەیە كە چاودێری كەم ئەزموون و ڕانەهێنراو دەركیان پێ ناكات، ئەو وشە بیانیەش كە ژمارەیەك سیفەت دەگرێتەوە پێویست و بنەڕەتی نییە، چونكە بەلای خوێنەرەوە ئەوە باشترە كە نووسەر بە وشەی ناسراوو ئاسایی دەینووسێ و شرۆڤەی دەكات. بۆیە پێویستە نووسەر لە بەكارهێنانی سیفەتە جۆری (نوعی)یە نەناسراوەكانی وەك

(ڕێك) و (نەرم) خۆی دوور ڕابگرێ، جگە لەوە شێوازەکانی دەربڕینو ئاماژە مێژوویی‌و ئەدەبییەکان‌و هی تریش تێگەیشتنیان ئاسان بن.

لە کاتی هەڵبژاردنی ئەو چیرۆکانەی دەگێڕدرێنەوەو ئەو کەسایەتیانەش کە وەسف دەکرێن، دەبێ ڕەچاوی ئەوە بکرێ کە بایەخداربێت یان نمونەیی (ڕەسەن Typical) سەبارەت بە هەڵوێستێکی گشتیی، ئەگینا دوور نییە ڕەنگدانەوەیەکی شێوێنراوی لێ بکەوێتەوە، ئەو حاڵەتە نمونەییەش کە لەوانەیە ڕووبەڕووی شتێکی لەو جۆرە ببێتەوە گەلێك جۆری هەیە لەوانە: دارمانی تونێلێك یان ڕوودانی لافاو یاخود هەر کارەساتێکی لەو جۆرە، لەو جۆرە بارودۆخانەشدا بە زۆری پەیامنێر لە شوێنی ڕووداوەکە دەبێ‌و هاوشانی کرێکارانی فریاکەوتن دەبێت‌و هەوڵی وەسفکردنی کاردانەوەی قوربانیان و خەڵکانی دیکەش دەدات بە جۆرێك خوێنەر بتوانێ هەست بە ڕووداوەکە بکات. لێرەوە پەیامنێر دەبێ بزانێ گریانی تەنیا ئافرەتێك مانای دروستبوونی حاڵەتێکی هیستریایی نییە، خوێنەریش پێویستە پشت بە ڕاستگۆیی پەیامنێر ببەستێ.

بوونی جیاوازی لە نێوان دیدو بۆچوونی ناسراوو باشترین پەیامنێریشدا مەسەلەیەکی حەتمیە.

کارل لند ستۆرم کە بۆ ماوەی ٢٥ ساڵ سەرنووسەری ڕۆژنامەی Times بووەو لە هارتفۆرد دەرچووەو بە هاوکاری لەگەڵ چەند نووسەرێکی تردا کتێبێکی لە ژێر ناونیشانی (ڕۆژنامەی پەرپووتی ئەمریکی The Fading American News papers) دا نووسیوە، باسی لە مەترسی ڕێگەدان بە پەیامنێران کردووە لەوەی هەوڵ بدەن ببن بە شرۆڤەکار، نموونەیەکیشی دەربارەی بوونی جیاوازیەکی توند لە نێوان ئەو ڕاپۆرتە ڕۆژنامەوانیانەدا پێشکەش کردووە کە ڕووماڵی ئەو کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەیان کردووە کە دکتۆر ئۆتۆجۆن دوای ڕاکردنی لە ڕۆژئاوا بەرەو ئەڵمانیای ڕۆژهەلات لە ساڵی ١٩٥٤دا ئەنجامی دان، پەیامنێری ئاسۆشێتد پرێس نووسیویەتی:

((سەرەتا بەتووڕییەوە قسەی کرد، دواتر بەپەلەو خۆی لەترسی ساتەیەکەمەکان ڕزگار کرد و ئاسایی بووەوە، ڕوومەتە سورەکانی دیمەنی نموونەیی بوون بۆ تەندروستی ئەڵمانی، بەخۆشحاڵییەکی زۆریشەوە گوێی لەدەنگە هێمنەکەی دەبوو، ئەمە وێڕای چۆنیەتی کاردانەوە بەرامبەر بەو هەست و سۆزەی کەلە قسەکانیدا بەدیدەکرا، وەڵام و تێبینی زۆر گونجاویشی خستنە ڕوو بەجۆرێك بوونەمایەی دەستخۆشیی و پێکەنین، بەڵام ئەو تێبینیانەی بەزمانی ئەڵمانی بایەخ و گرنگیان هەبوو و لەکاتی وەرگێڕانیاندا بڕێکی زۆری تاموژێی خۆیان لەدەستدا. تەواوی دەستخۆشیکردنەکەش لەلایەن ڕۆژنامەگەریی شیوعیەوە نەبوو).

سەبارەت بەهەمان کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکە پەیامنێری یونایتد پرێس نوسیویەتی:

(بەیاننامەی کۆنگرە ڕۆژنامەوانیی‌یەکەی خۆی بەتوڕەیی و بەپەلە خوێندەوە، بەشی زۆریشی لەسەر شێوازی ئەو دانپیادانانە بوو کەقوربانیانی پاکتاوکردن لەبەردەم دادگاکاندا دەیانخەنە ڕوو، بەڵگەیەکیشی سەبارەت بە شێوازەکانی شوشتنەوەی مێشك لەلایەن شیوعییەکانەوە پێشکەش کرد، دەموچاوێکی وشکی هەبوو و بەدرێژایی کۆنگرەکەش توڕیی پێیەوە دیار بوو و هیچ زەردەخەنەیەکیش نەیگرت، ئەمە سەرەڕای ئەوەی هەندێك لە دید و بۆچوونەکانی بوونە مایەی خۆشحاڵی بەشێکی ڕۆژنامەوانان).

مەحاڵە بتوانیت بیانوو بۆ گرنگیی هەواڵ وەسفکردنی هەڵوێستی دکتۆر جۆن بهێنیتەوە دوای ئەو هەڵسوکەوتە سەرنج ڕاکێشەی نواندنی، هیچ تۆمارێکی تەواویش نیە کە هەموو دەربڕینەکانی دکتۆر جۆن ـی تێدا بێ و بەکەڵکی ئەوەبێ وەکو ئامارەیەك بۆ هەڵسوکەوتەکەی بیخەیتە بەردەمی خوێنەران. وەك دیاریشە لایەنی کەم یەکێك لەو ڕۆژنامەوانانەی ئامادەی کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکە بوون، پەیامنێرێکی چالاك و لێزان نەبووە، ئەم نموونەیەش لەبەهاو پێویستی ڕووماڵکردنی شرۆڤەکاریانەی هەواڵیی کەم ناکاتەوە بەقەدەر ئەوەی ئەو ڕاستیە دووپات

دەکاتەوە کە ڕۆژنامەوانان کاتێك بابەتێك (دەنووسن یان ڕوومالّی ڕووداوێك دەکەن دەبێ خاوەنی خوڕەوشتێکی بەرز بن.

٣- هەواڵە بەدواهاتووەکان (Sidebars)

کەشتێکی گرنگ ڕوودەدات ، بەمەبەستی تەواوکردنی ڕاپۆرتی سەرەکیی پەیامنێران بەزۆریی هەواڵە بەدواهاتووەکان بەکاردێنن (هەواڵە بەدواهاتووەکان ئەوانەن کەبەدوای هەواڵیی سەرەکیدا دێن وپەیوەندیان پێیەوە هەیە)، هەواڵیی بەدواهاتووش مامەڵە لەگەڵ هەموو لایەنەکانی چیرۆك – ڕووداو دا دەکات و دەکرێ تێکەڵی ڕاپۆرتی سەرەکیی بکرێ، بەلاّم مەترسیش هەیە ئەمە ببێتە مایەی درێژدادڕی یان قوربانیدان بەهەندێك وردەکاری، کاتێك ئەو باڵەخانەیە تەقیەوە کەنوسینگەکانی شیکاغۆ – لوب دەگرێتەخۆی لەنێو هەواڵە بەدواهاتووەکاندا کەلەگەڵ چیرۆکی سەرەکیی بلاّوکرانەوە ئەمانەی خوارەوە هەبوون:

– پەلە کرا لەدابینکردنی ١٠٥,٠٠٠پێی چوارگۆشە لە شووشە بۆ قەرەبووکردنەوە ئەو پەنجەرانەی شکابوون.

– پشکنینی ڕێنمایی و ڕێوشوێنەکانی دزەنەکردنی گاز کە پێشبینی دەکرێ هۆکاری تەقینەوەکە بووبێ.

– وەسفکردنی ئەوانەی لەبواری شوشەکاریدا کاردەکەن لەناوچەکەدا.

– ئەو سیستمەی پۆلیس بۆ وەرگرتنی کرێکارانی داناوە لەناوچەکەدا.

– ڕەتکردنەوەی بەکارهێنانی کرێکارانی پاککردنەوەی پەنجەرە شووشەییەکان، چونکە هیچیان نەماون پێویستیان بەپاککردنەوە هەبێ.

– ژمارەیەك ڕاپۆرتی شایەتحاڵەکان.

– ڕاکردنی ئەو کرێکارەی لەتاوەرەکە کاردەکات.

– ئەو ڕێنماییانەی پەیوەندییانەی بەچۆنیەتی چوون بۆ ناوچەکەوە هەیە.

- چالاکییەکانی خاچی سوور.
- لیستی باڵەخانەکانی دیکە کە پەنجەرەکانیان شکاون.

لەم هەواڵە بەدواهاتووانەدا خوێنەران وەڵامی چەندین پرسیاریان دەست دەکەوێ، ئەوانەی لەکاتی خوێندنەوەی چیرۆکی هەواڵیی سەرەکیدا دەپەڕنە مێشکیان. شێوازی ڕەچاوکراویش بریتیە لەخستنە ڕووی ئەو پرسیارەی کەچاوەڕێ دەکرێ لەمزری خوێنەردا هەبێ، دواتر پێشکەشکردنی زانیارییی پێویست بۆ پێکهێنانی و ئامادەکردنی وەڵام.

کاتێکیش هەواڵەکان پەیوەندییان بەڕووداوێکی دیار و ئاشکراوە هەبێ، چەند پەیامنێرێك ڕادەسپێردرێن بەوەی ڕووداوەکە لەهەموو گۆشەکانییەوە ڕووماڵبکەن. بۆ نموونە، لەوانەیە پەیامنێرێکی ژن ڕاسپێردرێ بۆئەوەی لەنزیك هاوسەری ئەو کەسایەتییە ناسراوەوەو بێ کەبەمیوانی هاتووە، لەهەمان کاتدا لەوانەیە پەیامنێرێکی دیکە گرنگی بەجەماوەر بدات بۆئەوەی قەبارە و جۆرەکەی بزانێ و لەنێوانیشیاندا بەدوای کەسایەتی دیار و ڕووداوی نائاسییدا بگەڕێ. دوورنییە ئەرکی چاودێریکردنی هەڵسوکەوتی پۆلیس و ئەفسەر و پیاوانی ئاسایشی نهێنی بەپەیامنێری سێیەم و ئەرکی ئەنجامدانی دیمانەی خێرا لەگەڵ میوان و خانەخوێکان بەپەیامنێری چوارەم بسپێردرێ. لەوانەیە بارودۆخەکە پێویستی بەپەیامنێرێکی دیکەش هەبێ کەپێویست ناکات لەشوێنی ڕووداوەکەدا بێ، بەڵکو ئەرکەکەی بریتی دەبێ لەبەراوردکردنی ئەو بۆنەیە لەگەڵ بۆنەی تری هاوشێوەدا کە لەڕابردوودا لێرە یان لەشوێنی تر بونیان هەبوو بێ. هەندێك لەو زانیارییانەش کەتیمی ڕووماڵکردنی هەواڵیی دەستیان دەکەوێ، دەکرێ ئەو نووسەرەی چیرۆکی هەواڵیی سەرەکیی پەیوەندیدار بەڕووداوەکەوە دەنووسێت، بەکاریان بهێنێ، بەڵام هەموو پەیامنێرێك بەشی نووسینی چیرۆکێکی هەواڵیی سەربەخۆ، زانیاریی پێویستی لادەمێنێ.

٤- بەخشینی مۆرکی ناوخۆیی Localization

ئاسەوارەکانی هەندێك ڕووداوی هەواڵیی لەدوورەوە هەستیان پێ دەکرێ، بەبێ باسکردنی دەنگدانەوە و ئاسەوارە بەدواهاتووەکانیش، چیرۆکی ڕەسەن بەناتەواوی دەمێنێتەوە، بۆ نموونە، هەرکاتێك سەرۆکی ئەمریکا یان هەر بەرپرسێکی گەورەی حکومەت، بەیاننامەیەکی گرنگ ڕابگەیەنن، بێگومان لە کاپیتەل هیل دەنگدانەوەی دەبێ و بەرپرسانی کۆنگریس دەست دەکەن بە لادان یان گۆڕینی شێوازە کۆنەکان و شێوازی تازەیان لەجێگادا دادەنێن. بازاڕە بازرگانییەکان لەوانەیە بکەونە ژێر کاریگەریی تەنیا پڕوپاگەندەیەك، بڕیاری دادگایی باڵاش لەوانەیە کاربکاتە سەر ئەرکەکانی حکومەت و ڕێو شوێنە دادوەرییەکان لەویلایەتە گەورەکاندا.

لەهەموو ئەو حاڵەتانە و هی تری هاوشێوەشدا خوێنەر دەیەوێ بزانێ : کاریگەری ئەمە بۆسەر من چی دەبێ؟

ئەمەش ئەو دیدگایەیەکە دەبێ پەیامنێر بەمەبەستی نزیککردنەوەی ڕووداو و ڕووماڵکردنی بەکاری بهێنێ، بەو گیانەشەوە ڕۆژنامەی (Review) کەلە ئیڤانستۆن دەردەچێ ناوەندی خەرجییەکانی هەموو پیا و ژن و منداڵێکی بەژمارە لەشاری ئیلیانوس لەبودجەی تازەی فیدراڵی دیاریکردووە. لەهەنگاوێکی هاوشێوەشدا، دوای ئەوەی دادگای باڵای ئەمریکی پشتگیری لەیاسا شینەکان کرد کەلەهەندێك و یلایەتەکانی ڕۆژهەڵاتدا دەکران، نوسینگەی یونایتدپرێسی نێودەوڵەتی لەتوبیکا لیستێکی بەو یاسا هاوشێوانە دەرکرد کەتائێستا لەکەنساس کاریان پێدەکرێ. ڕۆژنامەی (Baltimore sun) یش بۆئەوەی ڕوونی بکاتەوە چۆن بڕیاری دادگای باڵا کەپەیوەندی بەسانسۆر لەسەر وێنە جوڵاوەکانەوە هەیە کاردەکاتە سەر بالتیمۆر و میریلاند، چیرۆکێکی هاوشێوەی بەکارهێناوە.

کۆمەڵێك ڕۆژنامەی دیکەش بۆئەوەی بتوانن بەوردی ئەوکاتە دیاربکەن کەبەشی کۆمەکی ناوخۆیی خەڵوز و پۆڵاو هی تر دەکات، هەندێك پرۆسەی پشکنین و

لێکۆڵینەوەیان ئەنجام داوە، ئەمە لەکاتێکدا ئەگەر مانگرتنێکی بەردەوام ڕووبدات و کاربکاتە سەر سەرچاوەکانی وزە.

یاسای فیدرالی تازە چۆن کاردەکاتە سەر هەندێك گرووپی دیاریکراو، ئەمە پرسیارێکە هەمیشە لەلایەن ڕۆژنامەگەریی ناوخۆییەوە پێویستی بەڕوونکردنەوە هەیە.

رۆبرت لوین – نووسەری کاروباری کرێکاران نوسیویەتی:

((کاریگەریی بەرزبوونەوەی نرخی تازەی پۆڵا بۆ سەر ئەو کەلوپەلانە چی دەبێ کەدەیانکڕین؟ نرخیپۆڵای بەکارهێنراو لەبۆریەکی ئاوداکە ٣٠ گالۆن دەگرێ ٢١ سەنت بەرز دەبێتەوە، ئەمە بەگوێرەی ژمێریاری کۆمپانیای ئەرلکۆ ستیل کەئەو زیادەیە لەنرخەکاندا پیادەدەکات.

هەروەها خەمڵاندنەکانی ئەرلکۆ ئەمەی خوارەوەش دەردەخەن. خەرجییەکانی پۆڵای بەکارهێنراو لەکورەی گازی ماڵاندا بەرێژەی ٣٢سەنت بەرزدەبێتەوە، ٢٣ سەنتیش لە جلشۆرەکان و ١٦ سەنت لەجەلاییەکانەوە ١٥ سەنت لە ئامێرەکانی وشککردنەوەی جلوبەرگ و سێ دۆلار لە ئۆتۆمبێلدا. ژمارەکانی ئەرلکۆ ئەوەش دەردەخەن کەبەرزبوونەوەی نرخی یەك تەن پۆڵا بەرێژەی دوو یان سێ دۆلار زۆرنییە و کاردانەوەی ئەوتۆی نابێ. پیشەسازی ئۆتۆمبێل و هی تریش کەبەکارهێنەری سەرەکیی ئەو بەرهەمەن، ڕۆژی چوارشەممە بڕیار لەسەر ئەو زیادەیە دەدەن)).

Chicago Daily News

٥- لای تر The other Side

ڕووماڵكردنی بێلایەنانە (ڕووی وشك و دوور لەهەموو دەربڕینێك Dedpan Reporting) ی ناوەڕۆكی ڕاپۆرت یان وتار یاخود شتی تری لەوجۆرە، تەنانەت ئەگەر سەرچاوەكەی ناسراوو بەناوبانگیش بێ، بەڵام دوورنییە هەڵخەڵتێنەر بێ چونكە (هەمووە یان كرۆك)ی ڕاستیەكان بەخوێنەر نابەخشێ، كاتێك سەرچاوەی هەواڵ بەرپرس نەبێ، دوورنییە خزمەتێكی نابەجێ بەجەماوەری خوێنەر ببەخشێ.

كەكەسێكی گرنگی كۆمەڵایەتیی لەیەكێكی تر دەدات، ئەمە لەڕووی هەواڵییەوە گرنگی هەیە، هەواڵیی لەوجۆرەش ناكرێ فەرامۆش بكرێ، بەڵام بەهەرحاڵ دەكرێ چوارچێوەیەكی گونجاوتری بۆدیاربكرێ، ئەمە ئەگەر دەرفەتی دەستەبەركردنی وەڵام یان هەندێك زانیاریی‌ت لەكەس — قوربانیەكە بۆ ڕێكبكەوێ.

خوێنەران دەیانەوێ كاردانەوەی ئەو كەسانە بزانن كەكەوتوونەتە ژێركاریگەریی ڕووداوەكانەوە، هەر ڕاپۆرتێكیش حەزو ئارەزووەكانی خوێنەر تێر نەكات، بەناتەواوی دەمێنێتەوە.

هەموو كێشەیەكی گشتیی بێگومان لایەنگر و دژایەتیكەری هەیە، ڕۆژنامەی خاوەن خوڕەوشتیش خۆی بەمینبەرێكی گشتیی بۆ دەربڕینی بیروبۆچوونە جۆراوجۆرەكان دەزانێ، پابەندبوونیش تەنیا بەرامبەر بەو كەسە نابێ كە دەیەوێ هزر و بۆچوونەكانی دەربڕێ، بەڵكو لەبنەڕەتدا بەرامبەر بەخوێنەران دەبێ، بەجۆرێك شارەزاییەكی تەواویان هەبێ.

كەیاسایەكی تازە سەبارەت بەهەرزەكاران دەخرێتە گفتوگۆوە، ڕۆژنامە لەسەریەتی بەدوای ئەوانەدا بگەڕێ كە لێكدانەوەی گونجاویان دەربارەی بابەتەكە هەیە، ئەمەش تەنیا تاكتیكێك نییە بۆ بەدواداچوون و پشكنین كەبەزۆری دەبێتە مایەی دەسگیركردنی بیروڕای نابەجێ، بەقەد ئەوەی گەڕانێكە بەدوای باشترینی بۆچوونەكاندا. پەیامنێری خاوەن ئەزموون چۆن دەتوانێ ڕاستیی بابەتیانە

پێشکەش بکات بۆئەوەی والەچیرۆکی هەواڵیی بکات ببێتە چیرۆکێکی شرۆڤەکاری؟ چۆن کولی پەیامنێر لەرۆژنامەی (Journal)لەم بارەیەوە نموونەیەك دەخاتە ڕوو:

ڕۆژنامەوان ئەم، نوونەیەی بەهەڵاوێردراوی نەزانیوە بەڵکو گوتوویەتی ((بەپێچەوانەوە، ئەمە دروست ئەو هەواڵانەن کەڕۆژانە ئێمە لەخستنەڕووی کێشە گشتیەکاندا دەیاندەین)) دواتر گوتوویەتی ((هەستدەکەین کێشەکانی حکومەتی ناوخۆیی دروست وەك گرفتەکانی حکومەتی نەتەوەیی وان، ساڵ بەساڵ ئاڵۆزتر دەبن. بۆ ئەوەی خوێنەران شارەزاتربکرێن، شرۆڤەکاریی بۆتە پێویستیەکی ڕەها. پێم وایە ڕووماڵکردنی شرۆڤەکارییانە بۆ کێشە گشتییەکان بریتیە لەبەکارهێنانی ئەو ڕووداو و بیروبۆچوونانەی سەرچاوەکانیان کەسانێکی شارەزان)).

ئەو چیرۆکە هەواڵییەی کولی نووسیویەتی لەگەڵ ئەو تێبینیانەی لەبارەیەوە خراونەتە ڕوو:

((لەپێناوی خەرجکردنی سێ ملیۆن دۆلار بۆ چاککردنی شەقام و شۆستەکان لەسەندوی قەرزەکان، پاش نیوەڕۆی پێنج شەممە ئەنجوومەنی شارەوانی لەمیلویك بڕیاری لەسەر بودجەی شاردا کەژمارەیەکی پێوانەیی شکاند و گەیشتە ١٤٢,٥ ملیۆن دۆلار)).

ئەو بودجەیەش کەلەگەڵ بودجەی ناوچە (کەرت)دا تێکەڵکراوە، پێویستی بەباجێك هەیە کەبڕەکەی ٥٨,٢ دۆلار دەبێ لەهەر هەزار دۆلارێکدا کەدەخەملێنرێ. ئەمەش مانای زیادکردنی ٣٥ دۆلارە لەباجی هەرخاوەن ماڵێك لەمیلویك (تێبینی : وەك دیارە لەلای خوێنەر ژمارە گشتیەکە مانایەکی ئەوتۆی نیە تائەو کاتەی نەزانێ زیادرکردنی باجی تازە لەسەر خودی خۆی چی لێ دەکەوێتەوە، هەر ئەوەش وای لێکردین ژمارەی ٣٥ دۆلار دەربخەین). بەم جۆرە هەمان پرۆگرام سەبارەت بەلایەن و ڕەگەزە هەمە جۆرەکانی چیرۆکی هەواڵیی بەردەوام دەبێ)).

دووەم: شرۆڤەکارییەکان Interpretations

گومان نییە لەوەی ئەم برگەیە ڕاست نییە کەدەڵێ (ئەوەی نایزانیێ ئازارت نادات)، بەپێچەوانەوە، لەسیستەمە دیموکراسیەکاندا زۆر گرنگە هەموو کەسێك ئاگاداری گەورەترین بڕی ڕووداو و ڕاستیەکان بێ، بۆئەوەی بتوانێ بڕیاری گونجاو دەربکات و کاریکاتە سەر کێشە گشتیەکان و بەشدارییان تیادا بکات. لەگەڵ کۆتایی هاتنی جەنگی دووەمی جیهانیشدا، دەستەو کۆمەڵە ڕۆژنامەگەرییەکان ئاگادارکردنەوەی زۆریان دەربارەی ساختەکاریی و شێواندنی ئەو هەواڵانە بڵاوکردەوە کەنهێنی (ئەمری واقیع) بوو بەهۆکارێك بۆ زیادبوونیان. تەنانەت لە هەندێك حاڵەتدا دڵنیابوون لەڕاستیی و دروستی شتێك کەپەیوەندی بەهەندێك بڕیار و ڕێوشیوێنی سیاسیی گرنگەوە هەبوو، پێویستی بەچەند هەفتە و مانگێك دەبوو، لەکاتی پێکانی ئامانجەکەشدا کات بەسەر دەچوو، بواری ڕێگەگرتن لەزەرەروزیانەکان، نەدەما.

لەچاوپێکەوتنێکدا کەبەم دواییانە لەگەڵ جیمس روستۆ-ی نووسەری بەشی سیاسیی ڕۆژنامەی (New York Times)دا ئەنجامدراوە، هاتووە. ((.. ئایندەی ڕووماڵکردنی هەواڵیی دەوەستێتەوە سەر گواستنەوەی (گێڕانەوەی Telking)ئەوەی لەجیهاندا ڕوودەدات، بەشێوەیەکی ئاشکرا و ماقول، جیهانیش ساڵ لەدوای ساڵ ئاڵۆزتر دەبێ.

نووسینی شرۆڤەکاریی (Explanatory) ئەو بوارەیە کە تیایدا دەتوانیت سەرکەوتن زامن بکەیت، ناشتوانیت ڕووداوەکان وەك خۆیان بگوازیتەوە بەڵام دەبێ ڕوونیانبکەیتەوە و شرۆڤەیان بکەیت. لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ نرخی ئەم نووسینە شرۆڤەکارییەش بدەیت ، سەرەتا لەدرێژەی چیرۆکە هەواڵیەکاندا، چونکە ناتوانیت لەیەك کاتدا داوای چیرۆکی هەواڵیی شرۆڤەکاری و کورت بکەیت.

نووسینی شرۆڤەکاریی بریتیە لە بڕیاردانو ماندووبوونو دادگایەکی عەقڵیی، لەوانەشە ئەو بڕیارە کات ناکاتێك هەڵە بێت. جگە لەوە ئەم کارە کاتی زیاتری دەوێ، ئەگەر مرۆڤ لەئەنجامی کاری ڕۆژانەدا ماندووبێت، ئەو کاتە ئامادەنابێت ئێوارە چیرۆکێکی هەواڵیی شرۆڤەکاریی گونجاو بنووسێ.

ڕۆژنامەوانیی شرۆڤەکار بریتیە لەو زوومانەی کەتیایدا هەمو ئەوشتانە دەبینیت کەئاشکرا نین، بەڵکو شوێنپەنجەوردەکانت بۆ دەخوێنێتەوە، لەهەمان دانیشتندا جۆن هایتورو نووسەری بەشی دیبلۆماسیی ئاژانسی ئاسوشیتد پرێس گوتی: ((لەنووسینی ڕاستیەکاندا بەرپرسیاریەتێکی مەترسیدار دەگرینە ئەستۆ، لەو باوەڕەدام کەدەبێ ئاسۆشیتد پرێس هەمیشە جەخت لەسەر چەند شتێکی بنەڕەتیی ودیاریکراو بکاتەوە، ئەرکی سەرەکیی ئێمە بریتیە لەگەیاندنی ڕووداو بەخەڵك، بەڵام هەستێك هەیە بەوەی ئەم ئەرکە بەس نییە)).

لیستر مارکیل، سەرنووسەری یارمەتیدەر لەڕۆژنامەی نیویۆرك تایمز یەکێك بووە لەوانەی هەر لەسەرەتاوە بەرگری لەڕووماڵکردنی شرۆڤەکاریی کردووە و بانگەشەی بۆکردووە، ئەمەی خوارەوە یەکێکە لەو برگانەی کەلەبابەتێکیدا لەژێر ناونیشانی (حاڵەتێك لەپێناوی شرۆڤەکردندا) نووسیویەتی:

((........شرۆڤەکاریی، وەك بۆی دەچم، بریتیە لەهەستی هەرەقووڵ بەهەواڵ، ڕووداوێکی دیاریکراو دەخاتە چوارچێوەیەکی بەرفراوانتری ڕووداوەکانەوە، شرۆڤەکردن ئەو ڕەنگ و کەشو هەوایەیە کەمرۆڤ بەڕووداو (ڕاستی Fact)ی

دەبەخشیّ. بەکورتی، شرۆڤەکاریی چێوە و زنجیرەیە، جگە لەوە ماناو گرنگیی و مەغزایشە.

جیاوازیەکی گەورەش لەنێوان شرۆڤەکردن و بیروڕادا هەیە، جیاکردنەوەشیان لەیەکتر گرنگیەکی زۆری هەیە، سیّ ڕەگەزیش پەیوەندییان بەم باسە وە هەیە: یەکەمیان هەواڵە، دووەم شرۆڤەکردن، سێیەم بیروڕایە.

بانموونەیەك وەربگرین:

ئەگەر بڵێی سیناتۆر ماك سنگ خەریکی لێکۆڵینەوەی پاتا غۆنیایە لەخوێندنگاکاندا، ئەمەش هەواڵە، بەڵام ئەگەر ڕوونی بکەیتەوە کەسیناتۆر سینگ لەبەرچی ئەم کارە دەکات؟، ئەو کاتە ئەمە دەبێتە شرۆڤەکردن. ئەگەر ئاماژەش بەوە بکەیت کە سیناتۆر سینگ شەرمەزارە، ئەمە بیروڕایە.

شیکردنەوە بریتیە لەحوکمێکی بابەتیانە (بیر و بۆچوون – دادگاییکردنێکی عەقلییە Objective Judgment) و لەسەر بناغەی زانیاریی پێشوەختە (Background Knowldege) دەربارەی ڕووداو و هەڵسەنگاندنی سەردەگریّ، لەسەروتاریشدا بڕیار شتێکی خودیە (Subjective) و لەوانەیە هەڵسەنگاندنی ڕووداوەکان بگرێتە خۆی بەڵام ڕەگەزێکی دیکەی جیاوازیش هەیە کەکاریگەری سۆزدارییە (Emotional Impact).

لەلاپەڕەی بیروڕاشدا کەتایبەت دەبیّ بەبیروبۆچوون و سەروتارەکان، دەبیّ بیروڕاکان لەسەر ئاستی ئاینی چوارچێوەدار بکرێن، ئەمە لەکاتێکدا شرۆڤەکردن بەشێکی بنەڕەتی هەواڵەکان پێکدێنیّ، ئەمەش مەسەلەیەکی گرنگە و ناکریّ لەوەزیاتر جەختی لەسەر بکرێتەوە.

هیچ جیاوازیەك لەنێوان شرۆڤەکردن(Interpretation) و باگراوند (Backgraond)دا بەدی ناکەم.

بەشێکیش لەشرۆڤەکردن بێگومان بریتی دەبیّ لە خستنە ڕووی هەندێك شتی کۆن، ژمارەیەك لەسەرنووسەران (باگراوند) بەشێوازێکی جیاوازدەزانن لەگەڵ

شرۆڤەکردندا، بەڵام شرۆڤەکردن زیاترە لەتەنیا ڕەگەزێکی کورتکراوە کەلەکۆتایی چیرۆکێکی هەواڵیدا (Shirttail Material) زیاد دەکرێ، بگرە جگە لەوە بریتییە لەپێشکەشکردن و خستنە ڕووی ڕووداوە هەنووکەیی و کۆنەکان کەپەیوەندیی پێوەیان بەباتەکەوە هەیە، لەلایەکی دیکەوە پشکنین و تاقیکردنەوە و وردبوونەوەیە لەو ڕووداوانە.

١- هۆکار و پاڵنەرەکان Causes and Motives

بەدرێژایی گەڕان بەدوای ڕووداوو ڕاستیە پەیوەندیدارەکان بەهەواڵەوە، پەیامنێری شرۆڤەکار بەردەوام دەبێ لەسەر ئاراستەکردنی پرسیاری (بۆچی)، ئەو دەزانێ بڵاوکراوە فەرمییەکان و لێدوانە ڕۆژنامەوانییەکان کە بەوردی و ئاگادارییەوە ئامادەکراون لەوانەیە ببنەمایەی شاردنەوەی هۆکار و پاڵنەرەکان کەپێش ئەنجامی کۆتایی ڕووداوی هەنووکەیی کەوتووە، بەمەش لەژێر ژێرخانی سەرەوە هەڵدەکۆڵێ و گەڕان دەست پێدەکات.

لەوانەیە هەندێك جار پێشبینیکردن دروستبێ، بۆ نموونە ئەگەر سەرۆکی شارەوانی بەئاشکرا لەگەڵ ئەنجومەنی شارەوانییدا کەوتە دەمەقاڵێ، ئەو وەختە دەست لەکارکێشانەوەی نزیك وەخت نزیکدەبێتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا زۆرجار ستوننووس و ئەوانەش کەپشت بەپروپاگەندە و دەربڕینی وەك ((خەڵکی نزیك لە ...)) دەبەستن دەکەونەهەڵەوە.

یان — بۆ نموونە — ئەگەر سەرۆك و ئەنجومەنی شارەوانی دوای کۆبوونەوەیەکی گرنگ ڕایانگەیاند کەتوانیوایانە بگەنە ڕێگەچارەیەکی گونجاو بۆ ناکۆکییەکانی نێوانیان، ئەوکاتە تەنیا پەیامنێری بێ ئەزموون بەم ڕاگەیاندنە باوەڕدەکات. دەسگیرکردنی زانیاریی دروستیش لەسەرچاوەی باوەڕپێکراوەوە لەوانەیە وائاسان نەبێ، ئەمە ئەگەر مەحاڵیش نەبێ، لەوانەیە ئەنجومەنی شارەوانی هەڕەشەی

دەرکردنی بەیاننامەیەکی ئاشکرای کردبیٚ کەدەبێتە هۆی ئیحراجکردنی سەرۆکی شارەوانیی، دوور نییە ڕازیش بوو بیٚ کەسەبارەت بەمەسەلەیەکی دیاریکراو هاوکاریی بکات بەرامبەر بەپەیمانی پێشکەشکردنی پشتگیری سیاسیی لەئایندەدا. جگە لەوە بەدوور نازانریٚ شارەوانی هەندێك لەیارمەتییەکانی بۆ ژمارەیەك ئەندامانی ئەنجوومەن بکێشێتەوە، ئەگەرەکان زۆرن و ڕۆژنامەوانی بەرپرسیش دەبیٚ ئاگاداربیٚ لەپشتبەستن بەپروپاگەندە و ئەگەر و وتەکان.

جارێکیان کۆمپانیایەکی گەورە کەخاوەنی چەندین کارگەیە لەچەند شارێکی جیاوازدا، رایگەیاند کەبەنیازی داخستنی کارگەیەکە لەشاری (أ)و کارەکانیشی بۆ شاری (ب)دەگوازرێتەوە. ڕاگەیاندنەکە جگە لە دلوای لێبووردن و داخی بەڕێوەبەرایەتی کۆمپانیا، ستایشکردنی شاری (أ) یشی گرتبووە خۆی، بەلاّم ڕونیشی کردبوەوە کەکۆمپانیا پێویستی بەکەمکردنەوەی خەرجییەکان و کارکردن لەشوێنی نزیك لەسەرچاوەکانی مادەی خاو و نەکڕینی ئامێری تازەی گرانبەها هەیە.

ئەمەش ئەگەرچی شتێکی گونجاوە بەلاّم لەگەلّ ئەوەشدا پەیامنێری خاوەن ئەزموون بۆنی مشکی کردووە (Smelled a Rat)و دەستی کردووە بەگەڕان و بەپەلە بۆی دەرکەوت کەچەند مانگێك دەبیٚ کۆمپانیا گرێبەندی لەگەلّ یەکێتی خۆجێیی کرێکارانی شاری (ب)دا مۆرکردووە و لەسەر کرێی کەمتر لەشاری (أ) ڕێك کەوتوون. لەبەرامبەریشدا یەکێتی کرێکارانی شاری (ب) بەگرێبەندەکە ڕازی بوون، چونکە ئەمە دەرفەتی کارکردن بۆ چەند هەزار ئەندامێکی بێکاری ئەو یەکێتیە دابین دەکات. دواتر لێکۆڵینەوەکان دەریانخست کەیەکێتی کرێکارانی شاری (أ) ئەمەیان بەخیانەتکاری وەسف کردووە و راشیان گەیاندووەکە، ئەمە بەشێکە لەهەڵمەتێك کەهەندێك لەسەرکردەکانی یەکێتی کرێکارانی نەتەوەیی بەمەبەستی زیادکردنی هێز و توانای یەکێتیەکەیان دەستیان پێکردووە.

یەکێتی شاری (ب) جەختی لەسەر شوێنکەوتووانی کردەوە بەڵام ئەوانەی لەشاری (أ)ن سەربەگرووپێکی ڕکابەرکارن لەناو یەکێتی کرێکارانی نەتەوەییدا، ئەم ڕاستیانەش بۆ تێگەیشتنی گونجاو لەڕووداوێك گرنگی خۆیان هەیە، ڕۆژنامەوانیی ئازاد بە (سەگی پاسەوانیی Watch dog) لەسەر حکومەت ناونراوە، بۆیە جگە لە پێداچوونەوە و وردبینکردن لەهەموو ئەو شتانەی کاردەکەنە سەر بەرژەوەندیی گشتیی دەبێتە پاسەوانی بەرژەوەندییە گشتیەکانیش.

٢- گرنگیی (واتا، مەبەست، هێما- Significance)

ئاراستەکردنی پێشنیازێك بۆ لیژنەیەك لەوانەیە مانای پەلەکردن لەدانانی یاسایەك یان نەهێشتنی خودی ئەو پێشنیازە ببەخشێ. کۆکەرەوەی هەواڵیی بەتواناش دەبێ واتا و هێمای ئەم ئاراستەکردنە بزانێ، هەروەها لەسەریەتی ئەمە بەخوێنەرانی ڕابگەیەنێ، ئەو شتە هەڵسوکەوتی لقەکانی حکومەتیش دەگرێتەوە. خوێنەران توانایان هەیە لەمەبەستی مانۆڕە پەرلەمانی و دیبلۆماسییەکان بگەن بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ لەلایەن کەسێکی نزیك لەخۆیانەوە ئاگادار بکرێنەوە.

کەبۆماوەیەکی دوورو درێژ تاوانبارێك بەند دەکرێ، واباوە ئاماژە بەلایەنی کەمی ئەو ماوەیە دەکرێ کەتیایدا لەبەندیخانە دەمێنێتەوە بەر لەوەی ئازادبکرێ و پەیمانی گەڕانەوەشی بۆ بەندیخانە لێ وەربگیرێ، دوای کۆتایی هاتنی ماوەی تەرخانکراویش بۆ پێشکەشکردنی پێداوچوونەوە، دەبێ لەوە ئاگاداربین کەلەوانەیە ببێت یان هەرگیز نەبێت.

ئەگەر دیپلۆماتکارێك بەشداری ئاهەنگێکی فەرمی کرد و یەکێکی دیکەشی پشتگوێ خست، دوور نیە ئەمە ئاسەواری ماناداری لێ بکەوێتەوە و لەوانەشە وانەبێ. لەهەندێك حاڵەتیشدا ئاستەم نییە بەشێوەیەکی بابەتییانە ئەم ئاسەوارانە ڕوونبکرێنەوە، هەندێ جاری دیکەش لەوانەیە جۆرە پێشبینیکردنێك بەپێویست

بزانرێ بەڵام بەهەرحاڵ دەبێ حیساب بۆ ئاگاداریش بکرێ. لەوبارەیەوە سەرنووسەری ڕۆژنامەی (Christians Science Monitor) نووسیویەتی:

((بڵاوکردنەوەی بەپەلەی هەواڵەکان لەڕۆژنامەکاندا بەس نییە، ئەگەر چی ماوەیەکە زۆربەی ڕۆژنامەکان تەنها بەمە وازیان هێناوە. دەبێ هەواڵەکان ڕوون بکرێنەوە، شی بکرێنەوە، شرۆڤەبکرێن تەواو بکرێنو تێکەڵی هەواڵی دیکە بکرێن. چاودێر وشارەزایان لەڕادیۆشدا ئەم ئەرکە جێبەجێدەکەن بەڵام تائێستا خەڵك داوای وشەی چاپکراودەکەن، چونکە ناتوانن بەتەواوی پشت بەوە ببەستن کە گوێبیستی دەبن.

هەواڵە هەنوکەییەکانیش ڕوەو ئاڵۆزیی زیاتر دەچن، بۆیە نوسەری ڕۆژنامەکان دەبێ پلەی شیان و پسپۆڕیی و شارەزاییان ڕوو لەزیادبوون بکات، دەبێ لەبابەتی جۆراوجۆردا تایبەتمەندبن، ئێستا کارگەیشتۆتە ڕادەی ئەوەی کەناتوانرێ ڕوومالّی هەواڵە گەورەکانی جیهان بکرێ وەك ئەوەی لەڕووماڵکردنی ڕووداوێکی ساکار و ئاساییدا دەکرێ.

نیوسەدە دەبێ جۆزیف پۆلیتەرز دەرکی بەم ڕاستیەکردووە، ئەمەش کاتێك بەرنامەی خوێندنی باڵای بواری ڕۆژنامەگەریی بۆ قوتابخانەکەی خۆی دانا، ئەم ئاراستەیەش لەئایندەدا بەهێز و چڕو پڕتر دەبێ. ڕۆژنامەوانیی هاوچەرخیش دەبێ بزانێ چۆنیەتی کارکردنی بۆمبی ئەتۆمی بۆ خوێنەری ئاسایی ڕوونبکاتەوە.

٣- شیکردنەوە (Analysis)

دۆکۆمێنتە دورو درێژ و ئاڵۆزەکان — بە بڕیار و یاساکانیشەوە — دەبێ تاڕادەی تێگەیشتن شی بکرێنەوە، بەزۆریش ئەرکی ڕووماڵکردنێکی بابەتیانەی وەڕسکار بریتی دەبێ لەڕوونکردنەوەی ئەم شتانەی ئەمڕۆ قەدەغەن یان ڕێگەیان پێدەدرێ یان ئەوەی پێویستە بکرێ و ئەوانەش کێن کەدەکەونە ژێر کاریگەری ئەم و ئەو

شێوازەوە. زۆرجاری واش هەیە کەسی شیکەرەوە ئەو درزو ئاسەوارانە ئاشکرا دەکات کەتەنانەت یاسادانەرانیش پەیان پێ نەبردووە. ئەو وتارانەی کەسانی گرنگ دەیانخوێننەوە، بەپەلە لەلایەن رۆژنامەوانانەوە، شی دەکرێنەوە دواتریش ئەرکەکە دەکەوێتە ئەستۆی شارەزاو لێکۆڵەرەوان. وتاربێژ جەختی لەسەر چی کردۆتەوە، ئەو جارانەی تیایدا وتاربێژ باسی لەمەسەلەیەکی دیاریکراوکردووە، چی لاداوە و چی دوورخستۆتەوە، ئەمانە چەند شتێکن دەبێ بەوردی تێبینی بکرێن. دادگاییکردنە گرنگەکانیش دەچنە نێو پرۆسەی بەبایەخزانینیی ئاماژە و دەربڕینەکانی دەموچاو و شێوەزار و دەنگ لەکاتی خوێندنەوەی وتار و شتی تردا، جگە لەمە کاردانەوەی جەماوەریش دەچێتە نێو ئەم چوارچێوەیەوە، ئەگەرچیش زەحمەت نیە تێبینی بڕی چەپڵەلێدان و بەردەوامبونی بکرێ، بەڵام شتی وردی نادیاریش زۆرن، کەواتە چۆنیەتی کاردانەوە جەماوەریش بەشێکی ڕووماڵکردنەیە.

زۆرجار لەپێناوی شیکردنەوەی گونجاودا، ڕوونکردنەوە بەپێویست دەزانرێ، ئەمەش زیاتر لە تاوانەکاندا بەراست دەزانرێ.

گۆڕانکاری لە ڕێژەکانی دووبارەبوونەوەی نموونەی دیاریکراو لەپێشێلکردنی یاساکاندا لەوانەیە شتێکی وەرزی بێ، لەماوەی ڕووماڵکردنیشدا لەوانەیە جەماوەری نیشتەجێی ناوچەکان بگۆڕێ، فەرمانگەکانی پۆلیسیش دەزانن کەتوانی گۆڕینی شێوازەکانی ڕووماڵکردنیان هەیە، بۆ نموونە: وەسفکردن و تۆمارکردنی ئۆتۆمبیل بەوەی شوێن بزربوون لەجیاتی ئەوەی دزرابن.

٤- بەراوردکارییەکان Comparisons

وەك چۆن لەسەر ژمێرییەکانی پەیوەندیدار بە تاوانەکان لەحاڵەتی بودجە گشتیی و تایبەتییەکان و سەرکەوتنی وەرزشەوانان و ئەو دەنگانەی خەڵکانی کاندیدکراو بەدەستیان دێنن و لەپرسی دیکەدا بەدی دەکرێن، خوێنەر دەیەوێ بزانێ

چۆن بەراورد لەنێوان ئێستا و ڕابردوودا دەکرێ: ئاخۆ شتێك کەمتر یان زیاترە، بەرزتر یان نزمترە، باشتر یان خراپترە؟ دەبێ وەڵامی ئەم پرسیارانە بدرێنەوە لەگەڵ بەهەند هەڵگرتنی هەموو فاکتەرە کاریگەرەکان، بۆئەوەی بەراوردکارییەکە ساختەکار و هەڵەخەڵەتێنەر دەرنەچێ. بۆ نموونە، ئەوکاتە بەراوردکاری هەڵخەڵەتێنەر دەبێ کەخەرجییەکان بەوە وەسف بکرێن کەلەگەڵ ماوەیەکی دیاریکراوی ڕابردوودا ڕوویان لەزیادبوون کردووە بەبێ ڕەچاوکردنی ئەو گۆڕانکارییانەی بەسەر نرخی دۆلار و زیادبوونی ژمارەی دانیشتوان و پێداویستیەکانیان و شتی تردا هاتوون.

دەکرێ بەرنامەی سیاسیی حزبەکان لەگەڵ یەکتر و لەگەڵ بەرنامەکانی ساڵانی ڕابردوودا بەراوردبکرێن، لەکاتی ڕووبەڕووبوونەوەی کێشەیەکی ناوخۆیی قێزەونیشدا، ڕۆژنامە و لایەنە فەرمییەکانی تر نوێنەرانی خۆیان ڕەوانەی نێو کۆمەڵگای دیکە دەکەن بۆئەوەی توێژینەوە دەربارەی ئەو هەنگاوانە بکەن کەئەوان لەپێناوی چارەسەرکردنی ئەوکێشەیەداناویانە. کەکارەساتێکی گەورەش ڕوودەدات، لەبواری ڕۆژنامەگەرییدا واباوە بابەتی لاوەکی (Sidebars) ئامادە بکرێن و بەزۆری لەشێوەی خشتە یان وێنەی بەیانی‌دا دەبن و لەڕووی هێز و توندیەوە ئەو کارەساتە لەگەڵ هی تری هاوشێوەدا بەراورد دەکەن.

بەساڵاچووان حەزیان لەئەنجامدانی بەراوردکاریی مێژووییە، زیاتر بۆئەوەی هەست بکەن کە ڕووداوێکی هەنووکەیی هاوشێوە لەگەڵ ئەو ڕووداوەی چەند ساڵێك لەمەوبەر ڕوویداوە هەیە و هاتۆتەوە بیریان و هەستیش دەکەن کەپێشتر لەبارودۆخێکی هاوشێوەدا ژیاون بەتایبەتیش کەتێبینی بڵاوبوونەوەی ئەو دیاردانە دەکەن کەویستراونین وەك زیادەڕۆیی لەکڕینی شتومەك بەقیست و بەرزبوونەوەی نرخی زەویوزار و شتی تری لەوجۆرەدا.

گومان نییە لەوەی مێژوو زۆر وانەی گرنگ فێری مرۆڤ دەکات، بەڵام مێژوو خۆی دووبارە بکاتەوە، ئەمە شتێکە لەوانەیە هەرگیز ڕوونەدات. زۆر کردەوە و ڕێوشوێنی

کۆنیش هەن وازیان لێ هێنراوە بەڵام ئێستا دیسان بەپێویست دەزانرێن لەنێوانیاندا: کاتژمێری تەوقیتکراو بۆچاوەڕێکردنی ئۆتۆمبێل و ترافیك و شەقامە یەك سایدەکان و وەستاندنی ئۆتۆمبیل لەتەنیشتی شەقامەوە، ئەمانە چەند نموونەیەکن لەیەك بواردا.

زیادبوونی ژمارەی دانیشتوان و خاوەنداری ئۆتۆمبیل بارودۆخێکی دیکەیان هێناوەتە ئارا کە پایەی ئەم ڕێوشوێنانەیان گێڕاوەتەوە. لەنێو زۆر لەگرووپەکاندا بزوتنەوە چاکسازیخوازەکان سەرهەڵدەدەن و کپ دەبن، یەکێك لەهۆکارەکانی سەرنەکەوتنیان کپبوونەوەی لایەنگرانیانە دوای هێنانەدی ئامانجی یەکەم. مێژووش دەریخستووە کەبەئاگایی هەمیشەیی مەرجێکی گرنگی هێنانەدی دیموکراسییە.

٥- پێشبینییەکان (Forecasts)

نووسینی چیرۆکی هەواڵیی بەنەفەسی (سبەینێ) زۆرجار بەجۆرە شرۆڤەکردنێك دەزانرێ. پەیامنێر دەتوانێ بەپشت بەستن بەشیکردنەوەی خۆی دەربارەی چۆنیەتی کاری ئەنجومەنی شارەوانی، پێشبینی دەرفەتی نوێی کارکردن یان پرۆژەی دروستکردن یان چالاکی ئەمنی و شتی تری لەوجۆرە بکات، هەروەها توانای بینینی ئەو گرفتانەی هەیە کەلەئەنجامی بڕیارێکی داداگادا ڕووبەڕووی چەند گرووپێکی دیاریکراو دەبنەوە.

دابەزاندنێکی گەورە لەنرخەکاندا کە لەلایەن دامەزراوێکەوە جاڕدەدرێ، دەبێتە مایەی بەرپابوونی شەڕی نرخ لەنێوان پێشبڕکێکەراندا. جەختکردن لەسەر پیادەکردنی ئەو یاسایانەی پەیوەندییان بەوەکارخستنی منداڵانەوە هەیە، لەوانەیە کاریگەرییەکی ڕاستەوخۆ و بەپەلەی بۆسەر لەکارلادانی ژمارەیەکی گەورەی هەرزەکاران هەبێ.

کاتێکیش مەسەلەکە پێویستی بەپێشبینیکردنی شتێك هەبێ کەلەکاریگەری ڕاستەوخۆو خێرای ڕووداو دوورتربێ، وەك پێشبینکردنی ئەوەی هەرزەکارانی بێکار ڕوو لەتوندوتیژی دەکەن، ئەو کاتە ڕۆژنامەوان دەبێ پشت بەبڕیاری شارەزا و نموونەیەکی مێژوویی هاوشێوە ببەستێ و لەگەیشتن بە ئەنجامەکاندا پەلە نەکات.

مردنی کەسایەتییەکی ناسراو (لەوانەیە و لەوانە نییە) ببێتە هۆی هێنانەدی ئاشتیەك لەنێوان لایەنە ناکۆکەکان یان توندبوونی ململانێ لەسەر گرتنەوەی شوێن پێگەکەیدا. پەیامنێر دەتوانێ ئەگەرەکان بەوردی دەستنیشان بکات، بەڵام دەبێ ئەوەش لەیاد نەکات کەهەندێك سەرکردە و مامۆستا بەهۆی زیادەڕۆیی لەمتمانە بەخۆکردنەوە دووچاری لەدەستدانی متمانەی جەماوەرەکانیان بوونەتەوە.

سێیەم: دابینکردنی شتی چاوەڕوانکراو

(Providing Perspective)

هەواڵەکان تەنیا چەند ڕووداوێك ناگرنە خۆ کە بکرێ بەناوەڕۆکێکی ڕوون و دیاریکراو بنووسرێن و وەلامی شەش پرسیارەکەش بگرنەوە، بەڵکو بیرۆکە و ئایدیۆلۆژیا و بۆچوونە هزریەکان و هەلوێستە دەروونیەکان و شتی تریش هەواڵن.

زۆرزانیی نییە ئەگەر والێکبدرێتەوە کەجیهان باشتر دەبێ لەکاتێکدا زۆربەی خوێنەرانی ڕۆژنامە هۆشیاری زیاتریان بەرامبەر بەکێشە سیاسیی و کۆمەلایەتیی و ئابوورییەکان هەبێ، ئەوانەی بەبێ بوونی بنەماکانی هەواڵێکی دیاریکراو بەزۆری لەبارەیانەوە دەنووسرێ. (بابەتی هزریی) بریتیە لەشێوازێکی کۆنی ڕۆژنامەوانیی بەلام لەڕابردوودا پەرەی سەندووە و ئەو بوارانەشی گرتۆتەوە کەلە ڕابردوودا زیاتر ئەرکی شارەزاو لێکۆڵەرەوان بووە.

ڕۆبەرت گراست، یاریدەدەری سەرنووسەر لە ڕۆژنامەی نیویۆرك تایمزدا نووسیویەتی: ((بەشێکی گەورەی ڕوومالکردنی هەوالیی کۆن بۆچارەسەرکردنی سیما دەرەکییەکان – ڕوداوە ڕاستەوخۆ و هەنووکەییەکان – تەرخان کرابوون، زۆر بەکەمیش بەدوای هۆکارەکانی ئەو ڕووداوانەدا گەڕاوە.

ناسەقامگیری ڕەگەزیی و مانگرتن لەبەندیخانەو بارودۆخە ناهەموارەکان لەگەڕەکە هەژارەکاندا — تەنانەت خودی تاوانیش — پاشکۆی کۆمەڵایەتیی و ڕەگی قووڵی لەدابونەریت و بارودۆخە ئابوورییەکانی ناوچە و کۆمەڵگادا هەیە، بەڵام بوونیان هەیە و شایەنی ئاشکرا کردنن، واشی بۆ دەچم کەئەمە ئەرکی ڕۆژنامە بێت. بەدەستگیرکردنی ئەو زانستەش دەتوانرێ چارەسەر بۆ زۆر نەخۆشی بدۆزرێتەوە کە کاریگەرییان بۆ ئێمە هەیە)).

١- پوختەکان (Resumes)

گۆڤار و ڕۆژنامە هەفتەییەکان و ئەو گۆڤارانەش مانگانەن و بابەتی هەڵبژێردراو بڵاودەکەنەوە، هەموویان لەساڵانی وێکهاتنەوە (الأنكماش) سەریان کردە ئەوەی ئاخاوتن لەگەڵ کەسانێکی جیاوازو هەمە ڕەنگدا بکەن، ئەوانەی لەنێو ئەو بەزمەدا بەدوای تێگەیشتندا دەگەڕێن، دواتر وەکو پاشکۆ بۆ ڕووماڵکردنی ڕاستەوخۆ و خێرا بەردەوام بوون و سەرقاڵی پێشکەشکردنی پوختەی زنجیرەیەك ڕووداوی خێرابوون. هەندێك ڕووداو وەکو ڕووداوی گۆشەگیر چارەسەر دەکرێن بەڵام پرۆسەی بەستنەوەیان لەگەڵ ڕووداوی دیکەی ڕابردوو و داهاتوودا ئەنجام دەدرێ.

بێجگە لە گۆڤارە هەواڵییە هەفتەییەکانیش، ڕۆژنامەکان بابەتی(پوختەکراو Wrap- up) پەیوەندیدار بەچیرۆکی هەواڵیی هەنووکەیی بڵاودەکەنەوە کەخۆیان لە بابەتی کۆمەڵایەتیی تەشریعی و کێشەی دادگاکان و هەڵمەتە سیاسییەکان و شتی تری هاوشێوەدا دەبیننەوە، لەچیرۆکی لەم جۆرەدا، پەیامنێری خاوەن ئەزموون بەدرێژایی چەند ڕۆژێك — بەزۆری بۆماوەی هەفتەیەك — خەریکی چارەسەرکردنی ڕووداوەکان دەبێ و بابەت بۆ تەنیا یەك چیرۆکی هەواڵیی کۆدەکاتەوە، لێرەوە پرۆسەی بەجووڵەخستنی خەیاڵی خوێنەران و دیاریکردنی بنەماکانی پێکەوە بەستنەوە دەستپێدەکات. ماوەی هەفتەیەکیش بەسە بۆ

پێشكەشكردنی چەندین پوختەی چڕوپڕ دەربارەی پێشكەوتنی ڕووداو لەڕووی زەمەنییەوە. لەهەندێك حاڵەتی دیكەشدا بەپێویست دەزانرێ شرۆڤەكردن زیادبكرێ. لەم هەفتەیەدا لەوانەیە چاودێر بنووسێ بەهۆی ئەم زنجیرە ڕووداوەوە خەریكە ئامانجێك دەستەبەر دەكرێ، چاودێرێكی دیكەش لەوانەیە ڕوونیبكاتەوە كە ستراتیژیەتی بەرگریكردن ئاشكرا تر بووە دوای ئەوەی بەشێوەیەكی هەمە لایەنە گفتوگۆی لەبارەوە كراوە. بەرپرسێكی فەرمیش ئەگەر هەست بكات ڕۆژنامەوانێكی شارەزا چاودێری دەكات، ئەوا دوو هەنگاو بەرەو پێشەوە و یەكێكیش بۆ دواوە دەنێ، بەم جۆرە ئامانج ئەوەیە ڕووداوەكانی ماوەیەكی دیاریكراو لەچیرۆكێكی هەواڵیی هەمە لایەندا كورت بكرێنەوە. نووسەری تایبەتمەندیش بەنووسینی پوختە بەزۆری چاوێك بەڕووداوو زانیارییە كەڵەكەبوو و پەیوەندیارەكان بەهەموو پێشهاتێكدا دەخشێنێتەوە، تەنانەت ئەوانەی پێشتریش لە شێوەی ڕاپۆرتێكدا چارەی كردوون.

٢- ڕاپۆرتی گشتیی (Survey)

لەكاتی قەومانی چەند ڕووداوێكی هاوشێوەدا لەژمارەیەك شوێندا، دوورنییە ئەم شێوازە ڕۆژنامەوانییەی لەشوێنی ڕووداوەكەدا ئامادە دەبێت ڕوپێوێكی گشتیی ئامادەبكات بەمەبەستی ئاشكراكردنی ئەنجامی بارودۆخەكە و تەواوی ئەوەی ڕوویداوە.

لەوانەیە چەند هەوڵێك بۆ دارشتنی ژمارەیەك یاسای هاوشێوە لەچەند ویلایەتێكدا بدرێن و لەهەر یەكێك لەو هەوڵانەشدا ئەنجامی گرنگ بەدەستهێنرابن. ڕوودانی هەرجۆرە كارەساتێك لەشوێنێكی دیاریكراودا پێویستی بە ڕاپۆرتێكی گشتیی هەیە كەهەموو ئەو مەرجانە ئاشكرا بكات كە باوەڕ دەكرێ بووبن بەهۆكار، ڕۆژنامەكان ڕاپۆرتی ڕووپێویی هەمە لایەن ئامادە دەكەن لەپێناوی

دەستنیشانکردنی ڕێژەکانی مردن لەسەر ڕێگا نێودەوڵەتییە خێراکاندا یان بۆ دیاریکردنی دەرەنجامەکانی ڕاپرسییە گشتییەکان سەبارەت بەقەرزی خوێندنگاکان، یان بەکارهێنانی بەندکراوان لەپرۆژە تایبەتیەکان یان هەڵوێستی بەندکراوان بەرامبەر بەسزای مردن یان ئاستی ئەو جیاوازییە ڕەگەزی و ئاینییەی لەکاتی نیشتەجێکردندا بەکار دەهێنرێ یان دەرفەتەکانی فێربوون و کارکردن و شتی تری لەوجۆرەدا.

هەندێك بابەت ئەگەرچی زۆر تازەش نین بەڵام لەوانەیە لەنوسینگەکانی لێکۆڵینەوەی گشتیی یان تایبەتی بەدەست هێنرابن. لەکاتی گەیشتنیشدا بە ئەنجامەکان لەهەرجۆرە بەڵگەیەکدا، دەبێ ڕۆژنامەگەریی و لێکۆڵەرەوە و چاودێرانی ڕای گشتیی نەکەونە هەڵەی نەگونجانی نموونەی ئامادەکراوەوە.

دروست نییە ڕۆژنامەوان بنووسێ ((ئەمڕۆ ڕای گشتیی لێرە بەم جۆرەیە و بەو جۆرەیە)) تەنیا دوای پرسیارکردن لەچەند کەسێکی شارەزا نەبێ، ئەگەر چی ئەمە شتێکە کەم ڕوودەدات. تەنانەت ئەو دیمانە بەکۆمەڵانەش کەڕۆژنامەوان لەناوچەیەکی دیاریکراودا ئەنجامیان دەدات، مەرج نیە نموونەیی و ڕەسەن بن. هیچ بوارێکیش نیە کەشارەزایان بتوانن لەبارەیەوە بەتەواوی ڕێك بکەون. پشت بەستن بەوتەی سەرکردەکان ڕۆژنامەوانییەکی باش و گونجاوە، بەڵام دەبێ پەیوەندیش بەکەمینەکانەوە بکرێ لەگەڵ دوورکەوتنەوە لەزیادەڕۆیی کردندا.

٣- پشکنینەکان (Investigations)

هەموو ڕۆژنامەیەك کەپێگەیەکی دیاریکراوی لەلای جەماوەرەکەی هەبێ، خۆی لەحاڵەتی داواکردنی ئەنجامدانی لێکۆڵینەوە و پشکنینی ئەم ڕوداو و ئەو ڕووداودا دەبینێتەوە، ئەمەش مانای ئاشکراکردنی ڕووداوەکان دەبەخشێ و دەشگوترێ بەرژەوەندی جەماوەر دەخوازێ کەئاشکرا بکرێن و ناسراوبن بەڵام کەسێك هەیە

هـەوڵی شـاردنەوەیان دەدات، ڕۆژنامەگـەریی ئـەمریکایش پڕیـەتی لەنموونـەی زۆر سـەبارەت بەمەسـەلەی لـەو جـۆرە و زۆریشـییان بونـە مایـەی وەرگرتنـی خـەڵاتی پۆلتیزەر و هی تـریش، بـەهۆی ئـەو خزمەتانـەی پێشكەشـی جـەماوەریان كـردوون. لەوانەشە فەرامۆشكردنی فرۆشیارانی زانیارییە نهێنییەكان شـتێكی گونجـاو نـەبێ، ئەگەر چی بێ متمانە و خاوەنی هەڵسوكەوتی سەرنج ڕاكێش و نامۆش بن.

لەوانەشە ئەو پۆلیسەی كە دراوسـێكەی نازانـێ چۆن توانیویـەتی ئۆتـۆمبێلێكی بەهاداربكرێت، بڕە پارەیەكی زۆری بەمیرات بۆ مابێتەوە، لەلایەكی دیكەوە دوورنیـە دەوڵەمەنـدبوونی ئـەو پۆلیسـە دەرگایـەك بـێ بـۆ ئاشـكرابوونی شـتێك كەجگـە لـەو (پۆلیس)ە خەڵكی دیكەش بگرێتەوە.

پەیامنێری پشكنەر (Investigation Reporter) جگە لە هزرێكی زیندوو و شـیاو بـۆ گـەڕان و لێكۆڵینـەوە و شـارەزایی لـەوبوارەی تیایـدا لێكۆڵینـەوە ئـەنجام دەدات، پێویسـتی بەسـیفەتی تایبـەتی نییـە، زۆركـەمیش ڕێكدەكـەوێ پـەیامنێری پشـكنەر ڕۆڵـی پۆلیسـی نهێنـی بگێـڕێ و بـەنهێنی چـاودێری خـەڵك بكـات، بەپێچەوانەوە، لەزۆربەی حاڵەتەكاندا ڕۆژنامەوانیی پشكنەر لێكۆڵینەوەكـەی دەباتـە تۆمـارە گشـتییەكان و لـەوێ زانیـاریی دەربـارەی ئـەو كەسـایەتییانە وەردەگـرێ كەگفتوگۆیان لەگەڵدا دەكـات، لەڕۆژنامەگـەریی چاپكراویشـدا زیـاتر ئـەو زانیارییانـە لەخۆیان دەدوێن.

شتێكی لەم جۆرە دەكرێ بۆ ئەو ئەركە بگونجێ كە بە ئێدوارد كوین، نووسـەری هەزاڵیی لەڕۆژنامەی ((Wall Street Journal)) سپێردرا و لەبەرامبەردا بەهۆی ڕووماڵكردنی كێشە گشتییەكانەوە خەڵاتی پـۆلیتزەری وەرگـرت. ڕۆژنامەكـە ئـەركی كوین– ی بەم جۆرە كورتكردۆتەوە:

((ئێدواردكوین لەو چیرۆكەدا ئاشكرای كرد كارل شـانكز كەئەوكاتـە بەڕێوەبـەری كۆمپانیـای بـرۆد ناشـناڵی ئـەمریكی بـوو، لەبارودۆخێكـدابوو كـە تیایـدا بـەهۆی پەیوەندییـە كەسـییەكانی لەگـەڵ كۆمپانیـای جۆرجیـا باسـیفیكدا، بانگەشـەی بـۆ

دابەزینی داهاتەکەی کرد، ئەو کاتە شانکزبەڕێوەبەری جۆرجیا باسیفیك بوو کەلەماوەی پێنج ساڵدا بڕی ٥٠ ملیۆن دۆلاری بەقەرز لەکۆمپانیای برود ناشناڵ وەرگرتبوو.

چیرۆکە هەواڵییەکە ئەوەشی ئاشکرا کرد کەچۆن شانکز ١٣ هەزار ئیکەری لەدارستانەکانی ئۆرگۆن کڕیوە و ڕاستەوخۆ بەهەمان نرخ بەکۆمپانیای جۆرجیا باسیفیکی فرۆشتۆتەوە، ئەمە جگە لەخەرجییەکانی کڕین و فرۆشتنەکە.

شانکز بەهۆی قەرزێك بەبڕی ٣,٩ ملیۆن دۆلار کۆمەکی ئەم مامەڵەیەی کردووە، بەو پێیەش سوودەکانی ئەم قەرزە دەبن بەدابەزاندنێکی باجیی، بۆیە ناوبراو توانی ٤٠٠ هەزار دۆلار لەو باجانە بشکێنێ کەبۆماوەی ٥ ساڵ بەرامبەر بەقەرزەکە بەسەریدا سەپێنرابوون.

ئەگەرچیش شانکز جەخت لەسەر نەبوونی هیچ شتێکی غەیرە ئەخلاقیی لەو مامەڵەیەدا دەکاتەوە، بەڵام دواتر سوودی کۆمەککردنی مامەڵەکەی لێ قەدەغەکراو ئەویش دەستلەکارکێشانەوەی خۆی لەکۆمپانیای برود ناشنال ڕاگەیاند و دووپاتی کردەوە کەهۆکاری ئەو هەنگاوەی (هەردوو ئەو مامەڵە زۆر ناسراوە)بوون کەلەگەڵ کۆمپانیای جۆرجیا باسیفیکدا ئەنجامی داون.

لەلایەکی دیکە، چیرۆکەکە ئەو مامەڵە کەسییانەشی ئاشکراکرد کە هەریەکە لەئۆین چتمانی بەڕێوەبەری کۆمپانیای جۆرجیا باسیفیك و جۆن برانیزی جێگری بەڕێوەبەر لەگەڵ کۆمپانیاکەدا ئەنجامیان دابوون. ماوەیەکی کەم دوای بڵاوبوونەوەی چیرۆکەکە، کۆمپانیای جۆرجیا باسیفیك رایگەیاند کە بەرهەمەکانی کۆمپانیای بلای وودی کڕیونەتەوە، ئەو کۆمپانیایەی براندیزو هەندێك لەئەندامانی خانەوادەکەی خاوەندارىی دەکەن. ڕۆژنامەی وۆڵ ستریت جۆرناڵیش هەندێك گرێبەندی دیکەی کۆمپانیای جۆرجیا باسیفیکدا بڵاوکردەوە، ئێستاش کۆمپانیای بلای وودی لەگەڵ کۆمپانیای ناوبراو ڕووبەڕووی داواکارییەکی قەزایی بۆتەوە کەلەلایەن خاوەن بشکەکانەوە (الاسهم) بەرزکراونەتەوە و پێیان وایە کەلەکاتی کڕینەوەی

بەرهەماکانی بلای وودا، جۆرجیا باسیفیك زیاتر لەدووملیۆن دۆلاری بەبراندیز و هاوکارەکانی بەخشیوە.

ئێدوارکوین جگە لەئەنجامدانی چەند گفتوگۆیەك لەگەڵ شانکز لەنیوجرسی و چەند بەرپرسێکی کۆمپانیای جۆرجیا باسیفیك لەئۆرگۆندا، چەندین کاتژمێریشی لەپشکنینی تۆمارەکانی نیویۆرك و چەند بنکەیەکی دیکە لەکەرتی ئۆریگۆندا بەسەر برد، لەهەردوو قۆناغەکانی لێکۆڵینەوەو رووماڵکردنی چیرۆکەکەشدا رای سکرین —ی بەڕێوەبەری نووسینگەی ڕۆژنامە لە پۆرتلاند یارمەتی کوین—ی‌دا.

هەموو لێکۆڵینەوەکانیش ئەم جۆرە ئەنجامانەیان لێ ناکەوێتەوە، بگرە هەندێك جار پێچەوانە دەبنەوە. لەوجۆرە حاڵەتانەشدا بەرژەوەندیی گشتیی دەخوازێ ئەوە روون بکرێتەوە کە پروپاگەندە و تۆمەتبار کردنەکان ڕاست نین. پەیامنێریش بۆئەوەی لەمیانەی لێکۆڵینەوەیەکی ئاساییدا خۆی دەرباز بکات، نابێ بەبێ ڕەخنەو شیکردنەوە هەموو ئەو زانیارییانە قبووڵ بکات کەلایەنە پەیوەندیدارەکان پێشکەشی دەکەن، بەڵکو دەبێ ڕاستەوخۆ تێبینی شتەکان بکات زانیاریی و بۆچوونە پێچەوانەکانی نێو بەیاننامە و لێدوانەکان بپشکنێ، هاوکات دەبێ خۆی دوور لەئامادەبوون بۆ شەڕکردن ڕابگرێ ، ئەمەش بۆئەوەی وا پیشان نەدات کەهەوڵی (تێوەگلاندنی) ئەو کەسە دەدات، هەروەها دەکرێ ئەمانەی خوارەوەش بخرێنە سەر ئەو ڕێنماییانەی ئاراستەی پەیامنێری پشکنەر دەکرێن: هەمەلایەن و بیرکراوە و هۆش فراوان و دادپەروەریە.

٤- کردەوە سەرنج ڕاکێشەکان (Stunts)

زۆرجار پشکنین لەناوەوە باشترین شێواز دەبێ، ئەدگار ماین لەڕۆژنامەی (Evening News) خەڵاتی پۆلیتزەری بەرامبەر زنجیرەیەك بابەت پێ برا کەدوای سێ مانگ کارکردن دەربارەی ژیاننامەی فەرمانگەی (ئیرکاونتی)

خۆشگوزەرانی كۆمەڵایەتیی ئامادەی كردبوون. تید سمارت – یش لە ڕۆژنامەی (Daily News) كەلەشیكاگۆ دەردەچێ چەندجار دەستخۆشی لێكرا بەرامبەر بەئاشكراكردنی ئەو باروودۆخانەی كەلەشیكاگۆ برۆدویل بڵاوەیان كردبوو، لەكارەكەیدا خۆی وەك كەسێكی مەست و سەرخۆش پیشاندابوو، لێكۆڵینەوەكانی ئێدوارد ولیامزیش لەڕۆژنامەی (Journal) بوونە هۆی دەستپێكردنی چەندین لێكۆڵینەوە فەرمی، ولیامز وەك كەسێكی پەرتەوازە و سەرخۆش توانیبووی دە ڕۆژ لە بەندیخانەیەكی چاكسازیدا بەسەر ببات.

ژمارەیەك پەیامنێری دیكەش توانیویانە وەك پاسەوان و یاوەر لەبەندیخانە و نەخۆشخانەی تایبەت بەنەخۆشییەكانی عەقڵ و دامودەزگای گشتیی دیكەدا كاربكەن. بوونی شوێنە ناشەرعییەكانی (ڕەهنكردن)یش لەڕێگەی چەند پەیامنێرێكەوە ئاشكراكران، ئەوان ئەركی ناسینی ئەو كەسانەیان پێ سپێردرابوو كە ڕوودەكەنە ئەم شوێنانە.

بەهۆی سكاڵای مامۆستایانیشەوە لەوەی هەڵسوكەوتی خوێندكاران وەك خۆی نەماوە، ئەو پەیامنێرانەی خاوەنی بەڵگەنامەی پێویستن توانیان خۆیان بخزێننە نێو پێگەكانی فێركردن یان لەهۆبەكاندا دابنیشن بۆئەوەی تێبینیی ڕاستەوخۆیان دەستگیر ببێ. دەرفەتەكانی ڕۆژنامەگەرییەكی (نهێنی) لەو جۆرە سنووری نییە.

لەزۆر حاڵەتیشدا كەسێكی فەرمی شیاو و گونجاوی وەك دادوەر یان پسپۆڕی كۆمەڵایەتیی ئەم ئەركە سەرنج ڕاكێشە جێبەجێدەكات، ئەمەش زیاتر لەپێناوی بەخشینی مۆركی شەرعییەتە بەم هەڵوسكەوتە. هەندێك جاریش لەپێناوی دەستەبەركردنی ئەو ڕەخنانەندان كەناڕاستەی كەسی بەر تەڵەكەوتوو دەكرێن. بێگومان بەرپرسیاریەتییەكی گەورە كەخۆی لەبەدەستەوەنەداندا دەبینێتەوە، لەبەرژەوەندیی چیرۆكی سەرنج ڕاكێشدا وەبەردەهێنرێ. پەیامنێر و ڕۆژنامەش لەهەڵوێستێكی لاوازدا دەمێننەوە ئەگەر بنەماكانی خوڕەوشتی ڕۆژنامەوانیی نەپارێزن.

٥- هەڵوێست و خواستەکان Situations And Trends

دوای ئـەوەی سەرنووسـەر بابـەتێك لـە گۆڤـارێکی نەتـەوەیی‌دا دەخوێنێتـەوە، بیرۆکەیەکی لەلا دروست دەبێ، پاشـان پـەیامنێرێك ڕادەسپێرێ بـەوەی زانیـاریی سـەبارەت بەئاسـتی بڵاوبوونـەوەی دیـاردەی ئەنجامـدانی دووکـار لەناوچـەکەدا کۆبکاتەوە.

هەندێك سەرنووسەر هەوڵیانداوە بگەن بەوەڵامی هەنـدێك پرسیاری وەك : ((لـە تواناماننـدا هەیـە چـی بکـەین بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوەی زهنیـەتی دواکەوتووانـە لەشارەکەماندا؟)) و ((چی بکرێ سەبارەت بەلادانی کچانی هـەرزەکار؟)) و ((ئـاخۆ هیچ سەوزە فرۆشی دیکەی بێ لایـەن مـاوە؟)) و ((چـی بەسـەر ژیانی ئاسـاییماندا دێ؟)).

زۆرجـار ئـەو جـۆرە ئەرکانـە دەبنـە مایـەی نووسـینی چـەند بابـەتێکی گـرنگ کەپەیوەنـدییان بەکـەس یـان هەنـدێك گرووپـی نەناسـراوەوە دەبـێ، دەرەنجـامی کۆتاییش ئەوەیە کە زیاتر شارەزای لایەنەکانی ژیانی ئەم گرووپە دەبێت.

بـەبێ وەرگرتنـی ئامادەییـەکی تـەواویش نـابێ پـەیامنێر هـەوڵی جێبـەجێکردنی ئـەرکی لـەم جـۆرە بـدات، ئامادەییەکـەش تـەنیا چاوخشـاندنەوە نییـە بەئەرشـیفی ڕۆژنامەدا، بەڵکو خوێندنەوەی ئەو کتێب و بابەتانـەی کەلـە گۆڤـار و بڵاوکراوەکـانی تردا بڵاوکرانەتەوە، بۆئـەوەی پـەیامنێر بەچاکی شـارەزای هـەموو لایەنـەکانی ئـەم هەڵوێستە بێ کەلەکاتی جێبەجێکردنی ئەرکی کۆکردنەوەی زانیارییەکاندا دەیخاتە هزری خۆیەوە.

کـاتێکیش پـەیامنێر ڕووبـەڕووی کەسـێك دەبێتـەوە کەهـەڵگری بیروبۆچـوونێکی جیاوازە لەگەڵ ئەوانـەی پـەیامنێر بەڕاسـتیان دەزانـێ، بێگومـان لەسـەریەتی خـۆی

لەشەڕە قسە دوورخاتەوە و لەجیاتی ئەمە داوا لەسەرچاوەی زانیارییەکانی بکات کەبەپێی تێگەیشتنی خۆی قسە لەسەر بیروڕای دیکە بکات.

پەیامنێری بەتوانا و هۆشیاریش دەبێ بگاتە ئەو ئەنجامەی کەئەوەی لێکۆڵینەوەی لەبارەوە دەکا تەنیا دیاردەیەکی خۆجێیی نییە بەڵکو بەشێکە لەئاراستەیەکی گشتیی بەرفراوان. بۆ نموونە، جوتیارانی نیشتەجێی دەوروبەری شار لەوانەیە زەویەکانیان بەبێ کێڵان و چاندن بهێڵنەوە و چاوەڕێ بکەن بەوانەی بفرۆشن کەلەبواری پێشخستنی شارەکاندا کاردەکەن.

هەندێك کێشەی وەك: مشتومڕی ڕەگەز پەرستیانە لەبواری زەویوزار و مانگرتن و پشتگیریکردن و هەڵسوکەوتی گەنجان لەخوێندنگاکان و یارییە تازەکان و جلوبەرگ و مۆسیقا و شتی تری لەوبابەتەدا، ئەوانەن کەدەکرێ خاوەنی بواری نەتەوەیی یان نێودەوڵەتی بن. ڕووماڵکردنی ناوخۆییش دوورنییە جەخت لەسەر مۆرکی ناوخۆیی دیاردەکە بکاتەوە، بەڵام ڕووماڵکردنەکە تەواو نابێ ئەگەر ئاماژە بەلایەنە فراوانترەکان نەکرێ.

ئوراسپاید، سەرکەوتنێکی گەورەی بۆ ڕۆژنامەی (Courier Journal) زامن کرد کاتێك لەو پێکدادانانەی کۆلێەو کەلەنوێ باندە پێشبڕکێکەرەکانی تیمەکانی تۆپی بالە لە نێوەندەکانی خوێندکارانی دواناوەندییەکاندا ڕوویاندا، ئەمەی خوارەوە چەند بڕگەیەکن لەبابەتی یەکەمی سپاید، دەریدەخەن ناوبراو چۆن ئەم ئەرکەی بەجێ گەیاندووە و چۆن وەك پەیامنێرێکی ئاگادار و پسپۆر نووسیویەتی، بەو پێیەی سپاید پێشتر بەرلەوەی ڕووبکاتە بواری ڕۆژنامەوانیی وەك پسپۆرێکی کۆمەلایەتیی کاری کردووە.

وەرزشەوانان

زیادە ڕۆیی لەجەختکردنەو لەسەر وەرزشەوانان یەکێکە لەو دەرەنجامانەی کەتازەنین.یاریەکی تۆپی بالە لەخوێندنگایەکی دواناوەندیدا بوو بە ڕێوڕەسمێکی

سۆزدارییانە، کەتاڕادەیەکی زۆر لەڕێو ڕەسمێکی سیحری دەچێ. جەماوەرێکی زۆر لەنێو چەند هۆڵێکی بچووکدا کۆکراونەتەوە، بەمەبەستی بەرزکردنەوەی ورەش دەهۆڵ دەکوترێن و چەندین کچی جوان و بەتەمەن بچوکیش ئامادەن. گیانی وەرزشی بەئاشکرا بەدی دەکرێ، وەك سڵاو لەیەککردن بەر لەدەستپێکردنی یاری؛ بەڵام پێشێلکردنی ئەو هەستە ئاسانە، تەنانەت ئەگەر لەبەر هۆکارێکی کەمیش بێ.

هاندەران باسی تیمە ناوخۆییەکەیان دەکەن. ڕاستی ئەوەش کەجەماوەر بێلایەن نییە، وادەکات مرۆڤ چاوەڕێی پێشبڕکێیەکی نادوەرانە نەکات.

وروژاندنی هەست و سۆزەکان

ترۆپکی سۆزداریی، لەسەر ئاستی خوێندنگا و بەر لە دەسەتپێکردنی یاری لەڕێگەی (کۆمەڵەی چالاکییەکان)ەوە دەستەبەر دەکرێ، مامۆستایانیش ئەمە بە (شەڕێکی پێویست) دەزانن.

مامۆستایەکی زانستە دەروونییەکان دەڵێت: ئەو ئەنجوومەنانە بریتین لە (لێکۆڵینەوەیەکی تەواو لەبواری زانستی دەروونیی جەماوەریی)دا.

پرسیاری بنەڕەتیش ئەوەیە: لەکوێ و کەی واز لەگیانی خوێندنگا دەهێنرێ و هیستریا دەست پێدەکات؟ ماوەیەکی درێژە چەمکی وەرزشی لەخوێندنگا دوا ناوەندییەکاندا لەدەستدراوە و پێویستی سەرکەوتن شوێنی گرتۆتەوە. ڕاهێنەران پلان دادەڕێژن و سیستمی گونجاویش بۆ زامنکردنی سەرکەوتنی تیم بەرهەم دێنن. دواتر ڕاهێنەر دەبێتە قوربانیی بۆ هەڵسەنگاندنی تەلەفزیۆنەکان و ئاراستەی بەرافراوانکردن و، قوڵکردنی شکست پێهێنانی بەرامبەریش سەرەڵدەدا لەپێناوی مسۆگەر کردنی دەستخۆشی و پایەیەکی بەرزتردا.

چاکەی دۆڕاندنمان بەتەواوی لەدەستداوە، کچانی خوێندنگاکان دەگرین و کاتێك تیمەکەیان دەدۆڕێ وەك بڵێی کارەساتێك ڕوویداوە، باوکانیش گلەیی لەئاستی

شیاویی ڕاهێنەران دەكەن، بەڵام دەربڕینی ناڕەزایی سەبارەت بەزیادەڕۆیی كردن لەدەرخستنی وەرزشەوانانەدا بەس نییە، لەبەرچی ئەم زیادەڕۆییە دەكرێ؟

هەندێك كەس بە ئەنجامی ڕاستەوخۆی شارستانیەتی دەزانن. كۆچكردنی بەكۆمەڵی ئەم دواییانە بۆ شارەكان و هەوڵدان بۆ نیشتەجێبوون لەدەوروبەردا، كۆمەڵگایەكیان بەرهەم هێناوە كەبەدەست گۆشەگیریی لەناو جەماوەردا دەناڵێنێ (A Lonely -in-the-ground Society) جگە لەوە خوێندگایەكی گەورەیان دروست كردووە كە زۆر كەس بەهۆكاری سەرەكیی چەندین كێشەی دەزانن.

خوێندنگایەكی گەورە

خوێندنگایەكی دواناوەندی لە دەوروبەری شاردا كە ٢٥٠٠ خوێندكار دەگرێتە خۆی، دروست وەك كۆلێژێكی دوێنێ وایە. ئێرل دنكان، بەڕێوەبەری دواناوەندی ڕۆگەر (٢٦٠٠ خوێندكار) باسی هەندێك لەو كێشانە دەكات:

((لەدواناوەندییەكدا كە ژمارەی خوێندكارانی ٢٦٠٠ كەسە، تەنیا ١٢ خوێندكار دەتوانن لەتیمی تۆپی باڵەدا یاری بكەن. بێگومان ژمارەیەكی زۆری خوێندكاران دەخوازن یاری بكەن. لەساڵی دەرچوونیشدا لەنێو ٣٥٠خوێندكاردا تەنیا پێنجیان بۆ نووسینگەكان هەڵدەبژێردرێن، بزانە ژمارەی ئەوانە چەندە كە دوور دەخرێنەوە)).
ئەمە حاڵەتی ونبوونە لەخوێندنگا دواناوەندییە گەورەكاندا.

هەفتەی ڕابردوو خوێندكارێك لەخوێندنگایەكی گەورەی دەوروبەری شاردا بەكۆمەڵێك نمرەی كەمەوە گەڕاوەتەوەو ماڵەوە، بەدایكی گوتووە ((لەوەرزشدا باش نیم ... و ئەندامی تیمی خوێندنگا نیم و ناتوانم شتێك لەڕۆژنامەی خوێندنگادا بڵاوبكەمەوە، بۆیە هەموو شتێكم لەدەستداوە)).

زۆربەی گەنجان ئەگەر شتێك نەدۆزنەوە بەشداری تیادا بکەن، ئەوا وەك یەدەگ بەشداری دەکەن، وەك چۆن پسپۆرانی زانستە دەروونییەکان دەڵێن: خوێندنگا شوێنێکە خوێندکاران دەتوانن ئینتمایان بۆی هەبێ، شوێنێکە ناسنامەیان پێ دەبەخشێ، بۆیە دەبنە هاندەری توندڕەوو لایەنگری و دەمارگیر.

لافاو

بەڵام بەشداری نەکردن نابێتە هۆی تێرکردن، بۆیە جگە لەلایەنگرتنی بەهێز دەرفەتێکی گەورە بۆ چالاکی عەقڵی نامێنێتەوە، لەوانەشە ئەمە توندوتیژی لێ بکەوێتەوە، ئەگەرچی ئەوان ئەم هەڵسوکەوتە یان بەبەرگریکردن لەشەرەفی خوێندنگا یان تۆڵە سەندنەوە لەدۆڕاندنی یاریەك لێکدەدەنەوە.

لەخوێندنگا گەورەکانیشدا نائارامی بەشێوازێکی جیاواز لەوەی ئەنجومەنی چالاکییەکان بەکاری دێنن، بەدی دەکرێ و تیایاندا شێوازە گونجاوەکان پشتگوێ دەخرێن.

دنکان —ی بەرێوەبەر دەڵێ : کاتێك تەنیا یەك هۆڵی وەرزشی بۆ تیمە سەرەکییەکان تەرخاندەکرێ، هیچ شوێنێکی دیکە بۆ یاریکردنی گەنجان نامێنێتەوە، بۆ وەدیهێنانی زۆرترین سوودیش لەو هۆڵە، هەوڵی ڕێکخستنی کاتەکانی یاریکردن دەدەین.

لەکاتی نانخواردنی نیوەڕۆدا سەیرێکی ئەو خوێندنگایانە بکە، چەند ڕیزێکی دورودرێژی خوێندکاران لە کافیتریاکاندا بەدی دەکەین، نەتوانینی پێشکەشکردنی خواردن (بەیەکجار) بەخوێندکاران، مانای ئەوەیە کە دەبێ ئەم ئەرکە بەچەند -ـاریێك جێبەجێ بکرێ. خواردنی نانی نیوەڕۆ پێویستی بە ٢٠ خولەك هەیە، بەڵام خوێندکار کەبڕە خواردنەکەی وەردەگرێ پێویستی بە ١٠ خولەك هەیە تا دەیخوا، بۆی

، ناچار ددبێ لەترسی دواکەوتن لەوانەی داهاتوو، خواردنەکەی بەپەلە بخوا.

جیاوازییەکە گەورەیە

ئەو بارودۆخە هەنووکەییە لەگەڵ ڕابردوودا بەراورد بکە، ئەوکاتەی خوێندکاران خواردنیان لەگەڵ خۆیاندا دەهێنا و بەخۆشیەوە دەیانخوارد و کاتژمێرەکانی نانی نیوەڕۆشیان بەدانیشتن لەژێر سێبەری داروبە یاریکردنەوە بەسەردەبرد.

ئەمەش مانای وایە خوێندکارانی ئەمڕۆ ڕۆژانە حەوت کاتژمێر خوێندنیان بەسەردا دەسپێنرێ لەگەڵ کاتێکی کەمی پشووداندا، زۆر کەمیش ڕێکدەکەوێ لەچوارچێوەی سەرپەرشتیکردن دەربازیان ببێ، ئێستا تەنانەت خەڵوەتیش بۆتە یاری چاودێریکردن. لەهەندێك خوێندنگاشدا خوێندکاران بەرامبەر بە هەڵسوکەوتکردن لەکۆتەتانی نانخواردندا نمرەیان پێ دەدرێ، پاشان ئەرك (وەزیفە) دەست پێدەکات، ئەگەر چی هەموو کاتێك ئەرك هەبووە بەڵام بەلای خوێندکارانەوە مامۆستاکانیان لەمیانەی ئەو ئەرکانەدا کەپێیان دەسپێرن، هەوڵی پڕکردنەوەی ئەو درزە دەدەن کەلەبواری موشەکسازییدا لەگەڵ ڕووسیادا هەیە، لەبەرامبەریشدا خوێندکاران نەوەك لەڕێگای فێربوونەوە بەڵکو تەنیا بە جێبەجێکردنی ئەرکەکە وەڵام دەدەنەوە.

جێبەجێکردنی وەزیفەش مانای مانەوەیە بۆ کاتێکی زیاتر لەژێر سەرپەرشتی و چاودێریکردندا، ئەم جارەیان لەلایەن دایك و باوکێکی نیگەرانەوە کەچاویان لەڕاپۆرت و نمرەی باشە بۆ منداڵەکانیان. لێرەوە دەردەکەوێ: خوێندکارانی ئەمڕۆ لە هەمو کاتێك زیاتر بەدەستی نائارمییەکی توندو بەهێزترەوە دەناڵێنن، دەرفەتی کەمتریشیان هەیە بۆ نەهێشتنی ئەو نائارامییە.

پێڕست

بەیڤێکی کورت	٥
سەرەتایەك	٦
پێشەکی	٩
باوەڕی ڕۆژنامەوان	١٢
بەشی یەکەم: پەیامنێر — هەواڵکۆکەرەوە — ی هاوچەرخ	١٥
بەشی دووەم: گرفتەکانی کۆکردنەوەی هەواڵ	٧١
بەشی سێیەم: ڕێکخستنی ڕاستییەکان	١١١
بەشی چوارەم: دەرخستنی بنەمایەکی گرنگ	١٤٣
بەشی پێنجەم: داڕشتنێکی سەرنجڕاکێشانە بۆ چیرۆکێکی هەواڵیی	١٧٩
بەشی شەشەم: نووسینی هەواڵ بەشێوەیەك کە زیاتر بخوێنرێتەوە	١٩٩
بەشی حەوتەم: داڕشتنی دروستو بەکارهێنانی وردی وشە	٢٢١
بەشی هەشتەم: بردنەوەی متمانەی خوێنەر	٢٤٥
بەشی نۆیەم: هێنانەدی ئانو ساتی هەواڵ	٢٩١
بەشی دەیەم: مانابەخشین بە هەواڵ	٣٣٥